

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті
Заң факультеті
Мемлекеттік және азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасы

А.М. БАЙЖҰМАНОВА

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

Талдықорған, 2013

УДК 342(075.8)
ББК-67.400 я73
Б17

І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің оқу-әдістемелік кеңесімен ұсынылған, (26.06. 2013ж №5 хаттама.)

Пікір беруші:

С.С. Тыныбеков – заң ғылымдарының докторы, профессор
Н.Ш. Шеримова – заң ғылымдарының кандидаты, доцент

Байжұманова А.М.

Б17 «Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы» пәнінен оқу құралы./ Байжұманова А.М. –Талдықорған: ЖМУ баспасы, 2013. -259 б.

ISBN 978-601-216-205-9

Оқу құралы «Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы» оқу пәнінің қысқаша мазмұнын көрсетеді. Сондай-ақ, қазіргі уақытта студенттердің кредиттік оқу жүйесі бойынша және қашықтықтан оқыту технологиялары бойынша оқу нысанына байланысты құрастырылған.

Оқу құралы толығымен Қазақстан Республикасы конституциялық құқығы бойынша типтік оқу бағдарламасына сәйкес жасалынған. Өз мазмұнына жүйелі түрде аталған курстың барлық жекелеген тақырыптары бойынша: қысқаша дәріс мазмұны, схемалар, студенттердің білімін сырттай бағалауға арналған тест тапсырмалары, теориялық есептер енгізілген және студенттерге тақырып бойынша тест тапсырмаларын қамтиды.

Оқу әдістемелік құралы «Құқықтану» және «Құқық және экономика негіздері» мамандығы бойынша білім алатын жоғарғы оқу орындарының заң факультеті студенттеріне, магистранттарға, дәріс беруші оқытушылар мен ізденушілерге арналған.

УДК 342(075.8)
ББК-67.400 я73

ISBN 978-601-216-205-9

© А.М. Байжұманова, 2013.
© «Жетісу университеті» баспа бөлім. 2013.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	4
1 тақырып. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығының жалпы сипаттамасы.....	5
2 тақырып. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы түсінігі, пәні және әдістері.....	14
3 тақырып. Қазақстан Республикасының конституциялық құрылымының негіздері.....	23
4 тақырып. Қазақстан Республикасында адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің негіздері.....	34
5 тақырып. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық бірлестіктердің ұйымдастырылуы және қызмет етуінің конституциялық негіздері.....	48
6 тақырып. Сайлау құқығы және Қазақстан Республикасының сайлау жүйелері.....	58
7 тақырып. Республикалық референдум.....	65
8 тақырып. Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының конституциялық жүйесі.....	73
9 тақырып. Қазақстан Республикасының Президентінің конституциялық-құқықтық мәртебесі.....	76
10 тақырып. Қазақстан Республикасының Парламентінің конституциялық-құқықтық мәртебесі.....	90
11 тақырып. Қазақстан Республикасының Парламент депутатының конституциялық-құқықтық мәртебесі.....	97
12 тақырып. Қазақстан Республикасының Үкіметінің конституциялық-құқықтық мәртебесі.....	107
13 тақырып. Қазақстан Республикасындағы конституциялық бақылау.....	115
14 тақырып. Қазақстан Республикасындағы сот билігінің конституциялық негіздері.....	123
15 тақырып. Қазақстан Республикасындағы жерлікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқарудың конституциялық-құқықтық негіздері.....	128
Схемалар.....	137
«Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы» пәні бойынша оқу үлгерімінің жетістіктерін сырттай бағалауға арналған тест сұрақтары.....	176
Пайдаланылатын және ұсынылатын әдебиеттер тізімі.....	254
Тақырыптар бойынша тест сұрақтарының жауаптары	257

КІРІСПЕ

«Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы» пәнінің зерттеу объектісі – конституциялық-құқықтық реттеуге жататын қоғамдық қатынастардың аясы, конституциялық-құқықтық нормалар, институттар және қатынастар, Қазақстан Республикасының конституциялық даму тарихы, мемлекеттің органдар және жергілікті өзін-өзі басқару органдардың құқықтық мәртебесі, сонымен қатар Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы саласының және ғылымның негізгі даму тенденциялары болып табылады.

Осы пәнді зерттеу әдістері: конституциялық-құқықтық нормаларын және институттарын, конституциялық-құқықтық қатынастарын, Қазақстан Республикасының конституциялық даму тарихын, демократиялық құқықтық мемлекеттілің қалыптастыру жағдайларда конституциялық заңнамасын жетілдірудің негізгі тенденцияларын зерттейтін диалектикалық, формальды-логикалық, тарихи және салыстырмалы зерттеу әдістері. Диалектикалық әдіс студенттерге конституциялық құқық құбылыстары мен категорияларын қозғалыста, саяси, әлеуметтік және қоғамдағы өзге процестермен байланыста қарастыруға жәрдемдеседі. Формальды-логикалық әдістің негізінде конституциялық-құқықтық жекеде шындықтан жалпыға, жалпыдан жекелендіру жолымен танылады. Тарихи әдістің көмегімен Қазақстан Республикасының конституциялық-құқықтық институттарының тарихи дамуы зерттеледі. Конституциялық құқықтың маңызды әдісі салыстырмалы әдіс болып келеді, ол арқылы Қазақстан Республикасының және шетел мемлекеттердің конституциялық-құқықтық институттарына салыстырмалы зерттеу жүргізіледі.

Қазақстан Республикасының конституциялық құқық ғылымы өзге қоғамдық және заң ғылымдар арасында жетекші рөлін атқарады және негізін қалаушы орнын алады. Конституциялық құқық ғылымының пәніне қазақстандық конституционализмнің теоретико-әдістемелік мәселелері, Қазақстан Республикалық конституциялық даму тарихы, конституциялық заңнамасы дамуының негізгі тенденциялары және заңдылықтары, конституциялық-құқықтық нормалар және институттары, сонымен қатар конституциялық құқықтық қатынастар жатады.

Қазақстанның конституциялық құқық тарихын шартты түрде екі кезеңге (периодқа) бөлуге болады: 1. Кеңестік кезең (период), сонда конституциялық құқықтық ғылым марксистік-лениндік идеология негізінде дамыды. Сонымен қатар, ғылыми зерттеулерінде партиялық және таптық қағидаларының басымдылығына қарамастан, қазақстандық ғалымдары (С.З.Зиманов, М.Т.Баймаханов, Ғ.С.Сапарғалиев, В.А. Ким және т.б.) конституциялық құқық бойынша фундаменталды жұмыстарын шығарған еді. 2. Конституциялық құқықтың қазақстандық ғылымының дамуының қазіргі кезеңі (период) біздің еліміздің тәуелсіздігін алу кезінен басталады. Оның қалыптасуына және дамуына конституциялық құқық бойынша

монографиялық еңбектерін, оқулықтарын, Қазақстан Республикасының Конституциясының Комментарияларын басырп шығарған Қазақстан ғалымдары, конституциялық құқық бойынша мамандар үлкен үлес қосады.

1.Қазақстан Республикасының конституциялық құқығының жалпы сипаттамасы. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы: түсінігі, пәні және әдістері.

1.Конституциялық құқықтың түсінігі, пәні және әдістері. Конституциялық құқық - Қазақстан Республикасы құқық жүйесі салаларының бірі. Ол өзінің ішкі тұтастығымен сипатталатын құқықтық нормалар жүйесін білдіреді және басқа құқық жүйесінің нормаларынан ерекшеленеді. Ішкі тұтастық конституциялық нормалардағы қоғамдық қатынастардың ерекшеліктерімен белгіленетін, солар арқылы реттелетін жалпы белгілердің болатындығын білдіреді. Конституциялық құқық нормаларымен реттелетін қоғамдық қатынастар оның пәнін құрайды.

Конституциялық құқық пәнінің өзіндік ерекшеліктері бар. Конституциялық құқық нормаларымен реттелетін қоғамдық қатынастар мемлекет және қоғам құрылымының негізін құрайды және мемлекеттік биліктің жүзеге асуымен тікелей байланысты жүргізіледі.

Конституциялық құқық пәнін түсіндірудің теориялық, сондай-ақ семинарлық мәні бар. Онсыз конституциялық құқықтың нормалары мен институттарына тән мәнін дұрыс түсінуге болмайды олардың құқықтық реттеудегі мәні мен рөлін ашып көрсету, құқықтық жүйедегі орнын анықтау мүмкін емес. Конституциялық құқық пәнін білмейінше оның нормаларын қолдану саласын да анықтау мүмкін емес. Өйткені, нақты құқықтық әрекеттерді талдау кезінде, ең алдымен қай саланың нормасын қолдану қажеттігін анықтап алу керек. Ал ол үшін, реттеудің нысаны болып табылатын қоғамдық қатынастар сипатын белгілеу қажет.

Конституциялық құқық, тұтас алғанда, құқықтың реттеу әдістері деп аталатын белгілі бір тәсілдер мен әдістердің көмегімен мемлекеттік және қоғамдық қатынастарды реттейді. Конституциялық-құқықтық қатынастарды реттеу үшін төмендегідей: 1) міндеттеу әдісі; 2) тыйым салу әдісі; 3) рұқсат ету әдісі; 4) тану әдісі қолданылады. Міндеттеу әдісі мемлекеттік органға сияқты, жеке тұлғаларға да қатысты, олардың барлық қызмет саласында қолданылады Қазақстан Республикасы Конституциясының 18-бабында: «Мемлекеттік органдар қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары әрбір азаматқа өзінің құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті» деп жазылған. Қазақстан Республикасы Конституциясының 6-бабы бұл әдісті қолданудың тағы бір мысалы болып табылады. Яғни: «Меншік міндет жүктейді, оны пайдалану сонымен қатар қоғам игілігіне де қызмет етуге тиіс». Аталған қағида мемлекеттік меншікке сияқты, жеке меншікке де қатысты. Тиісінше,

конституциялық норма мемлекеттік органдарды да, жеке меншік иелерін де меншікті тек өз мүддесіне ғана емес, сондай-ақ қоғам мүддесіне де пайдалануға міндеттейді.

Конституциялық құқықта тыйым салу әдісі де кең қолданылады. Бұл әдіс, көбіне мемлекеттік органдарға, қоғамдық құрылымдарға қатысты қолданылады. Тыйым салу әдісі азаматтарға қатысты шектеулі жағдайларда ғана қолданылады. Қазақстан Республикасы Конституциясының 39-бабының 3-тармағында былай делінген: «Саяси себептер бойынша азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қандай да бір түрде шектеуге жол берілмейді». Конституция заңда қаралмаған әскерилендірілген құрамалар құруға тыйым салады. Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы демократияның шынайы көрінісі болып табылатын рұқсат ету әдісін де кең қолданады. Мұндай әдіс көп жағдайда адамның және азаматтың мәртебесін белгілеу үшін қолданылады. Мысал ретінде әркімнің заңмен белгіленгеннен басқа ретте, Қазақстан аумағында еркін жүріп-тұруын және тұратын орнын еркін тандауын айтуға болады. Рұқсат ету әдісінің өзіндік ерекшелігі мынада, Конституция белгілі бір ауқым, шекке дейін еркін әрекет ету мүмкіндігін бере отырып, субъектінің әрекетін айтарлықтай шектей алады.

Рұқсат ету әдісі мемлекеттік органдардың өкілеттігін белгілеу кезінде де қолданылады. Айталық, Қазақстан Республикасы Конституциясының 53-бабының 4-тармағына сәйкес Парламент Палаталардың бірлескен отырысында Президентке, оның бастамасы бойынша, әр Палата депутаттары жалпы санының үштен екісінің даусымен бір жылдан аспайтын мерзімге заң шығару өкілеттігін беруге құқылы.

Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы, меніңше, құқықтық реттеудің тағы бір әдісін — тану (танымау) әдісін де қолданады. Кеңестік кезеңнен кейінгі конституциялық құқық жөніндегі әдебиеттерде мұндай әдістің қолданылу мүмкіндігі байқалмайды. Оның үстіне бұл әдіс объективті фактордан — адамдардың табиғи құқығын заң тұрғысынан танудан туындайды. Мемлекет адамдардың табиғи құқығына рұқсат етеді емес, дәлірек айтқанда, таниды. Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабының 2-тармағында былай деп жазылған: «Адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады. Құқықтық реттеуді әдіс ретінде тану да конституциялық құқықтың демократиялық және адамгершілік мәнін сипаттайды.

2. Конституциялық-құқықтық нормалар: түсінігі, ерекшеліктері, түрлері. Жалпы құқық теориясында құқық нормасы ретінде мемлекеттен туындайтын және сол арқылы қорғалатын, заң құқығына қатынасушылардың қатынасын білдіретін және оларға міндеттер жүктейтін жалпыға міндетті және заңда айқындалған тәртіп ережесі түсіндіріледі. Дегенмен, конституциялық-құқықтық нормалардың құқықтың басқа салаларындағы нормалардан ерекшелігі мен айырмашылықтары қандай дегенге келсек бұған

жауапты конституциялық құқықтармен реттелетін қоғамдық қатынастардың өзгешеліктерінен табамыз.

Конституциялық-құқықтық нормалар:

1. Мазмұнымен (реттеуге бағытталған қоғамдық қатынастардың аясымен);

2. Неғұрлым көбірек заң күшіне ие болумен; Қазақстан Республикасы Конституциясының ережелеріне қайшы келетін нормалардың күшін жоюымен;

3. Сол арқылы білдірілген дерек көздеріменен (неғұрлым маңызды нормалар Қазақстан Республикасының Конституциясында түзілген);

4. Нормалардың өзіне тән түрлерімен (норма-қағидалардың, нормаміндеттердің, ресми мәлімделген (декларативті) ережелердің болуы);

5. Жүзеге асырудың айрықша механизмімен (қоғамдық қатынастардың түбегейлі, басты тұстарын ғана реттейді);

6. Қатынастарды реттейтін (халық, мемлекет, ұлттар, жоғары мемлекеттік органдар) субъектілердің өзіндік сипатымен;

7. Құрылымдардың ерекшеліктерімен (ғылыми болжам мен диспозицияға және жекелеген жағдайларда ғана – санкцияға ие);

8. Нұсқаулардан тұратын құрылтайшылық сипатпен өзгешеленеді.

Нұсқаулардан тұратын сипаты бойынша:

1. Құқық жүктеуші нормалар – онда қаралған әрекеттерді жүзеге асыратын және олардың өкілеттік шеңберін анықтайтын субъектілер құқығын бекітетін нормалар. Бұл – азаматтардың саяси, экономикалық, әлеуметтік құқықтары туралы конституциялық нормалар. Мұндай нормаларға сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің, Парламенттің, Үкіметтің, Конституциялық Кеңестің конституциялық өкілеттігін айқындайтын нормалар жатады;

2. Міндеттеуші нормалар - өзінің тәртібін, өзінің әрекетін аталмыш нормалардың нұсқауларына жатқызатын субъектілердің міндеттерін бекітетін нормалар. Мұндай міндеттер тек азаматтарға ғана емес, сонымен бірге Қазақстан Республикасы Парламенті Палаталарының Төрағаларына да жүктеледі;

3. Тыйым салушы нормалар – онда қаралған белгілі бір әрекеттерді жасауға тыйым салудан тұратын нормалар. Мұндай нормалар мемлекеттің конституциялық негіздерін (бастауларын), заң ережелері мен құқық тәртібін қорғауға бағытталған.

Ондағы нұсқаулардың-айқындаушылық дәрежесі бойынша мынадай нормаларға бөлінеді:

4. Императивті нормалар–белгілеген ережелерді субъектілерге қолдану еркіндігін қорғауға рұқсат етпейтін нормалар;

5. Диспозитивті нормалар–нормада көрсетілген жағдаяттарды ескеру арқылы субъектінің әрекет ету вариантын таңдау мүмкіндігін қарайтын нормалар.

Құқықтық реттеу механизмі бойынша нормалар:

6. Материалдық нормалар - қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу бойынша әрекет етудің мазмұнын қарайтын нормалар;

7. Процессуалдық нормалар – сол арқылы жүзеге асырылатын тәртіпті анықтайтын нормалар болып бөлінеді.

Бірыңғай және өзара байланысты қоғамдық қатынастарды реттейтін және салыстырмалы түрде дербес топты құрайтын конституциялық құқық нормаларының жиынтығы конституциялық-құқықтық институт деп аталады. Мысалы: азаматтық институты, Президенттік институт, сайлау құқығы институты және т.б.

3. Конституциялық құқықтың қайнар көздері.

Құқық көзі түрінде құқық нормаларын білдіретін формалар түсіндіріледі. 1995 жылғы Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабының 1-тармағында конституциялық құқық көздері тізіп көрсетілген. Бірақ бұл жерде мынаны ескеру қажет, конституцияда атап көрсетілген барлық нормативтік-құқықтық актілер оның көздері болып саналмайды. Бір нормативтік актілер тек конституциялық құқық нормаларынан ғана тұрады, ал келесі бірі - әртүрлі салалардың құқық нормалары және т.б. с.с.

Формаларына қатысты, конституциялық құқықтың барлық көздері мынадай түрлерге бөлінеді:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы – конституциялық құқықтың негізгі көзі.

2. Конституциялық заңдар. Қабылдау мен олардың тізімі конституциямен (мысалы, конституцияның 92-бабы) қаралған. Қарапайым заңдар тәртібімен салыстырғанда неғұрлым күрделі, Конституцияда арнайы ескертілген, мемлекет үшін аса маңызды мәселелер бойынша қабылданады. Депутаттардың жалпы санын 2/3 дауысымен қабылданады.

3. Әдеттегі заңдарды, негізінен қарапайым көпшілік дауыспен (50%+1) Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары қабылдайды.

Әдеттегіден өзгеше заңдар, Республика Парламентінің әрбір Палаталары депутаттарының басым көпшілік дауысымен Парламентте қабылданған өзгертулер мен толықтыруларды және референдумда қабылданған, өзгертулер мен толықтыруларды Конституцияға енгізеді.

4. ҚР Парламент Палаталарының Қаулысы.

5. ҚР Президентінің Жарлықтары, өз кезегінде:

а) Конституциялық заң күшіне ие жарлықтарға.

ә) Заң күшіне ие жарлықтарға.

б) Заңға бағынышты нормативтік жарлықтарға бөлінеді.

Дегенмен, Президенттің барлық нормативтік жарлықтары конституциялық құқық көздері болып саналмайды, тек конституциялық-құқықтық нормалардан тұратын жарлықтар ғана конституциялық-құқық көздері болуы мүмкін.

6. Егемендік қағидаларын жариялаған Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы Заңда, 1993 ж. және 1995 ж.

Конституцияларда және өзге конституциялық актілерде бекітілген, 1991 жылдың 25 қазанындағы мемлекеттің егемендігі туралы Декларациясы.

7. Нормативтік нұсқаулардан, құқықтық нормалардан тұратын Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулылары, министрліктер мен ведомстволардың актілері.

8. Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің шешімі.

9. Конституциялық-құқықтық нормалардан (шешімдер, жарғылар, ережелер) тұратын жергілікті өкілді органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының нормативтік-құқықтық актілері белгілі бір жердің аумағынан аспайды.

10. Мемлекетаралық деңгейде бекітілген халықаралық шарттар.

Мемлекетшілік құқық нормалары мен халықаралық құқық нормаларының коллизиясы (бағыттар қақтығысы) кезінде басымдық соңғыға беріледі.

4. Конституциялық құқық жүйесі – оның ішкі құрылымын сипаттайтын және оны құқықтың басқа салаларынан өзгешелеп тұратын институттардың жиынтығы болып саналады.

Конституциялық құқық институттарының жүйесі мынадай түрде беріледі:

1. Конституциялық құрылыстың негіздері;
2. Жеке адамның (тұлғаның) конституциялық мәртебесі;
3. Әкімшілік-аумақтық құрылым;
4. Мемлекеттік органдар жүйесі.

Бақылау сұрақтары:

1. Конституциялық құқық саласы ретінде түсінігі неде?
2. Конституциялық құқықтың қайнар көздерін атаңыз.
3. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығының түсінігі, пәні және әдістерін атаңыз.
4. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығына түсініктеме беріңіз.
5. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы пәні және оның ерекшеліктерін көрсетіңіз.
6. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығының әдістерін мысал келтіріп анықтаңыз (өкілеттік беруші, міндеттеуші, тыйым салу, тану).

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Конституциялық құқықтың пәнін құрайтын қоғамдық қатынастарды көрсетіңіз:

A) адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ететін қатынастар

B) мемлекеттік органдардың жүйесіне және өкілеттіктеріне қатысты қатынастар

C) мемлекеттің және қоғамның экономикалық негізін құрайтын қатынастар

D) мемлекетті және қоғамды ұйымдастыру негіздерін құрайтын қатынастар

E) мемлекет пен қоғамның саяси саласындағы қатынастар

2. Конституциялық құқық мемлекеттік және қоғамдық қатынастарды келесі әдістер арқылы реттейді:

A) диспозитивтік, императивтік, келісімдік

B) міндеттеуші, рұқсат беруші, конституциялық

C) міндеттеуші, рұқсат беруші, формальды-заңдық, статистикалық

D) салыстырмалы-құқықтық, функционалды, нақты-әлеуметтік

E) міндеттеу, тиым салу, рұқсат беру, тану

3. Конституциялық-құқықтық нормалар өзінің құрылымы бойынша болады:

A) уәкілдік беруші болып келеді

B) көбінесе норманың гипотезасы көрсетілмейді

C) көбінесе норманың санкциясы көрсетілмейді

D) тиым салушы болып келеді

E) рұқсат беруші болып келеді

4. Субъективтік құқықтарды бекітетін нормаларды көрсетіңіздер:

A) міндеттеуші нормалар

B) рұқсат беруші нормалар

C) тиым салушы нормалар

D) диспозитивтік нормалар

E) императивтік нормалар

5. Конституциялық құқықтық норма өзінің заңдық күші бойынша:

A) ең жоғарғы норма болып табылады

B) танушы норма болып табылады

C) тиым салушы норма болып табылады

D) диспозитивтік норма болып табылады

E) рұқсат беруші норма болып табылады

6. Конституциялық-құқық ғылымында қолданылатын зерттеу әдісін көрсетіңіз:

- A) императивтік әдіс
- B) диспозитивтік әдіс
- C) салыстырмалы-құқықтық әдіс
- D) тиым салу әдісі
- E) рұқсат беру әдісі

7. Қазақстан Республикасы құқық жүйесінің негізін құрайтын құқық саласы:

- A) қаржылық құқық
- B) конституциялық құқық
- C) мемлекет және құқық теориясы
- D) азаматтық құқық
- E) әкімшілік құқық

8. Атқаратын міндеттері (мақсаты) бойынша конституциялық-құқықтық қатынастар жіктеледі:

- A) уақытша және тұрақты
- B) құқықтық және құқықтық емес
- C) жалпы және нақты
- D) құқық орнатушы және құқық қорғаушы
- E) диспозитивтік және императивтік

9. Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шарттар:

- A) Республика заңдарынан басымдығы болады
- B) қолдану тәртібін Президент бекітеді
- C) қолдану тәртібін Конституциялық Кеңес бекітеді
- D) Республика заңдарынан басымдығы болмайды
- E) ұлттық құқық жүйесінде маңызы жоқ

10. Төмендегілердің қайсысы конституциялық құқықтың субъектісі болып табылмайды:

- A) халық
- B) мемлекет және оның құрылымдық бөлімшелері
- C) мемлекеттік органдар
- D) ҚР-сының азаматтары, азаматтығы жоқ тұлғалар және шетел азаматтары
- E) дебаттық және өзге клубтар

11. Конституциялық құқықтың негізгі қайнар көзі:

- A) Конституциялық заңдар
- B) Конституциялық Кеңестің қаулылары
- C) Конституция

- D) Жоғарғы Соттың нормативтік қаулылары
- E) әдет ғұрып

12. Әрекет ететін аумақтық шегі бойынша конституциялық құқықтың қайнар көздері:

- A) Конституциялық заңдар және органикалық заңдар
- B) конституциялық әдет-ғұрып және конституциялық келісімдер
- C) мемлекеттік органдар мен референдумда қабылданған заңдар
- D) жалпы ұлттық және аймақтық
- E) заң шығарушы билікпен және атқару билігімен шығарылған заңдар

13. Конституциялық құқық ғылымындағы зерттеу әдісіне жатпайтыны:

- A) тиым салу әдісі
- B) статистикалық әдіс
- C) салыстырмалы-құқықтық әдіс
- D) социологиялық әдіс
- E) жүйелі талдау әдіс

14. Конституциялық құқық субъектілеріне белгілі бір әрекеттерді жасауға ұйғаратын нормаларды көрсет:

- A) тиым салушы нормалар
- B) рұқсат беруші нормалар
- C) міндеттеуші нормалар
- D) уәкілдік беруші нормалар
- E) императивтік нормалар

15. Конституциялық құқық ғылымының пәнін құрайды:

- A) адам және азаматтың конституциялық-құқықтық мәртебесі
- B) мемлекеттік органдардың жүйесі мен өкілеттіліктері
- C) конституциялық-құқықтық нормалар
- D) конституциялық құқықтың қалыптасуы, дамуы және қызмет етуінің заңдылықтары
- E) конституциялық құқықтың реттеу әдістері

16. Конституциялық құқықтың қайнар көздеріне жатпайтыны:

- A) Президент жарлықтары
- B) Үкімет қаулылары
- C) Сот шешімдері
- D) Парламент заңдары
- E) Мәжіліс және Сенаттың регламенті

17. Конституциялық құқық ғылымы:

- A) конституциялық-құқықтық нормалар мен институттарды зерттейді

- B) конституциялық қадағалауды жүзеге асырады
- C) конституциялық міндеттердің орындалуына бақылауды жүзеге асырады
- D) ұлттық құқық жүйесіндегі негізгі құқық саласының рөлін атқарады
- E) оқу пәні ретіндегі негізгі қызметті жүзеге асырады

18. Конституциялық құқық оқу пәні ретінде:

- A) конституциялық қадағалауды жүзеге асырады
- B) ұлттық құқық жүйесіндегі негізгі құқық саласының рөлін атқарады
- C) конституциялық міндеттердің орындалуына бақылауды жүзеге асырады
- D) заңгерлерді дайындау барысында оқытылатын кешенді курс болып табылады
- E) ҚР Конституциясы нормаларына ресми талдау жасайды

19. Конституциялық құқық ұғымы келесі аспектілерде қарастырылады:

- A) ғылым, оқу пәні және халықаралық құқықтың негізгі институты ретінде
- B) ғылым, оқу пәні ретінде
- C) ғылым, оқу пәні және құқық саласы ретінде
- D) құқық саласы және нормалар жиынтығы ретінде
- E) оқу пәні және негізгі құқықтық институт ретінде

20. Конституциялық құқықтың пәні болып табылмайды:

- A) саяси мәселелерден туындайтын кейбір мемлекетаралық қатынастар
- B) мемлекеттегі сайлау жүйесін ұйымдастырумен байланысты қатынастар
- C) мемлекеттегі заңшығару үрдісін реттеумен байланысты қатынастар
- D) мемлекеттегі әділсотты ұйымдастырумен байланысты қатынастар
- E) конституциялық бақылауды ұйымдастырумен байланысты қатынастар

21. Конституциялық құқық саласы қандай нормалардан қалыптасады:

- A) конституциялық-құқықтық нормалардан
- B) зерттеу әдістерінен
- C) салт дәстүрден
- D) тек Конституциядан ғана
- E) құқық теориясынан

2.Қазақстандық конституционализм: теория және тарихы. Қазақстандық Республикасының Конституциясы-мемлекет және қоғамның Негізгі заңы.

1.Конституциялық құқық ғылым саласы ретіндегі орны. Конституциялық құқық құқықтық ғылымның бір саласы ретінде оқытылады. Ғылым ретінде конституциялық құқыққа өз пәні, өз бастаулары, оны оқып-үйренуге өзіндік бағыт-бағдар тән. Ғылым конституциялық құқықты құқықтық ғылымның бір бөлігі ретінде қарастыратындықтан, ол салалық ғылымдардың қатарына жатады. Конституциялық құқық ғылымы конституциялық құқықтың қалыптасу, даму, қызмет ету заңдылығын зерттеуге бағытталған, конституциялық заңдылыққа сүйенетін негізгі ұғымдар мен санаттарды қалыптастырады және конституциялық құқықтың құқықтық ғылым жүйесіндегі орны мен рөлін анықтайды. Конституциялық құқық ғылымы мемлекеттік басқару және мемлекеттік құрылыс нысандарын, Қазақстан мемлекеті механизмін, мемлекеттік органдардың өзара қарым-қатынасының нысандарын, әдістері мен тәсілдерін зерттейді. Ол конституциялық құқықтың мәнін, нормалары мен институттарының бағыттарын және оны жүзеге асыруға байланысты процестерді зерттейді. Осындай жұмыстарды жүзеге асырудың нәтижесінде конституциялық-құқықтық қатынастар туады, езгертіледі және тоқтатылады. Сондықтан конституциялық құқық ғылымы конституциялық-құқықтық қатынастардың сипатын және табиғатын, олардың басқа салалық құқықтық қатынастармен салыстырғандағы ерекшеліктерін зерттейді. Конституциялық құқық ғылымы реттелетін қоғамдық қатынастардың конституциялық құқықтық нормалар әрекетінің тиімділігін зерттейді, ондай тиімділік әлсіреген жағдайда оны күшейту үшін ұсыныстар жасайды.

Аталған ғылым мәртебесі конституциялық заң арқылы белгіленетін мемлекеттік органдардың қызметін зерттейді. Сөйтіп, бұл мемлекеттік органдар, әрине, оқшауланған күйде емес, олардың өзарабайланысыдеңгейінде зерттеледі. Мұнда, сондай-ақ конституциялық-құқықтық нормалардың тиімділігі де қарастырылады. Конституциялық құқық ғылымы құқықтық нормалардың тиімділігін ғана қарастырып қоймайды, сонымен бірге қоғамдық қатынастардың құқықтық реттелу шегін объективті түрде зерттейді. Былайша конституциялық-құқықтық нормалармен реттелуі мүмкін қоғамдық қатынастарды жалпылама анықтауға болғанмен, іс жүзінде олар реттейтін қоғамдық қатынастар шегін белгілеу оңай да емес. Нәтижесінде конституциялық-құқықтық нормалар өз табиғатында құқықтың басқа салаларының нормаларымен реттелуі тиіс қатынастарды қоса барынша кең көлемдегі қатынастарды реттеуі мүмкін немесе, керісінше, айталық, өзінің әлеуметтік мәніне орай солар арқылы реттелуі тиіс қоғамдық қатынастар конституциялық-құқықтық нормалардың назарынан тыс қалдырылуы мүмкін. Ғылым мұндай мәселелердің жауабын іздеп, табуы тиіс.

Конституциялық құқық ғылымы халық өкілдігі, ұлттық, халықтық және мемлекеттік егемендік, мемлекеттік басқару мен құрылым, әкімшілік-аймақтық бөлініс нысандары сияқты кешенді проблемалардың тұжырымдамасын жасайды. Жергілікті өкілетті және жергілікті өзін-өзі басқару органдары жүйесі де осы ғылым зерттейтін пән. Ғылым сайлау жүйесіне демократияның қайнар кезі ретінде айрықша назар аударады. Аса маңыз-дылардың қатарына мемлекеттік органдардың ұйымдастырылуы мен қызметінің конституциялық принциптерін зерттеу жатады.

Конституциялық құқық ғылымы адам мен азаматтың құқы, шетел азаматтары, конституциялық нормалардың адам құқығын халықаралық құқық нормаларымен өзара байланысы проблемаларын зерттеуге айрықша назар аударуы тиіс. Конституциялық құқық ғылымы оның пәні болып табылатын аталған объектілерді зерттейді. Ол оларды социологиялық, тарихи, логикалық және басқа әр түрлі әдістерді қолдана отырып, ғылыми методологиялық принциптерге сүйене отырып зерттейді. Конституциялық заңдылықты оқып-үйрену, оның әлеуметтік табиғатын, бағытын ашып көрсету, іс жүзінде қолданылуын қарау негізінде ғылым теориялық ережелерді, тұжырымдарды, тұжырымдамаларды қалыптастырады. Бұл ережелер тек ғылымның дамуы үшін ғана емес, сонымен бірге заңдылықты жетілдіру, мемлекеттік органдардың қызметін жақсарту үшін де маңызды. Конституциялық құқық ғылымы тұтас құбылыс болғандықтан оның тұжырымдамалары, теориялық ережелері өзара байланыста болып қана қоймайды, сондай-ақ біртұтастығымен ерекшеленуі тиіс. Конституциялық құқық ғылымының бірлігі мен тұтастығы теориялық кешендердің шартты түрдегі дербестігін жоққа шығармайды. Ол дербес зерттелетін мынадай айтарлықтай кешендерден тұрады. Олардың қатарына, мысалы, билікті бөлісу, парламентаризм, президенттік басқару нысандары, сайлау жүйесі, азаматтық егемендік, мемлекеттіліктің сипаты мен мәні, халық билігі, азаматтық қоғам тұжырымдамасы, саяси плюрализм және басқа теориялар жатады. Осы теориялар мен тұжырымдамалардың қай-қайсысы болсын дербес қалыптасады, бірақ сонымен бірге олар бір-біріне ықпал етеді.

Ғылым конституциялық деп аталғандықтан, оның қайнар көзі Конституция болып табылады. Ол Конституцияның негізінде өзінің басты теориялық ережелерін қалыптастырады. Сонымен бірге жинақталып келіп конституциялық заңдылықты құрайтын: конституциялық заңдар, жәй заңдар, Президенттің нормативтік жарлықтары, үкіметтің қаулылары, жергілікті өкілетті органдардың, шешімдері де конституциялық құқық ғылымының қайнар көздері болып табылады.

2. Қазақстан Республикасының Конституциясының нысаны мен құрылымы. Конституция белгілі бір кезеңдегі қоғамның әлеуметтік-экономикалық, рухани және құқықтық дамуының нәтижесі ретінде демократияның даму деңгейін белгілейтін, аталмыш қоғамдағы жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын көрсететін, экономикалық және әлеуметтік өмірдегі мемлекеттің рөлін айқындайтын, халықтың қоғамдық

белсенділігі мен саяси жүйесін сипаттайтын құжат болып саналады. Басқаша айтқанда, Конституция мемлекет пен тұтастай қоғамның тек негізгі заңы ғана емес, сонымен бірге жоғары заң күшіне ие және Қазақстан құқының бүкіл жүйесі үшін нормативтік база болып санала отырып, саяси-құқықтық құжат болып саналады, сондай-ақ қазіргі заманғы демократиялық және құқықтық мемлекет белгілері жүйесінде айрықша орын алады.

Қазақстан Республикасының Конституциясы преамбуладан және 9 бөлімнен тұрады.

Преамбула (кіріспе) Қазақстан халқын Конституция қабылдаған айрықша субъекті ретінде атап көрсетеді; Конституцияны қабылдау себептерін (мотивтерін) ашып көрсетеді.

1 бөлім. «Жалпы ережелер» мемлекет құрылысының негіздерін айқындаушы қағидаларға арналған.

1-бап. Қазақстан Республикасы демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет болып саналады.

2-бап. Қазақстан Республикасы – Президенттік басқару нысанындағы біртұтас мемлекет болып саналады.

3-бап. Мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы-халық; мемлекеттік биліктің заң шығарушы, атқарушы және сот үш билік тармағына бөліну қағидалары бекітілген.

4-бап. Қазақстан Республикасындағы қолданылатын құқықтарға анықтама беріледі және Конституция арқылы ең жоғары заң күші танылады.

5-бап. Идеологиялық және саяси әралуандылық қағидалары танылады, қоғамдық бірлестіктер қызметінің тәртібі реттеледі.

6-бап. Мемлекеттік меншік пен жеке меншік танылады және бірдей қорғалады.

7-8-баптар. Мемлекеттік тіл – қазақ тілі және Қазақстан Республикасы халықаралық құқықтың қағидалары негізінде басқа мемлекеттермен ынтымақтастық және тату көршілік қарым-қатынас саясатын жүргізеді.

2 бөлім. «Адам және азамат» жеке адамның құқықтық мәртебе негіздеріне арналған, бұл бөлімде адам және азамат құқықтары мен бостандықтары, сондай-ақ азаматтық институты негіздерінің тәртібі белгіленеді.

3 бөлім. «Президент» бөлімінде президенттік басқару нысандары бекітіледі, бапқа сәйкес Президент биліктің бірде-бір тармағына жатпайды, мемлекеттің басшысы, халық бірлігінің, Конституцияның рәмізі әрі кепілі болып саналады және мемлекеттік биліктің барлық тармағының келісіп жұмыс істеуін қамтамасыз етеді.

4 бөлім. «Парламент» заң шығару қызметін жүзеге асыратын ең жоғары өкілді орган ретінде Парламенттің құқықтық мәртебесін айқындайды, Парламент қызметінің ұйымдық-құқықтық нысандарын және оның депутаттарының мәртебесін бекітеді.

5 бөлім. «Үкімет» Республикадағы атқарушы билікті жүзеге асыратын Үкімет қызметінің негіздеріне арналған, Үкімет пен Премьер-министрдің құзырын бекітеді.

6 бөлім. «Конституциялық Кеңес» негізгі қызметінің бірі Конституция нормаларына ресми түсініктер беру болып саналатын конституциялық Кеңестің құқықтық ереже негіздеріне арналған.

7 бөлім. «Соттар және сот төрелігі» сот жүйесіне арналған, соттардың нормативтік-құқықтық актілерді конституциялық емес деп тану туралы Конституциялық Кеңеске жүгіну мүмкіндігін бекітеді. Конституция бұл бөлімде алдын-ала жүргізілетін әкімшілік тексерулер мен алдын ала тергеуді соттар мен прокуратуралардан бөледі.

8 бөлім. «Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару» 85-бапқа сәйкес жергілікті мемлекеттік басқару жергілікті өкілді және атқару органдарымен жүзеге асырылады. 89-бапқа сәйкес, Қазақстан Республикасында жергілікті өзін-өзі басқару танылады, оның міндеті-жергілікті маңызы бар мәселелерді шешу кезінде халықтың дербестігін қамтамасыз ету.

9 бөлім. «Қорытынды және өтпелі ережелер» (90-98 баптар), жекелеген конституциялық белгілеулерді жүзеге асыру процедураларын қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасы Конституциясының ерекшеліктері:

- 1) қабылдау және өзгерту тәсілдері бойынша қатаң болып саналады;
- 2) заңдық формасы бойынша – жазылған;
- 3) қолдану уақыты бойынша – тұрақты.

3. Қазақстанның конституциялық дамуының негізгі кезеңдері.

Әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы. Әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар. Әркімнің білікті заң көмегін алуға құқығы бар. Заңда көзделген реттерде заң көмегі тегін көрсетіледі. Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды. Әркімнің өмір сүруге құқығы бар. Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға хақысы жоқ. Өлім жазасы адамдардың қаза болуымен байланысты террористік қылмыстар жасағаны үшін, сондай-ақ соғыс уақытында ерекше ауыр қылмыстар жасағаны үшін ең ауыр жаза ретінде заңмен белгіленеді, ондай жазаға кесілген адамның кешірім жасау туралы өтініш ету хақы бар. Әркім өзінің жеке басының бостандығына құқығы бар. Заңда көзделген реттерде ғана және тек қана соттың санкциясымен тұтқындауға және қамауда ұстауға болады, тұтқындалған адамға шағымдану құқығы беріледі. Соттың санкциясыз адамды жетпіс екі сағаттан аспайтын мерзімге ұстауға болады. Ұсталған, тұтқындалған, қылмыс жасады

деп айып тағылған әрбір адам сол ұсталған, тұтқындалған немесе айып тағылған кезден бастап адвокаттың (қорғаушының) көмегін пайдалануға құқылы. Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды.

Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды. Әркімнің жеке өміріне қол сұғылмауына, өзінің және отбасының құпиясы болуына, ар-намысы мен абыройлы атының қорғалуына құқығы бар. Әркім өзінің жеке салымдары мен жинаған қаражатының, жазысқан хаттарының, телефон арқылы сөйлескен сөздерінің, почта, телеграф арқылы және басқа жолдармен алысқан хабарларының құпиялылығы сақталуына құқығы бар. Бұл құқықты шектеуге заңда тікелей белгіленген реттер мен тәртіп бойынша ғана жол беріледі. Мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары әрбір азаматқа өзінің құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті. Әркім өзінің қай ұлтқа, қай партияға және қай дінге жататынын өзі анықтауға және оны көрсету-көрсетпеуге хақылы. Әркімнің ана тілі мен төл мәдениетін пайдалануға, қарым-қатынас, тәрбие, оқу және шығармашылық тілін еркін таңдап алуға құқығы бар.

Қазақстан Республикасындағы Конституцияның тарихи дамуы қоғам мен мемлекет дамуының негізгі кезеңдерімен байланысты және соған сай келеді.

I. 1926 жылғы 18 ақпандағы Қырғыз Советтік Социалистік Республикасының Конституциясы.

II. 1937 жылғы 26 наурызда Советтердің X Бүкілодақтық съезінде қабылданған Қазақ Советтік Социалистік Республикасының Конституциясы.

III. Қазақ КСР-ның кезектен тыс IX шақырылған Жоғарғы Кеңесінің сессиясында 1978 жылдың 20 сәуірінде қабылданған Қазақ Советтік Социалистік Республикасының Конституциясы.

IV. 1993 жылғы ҚР Конституциясы.

Қазақ КСР Жоғарғы Советінің 1990 жылдың 25 қазанында қабылданған конституциялық құрылысты жасаудың басы болып саналған «Қазақ Советтік Социалистік Республикасының мемлекеттік егемендігі туралы Декларациясы».

Бақылау сұрақтары:

1. Конституция дегеніміз не?
2. Қазақстанның конституциялық дамуының негізгі кезеңдерін атаңыз.
3. Қазақстан Республикасының Конституциясына (қолданыстағы) соңғы енгізілген өзгертулер мен толықтырулар.
4. Қазақстанның ерекше сипаттарын және заңдық қасиеттерін көрсету.
5. Қазақстан Республикасының Конституциясының нысанын және құрылымын анықтау.
6. Қазақстан Республикасының Конституциясын құқықтық қорғалуын қамтамасыз ету жолдары.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. ҚР Конституцияның нормаларына ресми түсіндірме беретін орган:

- A) Парламент
- B) Үкімет
- C) Конституциялық Кеңес
- D) Жоғарғы Сот
- E) Мәжіліс

2. Конституцияға өзгертулер мен толықтырулар әр Палата депутаттары жалпы санының келесідей көпшілік дауысымен енгізіледі:

- A) елу пайызымен
- B) жартысымен
- C) бестен төртімен
- D) төрттен үшіннің көпшілік дауысымен
- E) төрттен екісінің көпшілік дауысымен

3. Қазақстан Республикасы Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізіледі:

- A) Республикалық референдумда
- B) Үкіметпен
- C) Жоғарғы Сотпен
- D) Конституциялық Кеңеспен
- E) Сенатпен

4. Қазақстан Республикасы Конституциясында жеке тұлғаның құқықтық мәртебесін анықтайтын бөлім:

- A) адам және қоғам
- B) адам және азамат
- C) жеке тұлғаның құқықтық мәртебесі
- D) жалпы ережелер
- E) адам және жеке тұлға

5. Қазақстан Республикасы Конституциясы қабылданды:

- A) 1995 жылы 30 тамызда жалпы халықтық референдуммен
- B) 1993 жылы 30 тамызда жалпы халықтық референдуммен
- C) 1998 жылы қазан айындағы конституциялық реформамен
- D) 1995 жылы ҚР Президентімен
- E) 1991 жылы 16 желтоқсанда ҚР Парламентімен

6. Конституцияның мызғымастығының кепілі болып табылады:

- A) Президент
- B) Конституциялық Кеңес

- C) Жоғарғы Кеңес
- D) БҰҰ
- E) Парламент

7. Конституцияда көрсетілген мәселелер бойынша Конституциялық заңдар қабылданады:

- A) Маслихаттарда көпшілік дауыспен
- B) Әр Палата депутаттарының жалпы санының кемінде үштен екісімен
- C) Сенат депутаттарының жартысымен
- D) Мәжіліс депутаттарының жартысымен
- E) Жоғарғы Сотпен

8. Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілері бастама алады:

- A) Конституциялық заңдардан
- B) ҚР Президентінің Жарлықтарынан
- C) ҚР Конституциясынан
- D) Сот прецеденттерінен
- E) ҚР Үкіметінің қаулыларынан

9. 1993 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес Президент:

- A) заң шығарушы билік басшысы
- B) Жоғарғы Кеңес басшысы
- C) мемлекет және атқарушы билік басшысы
- D) заң шығарушы және атқарушы билік басшысы
- E) сот билігінің басшысы

10. Алғаш рет Қазақстан Республикасының Конституциясын қабылдауға негіз болып табылды:

- A) Қазақ ССР-ң 25 қазандағы мемлекеттік егемендігі туралы Декларация
- B) 1993 жылғы ҚР Конституциясы
- C) Кеңестік шарт
- D) ТМД-ның жарғылық құжаты
- E) БҰҰ-ның Жарғысы

11. 1998 жылғы 7 қазандағы Қазақстан Республикасының Конституциясына енгізілген өзгерістер мен толықтырулар бойынша Мәжіліс депутаттарының өкілеттік мерзімі:

- A) өзгертілген жоқ
- B) 4 жылдан 5 жылға ұзарды
- C) 5 жылдан 6 жылға ұзартылды
- D) тек кейбір депутаттардың мерзімі ұзартылды
- E) 2 жылдан 3 жылға ұзартылды

12. 1991 жылғы Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі туралы Конституциялық Заң бойынша Конституцияның соттық тұрғыда қорғалуын қамтамасыз ететін жоғарғы органды көрсет:

- A) ҚР Жоғарғы Кеңесі
- B) ҚР Президенті
- C) Конституциялық Кеңес
- D) Прокуратура
- E) ҚР Конституциялық Соты

13. 1993 жылғы Конституцияға сәйкес Жоғарғы Кеңестің өкілеттік мерзімі:

- A) анықталмаған
- B) 4 жыл
- C) 5 жыл
- D) 6 жыл
- E) 4 жыл 6 ай

14. Конституция өзге актілерден ерекшеленеді:

- A) қабылдану және өзгерістер мен толықтырулар енгізу тәртібі бойынша
- B) реттеу әдістерінің кеңдігі бойынша
- C) мемлекеттің барлық территориясына бірдей тарайтындығы бойынша
- D) жеке тұлғаның құқықтық мәртебесін реттеуге байланысты
- E) нормаларының құрылысы бойынша ерекшеленеді

15. Конституция мазмұны бойынша өзге актілерден ерекшеленеді:

- A) қамту пәнінің кеңдігімен
- B) елеулі ерекшеліктерге ие емес
- C) қамту пәнінің тарлығымен
- D) кейбір қоғамдық қатынастарды реттемейді
- E) Конституция мазмұнында міндеттер көрсетілмеген

16. Қолданыстағы ҚР Конституциясы мына баптан тұрады:

- A) 99
- B) 98
- C) 77
- D) 48
- E) 97

17. 1998 жылғы 7 қазандағы ҚР Конституциясына енгізілген өзгертулер мен толықтырулар бойынша ҚР Президентінің өкілеттік мерзімі ұзартылды:

- A) 6 жылдан 7 жылға
- B) 5 жылдан 7 жылға
- C) 4 жылдан 7 жылға

- D) 5 жылдан 6 жылға
- E) 3 жылдан 7 жылға

18. 1998 жылғы 7 қазандағы ҚР Конституциясына енгізілген өзгертулер мен толықтырулар бойынша ҚР Парламенті Сенатының депутаттарының өкілеттік мерзімі ұзартылды:

- A) 3 жылдан 5 жылға
- B) 4 жылдан 5 жылға
- C) 4 жылдан 6 жылға
- D) 5 жылдан 6 жылға
- E) Сенат депутаттарының өкілеттік мерзімі өзгерген жоқ

19. ҚР Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді:

- A) 1995 жылы 30 тамызда
- B) 1990 жылы 25 қарашада
- C) 1998 жылы 7 қарашада
- D) 1998 жылы 7 қазанда
- E) 1998 жылы 17 желтоқсанда

20. 1998 жылғы 7 қазандағы ҚР Конституциясына өзгертулер мен толықтырулар енгізілді:

- A) ҚР Президентімен
- B) халықпен референдум арқылы
- C) ҚР Парламентімен
- D) ҚР Конституциялық Кеңесімен
- E) ҚР Парламенті Сенатымен

21. ҚР Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді:

- A) 2007 жылы 1 қаңтарда
- B) 1995 жылы 30 тамызда
- C) 2007 жылы 21 мамырда
- D) 2006 жылы 25 қазанда
- E) 1991 жылы 16 желтоқсанда

22. ҚР Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар 21 мамыр 2007 жылы енгізілді:

- A) ҚР Президентімен
- B) ҚР Парламентімен
- C) ҚР Конституциялық Кеңесімен
- D) Жалпыхалықтық референдумда
- E) ҚР Үкіметімен

23. 2007 жылы 21 мамырдағы Конституцияға енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес ҚР Президентінің қызметі:

- A) 7 жыл мерзімінде қалады
- B) 7 жылдан 5 жыл мерзімге өзгерді
- C) 7 жылда 6 жыл мерзімге өзгерді
- D) 5 жылдан 7жыл мерзімге өзгерді
- E) 5 жылдан 6 жыл мерзімге өзгерді

Теориялық есептер.

№1 есеп.

Тақырып-2. «Қазақстан Республикасының Конституциясы – мемлекет және қоғамның Негізгі заңы».

1. Парламент палаталардың бірлескен отырысында Президенттің ұсынысы бойынша әрбір палата депутаттарының жалпы санының 3/4 дауысымен ҚР Конституциясының 2-бабының 1-тармағына өзгеріс пен толықтыру енгізді. Ол жаңа редакцияда былайша жазылған: «Қазақстан Республикасы парламентік басқару формасы бар унитарлы мемлекет болып саналады». Аталған шешімнің заңды күші бар ма?

2. 2012 жылдың 2 ақпанында Қазақстан Республикасының Парламенті еліміздің Конституциясына 19 түзетулер енгізді. Ұсынылған түзетулерге қарсы шыққан депутаттар тобы Конституция республикалық референдумда қабылданған, сондықтан оның мәтініне кез-келген өзгерістер тек референдумда ғана енгізілуі тиіс деп, өздерінің қарсылықтарын түсіндірді. Сіздің ойыңызша, түзету енгізудің қандай әдісі заңды?

3. Парламент палаталардың бірлескен отырысында Бас прокурордың ұсынысы бойынша ҚР Конституциясының 83-бабының 1-тармағына келесі мазмұндағы толықтыру енгізді: «Қазақстан Республикасының Прокуратурасы Қазақстан Республикасының бүкіл территориясындағы конституциялық қадағалау органы болып табылады». Аталған шешімнің заңды күші бар ма?

3.Қазақстан Республикасының конституциялық құрылымының негіздері.

1. Қазақстан Республикасының конституциялық құрылымының түсінігі. Конституциялық құрылыс – бұл мемлекетті құқыққа бағындыруды қамтамасыз ететін және оны конституциялық мемлекет ретінде сипаттайтын мемлекетті ұйымдастыру формасы.

Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысы – мемлекетті ұйымдастыру тәсілдеріне, оның тұлғамен қатынасына негіз болатын, Конституция нормаларымен бекітілген және оны конституциялық мемлекет ретінде сипаттайтын қоғамдық қатынастардың жүйесі.

Конституцияда Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысына негіз болатын барлық принциптер бекітілген. Олар:

- халықтық билік,
- мемлекеттік егемендік,
- біртұтастық,
- биліктерді бөлу принципі,
- құқықтың үстемдігі,
- мемлекеттік өмірдің аса маңызды мәселелерін демократиялық жолмен шешу,
- идеологиялық және саяси әр алуандылық және т.б.

Қазақстан Республикасының мемлекеттілігін құру концепциясында Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысының негізгі белгісі ретінде халықтық билікті атап айтуға болады. ҚР Конституциясында «Мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы – халық» деп бекітілген (3-бап). Халық билікті республикалық референдум және еркін сайлау арқылы жүзеге асырады. Сондай-ақ халық өз билігін жүзеге асыруды мемлекеттік органдарға береді.

Мемлекеттің егемендігі конституциялық құрылыс негіздерінің бірі ретінде Конституциямен жария етіледі. Егемендік республиканың бүкіл аумағын қамтиды, өз аумағында және одан тысқары жерлерде, Қазақстан Республикасы халқының ерік-жігері негізінде, басқа мемлекеттерге тәуелсіз жағдайда, өз алдына дербес мемлекет қызметтерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы егемендігінің негізін оның аумағы, жері, қойнауы, табиғат байлықтары, мәдени құндылықтары және барлық экономикалық негіздері құрайды. Егемендіктің бастауы - халық, сонымен қатар егемендік Қазақстан Республикасының әр бір азаматына таратылады. Мемлекеттік егемендік ең алдымен мынадан көрініс табады: Қазақстан Республикасы ішкі құрылымға қатысты және басқа мемлекеттермен арадағы қатынастарға байланысты барлық мәселелерді өз алдына дербес шешуге хақылы. Егемендік идеясы 1995 жылғы ҚР-ның Конституциясында да алдыңғы қатарда тұр.

2. Қазақстан Республикасының Конституциясында мемлекет нысанының негізгі белгілерінің бекітілуі. Конституцияға сәйкес Қазақстан Республикасы – президенттік басқару нысанындағы біртұтас мемлекет болып табылады. Біртұтастық Қазақстан Республикасы конституциялық құрылысының маңызды бір белгісі болып табылады. Қазақстан Республикасында билік біртұтас, дегенмен ол Конституция мен заңдар негізінде заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөліну, олардың

тежемелік және тепе-теңдік жүйесін пайдалану арқылы, өзара іс-қимыл жасау принципіне сәйкес жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының экономикалық құрылымы негізінде меншік нысандарының әр алуандылығы жатыр, сөйтіп нарықтық қатынастар конституциялық түрде бекітілген. Қазақстан Республикасының Конституциясы бірдей дәрежеде мемлекеттік меншік пен жеке меншікті таниды және қорғайды. Қазақстан Республикасының Конституциясының 6-бабының 3-тармағы «Жер заңда белгіленген негіздерде, шарттар мен шектерде жеке меншікте де болуы мүмкін» деп мойындайды.

Меншіктің барлық нысандарын кімнің тарапынан болсын заңсыз араласушылығынан қорғай отырып, мемлекет оларды пайдалану, кеңейту үшін қолайлы жағдай жасайды. Мемлекеттік органдар заңдарда меншіктің субъектілері мен объектілерін, меншік иелерінің өз құқықтарын жүзеге асыру көлемі мен шегін белгілейді. Сондай-ақ мемлекет мемлекеттік кәсіпорындардың экономикалық қызметін тура және тікелей реттейді, мемлекеттік меншік объектілерін пайдаланудың құқықтық режимін айқындайды.

Конституцияға сәйкес жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар мемлекет меншігінде болады. Меншік міндет жүктейді, оны пайдалану сонымен қатар қоғам игілігіне де қызмет етуге тиіс. Мемлекет аталған экономикалық қатынас саласын тікелей басқару мен реттеуді жүзеге асырады.

Конституция қоғамдық қатынастарды ұйымдастырудың негізгі принциптерін белгіледі. Оларға қоғамдық келісім және саяси тұрақтылық, идеологиялық және саяси әр алуандылық, қоғамдық және мемлекеттік институттарды бөлу сияқты принциптерді жатқызуға болады.

3. Қазақстан Республикасы – зайырлы, демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет. Қазақстан Республикасының саяси жүйесін билік үшін күресті, оны ұйымдастыруды және қызмет етуін жүзеге асырушы сан-салалы ұйымдар, институттар және мекемелер құрайды. Конституция ең алдымен мақсаты мен іс-әрекеті конституциялық құрылысты күштеп өзгертуге, оның тұтастығын бұзуға, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге, т.б. бағытталған қоғамдық бірлестіктер құруға және олардың қызметіне тиым салады. Саяси әр алуандылық деп қоғамда өмір сүруші түрлі әлеуметтік-саяси құрылымдардың болуы ұғынылады. Саяси әр алуандылық негізінде Қазақстан Республикасындағы экономикалық қызмет нысандарының сан алуандылығы да жатады.

Қазақстан Республикасындағы қоғамдық құрылыстың негізін қалаушы принциптердің бірі қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылық болып табылады. Саяси жүйенің кез келген институтының қызметі қоғамдағы саяси тұрақтылыққа қол жеткізуге бағытталуға тиіс. Қазақстан Республикасының бір ерекшелігі оның көп ұлттылығы, сондықтан қоғамдық бірлестіктер өз қызметтерінің нысандары мен бағыттарын белгілеген кезде осы жағдайды есепке алуға және қоғамдық келісім орнатуға ұмтылуға тиіс.

Конституцияға сәйкес Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет деп бекітеді.

Қазақстан Республикасы демократиялық мемлекет деп жариялайды (ежелгі грек сөзі «демократия» аударғанда халық билігі). Оның демократиялық сипаты келесіден көрінеді: онда халық билігін қамтамасыз ету; биліктің заң шығарушы, атқарушы, сот тармақтарына бөлінуі; идеологиялық және саяси әр-алуандылық; меншіктің барлық формасын тану және тең қорғау.

Демократиялық мемлекетте биліктің бірден-бір бастауы және қорғаушысы халық болады. Бүкіл биліктің қорғаушысы халық деп тану халық егемендігін көрсетеді. Халық егемендігі халықтың толық билігін көрсетеді, яғни қоғам мен мемлекеттің істерін басқаруға халықтың шынайы қатысуы үшін халықтың әлеуметтік-экономикалық және саяси құралдарды иеленуі.

Халық өзінің билігін тікелей республикалық референдум және сайлау арқылы жүзеге асырады. Қазақстан Республикада ешкім билікке иелік ете алмайды. Халық пен мемлекет атынан билік жүргізу құқығы Президентке, сондай-ақ оның конституциялық өкілеттілігі шегінде Республика Парламентіне берілген. Республика Үкіметі мен өзге де мемлекеттік органдар мемлекет атынан оларға берілген өкілеттіктері шегінде ғана билік жүргізеді.

Қазақстан Республикасы зайырлы мемлекет болып табылады. Қазақстан мемлекетінің зайырлық сипаты онда ресми, мемлекеттік діннің болмайтындығынан – көптеген діни уағыздардың бірде бірінің міндетті немесе басым болып табылмайтындығынан көрінеді. Қазақстандағы діни бірлестіктер мемлекеттің саясатына, мемлекеттік құрылысқа, мемлекеттік органдардың және оның лауазымды адамдарының қызметіне ықпал етпеуі тиіс. Қазақстан мемлекетінің зайырлық сипаты діни бірлестіктердің мемлекеттен бөлінуімен сипатталады. Бұл сонымен бірге мемлекет органдарының діни бірлестіктердің қызметіне заңсыз араласуға, сондай-ақ діни бірлестіктерге мемлекеттік органдардың қызметін жүктеуге жол бермеу қажеттігін білдіреді.

Мемлекеттің зайырлық сипатын мемлекеттің діни ұйымдарды қаржыландырмауынан да көруге болады.

Одан әрі, Қазақстан мемлекетінің зайырлық сипаты саяси партиялардың діни негіздегі қызметіне жол бермеуден де көрінеді. Заң алдындағы діни ұйымдардың теңдігі ешқандай дін немесе діни ұйымдар ешқандай артықшылықты пайдаланбайтындығынан және басқамен салыстырғанда ешқандай шектеуге тартылмайтындығынан көрінеді.

Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес Қазақстан өзін құқықтық мемлекет деп бекітеді. Құқықтық мемлекет мемлекеттік органдар, лауазымды тұлғалар, қоғамдық ұйымдар мен азаматтар түгелімен бағынуға міндетті әрекет ететін құқықтық нормалармен өзін шектеумен сипатталады. Осыған байланысты құқықтық мемлекеттің жұмыс істеуінің негізгі принципі

құқық жоғарылығы болып табылады. Бұл ең алдымен Конституция мен заңдардың жоғарылығын көрсетеді.

Құқықтық мемлекеттің мәні – оның жүйелі демократизмі, билік көзі ретіндегі халық егемендігін бекіту, мемлекетті қоғамға бағындыру құқықтық мемлекет болып өзінің міндетті ерекшелік қасиетін танытын және билікті бөлу институтын, соттың тәуелсіздігін, басқарудың заңдылығын, азаматтардың құқығын мемлекеттік биліктің бұзуынан оларды құқықтық қорғауды танытын мемлекет есептеледі.

Құқықтық мемлекеттің қалыптасуының маңызды алғы шарты мен оның шегінің сипаты қоғам өмірінің барлық сферасын қамтитын толық заң шығару жүйесінің болуы. Сонымен қатар барлық нормативтік актілер ҚР Конституциясына қайшы келмеуі қажет.

Демократиялық мемлекетте құқық нормасы барлық азаматтар үшін тең болуы қажет, сондықтан шынайы құқықтық мемлекет болып, оның заңдарының алдында оның барлық азаматтарының теңдігін қамтамасыз ететін мемлекет есептелінеді.

4. Қазақстан Республикасының экономикалық негіздері.

Қазақстан Республикасы әлеуметтік мемлекет. Әлеуметтік мемлекет – бұл әлеуметтік саясаты адамның өмір сүруі мен оның еркін дамуына материалдық қатынастың еркін дамуына, ақталмаған әлеуметтік айырмашылықты жеңуде лайықты қамтамасыз етуге бағытталған мемлекет.

Әлеуметтік мемлекет өзінің әр бір азаматына адамға лайықты тіршілік минимумын қамтамасыз етуге ұмытылады және осыған байланысты әр бір есейген адамның өзін және өзінің отбасын асырауға ақша табу мүмкіндігі болуы қажет. Егер әр түрлі себептерге байланысты мұндай мүмкіндік жүзеге асырылмаса және адам қажеттілігі тиісті деңгейде қанағаттандырылмаса ғана мемлекет араласады.

Әлеуметтік мемлекеттің маңызды бір мақсаттарының бірі әлеуметтік теңдікті қамтамасыз ету болып табылады. Мемлекеттің әлеуметтік теңсіздікке қарсы тұру құралы әлеуметтік қамтамасыз ету.

Әлеуметтік мемлекеттің ерекше сипатын, оның адамның еркін дамуы мен лайықты өмірін қамтамасыз етуге бағытталған әлеуметтік саясатынан көруге болады.

Әлеуметтік саясат қоғамның әлеуметтік құрылымындағы өзгерістермен, азаматтардың жақсы тұрмысының өсуімен, олардың өмірінің жақсаруымен, олардың материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандырумен, өмір түрін жоғары көтерумен байланысты әлеуметтік топтардың, қоғам мен оның мүшелерінің арасындағы қатынасты реттейтін мемлекеттің жалпы саясатының бір бөлігін көрсетеді.

Әлеуметтік саясаттың басты мақсаты адам мен қоғамның жақсы тұрмысына жету, тұлғаның дамуы үшін тең және әділетті мүмкіндіктерді қамтамасыз ету болып табылады.

Бақылау сұрақтары:

- 1.Қазақстан Республикасы қызметінің негізін қалаған қағидаларды атаңыз.
- 2.Конституциялық құрылым дегеніміз не?
- 3.Қазақстан Республикасының мемлекеттік егемендігі: түсінігі, мазмұны және мәнін ашып көрсетіңіз.
- 4.Демократияның тікелей және өкілді нысандарына анықтама беріңіз.
- 5.Қазақстан Республикасында азаматтық қоғам қалыптасудың конституциялық негіздерін ашып көрсетіңіз. Жеке-жеке түсінік беріңіз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. 2007 жылғы Конституцияға енгізілген өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес жеке тұлғаны тұтқындауға және қамауға санкцияны береді:

- A) Прокуратура органдары
- B) Ішкі Істер органдары
- C) Конституциялық Кеңес
- D) Сот органдары
- E) Конституциялық Сот

2. Қазақстан Республикасында мемлекеттік биліктің бөліну қағидасы алғаш рет бекітілді:

- A) ҚР-ның мемлекеттік тәуелсіздігі туралы Конституциялық Заңында
- B) 1993 жылғы Конституцияда
- C) 1995 жылғы Конституцияда
- D) Қазақ ССР-нің мемлекеттік егемендігі туралы Декларацияда
- E) Кеңестік Шартта

3. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы Конституциялық Заңы қабылданды:

- A) 25 қазанда 1990 жылы
- B) 30 тамызда 1995 жылы
- C) 16 желтоқсанда 1991 жылы
- D) 7 қазанда 1998 жылы
- E) 16 желтоқсанда 1990 жылы

4.Қазақ ССР-нің мемлекеттік егемендігі туралы Декларация қабылданды:

- A) 16 желтоқсанда 1991 жылы
- B) 30 тамызда 1995 жылы
- C) 7 қазанда 1990 жылы

- D) 25 қазанда 1990 жылы
- E) 25 қазанда 1991 жылы

5. Конституциялық құрылым бұл:

- A) мемлекеттің конституциясымен немесе конституциялық құқық актілерімен бекітілген және қорғалатын әлеуметтік, экономикалық және саяси-құқықтық қатынастар жүйесі
- B) тек қана саяси-құқықтық қатынастар жүйесі
- C) белгілі бір құқықтық қатынастар
- D) Конституциямен анықталған, бірақ құқықтық тұрғыда қорғауды талап етпейтін қоғамдық қатынастар жүйесі
- E) мемлекетті құқықтық тұрғыда басқарумен байланысты қатынастар жүйесі.

6. Конституциялық құрылым келесі қатынастар жүйесін қамтиды:

- A) әлеуметтік, экономикалық
- B) саяси, халықаралық, ұлтаралық
- C) әлеуметтік, экономикалық, саяси-құқықтық
- D) азаматтық, халықаралық, экономикалық
- E) әлеуметтік, саяси, азаматтық

7. Конституциялық құрылымның қағидалары көрсетіңіз:

- A) халық билігі, мемлекеттік егемендік, біртұтастық, биліктің бөлінуі, құқықтық үстемдігі, идеологиялық және саяси әр алуандық
- B) заңдылық, биліктің бөлінуі, соғысты болдырмау, мемлекеттік тілден басқа өзге тілдерді мемлекет территориясында мойындамау
- C) біртұтастық, құқықтық үстемдігі және бір идеологияның басым болуы
- D) халықаралық құқық қағидаларының барлығы тарайды
- E) конституциялық құрылым қағидаларды айқындауды немесе бөліп көрсетуді талап етпейді

8. Экономикалық жүйенің қағидаларын көрсетіңіз:

- A) экономикалық жүйені реттеудегі мемлекеттің үстемдігі
- B) меншіктің әр алуандығы және заңмен қорғалуы, еркін кәсіпкерлік, заңмен реттелген бәсекенің болуы және тағы басқалар
- C) экономикада консервативтік позицияның болуы
- D) әлеуметтік жүйенің негіздері тарайды
- E) жоспарлы экономиканың кейбір қағидалары және нарықтық экономикалық барлық қағидалары тарайды

9. Қазақстан Республикасында төтенше жағдайды кім енгізеді:

- A) ҚР Парламент
- B) ҚР Қорғаныс Министрі
- C) ҚР Президент

- D) ҚР Үкіметі
- E) ҚР-ның төтенше жағдай жөніндегі Министрі

10. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік биліктің қайнар-көзі:

- A) Халық
- B) ҚР Президенті
- C) ҚР Парламенті
- D) ҚР Үкіметі
- E) ҚР Конституциялық Кеңесі

11. Қазақстан Республикасы басқару нысаны бойынша:

- A) президенттік
- B) федеративтік
- C) конфедерация мүшесі
- D) монархиялық
- E) азаматтық қауымдастық

12. Қазақстан Республикасы зайырлы мемлекет болғандықтан:

- A) жоғарғы моральдық - этикалық қағиданы ұстайтын мемлекет
- B) саяси қызметте жоғары мәдениеттегі мемлекет
- C) діни бірлестіктер мемлекеттен бөлінген
- D) заң мемлекеттен жоғары тұруды мойындаған мемлекет
- E) қоғамның ерекше құқықтарын мойындайтын мемлекет

13. Территориялық құрылысы жағынан Қазақстан Республикасы..... мемлекет:

- A) парламенттік
- B) конфедерациялық
- C) президенттік
- D) федеративтік
- E) унитарлық (біртұтас)

14. Халық билігін жүзеге асыру нысандары:

- A) Республикалық референдум және сайлау
- B) отырыстар
- C) мемлекеттік органдарға өз билігін жүзеге асыруды беру
- D) дөңгелек столдар
- E) дебаттар

15. Діни институттардың мемлекеттік институттардан бөлінуі тән:

- A) зайырлы мемлекеттерге
- B) демократиялық мемлекеттерге
- C) құқықтық мемлекеттерге

- D) клерикалды мемлекеттерге
- E) геократиялық мемлекеттерге

16. ҚР мемлекеттік рәміздері:

- A) ҚР Конституциясы
- B) ҚР территориясы
- C) ҚР картасы
- D) ҚР қолданатын мөрлері
- E) ҚР мемлекеттік елтаңбасы, Туы, Әнұраны

17. Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар азаматтардың өтініштері мен басқа да құжаттарға жауаптарды мына тілде береді:

- A) ыңғайлы тілде
- B) мемлекеттік тілде немесе өтініш жасалған тілде
- C) ағылшын тілінде
- D) орыс тілінде
- E) ауызша береді

18. Мемлекетке тән барлық элементтердің тәуелсіз мемлекет белгілеріне сәйкес келуі:

- A) мемлекеттік сәйкестілік
- B) мемлекеттік егеменділік
- C) мемлекеттік тәуелсіздік
- D) ұлттық егемендік
- E) халық егемендігі

19. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі:

- A) орыс тілі
- B) орыс және қазақ тілі
- C) қазақ тілі
- D) келісім шартта көрсетілген тіл
- E) халықаралық құқықтағы қолданылатын тіл

20. Қазақстан Республикасында демократияның келесі түрлері бекітілген:

- A) ашық демократия
- B) шектелген демократия
- C) өркениетті демократия
- D) президенттік демократия
- E) өкілетті және тікелей демократия

21. Саяси жүйенің қағидасын көрсетіңіз:

- A) саяси плюрализм және идеологиялық саналуандылық

- B) жерге жеке меншік
- C) кәсіпкерліктің заңмен қорғалуы
- D) мемлекеттік тілдің үстемдігі
- E) бәсекенің болуы

22. ҚР мемлекеттік және қоғамдық институттардың бірігуіне:

- A) ішінара жол беріледі
- B) толық түрде мемлекеттің мүддесіне сай келсе жол беріледі
- C) жол берілмейді
- D) халықаралық ұйымдармен шешіледі
- E) жол беріледі

23. ҚР-ның Конституциясына сәйкес меншіктің келесі түрлері танылады:

- A) мемлекеттік меншік
- B) жеке меншік
- C) қоғамдық меншік
- D) заңды тұлғаның меншігі
- E) мемлекеттік және жеке меншік

24. Конституциялық құрылым сипатталады:

- A) конституцияның болуымен
- B) конституцияның болмауымен
- C) халықаралық ұйымдардың танылуымен
- D) конституцияның болуы шарт емес
- E) Ұлттар Ассамблеясының болуымен

25. ҚР қызметінің түбегейлі қағидалары:

- A) қоғамдық татулық, саяси тұрақтылық, халық игілігін көздейтін экономикалық даму және ұлтаралық татулық
- B) қоғамдық татулық, саяси тұрақтылық, ұлтаралық татулық және қазақстандық патриотизм
- C) қоғамдық татулық және саяси әралуандылық
- D) нарықтық экономиканы жетілдіру және қазақстандық патриотизм
- E) қоғамдық татулық, саяси тұрақтылық, халық игілігін көздейтін экономикалық даму және қазақстандық патриотизм, мемлекеттегі маңызды мәселелерді демократиялық әдістермен шешу

26. ҚР-да билік тармақтарының қызмет етуі:

- A) тежемелік және тепе-теңдік сақтау жүйесіне сәйкес
- B) өзара құрметтеу қағидасына сәйкес
- C) әділдік қағидасына сәйкес
- D) бірін-бірі бақылау арқылы
- E) бірін-бірі өзара тежеу арқылы

27. ҚР қызметінің түбегейлі принциптеріне:

- A) қоғамдық келісімділік пен саяси тұрақтылық жатады
- B) мемлекеттің өміріндегі маңызды мәселелерді тек референдум арқылы шешу жатады
- C) тек қоғамдық келісімділік жатады
- D) тек саяси тұрақтылық
- E) тек қазақстандық патриотизм жатады

28. ҚР конституциялық құрылысында бекітілген демократия нысандары:

- A) тек өкілетті демократия
- B) тек тікелей демократия
- C) өкілетті және тікелей демократия
- D) конституциялық құрылыс негіздерінде демократия нысандары бекітілмеген
- E) жергілікті референдум демократия принципі ретінде бекітілген

29. Өкілетті демократияның көрінісі ретінде:

- A) Мемлекеттік билікте өкілетті органдардың болуымен сипатталады
- B) Орталық атқарушы билік органына бағынған, жергілікті мемлекеттік басқару органдардың болуымен сипатталады
- C) Тек қана жергілікті өкілетті органның болуымен сипатталады
- D) Сот билігімен сипатталады
- E) ҚР Конституциясында демократия нысандары туралы нормалар көрініс таппаған

30. Қазақстан Республикасы унитарлы мемлекет ретінде біртұтас құрылым:

- A) территорияның біртұтастығы және әкімшілік құқықтық бірлестіктерге бөлінуімен сипатталады
- B) Автономиялық облыстар мен аймақтардың болуымен сипатталады
- C) Мемлекеттік мәртебесі бар территориялық бірліктермен сипатталады
- D) Біріккен мемлекеттер одағымен сипатталады
- E) республикалардың болуымен сипатталады

31. Унитарлы мемлекеттің белгісі болып:

- A) Біртұтас азаматтылық заңнама және мемлекеттік органдар жүйесімен сипатталады
- B) Тек біртұтас азаматтылықпен сипатталады
- C) Біртұтас заңнамамен сипатталады
- D) Тек біртұтас мемлекеттік органдар жүйесімен сипатталады
- E) Әр – түрлі азаматтық және біртұтас заңнамамен сипатталады

32. ҚР Конституциясына сай тепе–теңдік тежемелі жүйеге:

- A) Парламенттік импичмент кіреді
- B) ҚР Президентінің «Вето» құқығы, парламент импичменті, Үкіметке сенімсіздік білдіру
- C) ҚР Президентінің «Вето» құқығы
- D) ҚР Конституциясында тепе – теңдік тежемелі жүйе бекітілмеген
- E) Парламент Сенатына сенімсіздік білдіру

4. Қазақстан Республикасында адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің негіздері.

1.ҚР адам және азамат құқықтық мәртебесі негіздерінің түсінігі. Азаматтық – бұл адамдардың дара құқықтары мен міндеттерінің жиынтығын көрсететін адам мен мемлекет арасындағы тұрақты саяси – құқықтық байланысы.

«Азаматтық ұғымы заң бойынша үш элементтен тұрады: 1) адамның мемлекетпен байланысы уақытша емес, тұрақты болуы тиіс. Адам өз қалауы бойынша азаматтықты біресе қабылдап, біресе одан бас тарта алмайды; 2) адамның мемлекетпен байланысы саяси-құқықтық сипатта болады; 3) мемлекет пен азаматтың арасында өзара құқық пен міндеттемелер белгіленеді.

Қазақстан Республикасы өзінің органдары мен лауазымды адамдары атынан өз азаматтары алдында жауапты, Ал Қазақстан Республикасы азаматтары өзінің республикасы алдында жауапты.

Қазақстан Республикасы азаматтығының негізгі мәселелері Конституциямен және 1991 жылы 20 желтоқсанда қабылданған «ҚР-ның азаматтығы туралы» Заңымен реттеледі. Конституцияға азаматтық туралы негізгі қағидалар:

- барлық азаматтардың теңдігі туралы;
- азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдігі туралы;
- құқықтар мен бостандықтардың шектелуіне жол берілмейтіндігі туралы;
- азаматтықтан айыруға, республика шегінен қуғындауға және басқаларына жол берілмейтіндігі туралы қағидалар енгізілген.

Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы Заң: қандай адамдардың Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатынын, олардың құқықтық жағдайларын, азаматтықты алу және тоқтату тәртіптерін, ата-аналардың азаматтығы өзгерген және бала етіп асырап алған кездегі олардың балаларының азаматтығын, азаматтық мәселелері бойынша мемлекеттік органдардың өкілеттігін, азаматтық мәселелері бойынша арыздар мен ұсыныстарды қарау, шешімдерді орындау тәртібін, сондай-ақ азаматтық мәселелері жөніндегі шешімдерге шағымдану тәртібін белгілейді.

Азаматтық туралы Заңға сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтығын алған адамдар Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Қазақстан аумағында тұратын, Қазақстан Республикасы азаматы болып табылмайтын және шетелдің азаматтығына жататындығына дәлелдемелері жоқ адамдар азаматтығы жоқ адамдар деп аталады.

Қандай да бір болсын шет мемлекетке жататындығына дәлелдемесі бар адамдар шетел азаматтары болып есептеледі.

Қазақстан Республикасы азаматының басқа мемлекеттің азаматтығында болуы танылмайды.

2. Қазақстан Республикасының азаматтығын алу негіздері және тәртібі. Қазақстан Республикасының азаматтығы:

- 1) тууы бойынша;
- 2) Қазақстан Республикасы азаматтығына қабылдану нәтижесінде;
- 3) Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарында қарастырылған негіздер бойынша;
- 4) Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы Заңда қаралған негіздер бойынша алынады.

Бала өмірге келген кезде ата-анасының екеуі де Қазақстан Республикасының азаматы болса, ол туған жеріне қарамастан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Ата-анасының азаматтығы әртүрлі болып, бала туған кезде олардың біреуі Қазақстан Республикасының азаматы болған жағдайда бала:

- 1) Қазақстан Республикасының территориясында туса;
- 2) Қазақстан Республикасынан тыс жерде туса, бірақ, ата-анасының немесе олардың біреуінің бұл кезде Қазақстан Республикасы территориясында тұрақты тұрғылықты жері болса, ол Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Ата-анасының азаматтығы әртүрлі болып, бала туған кезде олардың біреуі Қазақстан Республикасының азаматы болған жағдайда, егер осы кезде ата-анасының екеуінің де Қазақстан Республикасынан тыс жерде тұрақты тұрғылықты жері болса, Қазақстан Республикасынан тыс жерде туған баланың азаматтығы ата-анасының жазбаша түрде білдірген келісімі бойынша анықталады.

Бала туған кезде ата-анасының біреуі Қазақстан Республикасының азаматтығында болып, ал екіншісі азаматтығы жоқ адам болса, не оның азаматтығы белгісіз болса, бала қай жерде туғанына қарамастан Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Қазақстан Республикасы территориясында тұрақты тұрғылықты жері бар, азаматтығы жоқ адамдардың Қазақстан Республикасы территориясында туған баласы Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады.

Шетелдіктер және азаматтығы жоқ адамдар олардың өтініштері бойынша ҚР Азаматтық туралы Заңына сәйкес Қазақстан Республикасы азаматтығына қабылдануы мүмкін.

Қазақстан Республикасының азаматтығына:

1) Қазақстан Республикасының аумағында заңды негізде кемінде бес жыл тұрақты тұратын не Қазақстан Республикасының азаматтарымен кемінде үш жыл некеде тұратын адамдар қабылданатын болады.

Жоғарыда аталған шарттардың болуы мынадай тұлғалар үшін талап етілмейді:

- кәмелетке жасы толмағандар;

- әрекетке қабілетсіздер;

- Қазақстан Республикасына ерекше еңбек сіңіргендер;

- Қазақстан аумағынан кеткен адамдар мен олардың ұрпақтары, егер олар тарихи Отаны ретінде тұрақты тұру үшін Қазақстан Республикасына қайтып орлағандар.

2) Қазақстан Республикасы азаматтары ішінде жақын туыстарының бірі – баласы (оның ішінде асырап алған баласы), жұбайы (зайыбы) және ата-анасының біреуі (асырап алушысы), апа-қарындасы, аға-інісі, атасы немесе әжесі бар, Қазақстан Республикасына тұрақты тұру мақсатымен келген, бұрынғы одақтас республикалардың азаматтары, Қазақстан Республикасында тұру мерзіміне қарамастан, қабылданатын болады.

Егер Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау туралы өтініш жасаушы адам:

1) азаматқа қарсы халықаралық құқықта көзделген қылмыс жасаса, Қазақстан Республикасының егемендігі мен тәуелсіздігіне әдейі қарсы шықса;

2) Қазақстан Республикасы территориясының бірлігі мен тұтастығын бұзуға шақырса;

3) мемлекет қауіпсіздігіне, халықтың денсаулығына нұқсан келтіретін құқыққа қарсы іс-әрекет жасаса;

4) мемлекетаралық, ұлтаралық және діни араздықты қоздыратын болса, Қазақстан Республикасы мемлекеттік тілінің қолданылуына қарсы әрекет жасаса;

5) лаңкестік әрекеті үшін сотталған болса;

6) сот ерекше қауіпті баукеспе деп таныса;

7) басқа мемлекеттің азаматы болса, оның өтініші қабылданбайды.

Бұрын Қазақстан Республикасының азаматы болған адамның өтініші бойынша Қазақстан Республикасының Азаматтық туралы Заңына сәйкес оның Қазақстан Республикасы азаматтығы қалпына келтірілуі мүмкін.

Қазақстан Республикасының азаматтығы:

1) Қазақстан Республикасы азаматтығынан шығу;

2) Қазақстан Республикасы азаматтығынан айырылу салдарынан тоқтатылады.

Азаматтықтан шығу – бұл ҚР Президентінің атына берілген өтініш бойынша жүзеге асырылатын, өз еркімен азаматтықты тоқтату.

ҚР азаматтығынан шығар кезде, егер өтініш беруші адам республика алдындағы міндеттемелерін немесе республика аумағындағы азаматтардың,

кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың, қоғамдық бірлестіктердің алдындағы мүліктік міндеттемелерін орындамаса, онда азаматтықтан шығуға рұқсат етілмеуі мүмкін.

Егер шығу туралы өтініш жасаушы адам айыпкер ретінде қылмыстық жауапқа тартылған болса не заң жүзінде күшіне енген сот үкімі бойынша жазасын өтеп жүрсе, немесе ол адамның Қазақстан Республикасы азаматтығынан шығуы Қазақстан Республикасының мемлекет қауіпсіздігі мүдделеріне қайшы келсе, Қазақстан Республикасы азаматтығынан шығуға жол берілмейді.

Қазақстан Республикасы азаматтығынан:

1) адамдардың, ҚР мемлекетаралық шарттарында көзделгеннен басқа жағдайларды қоспағанда, басқа мемлекеттің әскери қызметінде, қауіпсіздік, әділет органдары немесе өзге де мемлекеттік өкімет және басқару органдарына орналасуы салдарынан;

2) егер Республика азаматтығы теріс мәліметтер немесе жалған құжаттар ұсыну нәтижесінде алынса;

3) Қазақстан Республикасының мемлекетаралық шарттарында көзделген негіздер бойынша;

4) егер Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде тұрақты тұратын адам дәлелсіз себептермен үш жыл бойы консулдық есепке тіркелмесе;

5) егер адам басқа мемлекеттің азаматтығын алған болса, айырылады.

Қазақстан Республикасының заңдылықтары Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы істерді шешу тәртібін және азаматтық туралы істерді жүргізетін мемлекеттік органдардың шеңберін анықтайды.

Қазақстан Республикасында азаматтық мәселелер жөнінде шешім қабылдайтын лауазымды адам Қазақстан Республикасының Президенті болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті:

-Қазақстан Республикасының азаматығына қабылдау туралы;

-Қазақстан Республикасы азаматтығын қалпына келтіру туралы;

-Қазақстан Республикасы азаматтығынан шығару туралы шешімдер қабылдайды.

Басқа мемлекеттік органдар дайындық жұмыстарын жүргізеді. Бұл органдар – Ішкі істер министрлігі, Сыртқы істер министрлігі, Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы азаматтық мәселелері жөніндегі комиссия.

Азаматтық мәселелері бойынша арыздар Қазақстан Республикасы Президентінің атына жазылады. Арыздарды қарау мерзімі алты айдан аспауға тиіс.

Тұлғаның құқықтық дәрежесі әрекет ететін құқықтың барлық салаларының нормаларында көрсетілген адам мен азаматтың құқығының бүкіл жиынтығымен анықталады. Тұлғаның құқықтық мәртебесі өз бойына Конституция арқылы бекітілетін құқықтар мен бостандықтарды қамтиды.

Осы қамтылған бөлігі барлық құқықтар мен бостандықтардың шағын бір бөлігін өз бойына жинақтайды.

3. Қазақстан Республикасында адам және азаматың конституциялық құқықтары, бостандықтары және міндеттері. Негізгі құқықтар мен бостандықтарға тән заңдық ерекшеліктер мыналар:

1. Конституциялық құқықпен бостандық, тұлғаның құқықтық мәртебесінің негізін қалайды және басқа құқық салаларында бекітілген құқықтардың барлығына негіз әрі бастау болады.

2. Негізгі құқықтар мен бостандықтар әрбір азамат пен адамға беріледі.

3. Негізгі құқықтар мен бостандықтардың өзіне тән бір сипаты – бұл олардың ортақтығымен бейнеленеді. Олар барлық адамдар үшін бірдей әрі тең деп есептеледі.

4. Азаматтардың негізгі құқықтары мен бостандықтары өзінің пайда болуы және қалыптасуымен ерекшеленеді. Оған жалғыз ғана негіз ретінде оның ҚР-ның азаматтығына қатыстылығы бола алады.

5. ҚР-ның азаматының негізгі құқықтары мен бостандықтары азаматтың еркі бойынша алынбайды немесе кері қайтарылмайды. Бұл құқықтар оған азаматтығына байланысты беріледі, бұл құқықтар азаматтығы жоғалтылған жағдайда бірге өз күшін жояды.

6. Негізгі құқықтар мен бостандықтар оларды іске асыру механизміне байланысты ерекшеленеді. Барлық өзге құқықтары мен міндеттері нақты бір құқықтың қатынас барысында, құқықтық қабілеті арқылы өзінің жетістігі болып қалады.

7. Негізгі құқық, бостандық және міндеттерге тән тағы бір ерекшелік, мұнда олардың заңды түрде бекітілуіне де байланысты. Олар мемлекеттің құқықтық актілерінде тіркеледі, бұл құжат әрине жоғарғы заңды күші бар ел Конституциясы болып көрініс табады.

Жоғарыда айтылған белгілер, адам мен азаматтың негізгі құқықтары мен бостандықтары ұғымының ерекшеліктерін сипаттайды.

Бірінші рет Қазақстан Республикасының Конституциясы жеке тұлғаның табиғи шығу төркінін бекітті, сөйтіп 12-баптың 2-тармағында «адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды» деп жариялады.

Жеке тұлға мен мемлекеттің, сондай-ақ адамдардың өздерінің арасында пайда болатын қарым-қатынастардың сипатына орай конституциялық құқықтар мен бостандықтар түрлі салаларға бөлінеді.

Конституциялық құқықтар мен бостандықтар үш топқа бөліп қарастырылады: жеке; әлеуметтік-экономикалық; саяси.

Жеке бас құқығы мен бостандықтары іс-жүзінде әрбір адамның жеке құқығы болып есептеледі, оның тұлғаның мемлекетке қаншалықты байланысы барына ешқандай қатысы жоқ. Бұл құқықтар әрбір адамның бөлінбес құқығы, ол құқық оған туылған кезінен бастап тиісті болады. Адамның жеке құқығы болып есептелетін құқықтарға адамның табиғи

құқығы жатады. Бұл құқық адамның жеке басы өмірімен байланысты көрінеді.

Адамның жеке басының бостандығы (16-бап) және еркін жүріп тұру құқықтары (21-бап) конституциялық түрде бекітілген. Кез келген конституциялық мемлекеттердегі сияқты Қазақстан Республикасында заңда көрсетілген реттерде ғана және тек соттың санкциясымен тұтқындауға және қамауда ұстауға болады, тұтқындалған адамға шағымдану құқығы беріледі. Соттың санкциясынсыз адамды жетпіс екі сағаттан аспайтын мерзімге ұстауға болады.

Конституциялық құқықтарда бекітілгентағы бір жаңалыққа Қазақстан Республикасы аумағында заңды түрде жүрген әрбір адамның оның аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты мекенді өз қалауынша таңдап алуға құқығы барлығын жатқызуға болады. Әрбір адамның Республикадан тыс жерлерге кетуіне және Республика азаматтарының Республикаға кедергісіз қайтып оралуына құқығы бар.

Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмаушылық құқығы (17 бап) конституциялық құқық болып табылады. Адамдық қадір-қасиеттерге құрметпен қарау азаматтық қоғамның басты белгілерінің бірі.

Жеке құқықтар мен бостандықтар саласына адамның жеке өміріне, өзінің және отбасының құпиясына қол сұғылмауына, абыройы мен ар-намысының қорғалуына конституциялық құқығы барлығын жатқызуға болады.

Адам мен азаматтың құқықтық мәртебесінің маңызды конституциялық принциптерінің бірі заң мен сот алдында жұрттың бәрі бірдейлігі танылады. Ол тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайтындығы жайындағы конституциялық құқықтан анық көрінеді.

Сондай-ақ жеке құқықтар мен бостандықтарға әркімнің өзінің қай ұлтқа, қай партияға және қай дінге жататынын өзі анықтауға және оны көрсету-көрсетпеуге хақылылығы да жатады.

Адам мен азаматтың негізгі құқығы мен бостандығының ерекше тобын әлеуметтік-экономикалық құқықтар құрайды. Конституциялық құқықтардың бұл тобы жеке тұлғаның азаматтық қоғамның мүшесі ретіндегі құқықтық жағдайын анықтайды. Әлеуметтік-экономикалық құқықтардың маңыздылығы оның жеке меншікті иемдену және ұстау құқығы болып табылады. Конституцияның 26-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтары заңды түрде алған қандай да болсын мүлкін жеке меншігінде ұстай алады. Бірінші рет 1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституциясы жерге жеке меншік құқығын бекітті. Конституцияда меншікке, оның ішінде мұрагерлік құқыққа заңмен кепілдік беріледі. Соттың шешімінсіз ешкімді де өз мүлкінен айыруға болмайды. Заңмен көзделген ерекше жағдайларда мемлекет мұқтажы үшін мүліктен күштеп оның құны тең бағамен өтелген кезде жүргізілуі мүмкін.

Еңбек ету бостандығы – азаматтардың негізгі құқықтарына жатады. Бұл құқық еңбекке қабілетті адамның өз еңбегімен өз өмірін асырауға заңды мүмкіндігі бар екендігін білдіреді.

Әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауына құқығы бар.

Азаматтардың тынығуға құқықтары бар. Тынығу уақыты – қызметкердің өзінің еңбек ету міндеттемесін орындаудан босаған кездегі уақыттарын оны өзінің қалауы бойынша пайдаланатын уақыты.

Қазақстан Республикасы азаматтарына әлеуметтік қамсыздандырылуға конституциялық құқық беріледі. Қазақстан Республикасының азаматы жасына келген, науқастанған, мүгедек болған, асыраушысынан айырылған жағдайда және өзге де заңды негіздерде оған ең төменгі жалақы мен зейнетақының мөлшерінде әлеуметтік қамсыздандырылуына кепілдік беріледі.

Қазақстан Республикасы азаматтарының денсаулық сақтауға құқығы бар. Республика азаматтары заңмен белгіленген кепілді медициналық көмектің көлемін тегін алуға хақылы. Сондай-ақ мемлекеттік және жеке меншік емдеу мекемелерінде, жеке медициналық практикамен айналысушы адамдарда ақылы медициналық жәрдем алу заңда белгіленген негіздер мен тәртіп бойынша жүргізіледі.

Денсаулықты сақтау құқығы, сондай-ақ азаматтардың әр түрлі жолдарды (бұқаралық ақпарат құралдары, өтініш, хат және т.б.) пайдаланып, халықтың қамтылуын жақсарту мәселесін көтере алатындығын білдіреді. Халықтың денсаулығының негізі – қоршаған табиғи орта. Оның жағдайы қандай болса, адамдардың денсаулығы да сондай. Сондықтан Қазақстан Республикасы Конституциясының 31-бабына сәйкес мемлекет адамның өмір сүруі мен денсаулығына қолайлы айналадағы ортаны қорғауды мақсат етіп қояды.

Әлеуметтік-экономикалық құқықтар мен бостандықтарға азаматтардың мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуларына кепілдік берілу құқығы жатады (30-бап). Бұл ретте орта білім алу міндетті. Ата-аналар орта білім алуды қамтамасыз етуге міндетті.

Саяси құқықтар мен бостандықтар – бұл тек мемлекеттің азаматтарына берілетін және оларға елдің қоғамдық және саяси өміріне қатысуға мүмкіндік беретін конституциялық құқықтар мен бостандықтардың бір тобы.

Саяси құқықтардың ең маңыздысы азаматтардың белсенді және бәсең сайлау құқығынан тұратын сайлаушылық құқық субъектісі болып табылады. Республика азаматтарының мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарын сайлауға және оларға сайлануға, сондай-ақ республикалық референдумға қатысуға құқығы бар. Сайлау құқығына тек сот әрекетке қабілетсіз деп таныған, сондай-ақ сот үкімі бойынша бас бостандығынан айыру орындарында отырған азаматтардың сайлауға және сайлануға, республикалық референдумға қатысуға құқықтары жоқ.

Саяси құқықтар мен бостандықтар қатарына Республика азаматтарының мемлекеттік істі басқаруға қатысу құқығы жатады. Азаматтар бұл құқықты әр

түрлі жүзеге асырады. Азаматтардың белсенділігін танытудың, қоғам мүдделеріне ынтасын арттырудың бір құралы олардың мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарына тікелей өзі жүгінуге, сондай-ақ жеке және ұжымдық өтініштер жолдауға құқығы барлығы болып табылады.

Мемлекеттік қызметке кіруге тең құқық Қазақстан Республикасы азаматтарының саяси құқықтарының бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясында мемлекеттік қызмет туралы бірқатар негіз боларлық идеялар беріледі. Онда мемлекеттік қызмет лауазымына кандидатқа қойылатын талап тек лауазымдық міндеттер сипатымен ерекшеленіп, заңмен белгіленетіні көрсетілген.

Саяси құқықтар мен бостандықтар қатарына жатқызылатын Қазақстан Республикасы азаматтарының маңызды құқықтарының бірі бірлесі бостандығы құқығы болып табылады.

Республика Конституциясы азаматтардың бейбіт әрі қарусыз жиналуға, жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар, шерулер өткізуге және тосқауылдарға тұруға құқығын таниды. Дегенмен бұл құқықты пайдалану мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделері үшін заңмен шектелуі мүмкін екендігі ескертіледі.

Адам мен азаматтарға көптеген құқықтық міндеттер жүктеледі. Адамдардың конституциялық міндеттері мыналар болып табылады:

- Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарын сақтау;
- Басқа тұлғалардың құқықтары, бостандықтары, ар-қаданы мен қадір қасиетін құрметтеу;
- Республиканың мемлекеттік рәміздерін құрметтеу;
- Заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу.

Ал азаматтардың конституциялық міндеттеріне мыналар жатады:

- Қазақстан Республикасын қорғау және әскери қызмет атқару;
- тарихи және мәдени мұралардың сақталуына қамқорлық жасау;
- табиғатты сақтау және табиғат байлықтарына ұқыпты қарау.

Бір қарағанда конституциялық міндеттер соншалықты көп емес сияқты көрінуі мүмкін, дегенмен олар қоғам мен мемлекеттің қалыпты дамуы үшін қажетті негізгі, маңызды салаларды қамтиды.

Қазақстан Республикасының Конституциясы Республика аумағына келген шетел азаматтарының және азаматтығы жоқ адамдардың құқықтық мәртебесін белгілейтін негізгі принциптерді бекітті. Сондай-ақ шетелдіктердің және азаматтығы жоқ тұлғалардың құқықтық жағдайы Қазақстан Республикасының 1995 жылы 19 маусымда қабылданған «Қазақстан Республикасындағы шетелдік азаматтардың құқықтық жағдайы туралы» Заңымен реттеледі. Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Республика азаматтары үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланады, сондай-ақ міндеттер атқарады.

Бақылау сұрақтары:

1. Азаматтықтың жалпы мәселелерін атаңыз.
2. Қазақстан Республикасы заңдары бойынша азаматтық алу тәртібі қандай?
3. Жеке тұлғаның құқықтық мәртебесінің дуализміне анықтама беріңіз.
4. Қазақстан Республикасындағы жеке тұлғаның құқықтық мәртебесінің құқықтық негіздерін көрсетіңіз.
5. Қазақстан Республикасында шетел азаматтарының құқықтық жағдайын атаңыз.
6. Қазақстан Республикасындағы шетел азаматтарының жауапкершілігінің ерекшеліктерін анықтаңыз.
7. Азаматтық деген не? – түсінік беріп, азаматтық алу және тоқтатудың өзіне тән ерекшеліктерін көрсетіңіз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. ҚР саяси жүйесінің негізін қалыптастырады:

- A) Тек мемлекеттік институттардың болуы
- B) Тек саяси партиялардың болуы
- C) Тек қоғамдық ұйымдардың болуы
- D) Тек халықаралық ұйымдардың болуы
- E) Қоғамдық бірлестіктер (саяси партиялар, қоғамдық ұйымдар, діни бірлестіктер) мен мемлекеттік институттармен сипатталады

2. Қазақстан Республикасының азаматтығын беру немесе беруден бас тарту туралы шешімді қабылдайды:

- A) ҚР-ның Үкіметі
- B) ҚР-ның Парламенті
- C) ҚР-ның Президенті
- D) ҚР-ның Жоғарғы Соты
- E) Тиісті әкімшілік-аумақтық әкімшіліктер

3. Әлеуметтік-экономикалық құқықтар тобына жататын құқықты көрсетіңіз:

- A) өмір сүру құқығы
- B) ар-ождан бостандығы құқығы
- C) ақпаратты алу және сөз бостандығы құқығы
- D) еңбек ету, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдау құқығы
- E) жеке өмірге қол сұқпаушылық құқығы

4. Адам құқықтары өз мазмұны бойынша жіктеледі:

- A) адам және азаматтарға қатысты құқықтар
- B) бірінші, екінші және үшінші топтың құқықтары

- C) жеке, саяси және әлеуметтік-мәдени құқықтар
- D) негізгі және қосалқы құқықтар
- E) ажырамас құқықтар

5. Жеке тұлғаның құқықтық мәртебесін элементтер құрайды:

- A) құқықтар мен бостандықтар
- B) тек-қана құқықтар
- C) тек-қана міндеттер
- D) міндеттер және азаматтылығы
- E) құқықтар, бостандықтар және міндеттер

6. Қос азаматтық Қазақстан Республикасында:

- A) барлық азаматтарға берілуі мүмкін
- B) рұқсат етілмеген
- C) Сыртқы Істер министрлігінің келісімімен беріледі
- D) ҚР Үкіметінің келісімімен беріледі
- E) тек-қана ТМД-ға кіретін мемлекеттер азаматтарына рұқсат етіледі

7. Азаматтықтан айырылуға негіз болып табылмайды:

- A) егер тұлға адамзатқа қарсы халықаралық құқықта көзделген қылмыс жасаса
- B) ҚР-ның егемендігі мен тәуелсіздігіне саналы түрде қарсы шықса
- C) ҚР-сы аумағының бірлігі мен тұтастығын бұзуға шақырса
- D) басқа мемлекеттің қауіпсіздік, полиция және өзге де мемлекеттік органдарына қызметке тұрса
- E) Мемлекеттік нышандарды дұрыс қолданбаса

8. Тек Қазақстан Республикасының азаматтарына тиісті міндетті көрсетіңіздер:

- A) ҚР-сы Конституциясын және заңдарын сақтау
- B) басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен ар-намысын құрметтеу
- C) Қазақстан Республикасын қорғау
- D) заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу
- E) еңбек ету міндеті

9. Санкциясыз жеке тұлғаны уақыттан аспайтын мерзімге ұстауға болады:

- A) 10 сағат
- B) 24 сағат
- C) 36 сағат
- D) 72 сағат
- E) бір тәулік

10. Жеке тұлғаның саяси құқықтарына жатпайды:

- A) сайлау құқығы
- B) сайлану құқығы
- C) Республикалық референдумға қатысу құқығы
- D) мемлекет ісін басқаруға тікелей және өз өкілдері арқылы қатысу құқығы
- E) еркін жүріп-тұру және тұрғылықты мекенді өз қалауы бойынша таңдап алу құқығы

11. Қазақстан Республикасының азаматтығынан шығуға рұқсат беруден бас тартуға негіз болып табылмайды:

- A) ҚР-сы алдында өтелмеген міндеттемелері болса
- B) кәмілет жасқа толмаған азамат болса
- C) ҰҚК-нің қызметкері болса
- D) сот үкімі бойынша жазаны өтеп жүрсе
- E) азаматтықтан шығу ҚР-ның мемлекеттік қауіпсіздігі мүдделеріне қайшы келсе

12. Тұрғын үйге қол сұқпау құқығын адам құқықтарынын ... тобына жатқызамыз:

- A) еңбек ету құқықтарына
- B) экономикалық құқықтарға
- C) саяси құқықтарға
- D) конституциялық құқықтарға
- E) құқықтық қағидаларға

13. Қазақстан Республикасы азаматтығын алу негізіне жатпайды:

- A) ҚР-да тууы бойынша
- B) ҚР-ның азаматтығына қабылдау
- C) ҚР-ның халықаралық шарттарында көзделген негіздер бойынша
- D) ҚР-ның азаматымен некеге тұру
- E) ҚР-сы азаматын асырап алу

14. Қазақстан Республикасында шетел азаматтары ретінде танылады:

- A) ҚР-ның азаматтары емес тұлғалар
- B) өзінің басқа мемлекеттің азаматы болып табылатынына қатысты дәлелі толық емес шетел азаматтары
- C) басқа мемлекеттің азаматы болып табылатынына қатысты дәлелі жоқ адамдар
- D) ҚР-ның азаматы емес және де басқа мемлекеттің азаматы екендігі туралы тиісті дәлелдері бар адамдар
- E) ҚР-ның азаматымен некеге отырған адамдар

15. Саяси баспана беру мәселесін шешеді:

- A) ҚР Парламенті
- B) ҚР Президенті
- C) ҚР Үкіметі
- D) ҚР Сыртқы Істер министірлігі
- E) ҚР Конституциялық Кеңесі

16. ҚР-да азаматтығы жоқ адамдар ретінде танылады:

- A) ҚР-ның азаматтары емес тұлғалар
- B) өзінің басқа мемлекеттің азаматы болуына қатысты дәлелі жоқ тұлғалар
- C) ҚР-ның азаматы емес және де басқа елдің азаматы болуына қатысты дәлелі жоқ тұлғалар
- D) басқа елдің азаматтылығына қатысты тиісті дәлелі бар тұлғалар
- E) бұрын ҚР-ның азаматымен некеде тұрған тұлғалар

17. Ар-ождан бостандығы құқығы жатады:

- A) жеке бастың құқықтарына
- B) экономикалық құқықтарға
- C) әлеуметтік құқықтарға
- D) халықаралық құқықтарға
- E) саяси құқықтарға

18. ҚР азаматын азаматтығынан айыруға:

- A) жоқ
- B) иә
- C) уақытша болады
- D) ішінара
- E) құқықбұзушылық жасаса

19. Азаматтық дегеніміз:

- A) жеке тұлғаның құқықтық мәртебесінің ерекше формасы
- B) құқықтық мәртебе
- C) міндеттер мен құқықтарды алып жүрудің өзіндік формасы
- D) мемлекет пен жеке тұлға арасындағы өзара құқықтар мен міндеттер жүктелетін тұрақты құқықтық байланыс
- E) құқықтарға ие болудың ерекше формасы

20. Қандай жағдайда азамат шет елге беріледі:

- A) шет мемлекеттің заңын бұзған жағдайда
- B) мемлекет қажет деп тапқан жағдайда
- C) халықаралық шарттарда белгіленген жағдайда
- D) аса ауыр қылмыс жасаған жағдайда
- E) халықаралық ұйымдар талап еткен жағдайда

21. ҚР-сы азаматтығынан айыруға негіз болып табылады:

- A) әкімшілік құқықбұзушылық жасаса
- B) міндеттерін орындаудан бас тартса
- C) қылмыс жасаса
- D) басқа мемлекетте кәсіпкерлік қызметпен айналысса
- E) азаматтықты жалған, жасанды құжат беру алғандығы дәлелденсе

22. Әскери қызметкерлерге тыйым салынады:

- A) шығармашылықпен айналысуға
- B) шет мемлекеттерге баруға
- C) коммерциялық ұйымдардың қызметін пайдалануға
- D) кәсіптік одақтарда мүшелікте болуға
- E) діни орталықтарға баруға

23. Әскери қызметкерлерге тыйым салынады:

- A) саяси партияны қолдап сөйлеуге
- B) шет мемлекеттерге баруға
- C) коммерциялық ұйымдардың қызметін пайдалануға
- D) ғылыммен айналысуға
- E) діни орталықтарға баруға

24. Адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктерінің келесі түрлері болады:

- A) әлеуметтік, экономикалық және заңдық
- B) мәдени, экономикалық және заңдық
- C) әлеуметтік, ұлттық және заңдық
- D) мемлекеттік және заңдық
- E) демократиялық және заңдық

25. ҚР Конституциясына сәйкес азаматтар жоғарғы білім алуға:

- A) міндетті
- B) құқылы
- C) өзге біреудің құқығына қайшы келмесе ерікті
- D) құқығы бар, кейбір шектеулерді қоспағанда
- E) тиіс, кейбір жағдайларда міндетті

26. ҚР Конституциясына сәйкес азаматтар орта білім алуға:

- A) міндетті
- B) құқылы
- C) өзге біреудің құқығына қайшы келмесе ерікті
- D) құқығы бар, кейбір шектеулерді қоспағанда
- E) тиіс, кейбір жағдайларда міндетті

27. ҚР-да шет ел азаматтары қандай құқықтардан шектелген:

- A) ҚР жоғарғы оқу орындарында білім алуына

- B) ҚР территориясында еңбек етуіне
- C) ҚР азаматымен некеде тұруына
- D) ҚР территориясында кәсіпкерлікпен айналысуға
- E) ҚР құқыққорғау органдарында қызмет арқаруға

28. Азаматтың саяси құқығына келесілер кіреді:

- A) жерге жеке меншік құқығы
- B) жеке меншікке ие болу құқығы
- C) сайлау және сайлану құқығы
- D) кәсіп түрін таңдау құқығы
- E) ҚР территориясында еркін жүріп тұру құқығы

29. Жеке тұлғаның экономикалық құқықтар тобына кіреді:

- A) кәсіпкерлікпен айналысу құқығы
- B) қайырымдылықпен айналысу құқығы
- C) еңбек ету құқығы
- D) сайлану құқығы
- E) ҚР территориясында еркін жүріп-тұру құқығы

Теориялық есеп.

№2 есеп.

Тақырып-4. «Қазақстан Республикасында адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің негіздері».

1. Айдардың атасы Меккеге қажылыққа барып келгеннен кейін жалғыз жүру өте ауыр екенін сылтауратып, 16 жасар немересін күн сайын намаз оқуға, діни мейрамдар күні мешітке бірге баруға үгіттей бастады. Айдар мешітке әзірше барғысы келмейді. Аталған жағдайда Конституцияның қандай нормаларына нұқсан келтірілді?

2. Тимурдың ата-анасы түрлі ұлт өкілдері, сәйкесінше, түрлі дінге сенеді: анасы – орыс, христиан дініне сенеді, ал әкесі - өзбек, мұсылман. Әрқайсысы ұлына өзінің дінін уағыздайды. Аталған жағдайда Конституцияның қандай нормаларына нұқсан келтірілді?

3. Қазақстан Республикасының азаматтары Қанат пен Сәуленің Литвада келісімшарт бойынша жұмыс істеп жүрген кезінде қыздары дүниеге келді. Бұл жағдайда бала қай елдің азаматтығын алады?

4. Шетелдің азаматы Қазақстан Республикасының Австриядағы елшілігіне оған Қазақстан Республикасының азаматтығын беру туралы өтініш жасады. Құжаттарды тексеру кезінде оның Екінші Дүниежүзілік

соғыста Польшаның бейбіт тұрғындарына қарсы жасаған қылмыстары үшін халықаралық сот арқылы өмірлік бас бостандығынан айыруға үкім шығарылған қылмыскер екендігі анықталды. Бұл жағдай ҚР азаматтығын алу туралы өтінішін кері қайтаруға негіз болады ма?

5. Колесниченко жанұясы Қазақстан Республикасының Киевтегі елшілігіне Қазақстан Республикасының азаматтығын алу туралы өтініш жасады. Олар ешқашан Қазақстан Республикасының территориясында тұрған емес, алайда Алматы қаласында жанұя отағасының туған қарындасы тұрады. Бұл жағдай Колесниченко жанұясына ҚР азаматтығын беруге негіз болады ма?

6. Миронов жанұясында әйелі – Қазақстан Республикасының азаматы, ал күйеуі – Молдава Республикасының азаматы. Екеуі тұрақты Ресей Федерациясының территориясында өмір сүреді. 2000 жылы Қазақстан территориясында олардың балалары дүниеге келді. Бұл жағдайда баланың азаматтығы туралы мәселе қалай шешілуі қажет?

5. Қазақстан Республикасындағы қоғамдық бірлестіктердің ұйымдастырылуы және қызмет етуінің конституциялық негіздері.

1. Мемлекеттің қоғамдық бірлестіктер және саяси партиялармен арақатынасының конституциялық қағидалары. Бірлесу бостандығына құқық адам мен азаматтың аса маңызды және конституциялық құқықтарының бірі болып табылады, оның іске асырылуы қоғам мүдделеріне сай келеді және мемлекеттің қорғауында болады. Қазақстан Республикасы азаматтарының бірлесу бостандығына құқығын іске асыруға, сондай-ақ қоғамдық бірлестіктердің құрылуына, қызметіне, қайта ұйымдастырылуына және таратылуына байланысты пайда болатын қоғамдық қатынастар.

Қазақстан Республикасында саяси партиялар, кәсіптік одақтар және азаматтардың ортақ мақсаттарға жету үшін ерікті негізде құрылған, заңдарға қайшы келмейтін басқа да бірлестіктері қоғамдық бірлестіктер деп танылады. Қоғамдық бірлестіктер коммерциялық емес ұйымдар болып табылады.

Қазақстан Республикасының қоғамдық бірлестіктер туралы заңдары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және осы Заң мен оған қайшы келмейтін басқа да заң актілерінен тұрады.

Қазақстан Республикасының қоғамдық бірлестіктер туралы заңы азаматтардың бастамасымен құрылған барлық қоғамдық бірлестіктерге қолданылады, бұған діни бірлестіктер, құрылу тәртібі мен қызметі өзге заң актілерімен белгіленетін өзін-өзі басқару органдары мен қоғамдық ынталы органдар кірмейді.

Бұл заңның күші Қазақстан Республикасы аумағында құрылған және жұмыс істейтін шетелдік және халықаралық коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелерінің (филиалдары мен өкілдіктерінің) қызметіне қолданылады, бұған діни бірлестіктер кірмейді.

Егер Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шартта осы Заңда көзделгеннен өзгеше ережелер белгіленсе, халықаралық шарттың ережелері қолданылады.

Мемлекет қоғамдық бірлестіктердің құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын қамтамасыз етеді. Мемлекеттің қоғамдық бірлестіктер істеріне және қоғамдық бірлестіктердің мемлекет істеріне заңсыз араласуына, қоғамдық бірлестіктерге мемлекеттік органдардың міндеттерін жүктеуге жол берілмейді.

Қоғамдық бірлестіктер мемлекеттік органдармен ынтымақтасуы және өзара іс-қимыл етуі, олармен келісімдер жасасуы мүмкін, мемлекеттік органдармен шарттар бойынша олар үшін заңдарда көзделген белгілі бір жұмыстар орындауы мүмкін.

Қоғамдық бірлестіктер аппараттарының қызметкерлеріне Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасы, Қазақстан Республикасының әлеуметтік қамсыздандыру және сақтандыру туралы заңнамасы қолданылады. Заң актілерінде көзделген жағдайларда қоғамдық бірлестіктердің мүдделерін қозғайтын мәселелерді қоғамдық бірлестіктермен келісе отырып, мемлекеттік органдар шешуі мүмкін.

2.Қазақстан Республикасындағы қоғамдық бірлестіктердің конституциялық-құқықтық мәртебесі. Қоғамдық бірлестіктер азаматтардың саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтары мен бостандықтарын іске асыру мен қорғау, белсенділігі мен ынталылығын дамыту; кәсіби және әуесқойлық мүдделерін қанағаттандыру, ғылыми, техникалық және көркем шығармашылығын дамыту, адамдардың өмірі мен денсаулығын сақтау, қоршаған табиғи ортаны қорғау; қайырымдылық қызметке қатысу; мәдени-ағарту, спорт-сауықтыру жұмыстарын жүргізу; тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау; патриоттық және адамгершілік тәрбие беру; халықаралық ынтымақтастықты кеңейту және нығайту; Қазақстан Республикасының заңдарында тыйым салынбаған өзге де қызметті жүзеге асыру мақсаттарында құрылып, жұмыс істейді.

Экстремистік мақсаттарды көздейтін қоғамдық бірлестіктерді құруға және олардың қызметіне, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделмеген әскерилендірілген құралымдарды құруға тыйым салынады.

Қазақстан Республикасы аумағында әскерилендірілген құрылымы, түрі, арнаулы айырым белгілері, гимндері, жалаулары, вымпельдері, ішкі тәртіп пен басқарудың ерекше ережелері, қаруы, соның ішінде қару іспеттес заттары бар әскерилендірілген құрамалар үлгісіндегі қоғамдық бірлестіктер құруға тыйым салынады.

Басқа мемлекеттердің саяси партиялары мен кәсіптік одақтарының, діни негіздегі партиялардың қызметіне, сондай-ақ саяси партиялар мен кәсіптік одақтарды шетелдік заңды тұлғалар мен азаматтардың, шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың қаржыландыруына жол берілмейді. Азаматтардың денсаулығы мен адамгершілік негіздеріне қастандық жасайтын қоғамдық бірлестіктер құруға және олардың қызметіне, сондай-ақ тіркелмеген қоғамдық бірлестіктердің қызметіне жол берілмейді.

Қоғамдық бірлестіктер заң алдында тең. Қоғамдық бірлестіктер қызметін Қазақстан Республикасының Конституциясы мен өзге де заң актілері шеңберінде жүзеге асырады. Қоғамдық бірлестіктер өз мүшелерінің (қатысушыларының) еріктілігі, тең құқықтылығы, өзін-өзі басқару, қызметінің заңдылығы, есептілігі мен жариялылығы негізінде құрылып, жұмыс істейді. Азаматтың қоғамдық бірлестік қызметіне қатысуы немесе қатыспауы оның құқықтары мен бостандықтарын шектеу үшін негіз бола алмайды. Ресми құжаттарда қоғамдық бірлестікке мүшелік (қатысу) туралы көрсетуді талап етуге жол берілмейді.

Қазақстан Республикасында республикалық, аймақтық және жергілікті қоғамдық бірлестіктер құрылып, жұмыс істеуі мүмкін. Қазақстан Республикасы облыстарының жартысынан астамының аумағында өздерінің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бар бірлестіктер республикалық қоғамдық бірлестіктерге жатады. Қазақстан Республикасы облыстарының жартысынан азының аумағында өздерінің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) бар бірлестіктер аймақтық қоғамдық бірлестіктерге жатады. Жергілікті қоғамдық бірлестіктерге Қазақстан Республикасының бір облысы шегінде жұмыс істейтін бірлестіктер жатады. Республикалық және аймақтық қоғамдық бірлестіктер өз мәртебесін растау үшін тіркелген күннен бастап бір жыл өткенге дейін осы бірлестікті тіркеген органға құрылымдық бөлімшелерінің (филиалдары мен өкілдіктерінің) аумақтық әділет органдарында есептік тіркеуден өткенін растайтын құжаттардың көшірмелерін табыс етуге міндетті.

Белгіленген тәртіппен құрылған және тіркелген қоғамдық бірлестіктер, түріне қарамастан, одақтар (қауымдастықтар) қабылдаған құрылтай шарттары мен жарғылары негізінде жаңа заңды тұлға жасай отырып, қоғамдық бірлестіктер одақтарын (қауымдастықтарын) құруға, сондай-ақ халықаралық одақтарға (қауымдастықтарға) қатысушы болуға құқылы. Қоғамдық бірлестіктер, соның ішінде халықаралық бірлестіктер одақтарының (қауымдастықтарының) қызметі мен мемлекеттік тіркелу тәртібі Қазақстан Республикасының заң актілеріне сәйкес белгіленеді.

Қазақстан Республикасы аумағында халықаралық және шетелдік коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) құрылып, жұмыс істей алады.

Халықаралық және шетелдік коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері), егер

олар Қазақстан Республикасының заңдарына қайшы келмейтін болса, сол бірлестіктердің жарғыларын басшылыққа алады.

Қоғамдық бірлестік Қазақстан Республикасы азаматтарының жарғы қабылданып, басшы органдар қалыптастырылатын құрылтай съезін (конференциясын, жиналысын) шақыратын, кемінде он адамнан тұратын тобының бастамасы бойынша құрылады. Қоғамдық бірлестіктердің заңды тұлға ретіндегі құқық қабілеттілігі ол Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген тәртіп бойынша тіркелген кезінен бастап пайда болады.

3. Қазақстан Республикасындағы саяси партиялардың конституциялық-құқықтық мәртебесі. Қазақстан Республикасының азаматтары қоғамдық бірлестіктердің мүшелері (қатысушылары) бола алады. Саяси партиялардан басқа қоғамдық бірлестіктердің жарғыларымен оларға шетел азаматтарының және азаматтығы жоқ адамдардың мүшелігі (қатысуы) көзделуі мүмкін. Он алты жасқа толған азаматтар саяси партиялар жанындағы жастардың қоғамдық бірлестіктерінің мүшелері (қатысушылары) бола алады. Өзге де қоғамдық жастар және балалар бірлестіктері мүшелерінің жас шамасы солардың жарғыларымен (ережелерімен) белгіленеді.

Мүшелікке ие болу және одан айрылу ережелері мен тәртібі қоғамдық бірлестіктердің жарғыларымен белгіленеді. Әскери қызметшілер, ұлттық қауіпсіздік органдарының, құқық қорғау органдарының қызметкерлері және судьялар партияларда, кәсіптік одақтарда болмауға, қандай да бір саяси партияны қолдап әрекет етпеуге тиіс.

Жарғы қабылдау, оған өзгерістер мен толықтырулар енгізу қоғамдық бірлестіктің жоғары органы - съездің (конференцияның, жиналыстың) құзыретіне ғана жатады.

Республикалық, аймақтық қоғамдық бірлестіктерді, шетелдік және халықаралық коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелерін (филиалдары мен өкілдіктерін) мемлекеттік тіркеуді Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі жүзеге асырады.

Жергілікті қоғамдық бірлестіктерді, филиалдар мен өкілдіктерді мемлекеттік тіркеуді аумақтық әділет органдары жүзеге асырады.

Қоғамдық бірлестіктерді мемлекеттік тіркеу мен қайта тіркеу заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу туралы заңдарда көзделген тәртіп пен мерзімдерде жүргізіледі.

Қоғамдық бірлестікті тіркеу үшін ол құрылған күннен бастап екі ай мерзім ішінде тіркеуші органға өтініш беріледі. Өтінішке жарғы, жарғыны қабылдаған құрылтай съезінің (конференциясының, жиналысының) хаттамасы, бірлестікті құру бастамашылары туралы мәлімет және қоғамдық бірлестіктің тұрған жерін, сондай-ақ заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеуден өткізгені үшін алымның төленгенін растайтын құжаттар қоса тіркеледі.

Қоғамдық бірлестікті тіркеу туралы өтініш беру үшін белгіленіп, дәлелді себептермен өткізіп алынған мерзімді тіркеуді жүзеге асыратын орган қалпына келтіреді. Заңдарда көзделген реттерде қоғамдық бірлестік қайта тіркелуге тиіс. Қоғамдық бірлестіктерді тіркеу және қайта тіркеу үшін Қазақстан Республикасының Салық кодексінде белгіленген тәртіппен заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеуден өткізгені үшін алым алынады. Қоғамдық бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелері (филиалдары мен өкілдіктері) есептік тіркелуге тиіс. Шетелдік және халықаралық коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің филиалдары мен өкілдіктерін есептік тіркеуді Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі жүргізеді. Қоғамдық бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелерін (филиалдары мен өкілдіктерін) есептік тіркеу аумақтық әділет органдарында жүргізіледі.

Есептік тіркеуден өту тәртібі мен мерзімдері заңды тұлғаларды тіркеу туралы заңдармен реттеледі. Мемлекеттік тіркеу мерзімінде құрылтай құжаттарына сараптама жүргізілген, саяси партиялар мүшелерінің тізімдері тексерілген жағдайларда, сондай-ақ заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу туралы заң актілерінде көрсетілген негіздер бойынша үзіліс жасалады. Қоғамдық бірлестікті, оның құрылымдық бөлімшесін (филиалы мен өкілдігін) тіркеуден бас тарту заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу туралы заңдарға сәйкес жүргізіледі. Тіркеуден бас тартуға сот тәртібімен шағым жасалуы мүмкін.

Қоғамдық бірлестікті қайта ұйымдастыру (қосу, біріктіру, бөлу, бөліп шығару, қайта құру оның жарғысында және Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген тәртіппен қоғамдық бірлестік органының шешімі бойынша жүзеге асырылады. Қоғамдық бірлестікті тарату Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген негіздер мен тәртіп бойынша жүзеге асырылады. Қоғамдық бірлестіктердің Қазақстан Республикасының заңдарына қайшы келмейтін өз рәмізі (жалауы, гимні, эмблемасы, вымпелдері, омырау белгілері) болуы мүмкін.

Саяси партияларды құрудың құқықтық негіздерін, олардың құқықтары мен міндеттерін, қызметінің кепілдіктерін белгілейді, саяси партиялардың мемлекеттік органдармен және басқа ұйымдармен қатынастарын реттейді.

Саяси партия ұғымы: 1. Азаматтардың, әртүрлі әлеуметтік топтардың мүдделерін мемлекеттік биліктің өкілді және атқарушы, жергілікті өзін-өзі басқару органдарында білдіру және оларды қалыптастыру ісіне қатысу мақсатында олардың саяси еркін білдіретін Қазақстан Республикасы азаматтарының ерікті бірлестігі саяси партия деп танылады. 2. Саяси партияның халық атынан билік жүргізуге құқығы жоқ.

Қазақстан Республикасының саяси партиялар туралы заңдары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді, осы Заңнан және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актерлерінен тұрады. Саяси партиялар заң алдында бірдей.

Қазақстан Республикасы азаматтарының саяси партияларға бірлесу бостандығына құқығы бар. Қазақстан Республикасының азаматы тек бір

саяси партияға мүше бола алады. Саяси партияға мүше болу Қазақстан Республикасы азаматының құқықтары мен бостандықтарын шектеуге негіз бола алмайды. Әркім өзінің қандай партияға жататынын көрсетуге немесе көрсетпеуге құқылы.

Мемлекет саяси партиялардың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын қамтамасыз етеді. Мемлекеттің саяси партиялардың істеріне және саяси партиялардың мемлекет істеріне заңсыз араласуына жол берілмейді. Саяси партияларға мемлекеттік органдардың функцияларын жүктеуге де жол берілмейді. Азаматтардан кез келген нысанда, оның ішінде ресми құжаттарда да, қандай партияға жататынын көрсетуді талап етуге тыйым салынады. Парламент депутаттарының, мемлекеттік қызметшілердің саяси партиялардағы ақы төленетін қызметтерде болуына құқығы жоқ. Мемлекеттік қызметшілер лауазымдық міндеттерін атқару кезінде Қазақстан Республикасы заңдарының талаптарын басшылыққа алады және саяси партиялар мен олардың органдарының шешімдерімен байланысты болмайды. Саяси партиялардың тұрақты жұмыс істейтін органдарында қызмет атқаратын адамдарға Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасы, Қазақстан Республикасының әлеуметтік қамсыздандыру және сақтандыру туралы заңнамасы қолданылады.

Саяси партия саны бір мың адамнан кем емес, саяси партияның құрылтай съезін (конференциясын) шақыратын және облыстардың, республикалық маңызы бар қаланың және астананың үштен екісінің атынан өкілдік ететін Қазақстан Республикасы азаматтары тобының бастамасы бойынша құрылады. Азаматтар саяси партияның құрылтай съезіне (конференциясына) жеке өзі қатысады. Азаматтардың саяси партияның құрылтай съезінде (конференциясында) сенімхат бойынша өкілдік етуіне жол берілмейді. Саяси партияның құрылуын, оның ішінде құрылтай съезінің (конференциясының) өткізілуін ұйымдастыруды қаржыландыру осы Заңның 18-бабының талаптарына сәйкес жүзеге асырылады.

Саяси партияның құрылтай съезін (конференциясын) дайындау және өткізу үшін Қазақстан Республикасы азаматтарының бастамашы тобы мүшелерінің қатарынан құрамында кемінде он адам болатын ұйымдастыру комитеті құрылады.

Құрылтай съезінде (конференциясында) саяси партияны құру, оның атауы, жарғысы, бағдарламасы туралы шешімдер қабылданады және оның басшы органдары құрылады. Саяси партия жарғылық қызметін мемлекеттік тіркеуден өткеннен кейін жүзеге асырады.

Саяси партияның атауында «саяси партия» немесе «партия» деген сөздер болуға тиіс, оларды саяси партиялардың атауында ғана пайдалануға жол беріледі. Саяси партияның толық және қысқартылған атауы мен оның рәмізі мемлекеттік органдардың, Қазақстан Республикасында тіркелген саяси партиялардың және қоғамдық ұйымдардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарын бұзушылыққа байланысты таратылған саяси

партиялардың және қоғамдық ұйымдардың атауы мен рәмізін толық немесе олардың елеулі бөлігін қайталамауға тиіс.

Саяси партияның атауында ұлттық, этникалық, діни, аймақтық, қауымдық және гендерлік белгілерді көрсетуге, оның лидерлерінің, тарихи тұлғалардың есімдері мен фамилияларын пайдалануға жол берілмейді.

Саяси партияның өз рәмізі ретінде Қазақстан Республикасының және басқа мемлекеттердің мемлекеттік нышандарын пайдалануға құқығы жоқ.

Саяси партия рәмізі ретінде эмблемаларды, туларды, гимндерді, вымпелдерді, значоктарды пайдалануға құқылы.

Саяси партияның рәмізі Конституцияға қарсы және заңға қарсы мақсаттарды насихаттауға қызмет етпеуге тиіс. Саяси партия рәмізінің сипаттамасы мен эскиздері жарғыда болуға тиіс.

1. Қазақстан Республикасының жасы он сегізге толған азаматы саяси партияның мүшесі бола алады.

2. Саяси партияға шетелдіктердің, азаматтығы жоқ адамдардың мүше болуына, сондай-ақ ұжымдық мүшелікке жол берілмейді.

3. Әскери қызметшілер, ұлттық қауіпсіздік органдарының, құқық қорғау органдарының қызметкерлері және судьялар саяси партияда болмауға, қандай да болсын саяси партияға қолдау көрсетпеуге тиіс.

4. Саяси партияға мүшелік ерікті, жеке және тіркелетін тәртіпте болады.

5. Саяси партияға қабылдау жазбаша өтініш негізінде жүзеге асырылады.

6. Саяси партияға мүше болу кәсіби, әлеуметтік, нәсілдік, рулық, ұлттық немесе діни белгілер бойынша, сондай-ақ жынысына және мүліктік жағдайына байланысты шектелмеуге тиіс.

7. Саяси партияның мүшелері саяси партияның басшы органдарына сайлауға және сайлануға, саяси партия мен оның басшы органдарының қызметі туралы ақпарат алуға құқылы.

8. Қайтыс болу, партиядан шығу, партиядан шығарылу, басқа партияға кіру саяси партияға мүше болуды тоқтатуға негіз болып табылады.

Саяси партияны мемлекеттік тіркеуді Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі жүзеге асырады.

Саяси партияны мемлекеттік тіркеу тіркеуші органға мынадай құжаттарды тапсырған жағдайда жүзеге асырылады:

1) тіркеуші орган белгілеген нысан бойынша өтініш;

2) саяси партияның басшысы қол қойған саяси партияның екі дана етіп жасалған жарғысы мен бағдарламасы;

3) саяси партияның құрылтай съезінің (конференциясының) хаттамасы;

4) саяси партия мүшелерінің тіркеуші орган белгілеген нысандағы және осы баптың 6-тармағының талабына сай келетін электрондық және қағаз жеткізгіштегі тізімдері;

5) заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу үшін алынатын алымның төленгені туралы құжат.

Мемлекеттік тіркеу мерзімі Қазақстан Республикасының заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу туралы заңнамасында көзделген негіздер

бойынша тоқтатыла тұрады. Мемлекеттік тіркеу мерзімінде үзіліс жасауға себеп болған негіздемелер жойылған кезде тіркеуші орган саяси партияны мемлекеттік тіркеу не мемлекеттік тіркеуден бас тарту туралы шешім қабылдайды.

Мемлекеттік тіркеуден бас тартылған жағдайда саяси партия тіркеуші органға үш ай өткен соң оны мемлекеттік тіркеу үшін құжаттарды қайтадан бере алады.

Саяси партияның қызметі соттың шешімі бойынша үш айдан алты айға дейінгі мерзімге:

- 1) Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарын бұзған;
- 2) саяси партияның жарғысына қайшы келетін қызметті үнемі жүзеге асырған;
- 3) саяси партия басшыларының экстремизмді жүзеге асыруға бағытталған жария шақыруы мен сөйлеген сөздері орын алған.

Саяси партияның қызметі тоқтатылып тұрған кезеңде партияның басшылары мен мүшелеріне бұқаралық ақпарат құралдарында партия атынан сөйлеуге, жиналыстар, митингілер және өзге де жария сөз сөйлеуді ұйымдастыруға және өткізуге тыйым салынады, сондай-ақ еңбек шарттары, оның қызметі салдарынан келтірілген залалдың орнын толтыру және айыппұлдар төлеу жөніндегі есеп айырысуларды қоспағанда, саяси партияның банктік шоттары бойынша шығыс операциялары тоқтатыла тұрады.

Егер саяси партияның қызметін тоқтата тұрудың белгіленген мерзімі ішінде тәртіп бұзушылықтар жойылатын болса, саяси партия өз қызметін қайта бастайды.

Қазақстан Республикасының саяси партиялары халықаралық байланыстар орнатып, жасай алады, тиісті келісімдер жасасып, діни бірлестіктерді қоспағанда, халықаралық коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктерге ұжымдық мүшелер ретінде кіре алады.

Бақылау сұрақтары:

1. Қоғамдық бірлестік ұғымы.
2. Саяси партия дегеніміз не?
3. Көппартиялы жүйеге анықтама беріңіз.
4. Мемлекеттің қоғамдық бірлестіктер және саяси партиялармен ара қатынасының конституциялық қағидаларын атаңыз.
5. Мемлекеттік және беймемлекеттік ұйымдардың қарым-қатынас принциптерін дараландырып көрсеіңіз.
6. Мемлекеттік идеологияның функцияларын ажыратыңыз.
7. «Плюрализм» ұғымына анықтама беріңіз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Жеке тұлға өзінің қандай дінге және партияға жататынын көрсетуге:

- A) міндетті емес
- B) міндетті
- C) өзгелердің мүддесіне қайшы келген жағдайда ғана міндетті
- D) Сайлау кезінде міндетті
- E) тек көпшіліктің өтініші бойынша ғана көрсетуге тиіс

2. Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарда саяси партиялардың ұйымдарын құруға рұқсат етіледі:

- A) мемлекеттік органдарда саяси партиялардың ұйымдарын құруға мүмкіндік береді
- B) мемлекеттік органдардың келісімімен рұқсат етіледі
- C) Рұқсат етілмейді
- D) Мемлекеттік билік тармағына байланысты
- E) Нақты саяси институттық қызметінің бағытына байланысты

3. Саяси партияны мемлекеттік тіркеуден өткізу үшін мүше болу:

- A) бір мың адамнан кем емес
- B) екі мың адамнан кем емес
- C) елу мың адамнан кем емес
- D) екі мың адамнан көп емес
- E) бес жүз адамнан кем емес

4. Саяси партияға мүшелікте болуына жол берілмейді:

- A) ғылыми қайраткерлерге
- B) азаматтығы жоқ адамдарға
- C) зейнеткерлерге
- D) оқытушыларға
- E) студенттерге

5. Үкімет мүшелерінің саяси партиядағы ақы төленетін қызметтерді атқаруға құқығы:

- A) жоқ
- B) бар
- C) басшылық қызметтен басқаларын атқаруға болады
- D) құрылтайшылардың келісімімен атқаруы мүмкін
- E) ішіара атқарады

6. Саяси партияларға Қазақстан Республикасының азаматы жастан мүше бола алады:

- A) 21 жастан

- B) 18 жастан
- C) 23 жастан
- D) 16 жастан
- E) 19 жастан

7. Саяси партияларды мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыратын орган:

- A) ҚР-сының Әділет министрлігі
- B) саяси партияларды тіркеуден өткізу міндетті емес
- C) ҚР-сының Президент әкімшілігі
- D) Ішкі істер органдары
- E) ҚР-сының Парламенті

8. Саяси партияларды қаржыландыру көзіне не жатпайды?

- A) мүшелікке кіру жарнасы
- B) мүшелік жарна
- C) діни бірлестіктерден алған қаражат
- D) жарна
- E) заңмен рұхсат етілген басқа да кірістер

9. ҚР Конституциясына сай азаматтардың бірлесу бостандығы жүзеге асырылады:

- A) Саяси партиялардың мүшесі болуы арқылы
- B) Сайлау құқығы арқылы
- C) Мемлекеттік органға сайлану арқылы
- D) Мемлекеттік қызметке өту арқылы
- E) Бірлесу бостандық құқығы ҚР Конституциясында бекітілмеген

10. ҚР саяси партиялардың қызметін қаржыландыруға тиым салынады:

- A) Азаматтарға
- B) Шет ел саяси партиялары мен шетел азаматтарына
- C) Қоғамдық бірлестіктерге
- D) Заңды тұлғаларға
- E) Тыйым салынбаған

11. Саяси партиялардың қоғамдық ұйымдардан айырмашылығы:

- A) Тек ҚР азаматтардың мүшелігімен қалыптасуымен
- B) Азаматтығы жоқ адамдардың мүшелігімен қалыптасуымен
- C) Босқындардың мүшелігімен қалыптасуымен
- D) Шет ел азаматтарының мүшелігімен қалыптасуымен
- E) айырмашылығы жоқ

12. Саяси партиялар фракциясы лауазымды тұлғаларды тағайындауға қатысады:

- A) ҚР Президентін тағайындауға қатысады
- B) Премьер – Министрді тағайындауға қатысады
- C) Бас прокурорды тағайындауға қатысады
- D) Ұлттық Банк төрағасын тағайындайды
- E) саяси партиялар фракцияларды мемлекеттік билік органдарының лауазымды тұлғалардың тағайындауға қатысу өкілеттілігі жоқ

Теориялық есеп.

№3есеп.

Тақырып-5. «Қазақстан Республикасындағы қоғамдық бірлестіктердің ұйымдастырылуы және қызмет етуінің конституциялық негіздері».

1.Қазақстан Республикасының территориясында тұрақты өмір сүретін Ресей Федерациясының азаматы «Невада – Семей» қоғамдық бірлестігіне кіру туралы арыз берді. Шетелдің азаматы қоғамдық бірлестіктің мүшесі бола алады ма?

2. Қазақстан Республикасы азаматтарының ынталы тобы облыстық әділет басқармасына «Қазақ еркіндік партиясы» атты қоғамдық-партиялық бірлестікті тіркеу туралы арыз берді. Барлық қажетті тексеруден өткеннен кейін оны тіркеу туралы шешім қабылданды. Аталған шешімнің заңды күші бар ма?

6. Сайлау құқығы және Қазақстан Республикасының сайлау жүйелері.

1. Қазақстан Республикасының сайлау құқығы: түсінігі, қағидалары және әлеуметтік функциялары. Сайлау жүйесі дегенде мемлекеттің және жергілікті өзін-өзі басқару жүйесінің құрылу тәртібін түсінеміз. Мұның ішінде бізге ерекше таныс түрлері – бұл сайлаушы органдардың қалыптасуы кезіндегі принциптері мен қатысу шарттары болып табылады. Сайлау жүйесі – заңмен белгіленген ережелер, принциптер жиынтығы, олардың көмегі арқылы дауыс беру нәтижелері анықталады.

Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 28 қыркүйектегі «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» конституциялық Заңға сәйкес Президентті, Парламент Сенаты депутаттарын және Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайтын Парламент Мәжілісі депутаттарын сайлау кезінде дауыс санаудың мынадай жүйесі қолданылады:

-дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың елу процентінен астамының дауысын алған;

-қайта дауыс беру кезінде басқа кандидатқа қарағанда дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың дауыс санының көпшілігін алған.

Саяси партиялардан Парламент Мәжілісінің депутаттары біртұтас жалпыұлттық сайлау округі бойынша партиялық тізімдермен сайланады.

Мәслихаттардың депутаттарын сайлау кезінде басқа кандидаттарға қарағанда дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың дауыс санының көпшілігін алған кандидат сайланған болып саналады.

Өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүшелерін сайлау кезінде дауыс санаудың мынадай жүйесі қолданылады: басқа кандидаттарға қарағанда дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың көпшілігі жақтап дауыс берген кандидаттар сайланған болып саналады.

Президентті, Парламент Сенаты мен Мәжілісі, Мәслихат депутаттарын және жергілікті өзін-өзі басқару органдары мүшелерін сайлауды ұйымдастыру мен өткізу тәртібі принциптері бекітілген заңдық нормалар жиынтығы Қазақстан Республикасының сайлау құқығы болып табылады.

Сайлаулар азаматтардың мемлекеттік билік органдары және жергілікті өзін-өзі басқару органдарын құруға тікелей қатысуын қамтамасыз ете отырып, тікелей және өз өкілдері арқылы мемлекет ісін басқаруға қатысу құқығын жүзеге асыруға ықпал етеді.

Сайлау құқығы екіге бөлінеді: белсенді және бәсең.

Белсенді сайлау құқығы деп – Республиканың 18 жасқа толған азаматтарының тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне немесе кез келген өзге жағдаяттарға қарамастан, сайлауда дауыс беруге қатысу құқығын айтамыз.

Бәсең сайлау құқығы деп – Қазақстан Республикасы азаматтарының Қазақстан Республикасы Президенті, Қазақстан Республикасы Парламентінің, мәслихатының депутаттары немесе өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органына мүше болып сайлану құқығын айтамыз. Бәсеңдіктің мәні мынада, ол сайламайды, оны сайлайды.

Сайлауға іс-әрекетке қабілетсіз деп таныған, сондай-ақ сот үкімімен бас бостандығынан айыру орындарында отырған азаматтар қатыспайды.

Тең сайлау құқығы деп – сайлаушылар Республика Президенті, партиялық тізімдер бойынша сайланатын Парламенті Мәжілісінің депутаттары және мәслихаттарының депутаттары сайлауына тең негіздерде қатысатыны, әрі олардың әрқайсысының бір сайлау бюллетеніне тиісінше бір дауысы болатынын айтамыз.

Қазақстан Республикасында Парламентке депутаттарды төте және жанама сайлау құқығы белгіленген. Төте сайлау құқығы деп – Республика Президентін, Парламенті Мәжілісінің және өзге де мәслихаттарының депутаттарын, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүшелерін азаматтардың тікелей сайлауын айтамыз.

Жанама сайлау құқығы деп – Парламент Сенатының депутаттарын сайлауға таңдаушылардың, яғни мәслихаттардың депутаттары болып

табылатын Республика азаматтарының қатысатындығын айтамыз. Таңдаушылар Сенат депутаттарын сайлауға тең негіздерде қатысады және олардың әрқайсысының Сенат депутатын сайлаған кезде бір дауысы болады.

Республика Президентін, Парламентінің және мәслихаттарының депутаттарын, өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүшелерін сайлауда жасырын дауыс беріледі әрі сайлаушылардың еркін білдіруіне қандай да болсын бақылау жасау мүмкіндігіне жол берілмейді. Дауыс берілетін орындарда сайлаушылардың өз еріктерін еркін білдіруі үшін арнайы кабинеттер жабдықталады. Жасырын дауыс беруде сайлау бюллетеньдері нөмірленбейді және ешқандай белгі соғылмайды, сөйтіп дауыс берушінің жеке бастарын анықтауға жол берілмейді.

Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» конституциялық Заңының 3-бабында сайлау құқығының келесі принциптері бекітілген:

-Республика Президентін, Парламенті Мәжілісінің және мәслихаттарының депутаттарын, өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдарының мүшелерін сайлау жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру жағдайында өткізіледі.

-Республика Парламенті Сенатының депутаттарын сайлау жанама сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру жағдайында өткізіледі.

-Республика азаматтарының сайлауға қатысуы ерікті болып табылады. Азаматты сайлауға қатысуға немесе қатыспауға мәжбүрлеуге, сондай-ақ оның еркін білдіруді шектеуге ешкімнің де құқығы жоқ.

Қазақстан Республикасындағы сайлауға әзірлік пен оны өткізуді мемлекеттік сайлау органдары ұйымдастырады. Бұл органдар бірыңғай жүйе құрады. Мемлекеттік органдардың бірыңғай жүйесіне:

- 1) Республикалық Орталық сайлау комиссиясы;
- 2) аумақтық сайлау комиссиясы;
- 3) округтік сайлау комиссиялары;
- 4) учаскелік сайлау комиссиялары кіреді.

Сайлау комиссияларының өкілеттіктерінің мерзімі бес жыл.

2. Қазақстан Республикасындағы сайлау органдары: түсінігі, жүйесі, өкілеттік мерзімдері. Орталық сайлау комиссиясы Республиканың сайлау комиссияларының біртұтас жүйесіне басшылық етеді және тұрақты жұмыс істейтін орган болып табылады. Орталық сайлау комиссиясы комиссияның Төрағасынан және алты мүшесінен тұрады.

Облыстық (республикалық маңызы бар қалалар және Республика астанасы), аудандық, қалалық, қаладағы аудандық сайлау комиссиялары аумақтық сайлау комиссиялары болып табылады. Олар Президент, Парламент депутаттары және мәслихат депутаттарының, өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдары мүшелерінің сайлауын ұйымдастыруды және өткізуді қамтамасыз етеді.

Аумақтық сайлау комиссиялары құрамы жеті адамнан тұрады. Президент, Парламент және мәслихаттар депутаттарының сайлауы жөніндегі

аумақтық сайлау комиссияларының құрамы сайлау тағайындалғаннан немесе хабарланғаннан кейін – он күннен, ал жергілікті өзін-өзі басқару органдары мүшелерінің сайлауы жөніндегі аумақтық комиссиялардың құрамы жеті күннен кешіктірілмей бұқаралық ақпарат құралдарына жарияланады.

Округтік сайлау комиссиялары сайлау округтерінде мәслихаттардың депутаттарын сайлауды ұйымдастыру мен өткізуді қамтамасыз етеді. Округтік сайлау комиссиясы жеті адамнан құралады. Олардың құрамы сайлау тағайындалғаннан немесе хабарланғаннан кейін он күннен кешіктірілмей бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланады.

Учаскелік сайлау комиссиялары жеті адамнан тұратын құрамда құрылады. Олар тиісті сайлау учаскелерінде Президентті, Парламент Мәжілісінің және мәслихаттар депутаттарының, өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдары мүшелерінің сайлауын ұйымдастыру және өткізуді қамтамасыз етулері тиіс.

Президент, Парламент және мәслихаттар депутаттарының сайлауы жөніндегі учаскелік сайлау комиссияларының құрамы сайлау тағайындалғаннан немесе хабарланғаннан кейін – жеті күннен, өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдары мүшелерін сайлау жөніндегі аумақтық комиссиялардың құрамы үш күннен кешіктірілмей бұқаралық ақпарат құралдарына жарияланады.

Бақылау сұрақтары:

1. Сайлау еркіндігінің кепілдіктерін атаңыз.
2. Қазақстан Республикасында сайлау туралы заңнаманың дамуына қысқаша конспект жасаңыз.
3. Қазақстан Республикасының Парламентінің Сенат және Мәжіліс депутаттарын сайлау ерекшеліктерін ажыратып, салыстырмалы кесте құрастырыңыз.
4. Мәслихат депутаттарын сайлау ерекшеліктерін көрсетіңіз.
5. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлау жүргізу тәртібін сипаттаңыз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Пропорционалдық сайлау жүйесі бойынша депутаттық мандат бөлінісіне төмендегідей дауыс жинаған партиялар жіберіледі:

- A) сайлаушылардың 10% кем емес дауысын жинаған
- B) сайлаушылардың 5% кем емес дауысын жинаған
- C) сайлау кедергісі айқындалмаған
- D) сайлаушылардың 7% кем емес дауысын жинаған
- E) сайлаушылардың 3% кем емес дауысын жинаған

2. Президенттің кезекті сайлауы қай уақытта өткізіледі:

- A) қаңтар айының бірінші жексенбісі
- B) желтоқсан айының соңғы тоқсаны
- C) қазан айының бірінші жексенбісі
- D) наурыз айының бірінші жексенбісі
- E) желтоқсан айының бірінші жексенбісінде

3. Сайлау комиссияларының біртұтас жүйесіне кірмейтін орган:

- A) орталық сайлау комиссиясы
- B) территориялық сайлау комиссиясы
- C) округтік сайлау комиссиясы
- D) аудандық сайлау комиссиясы
- E) учаскелік сайлау комиссиясы

4. Орталық сайлау комиссиясының өкілеттілік мерзімі:

- A) 5 жыл
- B) 3 жыл
- C) 10 жыл
- D) 1 жыл
- E) 2 жыл

5. Президенттікке кандидат келесі жағдайда сайланды деп есептеледі:

- A) сайлауға қатысқан сайлаушылардың 50%-тен астам дауысын жинаса
- B) сайлауға қатысқан кандидаттардаң ең көп дауыс жинаса
- C) сайлаушылардың жалпы санының 50% дауысын жинаса
- D) сайлауға қатысқандардың 2/3 дауысын жинаса
- E) басқа кандидаттарға қарағанда дауыс жинамаса

6. Округтік сайлау комиссиялары мүшеден құрылады:

- A) 5 мүшеден
- B) 7 мүшеден
- C) 10 мүшеден
- D) 12 мүшеден
- E) 15 мүшеден

7. Әр сайлау учаскесінде сайлаушылардың саны болу керек:

- A) 5 000 сайлаушылардан көп емес
- B) 2 000 сайлаушылардан көп емес
- C) 5 000 сайлаушылардан артық
- D) 3 000 сайлаушылардан көп емес
- E) 3 000 сайлаушылардан көп

8. Сайлау бюллетеньдері сайлау комиссияларына уақытта беріледі:

- A) сайлауға дейін 10 күн қалғанда
- B) сайлауға дейін 14 күн қалғанда
- C) сайлауға дейін 1 күн қалғанда
- D) сайлауға дейін 3 күн қалғанда
- E) сайлау күнінде

9. ҚР Президентін сайлау нәтижесі туралы хабарлама бұқаралық ақпарат құралдарында жариялану керек:

- A) сайлау өткізілген күннен бастап 14 күннен кем емес мерзімде
- B) сайлау өткізілген күннен бастап 10 күннен кем емес мерзімде
- C) сайлау өткізілген күннен бастап 7 күннен кем емес мерзімде
- D) сайлау өткізілген күннен бастап 5 күннен кем емес мерзімде
- E) сайлау күнінен кейінгі күні

10. Сенат депутаттарын сайлау кезіндегі қайта дауыс беру өткізіледі:

- A) алғашқы дауыс беруден кейін 7 күн ішінде
- B) алғашқы дауыс беруден кейін 5 күн ішінде
- C) алғашқы дауыс беруден кейін 3 күн ішінде
- D) алғашқы дауыс берілген күні
- E) мүлдем өткізілмейді

11. Сайлау комиссиясының біртұтас жүйесіне кіреді:

- A) аумақтық сайлау комиссиялары
- B) селолық сайлау комиссиялары
- C) аудандық сайлау комиссиялары
- D) қалалық сайлау комиссиялары
- E) ауданаралық сайлау комиссиялары

12. Орталық сайлау комиссиясының Төрағасының:

- A) жоғарғы білімі болуы керек
- B) жоғарғы саяси білімі болуы керек
- C) жоғарғы заң білімі болуы керек
- D) жоғарғы білімінің болуы шарт емес
- E) жоғарғы арнайы білімі болуы керек

13. Сайлау алдындағы үгіт жүргізуге тиым салынады:

- A) сайланушыға
- B) сайланушының сенім білдірген өкілдеріне
- C) сайланушының партияласына
- D) зейнеткерлерге
- E) судьяларға

14. Сенат депутатын сайлау өткізілуі тиіс:

- A) үш тәулік ішінде
- B) бір апта ішінде
- C) ҚР Президенті анықтаған уақыт аралығында
- D) бір тәулік ішінде
- E) Сенат депутаттарының көпшілік дауысымен анықталынады

15. Сайлау комиссиясының біртұтас жүйесіне кіреді:

- A) селолық сайлау комиссиялары
- B) округтік сайлау комиссиялары
- C) аудандық сайлау комиссиялары
- D) қалааралық сайлау комиссиялары
- E) ауданаралық сайлау комиссиялары

16. Сенат депутатын сайлауының қорытындысын Орталық сайлау комиссиясы:

- A) сайлау өткізілген күні шығаруы тиіс
- B) үш тәулік мерзімінен кешіктірмей шығаруы тиіс
- C) заңда көрсетілмеген
- D) жеті күн мерзімінен кешіктірмей шығаруы тиіс
- E) тиісті әкімшілік территорияның өкілді билік органы анықтайды

17. Мәжіліс депутаттарын сайлаудың Конституцияға сәйкестігін қарау күзіреті берілген:

- A) ҚР Президентіне
- B) ҚР Бас Прокуратурасына
- C) Парламент Сенатына
- D) Премьер - Министрге
- E) Конституциялық Кеңеске

18. Президенттікке үміткерлердің максималды саны:

- A) 10
- B) ҚР Парламенті депутаттары анықтайды
- C) Конституциялық Кеңес мүшелерінің басым көпшілігінің дауысымен анықталынады
- D) 3
- E) шек қойылмаған

Теориялық есеп.

№4 есеп.

Тақырып-6. «Сайлау құқығы және Қазақстан Республикасының сайлау жүйелері».

1. Жергілікті билік органдарын сайлауға жіберілген адамдардың ішінде, сайлаушылар тізімінде Қазақстанда соңғы 5 жылда өмір сүретін Ресей азаматтары да қосылыпты. Басқа елдердің азаматтарының ҚР территориясында жергілікті билік органын сайлауға қатысуға құқықтары бар ма?

2. Қазақстан Республикасының азаматы Маликов Парламент Сенатына үміткер болған кезінде өз қолдауына 35 дауыс жинаған (400 сайлаушылардың арасынан). Аталған азамат үміткер ретінде тіркеуге алынады ма?

3. Амиров 15 жасында ата-анасымен бірге Қазақстаннан кетіп қалған. 35 жылдан кейін ол Қазақстанға қайтадан оралып, өзінің саяси партиясын құрды және 1998 жылы Президенттікке үміткер ретінде тіркелу үшін Орталық сайлау комитетіне өтініш берді. ОСК Президенттікке үміткерлерге заң бойынша қойылатын барлық шарттардың барлығын тексере келе, тіркеуден өткізді. ОСК әрекеті заңға сәйкес келеді ме?

7. Республикалық референдум.

1. Республикалық референдум: түсінігі және қағидалары.

Республикалық референдум - Қазақстан Республикасы конституциялық заңдарының, заңдарының және мемлекеттік өмірінің өзге де неғұрлым маңызды мәселелеріне арналған шешімдердің жобалары бойынша бүкілхалықтық дауыс беру.

Референдумның конституциялық негіздері 1995 жылы 25 наурызда қабылданған «Республикалық референдум туралы» конституциялық заңмен реттеледі.

Референдум Республиканың бүкіл аумағында өткізіледі.

Республикалық референдум талқысына қойылатын мәселелер:

1) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау, оларға өзгертулер мен толықтырулар енгізу;

2) Республиканың мемлекеттік өмірінің өзге де неғұрлым маңызды мәселелерін шешу қойылуы мүмкін.

Республикалық референдумның талқысы бола алмайтын мәселелер мыналар:

1) адамның және азаматтың конституциялық құқығы мен бостандығының бұзылуына әкеліп соғатын;

2) мемлекеттік біртұтастығы мен аумақтық тұтастығын, Республиканы басқару нысанын өзгерту;

- 3) Республиканың әкімшілік-аумақтық құрылысы мен шекараларының;
- 4) сот әділдігі, қорғаныс, ұлттық қауіпсіздік және қоғамдық тәртіпті қорғау;
- 5) бюджет пен салық саясаты;
- 6) рақымшылық пен кешірім жасау;
- 7) Республика Президентінің, Парламент Палаталары мен Үкіметінің қарауына жататын адамдарды лауазымға тағайындау және сайлау, лауазымынан босату;
- 8) Республиканың халықаралық шарттарынан туындайтын міндеттемелерін орындау мәселелері референдум талқысына қойылатын мәселелер бола алмайды.

Референдум өткізу:

- 1) азаматтардың референдумға өз ықтиярымен қатысуы және еркін ашық білдіруі;
- 2) азаматтардың референдумға жасырын дауыс беру арқылы жалпыға бірдей, тең және төте қатысу құқығы;
- 3) жариялылық принциптеріне негізделеді.

Референдумға қатысу құқығы тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрақтылықты жеріне немесе кез-келген өзге жағдаяттарға қарамастан Республиканың он сегіз жасқа жеткен азаматтарына беріледі. Сот іс-әрекетке қабілетсіз деп таныған, сондай-ақ сот үкімімен бас бостандығынан айыру орындарында отырған азаматтардың референдумға қатысуға құқығы жоқ. Республиканың өзге азаматтарының референдумға қатысу құқығын қандай да болмасын тікелей не жанама шектеуге жол берілмейді және бұл заң бойынша жазаланады.

Азаматтар референдумға тең негіздерде қатысады және олардың әрқайсысы тиісінше бір дауысқа не тең дауыс санына ие болады.

Азаматтар референдумға тікелей қатысады.

2. Республикалық референдумды белгілеу және оны дайындау мен өткізу тәртібі. Референдумды ұйымдастыру мен өткізу ашық әрі жариялы жүзеге асырылады.

Референдумды өткізу туралы шешім мен оған қойылатын мәселе (мәселелер) азаматтардың назарына бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жеткізіледі.

Референдум комиссиялары референдум өткізуді ұйымдастыру жөніндегі өзінің жұмысы туралы, дауыс беретін учаскелер құру, комиссиялардың құрамы, орналасқан жері және жұмыс уақыты туралы, референдумға қатысу құқығы бар азаматтардың тізімі туралы азаматтарды хабарландырады.

Референдум өткізу кезінде Республика қоғамдық бірлестіктерінің өкілдері, шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың байқаушылары қатыса алады, олардың өкілеттігі Орталық сайлау комиссиясы белгілеген тәртіппен куәландырылады. Өкілдер мен байқаушылардың референдум комиссияларының жұмысына араласуына жол берілмейді.

Бұқаралық ақпарат құралдары референдумға әзірлік пен оны өткізу барысын жария етіп отырады, олардың референдум комиссиялары жанында тіркелген өкілдерінің республикалық референдум өткізуге байланысты шараларға баруына кепілдік беріледі.

Референдум тағайындау құқығы Қазақстан Республикасының Президентінде болады.

Референдум тағайындау бастамашылығы:

1) Қазақстан Республикасының Президентінде;

2) Қазақстан Республикасының Парламентінде болады, ол референдум тағайындау туралы бастамашылықпен Қазақстан Республикасының Президентіне тілек білдіреді. Бастамашылық көтеруді Парламент Палаталардың бөлек отырысында мәселені әуелі – Мәжілісте, ал содан кейін Сенатта өз кезегімен қарау арқылы жүзеге асырады және Парламент Палаталарының тиісті қаулыларымен ресімдейді;

3) Қазақстан Республикасының Үкіметінде болады, ол референдум тағайындау туралы бастамашылықпен Қазақстан Республикасының Президентіне тілек білдіреді. Бастамашылық көтеруді Үкімет өзінің мәжілісінде мүшелерінің жалпы санының көпшілік даусымен жүзеге асырады және тиісті қаулымен ресімдейді;

4) сан жағынан Республиканың барлық облыстарын, астанасы мен республикалық маңызы бар қалаларын тең мөлшерде білдіретін республикалық референдумға қатысу құқығы бар екі жүз мыңнан кем емес Республика азаматтарында болады, республикалық референдум тағайындау туралы бастамашылықпен Республика Президентіне тілек білдіреді.

2. Бір ғана мәселе (бір ғана мәселелер) бойынша референдум тағайындау туралы ұсыныстар қайтара енгізілуі мүмкін және оларды Республика Президенті аталған мәселе (аталған мәселелер) жөнінде алдыңғы шешім қабылданғаннан кейін кемінде екі жыл өткеннен соң ғана қайтадан қарайды.

Егер референдум өткізу туралы бастамашылықты азаматтар көтерген жағдайда құрамына Қазақстан Республикасының әр облысынан, астанасынан және республикалық маңызы бар қалалардан кемінде үш-үштен өкіл кіретін референдумның бастамашыл тобы құрылады.

Референдумның бастамашыл тобы референдумға қатысу құқығы бар азаматтар, бірақ Қазақстан Республикасының әр облысынан, астанасын және республикалық маңызы бар қалалардан кемінде отыз-отыздан өкілдер қатысқан жиналыста құрылады.

Жиналыс өткізуден кемінде он күн бұрын оның бастамашылары аумағында жиналыс өткізілетін жергілікті атқарушы органға жиналыстың уақыты, орны және мақсаты туралы жазбаша хабарлауға тиіс.

Жиналыстың алдында жиналысқа қатысушыларды тіркеу жүргізіледі, олардың міндетті түрде тегі, аты, әкесінің аты, тұрғылықты жері және Қазақстан Республикасы азаматының жеке басын куәландыратын құжаттың деректемелері көрсетілген тізім жасалады.

Референдумның бастамашылар тобының мүшелері жиналысқа қатысушылардың көпшілік даусымен сайланады. Бастамашыл топтың тізімінде топтың әр мүшесінің тегі, аты, әкесінің аты және тұрғылықты жері көрсетіледі. Референдумға қойылатын сауалды оған тиянақты жауап қайтарылуы үшін бастамашыл топ айқын тұжырымдауға тиіс.

Республика Президенті Парламент пен Үкіметтің немесе Республика азаматтарының бастамашылығы бойынша референдум тағайындау туралы мынадай:

1) референдум тағайындау туралы;

2) референдум өткізбей-ақ, оның талқысына ұсынылатын мәселе (мәселелер) бойынша Конституцияға өзгертулер мен толықтырулар енгізу, конституциялық заң, заң немесе өзге де шешім қабылдау қажеттігі туралы;

3) референдум тағайындау туралы бастамашылықты қабылдамау туралы шешімдердің бірін қабылдайды.

Егер Республика Президенті Конституцияға өзгерістер мен толықтыруларды республикалық референдумға шығару туралы Парламенттің ұсынысын қабылдамай тастаса, Парламент Палаталарының әрқайсысының депутаттары жалпы санының кемінде бестен төртінші, көпшілік даусымен Парламент Конституцияға осы өзгерістер мен толықтыруларды енгізу туралы заң қабылдауға құқылы. Мұндай жағдайда Республика Президенті сол заңға қол қояды немесе оны республикалық референдумға шығарады.

Референдум тағайындау туралы шешімді Республика Президенті тиісті Жарлық шығару жолымен қабылдайды, онда:

1) референдумды өткізу мезгілі;

2) оған қойылатын мәселенің (мәселелердің) тұжырымдамасы белгіленеді;

3) референдумды өткізуге байланысты өзге де мәселелер шешіледі.

Референдум оны өткізу туралы шешім қабылданған күннен бастап бір айдан ерте емес және үш айдан кеш емес мерзімде өткізіледі. Ерекше жағдайларда Республика Президенті референдум өткізудің басқа мерзімін белгілеу мүмкін.

Референдумға дайындық пен оны өткізуді мыналар жүзеге асырады:

1) Орталық референдум комиссиясының функциясын орындаушы Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы;

2) аумақтық референдум комиссияларының функциясын орындаушы Қазақстан Республикасының аумақтық сайлау комиссиялары;

3) учаскелік референдум комиссияларының функциясын орындаушы учаскелік сайлау комиссиялары.

Аумақтық және учаскелік референдум комиссияларын құру мен олардың құрамын қалыптастыруды тиісті әкімдер «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Конституциялық заңымен белгіленген тәртіппен жүзеге асырады.

Референдум комиссияларының өз өкілеттіктері шегінде қабылдаған шешімдері тиісті аумақтағы барлық мемлекеттік органдардың, жергілікті

өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың, сондай-ақ олардың лауазымды тұлғаларының орындауы үшін міндетті.

Референдум комиссиясының төрағасы, төрағаның орынбасары, хатшысы немесе мүшелері комиссиясының шешімі бойынша, референдум өткізуге арналып бөлінген қаражат есебінен орташа жалақысын сақтай отырып, референдумға дайындық пен оны өткізу кезеңінде өндірістік немесе қызметтік міндеттерін орындаудан босатыла алады.

Мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ұйымдар, сондай-ақ олардың лауазымды тұлғалары референдум комиссияларының өз өкілеттіктерін жүзеге асыруында оларға жәрдемдесіп отыруға, жұмысы үшін қажетті мәліметтер мен материалдарды табыс етуге, өзге де көмек көрсетуге міндетті.

Бақылау сұрақтары:

1. Республикалық референдумның пәні және пәні болып табылмайтын мәселелерін ажыратып көрсетіңіз.
2. Республикалық референдумды белгілеу және оны дайындаудың ерекшелігін сипаттаңыз.
3. Республикалық референдум комиссияларының жіктелуіне қысқаша конспект жасаңыз.
4. Республикалық референдум шешімдерін талдаңыз.
5. Референдумді өткізу тәртібін саралаңыз.
6. Референдум түрлерін атаңыз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Референдумға шығарылған Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар, егер олар үшін облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және Астананың халқының кемінде дауыс берсе қабылданды деп есептеледі:

- A) Азаматтардың жартысынан астамы
- B) азаматтардың кемінде үштен екіден астамы
- C) азаматтардың кемінде екіден үш дауысы
- D) азаматтардың жартысынан аз
- E) азаматтардың бірден бес дауысы

2. Референдумда қабылданған ҚР Конституциясы бойынша референдум нәтижелері мерзімнен кейін күшіне енеді:

- A) ресми түрде жарияланған күннен бастап
- B) 10 күннен кейін
- C) 5 күннен кейін
- D) 1 күннен кейін

Е) 1 айдан кейін

3. Республика азаматтардың, қоғамдық бірлестіктерінің референдумға қойылған мәселе бойынша пікірлерін білдіру құқығы құқыққа кепілдік береді:

- А) өз пікірін білдіру
- В) сөз бостандығы
- С) өтініш жасау
- Д) қарсы пікір айту
- Е) тең құқығына

4. Референдумды әзірлеу мен өткізуге байланысты шығыстар қаражаттар есебінен қаржыландырылады:

- А) тек қана республикалық бюджеттен
- В) тек облыстық және республикалық бюджеттен
- С) Президенттің қорынан
- Д) Парламенттің қорынан
- Е) Үкіметтің қорынан

5. Орталық сайлау комиссиясының Төрағасын және екі мүшесін, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі Есеп комитеттің Төрағасын және екі мүшесін қызметке ... мерзімге тағайындайды:

- А) 5 жыл
- В) 6 жыл
- С) 4 жыл
- Д) 3 жыл
- Е) 1 жыл

6. Республика Парламенті депутаттарын сайлау заңмен реттеледі:

- А) Конституциялық заңмен
- В) сайлау туралы заңмен
- С) конституциямен
- Д) заңмен
- Е) ҚР парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы заңмен

7. ҚР-ның Президентін, Парламент депутаттарын сайлау қорытындыларын анықтайды:

- А) аумақтық сайлау комиссиясы
- В) округтік сайлау комиссиясы
- С) аудандық сайлау комиссиясы
- Д) ауданаралық сайлау комиссиясы
- Е) орталық сайлау комиссиясы

8. Аумақтық сайлау комиссиясы қанша адамнан құралады:

- A) 5
- B) 6
- C) 4
- D) 7
- E) 8

9. Референдум өткізі туралы шешім қабылдау құқығына ие:

- A) Қазақстан Республикасының Парламенті
- B) Қазақстан Республикасының Үкіметі
- C) Парламент Сенаты
- D) Парламент Мәжілісі
- E) Қазақстан Республикасының Президенті

10. Республикалық референдумда келесі мәселелер қарастырылады:

- A) Конституцияны қабылдау
- B) рақымшылық жасау актісі
- C) мемлекеттік органдардың арасындағы қатынастарды шешу
- D) бюджет және салық жүйесі
- E) ұлттық қауіпсіздік мәселесі

11. Белгілі бір заңды, жалпы халықтық дауыс беру арқылы қабылдау үшін өткізілетін референдум ол:

- A) императивтік референдум
- B) заң шығарушы референдум
- C) факультативті референдум
- D) диспозитивтік референдум
- E) аймақтық референдум

12. Республикалық референдумға қатысуға құқығы жоқ адамдарды көрсетіңіз:

- A) ҚР-ның азаматтылығын өтініш арқылы алған адамдар
- B) 20 жасқа толмаған адамдар
- C) шетел азаматымен некеге отырған азаматтар
- D) әкімшілік жауапкершілікке тартылған азаматтар
- E) бас бостандығынан айырылған азаматтар

13. Республикалық референдумды тағайындау жөніндегі бастамашылықты білдіре алмайтын субъект:

- A) ҚР-сының Президенті
- B) ҚР-сының Парламенті
- C) ҚР-сының Үкіметі
- D) ҚР-сының Конституциялық Кеңесі
- E) Республикалық референдумға қатысу құқығы бар, екі жүз мыңнан кем емес Республика азаматтары

14 Референдумды өткізу туралы шешім қабылданған күннен бастап ол кешіктірілмей өткізілуі тиіс:

- A) 1 ай
- B) 2 ай
- C) 3 ай
- D) 4 ай
- E) 6 ай

15. Республикалық референдумның Конституцияға сай өткізілгені туралы мәселені мына мемлекеттік орган қарайды:

- A) Президент
- B) Парламент
- C) Жоғарғы Сот
- D) Конституциялық Кеңес
- E) Үкімет

16. Республикалық референдум туралы заңның орындалуына бақылауды жүзеге асыратын мемлекеттік органды көрсетіңіз:

- A) Парламент
- B) Орталық сайлау комиссиясы
- C) Конституциялық Кеңес
- D) Жоғарғы Сот
- E) Президент

17. Республикалық референдумның пәні болып табылады:

- A) Республикалық бюджетті бекіту
- B) Жоғарғы Соттың Төрағасын тағайындау
- C) Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізу
- D) ағымдағы заңдарды қабылдау
- E) халықаралық шарттарды ратификациялау

8.Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының конституциялық жүйесі.

1. Мемлекеттік орган: түсінігі, негізгі белгілері. Мемлекеттік басқару органдарына биліктік өкілеттіктер заңды түрде берілген және олар белгілі бір құзіретке ие. Мемлекеттік басқару органдар қызметінің ауқымына, құзіреттік сипатына, құрылу тәртібіне және қарауына жататын мәселелерді шешу тәртібіне, қаржыландыру көзіне байланысты түрлерге бөлінеді.

1.Қызмет аумағы бойынша мемлекеттік басқару органдары былай бөлінеді: жоғарғы органдар (олардың қызметі бүкіл республика аумағында жүреді). Мұндай органға Қазақстан Республикасының Үкіметі жататы. Орталық органдар (бұлардың да қызмет аясы республиканың бүкіл аумағына, бірақ нақты министрліктер – Экономика және бюджеттік жоспарлау, Ауыл шаруашылығы, Көлік және коммуникациялар, Әділет министрліктері шеңберінде ғана тарайды); агенттіктер (мысалы, спорт және туризм жөніндегі агенттік және т.б.); мемлекеттік комитеттер (мемлекеттік мүлік жөніндегі және т.б.); комитеттер (ұлттық қауіпсіздік, кеден және т.б.); жергілікті басқару органдары, олардың қызметі белгілі бір әкімшілік-аумақтық құрылым-облыс; аудан, қала, ауыл (село) шегінде ғана жүзеге асады.

2.Құзіретінің сипаты бойынша мемлекеттік басқару органдары жалпы, яғни қызметі өздерінің құзіретіне жататын барлық мәселелер бойынша бағыныштылылардың бәріне тарайтын (Үкімет), салалық – нақты салалар бойынша басқарылатын (министрліктер) және арнайы, қызметі арнайы мәселелермен немесе мазмұнымен қатаң шектеліп, нақтыланған (агенттіктер, мемлекеттік комитеттер; жалпы алғанда – ведомстволар) органдар болып бөлінеді.

3.Мемлекеттік басқару органдарының құрылуы бір жағынан мемлекеттік билік органдары (өкімет) арқылы жүзеге асырады; мәселен, Парламент Призидентінің Республика Премьер-Министрін, Республика Ұлттық Банкінің төрағасын тағайындауына келісім береді; екінші жағынан басқару органдарының өздерімен жүзеге асады.

4.Мемлекеттік басқару органдарының қарауына жататын мәселелерді тәртібі алқалы (Үкімет) және жеке-дара (министр, агенттіктің, мемлекеттік комитеттің төрағасы) болып бөлінеді.

5.Мемлекеттік басқару органдарының қаржыландыру көздері мемлекеттік бюджет есебінен қаржыландырылатын (Үкімет, министрліктер) және басқару аппараты өздеріне қарасты құрылымдық бөлімшелері табыстары есебінен қаржыландырылатын қазыналық кәсіпорындар т.б. болып бөлінеді.

2.Мемлекеттік органдардың ұйымдастырылуы негіздері. Мемлекеттік басқарудың сан – салалы органдарына жетекшілік жасауды қамтамасыз ету үшін, мемлекеттік әкімшілік-аумақтық бөлінісіне орай Негізгі Заң мемлекеттік басқару органдарының жүйесіне атқару билігінің жоғары органдары, мемлекеттік басқарудың орталық және жергілікті органдары кіреді.

Атқарушы билігінің жоғарғы органдарына Қазақстан Республикасының Призеденті мен Үкіметі жатады.

ҚР Призеденті мемлекеттің басшысы, мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын, ел ішінде және халықаралық қатынастарда Қазақстанның атынан өкілдік ететін ең жоғарғы лауазымды тұлға болып табылады. Сондай-ақ Призедент бес жыл мерзімге сайланады.

Ата Заңда Призиденттің құзіретіне қатысты мәселелердің кең ауқымы көзделген.

Республика Призиденті Конституцияға, Конституциялық заңға сәйкес Халық пен мемлекеттің билік бірлігіне, конституциялық заңның мызғымастығына, сондай-ақ адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының сақталуына кепілдік береді. Ол мемлекеттің қорғаныс қабілетін және қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында шаралар қолданады. Халықаралық қатынастарда республиканың мүддесін қорғайды. Азаматтарға кешірім жасауды, заңға сәйкес басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

ҚР-ның Үкіметі – ҚР-сы мемлекеттік билігінің жоғарғы атқарушы органы. Оның құқықтық жағдайы ҚР-ның Конституциясымен, «ҚР-ның Үкіметі туралы» 1995ж. 18-желтоқсандағы Конституциялық заңмен белгіленген.

ҚР-ның Үкіметі – ҚР-да атқарушы биліктің біртұтас жүйесін басқаратын алқалы орган. ҚР-Премьер Министрі, оның орынбасарлары, министрлер және Премьер–Министр Кеңесінің басшысы Үкімет мүшелері болып табылады.

Орталық басқару органдары дегеніміз- министрліктер, агенттіктер, мемлекеттік комиттертер болып табылады.

Қазақстан республикасының министрліктері мемлекеттік басқару саласына басшылықты, сондай-ақ заңдармен көзделген шекте-салааралық үйлестіруді жүзеге асыратын Республиканың орталық атқарушы органы болып табылады. Яғни ҚР-ның министрліктері нақты салалар: ішкі, сыртқы істер (сыртқы экономикалық байланыс), көлік және коммуникация, білім және ғылым және т.б. бойынша басқаруды жүзеге асырады.

Қазіргі кезеңдегі министрлік тек салалық орган ғана емес, сонымен бірге салааралық орган ретінде де қызмет атқарады. Салалық басқару органы ретінде, министрлік өз ведомствасына қарасты мемлекеттік басқару саласында барлық басқару функцияларының кешенін жүзеге асырады.

Ал өз ведомствасына қарасты емес орталық атқарушы билік органдары, демек, осындай органдардың қарамағында болатын объектілер жөнінде, министрлік тек бір ғана басқарушылық функцияны – оның қызметінің аясына жататын мәселелер бойынша олардың қызметін үйлестіруді жүзеге асыра алады.

Қазіргі кезде Қазақстанда 18 министрлік бар. Олар: ҚР Ішкі істер министрлігі, ҚР Индустрия және жаңа технологиялар министрлігі, ҚР Денсаулық сақтау министрлігі, ҚР Сыртқы істер министрлігі, ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі, ҚР Білім және ғылым министрлігі, ҚР Қорғаныс министрлігі, ҚР Қоршаған ортаны қорғау министрлігі, ҚР Өңірлік даму министрлігі, ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі, ҚР Көлік және коммуникация министрлігі, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, ҚР Қаржы министрлігі, ҚР Мұнай және газ министрлігі, ҚР Экономика және бюджеттік жоспарлау министрлігі, ҚР Экономикалық ықпалдастыру істері министрлігі, ҚР Әділет министрлігі, ҚР Төтенше

жағдайлар министрлігі. Министрлік және оның органдары мен ведомствалық бағыныстағы кәсіпорындары, мекемелері және өзге де ұйымдары министрліктің бірыңғай жүйесін құрайды.

Министрдің жанынан құрамында министр, оның орынбасарлары, Министрліктің құрылымдық бөлімшелерінің басшылары болатын консультативтік – кеңесші орган – алқа құрылады, Алқаның сандық және жеке құрамын, оған төрағалық ететін Министр бекітеді. Алқаның шешімдері хаттамамен және қаулылармен ресімделеді де министрдің бұйрықтарымен жүзеге асады.

3.Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының конституциялық жүйесі. Министрліктің күрделі проблемалық мәселелерін қарау мақсатында оларда ғылыми-техникалық кеңестер құрылуы мүмкін.

ҚР-ның агенттіктері – спорт және туризм, денсаулық сақтау және т.б. нақты салалар бойынша басшылықты жүзеге асырады.

Республика Премьер-Министрінің ұсынысы бойынша ҚР-ның Президенті құратын ҚР-ның агенттігі Үкіметтің құрамына кірмейтін орталық атқарушы орган болып табылады.

Агенттік тиісті мемлекеттік басқару саласына басшылықты, сондай-ақ заңдарда белгіленген шектерде салааралық үйлестіруді және өзге де арнайы атқару және рұқсат беру міндеттерін жүзеге асырады. Бұлардың министрліктерден басты айырмашылығы, біріншіден, олардың Үкіметтің құрамына кірмейтіндігі және, екіншіден, олардың арнайы атқару және рұқсат беру міндеттерін жүзеге асыру болып табылады.

Агенттік мемлекеттік мекеменің ұйымдастырушылық-құқықтық нысанындағы заңды тұлға болып табылады, оның өз атауы мемлекеттік тілде жазылған мөрі мен мөртаңбалары, белгіленген үлгідегі бланкілері, сондай-ақ заңнамаға сәйкес қазынашылық органдарда шоттары болады.

Министрліктердегі сияқты, агенттіктер төрағасының жанынан консультациялық-кеңесші орган болып табылатын алқа құралады. Оның саны мен жеке құрамын агенттіктің төрағасы бекітеді. Агенттік төрағасының бұйрықтары агенттіктің актілері болып табылады.

ҚР-ның мемлекеттік комитеттері арнаулы функцияларды орындап, нақты салалар бойынша бірыңғай саясатты қамтамасыз етеді. Олар ведомствадан тыс заңдық биліктік өкілеттікке ие және қызметін өздеріне бағынбайтын мемлекеттік басқару органдарына қатысты жүзеге асырады. Комитеттер орындайтын міндеттер олардың атауларынан көрініс табады. Мемлекеттік мүлік саласы бойынша жетекшілікті - Мемлекеттік мүлік жөніндегі комитет жүзеге асырады. Осы сияқты Инвестициялар жөніндегі мемлекеттік комитет инвестицияларға қатысты қызметті, баға және Монополияға қарсы саясат жөніндегі комитет өзіне қатысты атауынан көрініс табатын тиісті қызметтерді атқарады және т.б. Мемлекеттік комитеттердің қаулылары барлық министрліктер мен өзге де басқару органдары үшін міндетті.

ҚР-сы Конституциясының VIII-бөлімінің нормалары бойынша тиісті аумақтағы істің жай-күйіне жауапты жергілікті өкілді және атқарушы органдар жергілікті мемлекеттік басқаруды жүзеге асырады.

Жергілікті атқарушы органдар ҚР-ның атқарушы органдарының бірыңғай жүйесіне кіреді, тиісті аумақтық мүддесі мен даму қажеттілігін ұштастыра отырып, атқарушы биліктің жалпы мемлекеттік саясатын жүргізуді қамтамасыз етеді.

Жергілікті атқарушы органдардың құзіреті, ұйымдастырылуы және олардың қызмет тәртібі «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару туралы» 2001ж. 23-қаңтардағы заңмен реттеледі.

Бақылау сұрақтары:

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының конституциялық жүйесіне (Президент, Парламент, соттар, Конституциялық Кеңес) салыстырмалы түрде саралау.
2. Мемлекеттік органдардың ұйымдастырылуын сипаттаңыз.
3. Мемлекеттік қызмет туралы түсінік алу.
4. Мемлекеттік қызметкерлердің түрлері және олардың жЗктелуы³⁷

9. Қазақстан Республикасының Президентінің конституциялық-құқықтық мәртебесі.

1. Қазақстан Республикасының Президенті мемлекет басшысы. Президент – бұл бірінші кезекте Ел басшысы, мемлекеттің жоғары лауазымды тұлғасы. Ол мемлекеттің негізгі ішкі және сыртқы саясатының бағыттарын айқындап береді.

Қазақстан Республикасы Президентінің құқықтық мәртебесі ең алдымен Қазақстан Республикасының Конституциясымен, 1995 жылғы 26 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының Президенті туралы» Конституциялық Заңмен реттеледі.

Мемлекеттік органның Конституциямен белгіленетін құқықтық мәртебесі мемлекеттік билік органдары жүйесінде бөлінетін орнымен анықталады. Конституция Президенттің ерекше жағдайын тани келіп, Президенттің мемлекеттік биліктің барлық тармақтарының келісімді түрде жұмыс істеуін және билік органдарының халық алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз ететіндігін орнықтырды.

ҚР-сы Президенті халық пен мемлекеттік биліктің, Конституцияның мызғымастығының, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының рәмізі және кепілі болып табылады. Президенттің халық бірлігінің рәмізі болып табылатынының себебі, оны мемлекет

басшылығына көпұлтты халық жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы бес жыл мерзімге сайлайды. Президент халық еркінің бірлігін білдіреді. Сондықтан Президент халық атынан сөйлеуге құқылы. Президент Конституцияның, мемлекеттің басқа заңдарының сақталуында мемлекеттік билік органдарының жауапкершілігін қамтамасыз етуі тиіс.

Конституция Президенттікке кандидат алдына қойылатын негізгі талаптарды белгілеп берді. Мемлекеттің басшысы және жоғары лауазымды тұлғаның қызметін тиісті деңгейде атқару үшін Президенттікке кандидат кемелденген жасқа келген, өмірлік мол тәжірибе жинақтаған болуы керек. Осыны ескере келе, Президенттікке Қазақстан Республикасының 40 жасқа толған азаматының сайлана алатындығы белгіленді.

Қазақстан Республикасы Конституциясы Президенттікке үміткер адам, міндетті түрде тумысынан Қазақстан Республикасының азаматы болуы керектігін белгілейді.

Конституцияда Қазақстанда соңғы 15 жыл бойы тұру қажеттігі Қазақстан Республикасының Президентіне қойылатын талаптардың бірі болып табылады. Мұндай талаптың қойылуы дұрыс, себебі мемлекет басшысы лауазымына үміткер адам елді, халықты, оның тарихын, экономикасын, ұлттық ерекшеліктерін және басқаларын жақсы білуі тиіс.

Конституция Қазақстан Республикасы Президентігіне мемлекеттік тілді еркін меңгерген азаматтың сайлана алатындығын белгілейді. Мұндай талап, Қазақстан мемлекеті байырғы қазақ жерінде құрылғандықтан, қазақ ұлты сақталуын қамтамасыз етудің басты шарттарының бірі - оны сақтау болып табылатындықтан, тілдің өмір сүруін қамтамасыз ететін барлық қызметті атқарудан туындайды. Ел Президентігіне үміткер азамат қазақтармен еркін сөйлесу үшін, мемлекеттік тілді еркін меңгеруі тиіс. Бұл арада Қазақстан Республикасының Конституциясы Президент лауазымына үміткерге ұлттық шек қойып отырған жоқ. Кез келген ұлттың мемлекеттік тілді еркін меңгерген азаматы Қазақстан Республикасы Президенті бола алады.

Бір адам қатарынан екі реттен артық Республика Президенті болып сайлана алмайды. Бұл шеткеу Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентіне қолданылмайды.

Президенттің кезекті сайлауы заңға сәйкес желтоқсанның бірінші сәрсенбісінде өткізіледі.

Президенттің қызметке кірісу рәсімі қаңтардың екінші сәрсенбісінде өткізіледі.

Президенттің өкілеттігі мынадай жағдайларда тоқтатылады:

- 1) жаңадан сайланған Республика Президенті қызметіне кіріскен сәттен бастап;
- 2) Президент қызметінен мерзімінен бұрын босатылған жағдайда;
- 3) қызметінен кетірілген жағдайда;
- 4) Президент қайтыс болған жағдайда.

2. Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттіктері. Президентті лауазымынан босату және кетіру жөніндегі институты Қазақстан Республикасының Конституциясында көрініс тапты. Президентті лауазымынан бастау және кетірудің айтарлықтай күрделі тәртібі белгіленді. Науқастануына байланысты өз міндетін жүзеге асыруға қабілетсіздігі дендеген жағдайда Президент мерзімінен бұрын босатылуы мүмкін. Мұндай жағдайда Парламент депутаттарының тең санынан және медицинаның тиісті салаларының мамандарынан тұратын комиссия құрады. Мерзімінен бұрын босату туралы шешім Парламент Палаталарының бірлескен отырысында комиссияның қорытындысы және Конституциялық Кеңестің конституциялық рәсімінің сақталғаны туралы қорытындысы негізінде әр Палата депутаттары жалпы санының кемінде төрттен үшіннің көпшілік дауысымен қабылданады.

Конституцияда Президентті лауазымынан кетіруге қатысты ерекше тәртіп белгіленген. Президент өзінің міндетін атқару кезіндегі іс-әрекеті үшін тек қана мемлекетке опасыздық жасаған жағдайда жауап береді. Осы үшін Парламент Президентті лауазымынан кетіруі мүмкін. Кінә тағу және оны тергеу туралы шешім Мәжіліс депутаттарының кемінде үштен бірінің бастамасы бойынша Мәжіліс депутаттарының жалпы санының көпшілік дауысымен қабылдануы мүмкін. Тағылған кінәні тергеуді Сенат ұйымдастырады және оның нәтижесі Сенат депутаттарының жалпы санының көпшілік дауысымен Парламент Палаталарының бірлескен отырысының қарауына беріледі. Бұл мәселе бойынша түпкілікті шешім айып тағудың негізділігі туралы Жоғарғы Сот қорытындысы және Конституциялық Кеңестің белгіленген конституциялық рәсімдердің сақталғаны туралы қорытындысы болған жағдайда әр Палата депутаттары жалпы санының кемінде төрттен үшіннің көпшілік дауысымен Парламент Палаталарының бірлескен отырысында қабылданады. Егер кінә тағылған кезден бастап екі ай мерзім өткенше Парламент түпкілікті шешім қабылдамаса, Президентке қарсы қойылған кінә қабылданбай тасталған деп танылады. Мұндай жағдайда Президенттің мемлекетке опасыздық жасағаны туралы мәселе көтерген Мәжіліс депутаттарының өкілеттілігі мерзімнен бұрын тоқтатылады.

Республика Президентін қызметінен кетіру туралы мәселе ол Республика Парламентінің немесе Парламент Мәжілісінің өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтату жөнінде мәселе қарап жатқан кезде қозғалмайды.

Президент өз міндеттерін атқара алмайтын барлық жағдайларда оны уақытша Парламент Сенатының Төрағасы, Мәжіліс Төрағасы не Республиканың Премьер-Министрі ауыстырады. Бұл тұлғалардың Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар туралы бастамашылық жасауға құқығы жоқ.

Президенттің конституциялық-құқықтық мәртебесі 2000 жылғы 20 шілдедегі «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті туралы» конституциялық заңда одан әрі дамытылды. Бұл заң Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президентінің өз қызметін тоқтатқаннан кейінгі алатын құзыреттері мен кепілдіктерін анықтайды. «Қазақстан Республикасының Тұңғыш

Президенті туралы» конституциялық заңның қабылдануы Тұңғыш Президенттің Қазақстан мемлекеттігін қалыптастыру мен дамытудағы айрықша тарихи рөлімен негізделеді.

Қазақстан Республикасы Президентіне Конституцияда және 1995 жылғы 26 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының Президенті туралы» Конституциялық Заңда кең өкілеттіктер берілген:

1)Қазақстан халқына елдегі жағдай мен Республиканың ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттары туралы жыл сайын жолдау арнайды;

2)Республика Парламентіне және оның Палатасына кезекті және кезектен тыс сайлау тағайындайды; Парламенттің бірінші сессиясын шақырады және оның депутаттарының Қазақстан халқына беретін анттын қабылдайды; Парламенттің кезектен тыс сессиясын шақырады; Парламент Сенаты ұсынған заңға бір ай ішінде қол қояды, заңды халыққа жария етеді не заңды немесе оның жекелеген баптарын қайтадан талқылап, дауысқа салу үшін қайтарады;

3)Парламент Мәжілісіне өкілдігі бар саяси партиялар фракцияларымен консультациялардан кейін келісім беру үшін Мәжілістің қарауына Республика Премьер-Министрінің кандидатурасын енгізеді; Парламент Мәжілісінің келісімімен Республиканың Премьер-Министрін қызметке тағайындайды; оны қызметтен босатады; Премьер-Министрдің ұсынуымен Республика Үкіметінің құрылымын айқындайды; Республиканың Үкімет құрамына кірмейтін орталық атқарушы органдарын құрады, таратады және қайта құрады, Республика Үкіметінің мүшелерін қызметке тағайындайды; сыртқы істер, қорғаныс, ішкі істер, әділет министрлерін қызметке тағайындайды; Үкімет мүшелерін қызметтен босатады; Үкімет мүшелерінің анттын қабылдайды; ерекше маңызды мәселелер бойынша Үкімет отырыстарына төрағалық етеді; Үкіметке заң жобасын Парламент Мәжілісіне енгізуді тапсырады; Республика Үкіметі мен Премьер-Министрінің, облыстар, республикалық маңызы бар қалалар мен астана әкімдері актілерінің күшін жояды не қолданылуын толық немесе ішінара тоқтата тұрады;

1)Парламент Сенатының келісімімен Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Төрағасын Бас Прокурорын және Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасын қызметке тағайындайды; оларды қызметтен босатады;

2)Республика Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдарды құрады, таратады және қайта құрады, олардың басшыларын қызметке тағайындайды және қызметтен босатады;

3)Республика дипломатиялық өкілдерінің басшыларын тағайындайды және кері шақырып алады;

4)Орталық сайлау комиссиясының Төрағасын және екі мүшесін, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің Төрағасын және екі мүшесін бес жыл мерзімге қызметке тағайындайды;

5)Республиканың мемлекеттік бағдарламаларын бекітеді;

6) Республика Премьер-Министрінің ұсынуымен Республиканың мемлекеттік бюджеті есебінен ұсталатын барлық органдардың қызметкерлеріне арналған қаржыландыру мен еңбек ақы төлеудің бірыңғай жүйесін бекітеді:

1) Республикалық референдум өткізу жөнінде шешім қабылдайды;

2) келіссөздар жүргізеді және Республиканың халықаралық шарттарына қол қояды;

3) Республика Қарулы Күштерінің Жоғарғы Бас Қолбасшысы болып табылады, Қарулы Күштердің жоғары қолбасшылығын тағайындайды және ауыстырып отырады;

4) Республиканың мемлекеттік наградаларымен марапаттайды;

5) Республиканың азаматтығы, саяси баспана беру мәселелерін шешеді;

6) азаматтарға кешірім жасауды жүзеге асырады;

7) Республиканың демократиялық институттарына, оның тәуелсіздігі мен аумақтық тұтастығына, саяси тұрақтылығына, азаматтарының қауіпсіздігіне елеулі және тікелей қатер төнген, мемлекеттің конституциялық органдарының қалыпты жұмыс істеуі бұзылған ретте, Премьер-Министрмен және Республика Парламенті Палаталарының Төрағаларымен ресми консультациялардан кейін Республика Парламентіне дереу хабарлай отырып, Қазақстанның бүкіл аумағында және оның жекелеген жерлерінде төтенше жағдай енгізуді, Республиканың Қарулы Күштерін қолдануды қоса алғанда, аталған жағдаяттар талап ететін шараларды қолданады;

8) Республикаға қарсы агрессия жасалған не оның қауіпсіздігіне сырттан тікелей қатер төнген ретте Республиканың бүкіл аумағында немесе оның жекелеген жерлерінде әскери жағдай енгізеді, ішінара немесе жалпы мобилизация жариялап, бұл туралы Республика Парламентіне дереу хабарлайды;

9) өзіне бағынысты Республика Президентінің Күзет қызметін және Республикалық ұланды жақтайды;

10) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік хатшысын қызметке тағайындайды және қызметтен босатады, оның мәртебесі мен өкілеттігін анықтайды; Республика Президентінің әкімшілігін құрады;

11) Қауіпсіздік Кеңесін және өзге де консультативтік-кеңесші органдарды, сондай-ақ Қазақстан халқы Ассамблеясы мен Жоғары Соты Кеңесін құрады;

12) Республиканың Конституциясы мен заңдарына сәйкес басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

3. Қазақстан Республикасы Президентінің құқықтық актілері. Қазақстан Республикасының Президенті өз өкілеттіктерін жүзеге асыру мақсатында заң шығарушылық қызметті жүзеге асырады:

- Қазақстан Республикасының Конституциясымен заңдары негізінде және оларды орындау үшін Республиканың бүкіл аумағында міндетті күші бар жарлықтар мен өкімдер шығарады;

- Қазақстан Республикасы Конституциясының 53-бабының 3-тармағына сәйкес заңдар шығара алады (Президентке оның бастамасы бойынша әр Палата депутаттары жалпы санының үштен екісінің дауысымен бір жылдан аспайтын мерзімге заң шығару өкілеттігі беріледі);

- Республика Президентінің заңдар жобаларын қараудың басымдылығын белгілеуге, сондай-ақ осы жоба жедел қаралады деп жариялауға құқығы бар, бұл Парламент заң жобасын енгізілген күннен бастап бір ай ішінде қарауға тиісті екенін білдіреді. Парламент осы талапты орындамаса, Республика Президенті заң күші бар жарлық шығаруға хақылы, ол Парламент Конституция белгілеген тәртіппен жаңа заң қабылдағанға дейін қолданылады.

Конституцияға сәйкес Президент Әкімшілікті қалыптастырады. Әкімшілік Президенттің стратегиялық ұсынымдарын қамтамасыз етуі тиіс.

Бақылау сұрақтары:

1. Президент институтына сипаттама беріңіз?
2. Президенттің құқықтық мәртебесін анықтаңыз?
3. Президенттің өкілеттілігі?
4. «Президент» және «Тұңғыш Президент» ұғымдарына салыстырмалы талдау жасаңыз.
5. «Импичмент» дегеніміз не?
6. «Вето» дегеніміз не?
7. Президенттің Парламент палатарына қатысты өкілеттіктерін атаңыз.
8. Президенттің Үкіметке қатысты өкілеттіктерін атаңыз.
9. Президенттің Конституциялық Кеңеске қатысты өкілеттіктерін атаңыз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Орталық сайлау комиссиясының Төрағасын және екі мүшесін, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі Есеп комитетінің Төрағасын және екі мүшесін қызметке тағайындайды:

- A) Президент
- B) Сенат
- C) Мәжіліс
- D) Сенат келісімімен президент
- E) Мәслихат

2. Қазақстан Республикасының Президенті:

- A) Атқарушы билік басшысы
- B) Заң шығарушы билігінің басшысы
- C) Сот билігінің басшысы
- D) Мемлекет басшысы

Е) Үкімет басшысы

3. ҚР-ның Конституциясына сәйкес Президент:

- А) Қарулы Күштердің қызметкері болып табылады
- В) Қарулы Күштердің Жоғарғы Бас Қолбасшысы болып табылады
- С) Қарулы Күштердің үйлестірушісі болып табылады
- Д) Қарулы Күштердің басшысы болып табылады
- Е) Қарулы Күштердің Бас Штабының Бастығы болып табылады

4. ҚР Президентінің 2007 жылғы 21 мамырдағы Конституцияға өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес өкілеттілік мерзімі:

- А) 7 жыл
- В) 5 жыл
- С) 10 жыл
- Д) 6 жыл
- Е) 4 жыл

5. ҚР Президентінің құзіретінің аумағына кірмейтін мәселелер:

- А) Қазақстанның халқына елдегі жағдай туралы жыл сайын жолдау жасау
- В) Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдіктерінің басшыларын тағайындап қайта шақыртып алу
- С) халықаралық шарттарды бекіту
- Д) республикалық референдум өткізу туралы шешім қабылдау
- Е) азаматтарға кешірім жасауды жүзеге асыру

6. ҚР Президентінің құзіретіне кірмейді:

- А) Қазақстан халқына елдегі жағдай туралы жыл сайынғы жолдауын арнайды
- В) Сенат Төрағасын бекітеді
- С) Ұлттық Банктің төрағасын тағайындайды
- Д) Республикалық бюджетті бекітеді
- Е) дипломатиялық өкілдіктердің басшыларын тағайындап қайта шақыртады

7. Төменде көрсетілген жағдайлардың қайсысы Президентті орнынан босатудың негізі болып саналмайды:

- А) Қылмыс жасау кезінде ұсталса
- В) Импичмент қабылданса
- С) денсаулығына байланысты өз қызметін жүзеге асыра алмау
- Д) мемлекетке опасыздық жасау
- Е) әкімшілік құқық бұзушылық жасаса

8. Қазақстан Республикасы Президентінің құзіретіне төмендегі қызметтер кірмейді:

- A) азаматтарға кешірім жасауды жүзеге асырады
- B) Конституциялық Кеңестің Төрағасын тағайындайды
- C) қоршаған табиғи ортаны және ресурстарын тиімді қолдану мен қорғаудың бағдарламаларды дайындап және оның жүзеге асуын қамтамасыз етеді
- D) Президент Әкімшілігін қалыптастырады
- E) Қауіпсіздік Кеңесін құрады

9. Қазақстан Республикасы Президенті мемлекетте қызмет атқарады:

- A) заңшығарушы билікті жүзеге асырады
- B) атқарушы билікті басқарады
- C) сот билігінің жалпы басқаруын жүзеге асырады
- D) мемлекеттік биліктің барлық тармақтарының үйлесімді жұмыс істеуін қамтамасыз етеді
- E) конституциялық қадағалау органының қызметін атқарады

10. Қазақстан Республикасы Президенті актілер қабылдайды:

- A) Бұйрықтар мен нұсқаулар
- B) Нұсқаулар
- C) Жарлықтар
- D) Қаулылар мен міндетті шешімдер
- E) Шешімдер

11. Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына лауазымды тұлға қол қояды:

- A) Сенат төрағасы
- B) Президент
- C) Сыртқы істер Министрі
- D) БҰҰ-ның Бас Хатшысы
- E) Төтенше және өкілетті елші

12. Қазақстан Республикасы Президенті қызметіне келуіне байланысты қойылатын шектеулерге жатпайды:

- A) өкілетті органның депутаты болуға құқығы жоқ
- B) кәсіпкерлік қызметпен айналысуға, өзге де ақы төленетін қызметтерді атқаруға құқығы жоқ
- C) өз өкілеттігін жүзеге асыру кезеңінде саяси партиядағы қызметін жүзеге асыруға құқығы жоқ
- D) ғылыммен және ағарту ісімен айналысуға
- E) коммерциялық ұйымның басқарма кеңесінде мүше болуға құқығы жоқ

13. Қазақстан Республикасы Президенті болуы үшін қойылатын талаптарға кірмейді:

- A) Қазақстан Республикасының азаматтығына туғаннан ие болу керек
- B) 40-тан жас болмауы керек
- C) Қазақстан Республикасының территориясында соңғы 15 жыл ішінде үмір сүруі керек
- D) Ұлты қазақ болу керек
- E) мемлекеттік тілді еркін меңгеруі керек

14. Қазақстан Республикасының Экс-Президенті:

- A) Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының өмір бойы депутаты болуға құқылы
- B) Қазақстан Республикасы Парламент Мәжілісінің өмір бойы депутаты болуға құқылы
- C) Қазақстан Республикасы Қауіпсіздік Кеңесінің құрметті мүшесі болып табылады
- D) Қазақстан Республикасы кешірім туралы комиссиясының тұрақты мүшесі болуға құқылы
- E) Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің өмір бойы мүшесі болып табылады

15. Қазақстан Республикасы Президентінің қызметіне кіретін күзіретті көрсетіңіздер:

- A) республикалық және жергілікті бюджеттің орындалуын қамтамасыз етеді
- B) бюджет жобасын бекітеді
- C) Парламент жұмысына жауап береді
- D) Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы сұрақтарды шешеді
- E) Үкімет қызметін басқарады, ұйымдастырады және тұрақты түрде жұмысына жауап береді

16. Қазақстан Республикасы Президентіне импичмент жариялануы мүмкін:

- A) Еңбек заңдылығын бұзған жағдайда
- B) әкімшілік құқық бұзушылық үшін
- C) мемлекетке қарсы опасыздық жасаған жағдайда
- D) Парламентті таратқан жағдайда
- E) аса ірі мөлшерден мемлекеттік қаражаттарды ысарап еткен жағдайда

17. Қазақстан Республикасы Президентіне сайлануға үміткерге жас мөлшеріне байланысты келесі талап қойылады:

- A) 20 жасқа толған болуы керек
- B) 35 жасқа толған болуы керек
- C) 40 жасқа толған болуы керек

D) 45 жасқа толған болуы керек

E) 50 жасқа толған болуы керек

18. Қандай сәттен бастап ҚР Президентінің өкілеттілігі тоқтатылды деп есептеледі:

A) Жаңадан сайланған Республика Президенті қызметіне кіріскен сәттен бастап

B) Республика Парламентті таратылған жағдайда

C) Саяси партияға мүшелікке кірген сәттен бастап

D) Өкілді органның депутаты болған сәттен бастап

E) Кәсіпкерлік қызметпен айналысқан сәттен бастап

19. ҚР Тұңғыш Президентіне қандай құқық берілген:

A) Үкімет отырыстарына төрағалық ету

B) Ішкі саясаттын негізгі бағыттарын айқындау

C) Конституциялық Кеңестің өмір бойлық мүшесі болу құқығы

D) Халық алдында сөз сөйлеу

E) Халықаралық шарттарға қол қою

20. Президент заң шығару күзіреттілігіне ие болады:

A) Иә, Президент заң шығару билігін жүзеге асыратын тұлға

B) Иә, Парламенттің жалпы отырысында Президенттің бастамасы бойынша 1 жыл мерзімге дейін заң шығару өкілдігін беруі мүмкін.

C) Иә, Парламенттің әр палаталарының депутаттарының ы санының 2/3 бөлігінің қолдауымен және Президенттің бастамасымен 1 жыл мерзімге дейін заң шығару өкілдігін беруі мүмкін.

D) Жоқ, мүмкін емес

E) Ерекше шұғыл жағдайларда мүмкін

21. ҚР Президенттігіне ҚР тұңғыш Президентінен басқа тұлға сайлана алады:

A) Бір рет

B) Екі рет

C) Үш рет

D) Төрт рет

E) Бес рет

22. ҚР Президенті Бас Прокурорды органдардың немесе лауазымды тұлғаның келісімімен тағайындайды:

A) Мәжіліс депутаттарының

B) Парламенттің

C) ешкімнің рұқсаты керек жоқ

D) Сенаттың

E) Премьер-Министрдің

23. ҚР Президенті өз қызметін мерзімінен бұрын тоқтатса, оның қызметін кім жалғастырады:

- A) Премьер-Министр
- B) Алматы облысының әкімі
- C) Парламент Мәжілісінің Төрағасы
- D) Парламент Сенатының Төрағасы
- E) Орталық сайлау комиссиясының Төрағасы

24. Президенттің және оның жанұясының қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қаражат бөлінеді:

- A) Республикалық бюджеттен
- B) Әр облыс бюджеті кірісінің 1% алынады
- C) Президенттің өзінің қаражатынан
- D) Президентке қорғау және оның қауіпсіздігін қамтамасыз ету керек жоқ
- E) Күзет органының есебінен алынады

25. Президент жылдық демалысқа күнтізбелік күндер бойынша шыға алады:

- A) 36
- B) 45
- C) 30
- D) 21
- E) 40

26. Қазақстан Республикасының Экс-Президенті өмір бойы мүше болып табылады:

- A) Сенатта
- B) Мәжілісте
- C) Президент әкімшілігінде
- D) Конституциялық Кеңесте
- E) Ешбір органға

27. Экс-Президент қатыса алады:

- A) Палаталардың бірлескен отырысына
- B) Орталық сайлау комиссиясының отырысына
- C) Әкімшілік жиналысына
- D) Мәслихат отырысына
- E) Ешқандай отырысқа қатыса алмайды

28. Президенттің жеке мұрағаттары және жеке кітапханасы ол өз қызметін тоқтатқан соң кімге беріледі:

- A) Мұражайға
- B) Республикалық мұрағатта қалады

- C) Президенттің меншігінде болады
- D) Мұндай мағлұматтар жойылады
- E) Президент әкімшілігінде қалады

29. Қазақстан Республикасының Президенті:

- A) Халық пен Мемлекеттік билік бірлігінің конституцияның мызғымастығының, адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының нышаны әрі кепілі.
- B) Адам және азамат бостандықтардың кепілі
- C) Халық пен мемлекеттік билік бірлігінің қауіпсіздігінің кепілі
- D) Адам және азамат құқықтарының кепілі
- E) Конституцияның мызғымастығының нышаны әрі кепілі.

30. Инаугурация дегеніміз:

- A) Президенттің «Алтын қыран» орденін беру салтанаты
- B) Президенттің қызметін тоқтатуы
- C) Президенттің депутаттардың антын қабылдау рәсімі
- D) Президенттің өкілеттікке кіруінің салтанатты рәсімі
- E) ҚР Парламент Мәжілісінің отырысы

31. Президенттің кезекті сайлауы өткізіледі:

- A) Желтоқсанның бірінші жексенбісінде
- B) Қаңтардың соңғы жұмасында
- C) Шілденің 21-жұлдызында
- D) 10-қыркүйекте
- E) Желтоқсанның бірінші күнінде

32. Қазақстан Республикасының азаматтығына қабылдау немесе одан бас тарту шешім туралы шешім қабылданады:

- A) ҚР Президентімен
- B) ҚР Премьер-Министрімен
- C) ҚР Жоғарғы Сотымен
- D) ҚР Парламентімен
- E) ҚР Конституциялық Кеңесімен

33. Амнистия жариялау және кешірім жасау сұрақтары бойынша шешімді шығарады:

- A) ҚР Жоғарғы сот
- B) ҚР Парламент Сенаты
- C) ҚР Парламент Мәжілісі
- D) ҚР Президенті
- E) ҚР Бас прокуроры

34. Президенттікке кандидат қандай жағдайда сайланған болып есептеледі?

- A) Сайлаушылардың 50% астамының даусын жинаса
- B) Сайлаушылардың 80% астамының даусын жинаса
- C) Сайлаушылардың 60% астамының даусын жинаса
- D) Сайлаушылардың 51% астамының даусын жинаса
- E) Сайлаушылардың 55% кем емес даусын жинаса

35. Президенттің ант беру салтанаты өткізіледі:

- A) Қаңтардың соңғы аптасында
- B) Қаңтардың 2-ші сәрсенбесінде
- C) Сайланған күні
- D) Ақпанның 1-күнінде
- E) Қаңтардың 1-ші жексенбесінде

36. Президент ант береді:

- A) ҚР Жоғарғы соты алдында
- B) ҚР Халығы алдында
- C) ҚР Конституциялық кеңес мүшелерінің алдында
- D) ҚР Бас прокурордың алдында
- E) Біріккен Ұлттар Ұйымының алдында

37. Президент мерзімінен бұрын қызметінен босатылған жағдайда оның өкілеттігін жүзеге асыратын лауазымды тұлғаның қандай құқығы жоқ:

- A) Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізуге құқығы жоқ
- B) Жарлықтар қабылдауға құқығы жоқ
- C) Заңдарға қол қоюға құқығы жоқ
- D) Үкіметтің есебін тыңдауға құқығы жоқ
- E) Әкімдердің есебін тыңдауға құқығы жоқ

38. ҚР Президенті Орталық сайлау комиссиясының келесі мүшесін қызметке тағайындайды:

- A) Төрағасын және 2 мүшесін
- B) Төрағасын және 4 мүшесін
- C) 3 мүшесін
- D) тек хатшысын
- E) хатшысын және 2 мүшесін

39. ҚР Президенті республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің келесі мүшелерін қызметке тағайындайды:

- A) 3 мүшесін 5 жыл мерзімге
- B) тек төрағасын 5 жыл мерзімге
- C) төрағасын және 2 мүшесін 5 жыл мерзімге
- D) тек төрағасын
- E) 4 мүшесін

40. ҚР Президенті Премьер – Министрдің кандидатурасын Мәжілістің қарауына енгізеді:

- A) Мәжілісте өкілдігі бар саяси партиялар бар фракциялармен консультациядан кейін
- B) Сенатпен консультациядан кейін
- C) Конституциялық Кеңестің мақұлдауынан кейін
- D) Экс Премьер – Министрмен консультациядан кейін
- E) Президент әкімшілігі жетекшісімен консультациядан кейін

41. ҚР Президенті:

- A) ҚР Парламенті алдында бюджеттің орындалуы жалпы есеп береді
- B) Республикалық бюджетті бекітеді
- C) Қазақстан халқы Ассамблеясының құрады
- D) Халықаралық шарттарды бекітеді (ратификациялайды)
- E) Қоғамдық бірлестіктермен консультациядан кейін Орталық сайлау комиссиясының төрағасын тағайындайды

Теориялық есеп.

№5-есеп.

Тақырып-9. «Қазақстан Республикасының Президентінің конституциялық-құқықтық мәртебесі».

1. Қазақстанның бірінші Президенті 1991 жылдың 1 желтоқсанында 5 жылға сайланған. 1995 жылдың 29 сәуірінде қызметтегі Президенттің өкілеттілігін 2000 жылға дейін ұзарту туралы республикалық референдум өткізілді. 1999 жылдың 10 қаңтарында ҚР Президентінің кезектен тыс сайлауы өткізіліп, оны 1991 жылдың 1 желтоқсанында сайланған үміткер жеңіп шықты. Аталған тұлғаның 2006 жылы ҚР Президенті лауазымына сайлауға түсуге құқығы бар ма?

2. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі туралы» конституциялық заңына түзетулер енгізгеннен кейін Парламент пен Конституциялық Кеңес арасында шиеленіскен, күрделі қайшылықтар туындады. Тараптар бір-бірін айыптай бастады. Республика Президенті Қауіпсіздік кеңесінің хатшысымен кеңесіп, Конституциялық Кеңестің өкілеттілігін мерзімінен бұрын тоқтату туралы шешім қабылдады. ҚР Президентінің бұл әрекеті құқыққа сай келеді ме?

3. Республикалық бюджетті талқылау барысында Сенат депутаттары мен Қаржы министрлігінің арасында шиеленіскен қайшылықтар туындады. Президент сенаторлардың мәлімдемелері қалыпты құрылымды

бұзатын сипатта деп есептейді және Конституциялық Кеңестің Төрағасымен кеңескеннен кейін Сенаттың өкілеттілігін мерзімінен бұрын тоқтату туралы шешім қабылдады. ҚР Президентінің бұл әрекеті құқыққа сай келеді ме?

10. Қазақстан Республикасының Парламентінің конституциялық – құқықтық мәртебесі.

1. Қазақстан Республикасы Парламентінің құрылымы және құру тәртібі. Қазақстан Республикасы Парламенті Республикасының заң шығарушылық қызметін атқаратын, ең жоғарғы өкілді органы болып табылады. Міне осылайша Конституция бойынша Парламент өкілеттілікке халық тарапынан ие болады және конституциялық өкілеттілігі шеңберінде халық атынан сөйлей алады (ҚР-сы Конституциясы, 3-бап). Заң шығарушы орган бола отырып, Республика Парламенті атқарушы билікке қатысты бірқатар бақылаушылық қызметін де жүргізе алады.

Бақылаудың бұл түрін біз негізінен Республика бюджетін бекітуінен және оның орындалуын қадағалаудан және Үкіметке сенімсіздік білдіруден терең көрінеді. Аталған бақылау қызметтері еліміздің Конституциясында бекітілген.

Парламенттің ұйымдастырылуы мен қызметі, оның депутаттарының құқықтық жағдайы Қазақстан Республикасының Конституциясымен және 1995 жылы 16 қазанда қабылданған «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Конституциялық заңмен реттеледі.

ҚР-сы Конституциясының 50-ші бабына сәйкес, еліміздің Парламенті тұрақты түрде жұмыс істейтін екі Палатадан: Сенаттан және Мәжілістен тұрады.

Сенат жанама сайлау арқылы құралады. Сенат конституциялық заңда белгіленген тәртіппен әр облыстан, республикалық маңызы бар қаладан және Қазақстан Республикасы астанасынан екі адамнан өкілдік ететін депутаттардан құралады. Сенатта қоғамның ұлттық-мәдени және өзге де елеулі мүдделерінің білдірілуін қамтамасыз ету қажеттілігі ескеріліп, Сенаттың он бес депутатын Республика Президенті тағайындайды. Әр бір үш жыл сайын Сенат депутаттарының жартысы қайта сайланады.

Мәжіліс конституциялық заңда белгіленген тәртіппен сайланатын жүз жеті депутаттан тұрады. Мәжілістің тоқсан сегіз депутатын сайлау жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру арқылы жүзеге асырылады. Мәжілістің тоғаз депутатын Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайды. Мәжіліс депутаттарының кезекті сайлауы Парламенттің жұмыс істеп тұрған сайланымы өкілеттілігінің мерзімі аяқталардан кемінде екі ай бұрын өткізіледі.

Сенат депутаттарының өкілеттік мерзімі – алты жыл, Мәжіліс депутаттарының өкілеттік мерзімі – бес жыл.

Қазақстан Республикасының азаматтығында тұратын және оның аумағында соңғы он жылда тұрақты тұрып жатқан адам Парламент депутаты бола алады. Жасы отызға толған, жоғарғы білімді, еңбек стажы бес жылдан кем емес, тиісті облыстың, республикалық маңызы бар қаланың не Республика астанасының аумағында кемінде үш жыл тұрақты тұрып жатқан адам Сенат депутаты болып сайлана алады. Жасы жиырма беске толған адам Мәжіліс депутаты бола алады.

Палаталарды мемлекеттік тілді еркін меңгерген өз депутаттарының арасынан Палаталар депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен жасырын дауыс беру арқылы Сенат және Мәжіліс сайлаған Төрағалар басқарады. Сенат Төрағасының қызметіне кандидатураны Қазақстан Республикасының Президенті ұсынады. Мәжіліс Төрағасының қызметіне кандидатураларды Палатаның депутаттары ұсынады.

2. Қазақстан Республикасы Парламентінің өкілеттіктерін жүзеге асырудың ұйымдастырушылық нысандары. Парламенттің үйлестіруші органдары Палаталар Төрағаларының жанынан құрылатын Сенаттың Бюросы және Мәжілістің Бюросы болып табылады. Палаталар Бюроларының құрамына Палаталар Төрағаларының орынбасарлары, Палаталардың тұрақты комитеттерінің Төрағалары кіреді. Мәжіліс Бюросының құрамына Мәжілісте өкілдік ететін саяси партиялар фракцияларының жетекшілері де енеді.

Парламенттің жұмыс органдары Сенат және Мәжілістің тұрақты комитеттері, сондай-ақ Палаталардың бірлескен комиссиялары болып табылады. Палаталардың тұрақты комитеттері заң жобалары жұмысын жүргізу, Палаталардың құзырына қатысты мәселелерді алдын-ала қарап, дайындау үшін құрылады. Тұрақты комитеттер құрылған кезде Палаталар олардың тізбесі мен сандық құрамын белгілейді, содан кейін тұрақты комитеттердің мүшелерін сайлайды. Сенат және Мәжіліс құратын тұрақты комитеттердің саны әр Палатада жетіден аспауға тиіс.

Депутат Парламент сессияларында және ол оның құрамына кіретін органдарының отырысында қаралатын барлық мәселелер бойынша шешуші дауыс құқығын пайдаланады. Депутат Парламенттің және оның Палаталарының үйлестіруші және жұмысшы органдарына сайлауға және сайлануға құқылы; сессияның күн тәртібі бойынша ұсыныстар мен өзгертулер енгізуге, Парламент сессиясында Палаталарға есеп беретін лауазымды адамдардың сауал салуға, Парламент қабылдайтын заңдар, қаулылар, басқа да актілердің жобаларына түзетулер енгізуге, азаматтардың қоғамдық маңызы бар өтініштерімен депутаттарды таныстыруға, басқа да өкілеттіліктерді жүзеге асыруға құқылы.

Парламент депутатының өкілеттігі ол орнынан түскен, қайтыс болған, соттың заңды күшіне енген шешімі бойынша депутат іс-әрекетке қабілетсіз, қайтыс болған немесе хабарсыз кеткен деп танылған жағдайларда және

Конституция мен конституциялық заңда көзделген өзге де жағдайларда тоқтатылады.

Парламент депутаты:

-ол Қазақстаннан тысқары жерге тұрақты тұруға кеткен;

-оған қатысты соттың айыптау үкімі заңды күшіне енген;

-Қазақстан Республикасының азаматтығын жоғалтқан кезде өз мандатынан айырылады.

Парламент Мәжілісінің депутаты:

депутат конституциялық заңға сәйкес өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған; конституциялық заңға сәйкес депутатты сайлаған саяси партия қызметін тоқтатқан кезде өз мандатынан айырылады.

Ал Парламент Сенатының тағайындалған депутаттарының өкілеттігі Республика Президентінің шешімі бойынша мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін.

Парламенттің құзыреті оның сессияларында, Палаталардың органдарының және депутаттарының қызметімен іске асырылады. Парламенттің өкілеттігі оның бірінші сессиясы ашылған сәттен басталып, жаңадан сайланған Парламенттің бірінші сессиясы жұмысқа кіріскен кезден аяқталады.

Конституцияның 53-бабына сәйкес Палаталардың бірлескен отырысында Парламент:

- Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынысы бойынша Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізеді;

- Үкімет пен Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің республикалық бюджеттің атқарылуы туралы есептерін бекітеді. Үкіметтің республикалық бюджеттің атқарылуы туралы есебін Парламенттің бекітпеуі Парламенттің Үкіметке сенімсіздік білдіргенін көрсетеді;

- Президентке оның бастамасы бойынша әр Палата депутаттары жалпы санының үштен екісінің дауысымен бір жылдан аспайтын мерзімге заң шығару өкілеттігін беруге хақылы;

- Соғыс және бітім мәселелерін шешеді;

- Республика Президентінің ұсынысы бойынша бейбітшілік пен қауіпсіздікті сақтау жөніндегі халықаралық міндеттемелерді орындау үшін Республиканың қарулы күштерін пайдалану туралы шешім қабылдайды;

- Конституциялық Кеңестің Республикадағы конституциялық заңдылықтың жай-күйі туралы жыл сайынғы жолдауын тыңдайды;

- Палаталардың бірлескен комиссияларын құрады, олардың төрағаларын сайлайды және қызметтен босатады, комиссиялардың қызметі туралы есептерін тыңдайды;

- Парламентке Конституция жүктеген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Парламенттің заң шығарушылық қызметі тек бірлескен отырыстарда ғана емес, сондай-ақ Палаталардың бөлек отырыстарында да, әуелі

Мәжілісте, ал содан кейін Сенатта өз кезегімен қарау арқылы конституциялық заңдар мен заңдар қабылдайды, оның ішінде:

-республикалық бюджетті бекітеді, оған өзгерістер мен толықтырулар енгізеді;

-мемлекеттік салықтар мен алымдарды белгілейді және оларды алып тастайды;

-Қазақстанның әкімшілік-аумақтық құрылысы мәселелерін шешу тәртібін белгілейді;

-мемлекеттік наградаларды тағайындайды, Республиканың мемлекеттік рәміздерін айқындайды;

-мемлекеттік заемдар мен Республиканың экономикалық және өзге де көмек көрсетуі туралы мәселелерді шешеді;

-рақымшылық жасау мәселелерін шешеді;

-Республиканың халықаралық шарттарын ратификациялайды және олардың күшін жояды.

-республикалық бюджеттің атқарылуы туралы есептерді талқылайды, Республика Президентінің қарсылығын туғызған заңдар, заңның баптары бойынша қарсылықтар жіберілген күннен бастап бір ай мерзім ішінде қайталап талқылау мен дауысқа салуды өткізеді, республикалық референдум тағайындау туралы бастама көтереді.

Сондай-ақ Сенаттың және Мәжілістің ерекше қарауына жататын мәселелер Қазақстан Республикасы Конституциясының 55-56 баптарында берілген.

3. Заң шығару процесі. Заң шығару процесі – заңдылықтармен белгіленген заңдар шығару, заңдарға және Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгертулер мен толықтырулар енгізу бойынша мемлекеттік биліктің жоғарғы органдарының қызметін жүзеге асыру рәсімі.

Конституциялық заңдылықтарға сәйкес заң шығару бастамасы құқығы Республика Президентіне, Парламент депутаттарына, Үкіметке тиесілі және тек қана Мәжілісте жүзеге асырылады.

Заң шығарушылық процесстің бірінші сатысы Парламентте заң шығару процесі сатысынан басталады. Бұл сатыда заң шығару бастамасының субъектілері Мәжілістің қарауына заң жобаларын енгізеді. Тіркелген заң жобасы алдын ала қарап, онымен одан әрі жұмыс істеу тәртібі туралы ұсыныстар әзірлеу үшін Мәжіліс қаулысымен тиісті комитетке жіберіледі. Егер заң жобасы екі және одан да көп комитетке жіберілген болса, онда қаулыда бірінші аталған комитет бас комитет болып есептеледі. Қорытынды әзірлеуге қажетті мерзім тапсырмада көрсетіледі және ол тіркелген заң жобасы тиісті комитетер мен Палата Аппаратының Заңнама бөліміне келіп түскен күннен бастап отыз күнтізбелік күннен кем болмауға тиіс.

Егер Республика Президенті заң жобасын жедел қарауды арнайы жолдаумен жария етсе, Палата бас комитетінің қортынды әзірлеуіне қажетті мерзім жеті күнтізбелік күннен аспауға тиіс.

Заң шығару процессінің екінші сатысы – заң жобасын алдын-ала талқылаудан өткізу. Заң жобасын қарау, заң жобасы бойынша қорытынды әзірлеу тәртібін Палатаның тиісті комитеті дербес белгілейді. Заң жобасын комитеттерде талқылау ашық өткізіледі. Комитет заң жобасын талқылаудан бес күн бұрын депутаттарды хабардар етеді. Комитет заң жобасын қарау нәтижелері бойынша қорытынды қабылдайды.

Үшінші саты – заң жобасын Мәжіліс отырыстарында талқылау. Егер Палата нақты жобаға қатысты басқа шешім қабылдамайтын болса, Мәжілістің жалпы отырыстарында заңдардың, оның ішінде конституциялық заңдардың жобаларын қарау бір оқылымда жүзеге асырылады. Кодекстің жобалары, оларға өзгерістер мен толықтырулар кемінде екі оқылымда қаралады. Заң жобасының бастамашысы тапсырған нұсқадағы заң жобасының мәтіні мен оған қоса тіркелген материалдар бұл заң жобасы жалпы отырыста қарардан кемінде он күн бұрын депутаттарға беріледі. Мәжілісте қарау сатысы заң жобасын көпшілік дауыспен қолдап, Парламент Сенатының қарауына тиісті қаулымен бірге жолдаумен аяқталады.

Төртінші саты – заң жобасын Сенатта қарау. Сенатта заң жобасы 60 күн ішінде қаралады. Заң жобасын Сенаттың қолдауы не толық немесе жартылай қайтарып беруі мүмкін.

Палата депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен қабылданған жоба заңға айналады және Президенттің қол қоюына беріледі.

Бесінші саты – заңдарға Президенттің қол қоюы және олардың жариялануы.

Парламент заң шығарушы орган бола отырып, Республиканың бүкіл аумағында міндетті күші бар Қазақстан Республикасының заңдары, соның ішінде конституциялық заңдар, Парламенттің қаулылары, Сенат және Мәжілістің қаулылары түрінде заң актілерін қабылдайды.

Республика Президенті Парламент палаталары төрағаларымен және Премьер-Министрмен консультациялардан кейін Парламентті немесе Парламент Мәжілісін тарата алады.

Парламентті және Парламент Мәжілісін төтенше немесе соғас жағдайы кезінде, Президент өкілеттігінің соңғы алты айында, сондай-ақ осының алдындағы таратудан кейінгі бір жыл ішінде таратуға болмайды.

Бақылау сұрақтары:

1. Парламент түсінігі?
2. Парламент палаталары: Сенат пен Мәжіліс?
3. Парламент палаталарының өкілеттіктерінің ерекшеліктері?
4. Қазіргі уақыттағы парламентаризмге түсініктеме беріңіз.
5. Қазақстан Республикасы Парламентінің өкілеттіктерін жүзеге асырудың ұйымдастырушылық нысандарын сипаттаңыз.
6. Қазақстан Республикасы Парламент Төрағаларына қысқаша сипаттама беріңіз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Заң шығармашылық бастама құқығына Парламент депутаттары мен Үкімет ие және бұл құқық тек қана:

- A) Сенатта жүзеге асырылады
- B) Парламентте жүзеге асырылады
- C) Мәжілісте жүзеге асырылады
- D) Үкіметте жүзеге асырылады
- E) Конституциялық Кеңесте жүзеге асырылады

2. ҚР Парламент палаталарының комитеттері мен комиссиялары өз құзыретінің мәселелері бойынша актілер қабылдайды:

- A) Шешімдер
- B) Қаулылар
- C) Жарлықтар
- D) Жолдамалар
- E) Нұсқаулар

3. Қазақстан Республикасының Парламенті:

- A) Қазақстан Республикасының жоғарғы органы
- B) Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі
- C) Консультативті-кеңесші орган
- D) Заң шығарушылық қызметті жүзеге асыратын жоғарғы өкілді орган
- E) Жоғарғы атқарушы орган

4. Заңдар жобасын қарауға қабылдау және қарау:

- A) Қазақстан Республикасының Парламент Сенатының құзіретіне кіреді
- B) Қазақстан Республикасының Парламент Мәжілісінің құзіретіне кіреді
- C) Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесінің құзіретіне кіреді
- D) Жоғарғы сот төрағасының құзіретіне кіреді
- E) ҚР Үкіметінің құзіретіне кіреді

5. ҚР Парламентінің Палаталары әр палатада тұрақты комитеттер құра алады:

- A) 7
- B) 16
- C) 8
- D) 14
- E) 19

6. Мәжілістің қарауына жататын мәселелер:

- A) Қазақстан Республикасы Президентінің кезекті сайлауын жариялайды
- B) Заңдардың атқарылуын қамтамасыз етеді

- C) Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағдарламаларын бекітеді
- D) Қазақстан Республикасының мемлекеттік наградаларын тапсырады
- E) Қауіпсіздік Кеңесін калыптастырады

7. Парламент құзыретіне кірмейтін мәселелерді көрсетіңіздер:

- A) Конституциялық заңдарды қабылдайды
- B) Республикалық референдум өткізу туралы шешім қабылдайды
- C) Республикалық бюджетті бекітеді
- D) Премьер-Министрді тағайындауға келісім береді
- E) Соғыс және бейбітшілік сұрақтарын шешеді

8. Парламент палаталарының отырысы өткізілетін жағдайлар:

- A) Барлық депутаттардың қатысуымен
- B) әр палата депутаттарының жалпы санының 1/3-ның қатысуымен
- C) әр палата депутаттарының жалпы санының 2/3ның қатысуымен
- D) әр палата депутаттарының жалпы санының жартысының қатысуымен
- E) әр палата депутаттарының жалпы санының 3/5-нің қатысуымен

9. Парламентті тарату құқығы:

- A) Премьер-Министрмен Палата төрағаларымен Кеңесе отырып Президент
- B) Конституциялық Кеңесіне
- C) Сенат Төрағасына
- D) Бас Прокурорға
- E) Парламентті таратуға болмайды

10. Сенаттың айрықша өкілеттігіне жатады:

- A) Республиканың Бас Прокурорының, Жоғарғы Соттың Төрағасының және судьяларының оларға ешкімнің тиіспеуі жөніндегі құқығынан айыру
- B) Әділет біліктілік алқасының құрамына 2 депутатты жіберу
- C) Республика Президентінің кезекті сайлауын хабарлау және кезектен тыс сайлауды тағайындау
- D) Республика Президентіне қарсы мемлекетке опасыздық жасады деп айып тағу
- E) Заңдардың жобаларын қарауға қабылдау және қарау

11. Мәжіліс қанша мүшеден тұрады:

- A) 147
- B) Республикалық маңызы бар қалалар мен облыстардың саны бойыша құралады
- C) 107
- D) Мүшелердің санын Қазақстан Республикасы Президенті анықтайды
- E) Саны айқындалмаған, бірақ Қазақстан Республикасы Парламентінің нақты сайлауларында айқындалады

12. Президент Сенаттың келесідей мүшесін тағайындайды:

- A) 10 депутатын
- B) 15 депутатын
- C) 5 депутатын
- D) 3 депутатын
- E) Ешбір мүшесін тағайындамайды

13. ҚР Парламентінің депутаттары құқылы:

- A) Басқа өкілді органның мүшесі болуға
- B) Кәсіпкерлікпен айналысуға
- C) Ғылыми және оқытушылық қызметпен айналысуға
- D) Ақылы қызметпен айналысуға
- E) Басқа мемлекеттің азаматтығын алуға

14. ҚР Парламенті қандай жағдайда таратылмайды:

- A) Бюджет жобасын бекітпегенде
- B) Премьер-Министрдің өтініші бойынша
- C) ҚР Үкіметіне сенімсіздік білдіргенде
- D) Үкіметтің заң жобасын бекітпегенде
- E) Соғыс және төтенше жағдайда

11. Қазақстан Республикасының Парламентінің депутатының конституциялық – құқықтық мәртебесі.

1. Қазақстан Республикасының Парламент депутатының конституциялық-құқықтық мәртебесі. Парламент депутатының өкілеттігі оны Республиканың Орталық сайлау комиссиясы Парламент депутаты ретінде тіркеген сәттен басталады. Парламенттің бірінші сессиясында оның Палаталарының бірлескен отырысында депутаттар Қазақстан халқына мынадай ант береді: «Қазақстан халқына адал қызмет етуге, Қазақстан Республикасының тұтастығы мен тәуелсіздігін нығайтуға, оның Конституциясы мен заңдарына қатаң бағынуға, өзіме жүктелген депутаттың мәртебелі міндетін абыроймен атқаруға ант етемін». Антты Президент қабылдайды және ант беру Республика Үкіметі, Конституциялық Кеңесі мүшелерінің, Жоғарғы Соты судьяларының, экс-Президенттерінің қатысуымен салтанатты жағдайда өткізіледі.

Парламент депутатының басқа өкілді органның депутаты болуға, оқытушылық, ғылыми немесе өзге де шығармашылық қызметтен басқа, ақы төленетін өзге де жұмысты атқаруға, кәсіпкерлік қызметпен шұғылдануға, коммерциялық ұйымның басшы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кіруге құқығы жоқ. Осы ереженің бұзылуы Республика Орталық

сайлау комиссиясының ұсынуымен депутаттың өкілеттігін тоқтатуға әкеп соғады.

Парламент депутатының өкілеттігі орнынан түскен, ол қайтыс болған, соттың заңды күшіне енген шешімі бойынша депутат іс-әрекетке қабілетсіз, қайтыс болған немесе хабарсыз кеткен деп танылған жағдайларда және Конституция мен осы Конституциялық заңда көзделген өзге де жағдайларда тоқтатылады.

Парламент Мәжілісінің Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлаған депутаттарының өкілеттігі оның шешімі бойынша мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін.

Парламент Сенатының тағайындалған депутаттарының өкілеттігі Республика Президентінің шешімі бойынша мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін.

Тиісінше облыстың, республикалық маңызы бар қаланың және Республика астанасының барлық мәслихаттары атынан өкілдік ететін депутаттар болып табылатын таңдаушылардың бірлескен отырысында сайланған Парламент Сенаты депутаттарының өкілеттігі осы таңдаушылардың шешімі бойынша мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін. Парламент депутаты:

- ол Қазақстаннан тысқары жерге тұрақты тұруға кеткен;
- оған қатысты соттың айыптау үкімі заңды күшіне енген;
- Қазақстан Республикасының азаматтығын жоғалтқан кезде өз мандатынан айырылады.

Парламент Мәжілісінің депутаты:

1) депутат конституциялық заңға сәйкес өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған;

2) конституциялық заңға сәйкес депутатты сайлаған саяси партия қызметін тоқтатқан кезде өз мандатынан айырылады.

Парламент депутатының өкілеттігі Қазақстан Республикасының «Сайлау туралы» заңында көзделген негіздер бойынша тоқтатылған кезде Орталық сайлау комиссиясы Парламент депутатының өкілеттігін тоқтатуға әкеп соғатын негіздердің басталу фактісін көрсетіп қаулы қабылдайды және Парламенттің тиісті Палатасына Парламент депутатының өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтату туралы ұсыну енгізу туралы шешім қабылдайды. Орталық сайлау комиссиясының ұсынуы негізінде Парламент Палатасы тиісті Парламент депутатының өкілеттігін тоқтатады.

Депутат Парламент сессиясында және өзі құрамына кіретін оның органдарының отырыстарында қаралатын барлық мәселелер бойынша шешуші дауыс құқығын пайдаланады.

Парламент депутаты:

1) Парламент пен оның Палаталарының үйлестіруші және жұмыс органдарын сайлауға және оларға сайлануға;

2) сессияның күн тәртібі, талқыланатын мәселелерді қарау тәртібі мен олардың мәні жөнінде ұсыныстар мен ескертпелер енгізуге;

3 Парламент Палаталары сайлайтын немесе тағайындайтын не Парламент Палаталары тағайындауға келісім беретін лауазымды тұлғалардың кандидатуралары жөнінде өз пікірін айтуға;

4) Парламент Палаталарының бірлескен және бөлек отырыстарында қарау үшін ұсынылатын мәселелер бойынша Палаталар Бюросына ұсыныстар енгізуге, ал оның ұсыныстары қабылданбаған жағдайда оларды Палаталардың пленарлық отырыстарының қарауына енгізуге;

5 Парламент пен оның Палаталары органдарының отырыстарында қарау үшін мәселелер ұсынуға;

6) Парламент Палаталарына есепті лауазымды тұлғалардың есебін немесе хабарламасын Парламент сессиясында тыңдау туралы ұсыныстар енгізуге;

7) заңда белгіленген тәртіппен депутаттық сұрау салуға;

8) жарыссөздерге қатысуға, баяндамашыларға, сондай-ақ отырысқа төрағалық етушіге сауалдар беруге;

9) дауысқа салу себептері бойынша өзінің ұсыныстарын негіздеп сөйлеуге, анықтама беруге;

10) Парламент қабылдайтын заңдардың, қаулылардың, басқа да актілердің жобаларына түзетулер енгізуге;

11) Парламент депутаттарын азаматтардың қоғамдық маңызы бар үндеулерімен таныстыруға;

12) Парламент отырыстарының стенограммалары мен хаттамаларындағы депутаттардың сөйлеген сөздерінің мәтіндерімен танысуға, Парламент пен оның Палаталарының регламенттеріне сәйкес басқа да өкілеттіктерді жүзеге асыруға хақылы.

2. Парламент депутаты қызметінің негізгі қағидалары. Депутат Парламенттің және өзі құрамына сайланған оның органдарының жұмысына қатысуға міндетті. Парламентте дауыс беруді депутаттың жеке өзі ғана жүзеге асырады. Палатаның Төрағасы, не тиісінше депутат мүшесі болып табылатын органның басшысы регламентпен белгіленген мерзімде депутатқа сессиялардың, орган отырыстарының өткізілетін уақыты мен орны туралы, сондай-ақ олардың қарауына енгізілетін мәселелер туралы депутатқа хабарлайды, оған осы мәселелер бойынша қажетті материалдарды береді. Депутат мәжіліске келуге мүмкіндігі болмаған жағдайда бұл туралы Палатаның Төрағасына не тиісінше Парламент органының немесе оның Палатасының басшысына күні бұрын хабарлайды.

Депутаттың Палаталар мен олардың органдарының отырыстарына дәлелді себептерсіз үш реттен артық қатыспауы, сол сияқты дауыс беру құқығын басқаға беруі депутатқа осы Конституциялық заңда белгіленген жазалау шараларын қолдануға әкеп соғады. Палаталар Бюроларының, олардың тұрақты комитеттерінің, Парламент комиссияларының және оның Палаталарының құрамына кіретін депутат кез келген мәселелер мен ұсыныстарды қарауға енгізуге, мәселелерді қарауға әзірлеуге, олар бойынша шешімдерді талқылап, қабылдауға, сондай-ақ қабылданған шешімдердің

жүзеге асырылуын ұйымдастыруға, олардың орындалуын бақылауға қатысуға хақылы. Өзі құрамына кіретін Парламент органының шешімімен келіспеген депутат Парламент сессиясында өз көзқарасын баяндауға немесе ол туралы төрағалық етушіге жазбаша түрде хабарлауға хақылы.

Палаталар Бюроларының, олардың тиісті тұрақты комитеттерінің, Парламент комиссияларының және оның Палаталарының құрамына кірмейтін депутат аталған органдардың отырыстарына қатысып, ұсыныстар енгізе алады, қаралатын мәселелерді талқылауға және кеңесші дауыс құқығымен шешімдерді қабылдауға қатыса алады. Депутат Палаталар Бюроларының, тұрақты комитетінің немесе комиссиясының шешімімен келіспеген жағдайда өз ұсыныстарын заң жобасына, қаулы жобасына түзетулер ретінде енгізе алады. Депутат енгізген түзетулер Парламент сессиясында қаралады әрі оларды дауысқа салу өткізіледі.

Депутаттық сұрау салу Парламент Палаталарының бірлескен және бөлек отырыстарында депутаттың мемлекеттік органдардың лауазымды тұлғаларына осы органның немесе лауазымды тұлғаның құзыретіне кіретін мәселелер жөнінде Парламент сессиясында негізделген түсініктеме беруін немесе өз көзқарасын баяндауын ресми сұраған талабы болып табылады. Парламент депутатының Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі мен Үкімет мүшелеріне, Ұлттық Банкі Төрағасына, Орталық сайлау комиссиясының Төрағасы мен мүшелеріне, Бас Прокурорына, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасына, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің Төрағасы мен мүшелеріне сұрау салуға құқығы бар. Бұл ретте Бас Прокурорға салынған сұрау қылмыстық қудалау функцияларын жүзеге асыруға байланысты мәселелерге қатысты бола алмайды. Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасына салынған сұрау Палаталардың жабық отырысында қаралады.

Сұрау салу жазбаша түрде енгізілуі мүмкін және Парламент сессиясында жария етілуге тиіс.

Өздеріне сұрау салынған лауазымды тұлғалар Парламент сессиясында ол жөнінде ауызша немесе жазбаша жауап қайтаруға міндетті. Сұрау салуға жазбаша жауап әрі кеткенде бір ай мерзімде табыс етіліп, сессияда жария етіледі. Сұрау салуға қайтарылған жауап бойынша жарыссөз өткізілуі мүмкін. Депутат салынған сұрауына қайтарылған жауапқа өз пікірін білдіруге хақылы.

Сұрау салуға қайтарылған жауап пен оны талқылаудың нәтижелері бойынша Парламенттің немесе оның тиісті Палатасының қаулысы қабылданады. Сұрау салу мен оған берілген жауап бұқаралық ақпарат құралдарында жариялануы мүмкін.

Депутаттар Палаталардың бірлескен және бөлек отырысында Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі мен Үкіметі мүшелеріне, Ұлттық Банкі Төрағасына, Орталық сайлау комиссиясының Төрағасы мен мүшелеріне, Бас Прокурорына, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасына, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің Төрағасы мен

мүшелеріне ауызша сауалдар қоюға хақылы. Сауалға жауап осы отырыста, ал жауап беру үшін қосымша даярлық қажет болған ретте үш күн мерзім ішінде қайтарылады.

Депутаттық қызмет мәселелері бойынша депутат мемлекеттік органдарға, қоғамдық бірлестіктерге, мемлекеттік ұйымдарға бөгетсіз кіру құқығын, сондай-ақ олардың басшыларымен және басқа да лауазымды тұлғаларымен кідіріссіз қабылдану құқығын пайдаланады. Қызметі мемлекеттік құпияларға байланысты ұйымдарға депутаттың кіріп-шығу тәртібі заңмен белгіленеді.

Палаталар Бюролары депутатты Парламент қабылдаған құжаттармен, сондай-ақ Парламент пен оның органдарының, басқа да мемлекеттік органдар мен қоғамдық бірлестіктердің ресми таратылатын ақпараттық және анықтамалық материалдарымен қамтамасыз етеді. Мемлекеттік органдар мен ұйымдар, олардың лауазымды тұлғалары депутатқа оның депутаттық қызметінде туындаған мәселелер жөнінде консультациялық көмек көрсетеді.

Депутаттар жалақысын Республика Конституциясының 44-бабының 9-тармақшасында көзделген тәртіппен Республика Президенті белгілейді. Республика астанасынан тыс жерде тұратын депутаттарға олардың өкілеттігі мерзіміне тегін пайдалану шартымен мемлекеттік тұрғын-үй қорынан және заңдарда белгіленген нормалар бойынша тұрмысқа жайлы және жиһазбен жабдықталған тұрғын үй беріледі. Парламент депутатының өз сайлаушыларымен өзара қарым-қатынас жасауы, оларды Парламент қызметі туралы ұдайы хабардар етіп отыруы, Парламенттің, оның Палаталары мен органдарының тапсырмаларын орындауы үшін әрбір депутатқа:

1) көлікпен жол жүру құжаттарын кезектен тыс алу;

2) сайлау округтеріне іссапарларға шығып тұру құқығы беріледі. Бұл ретте іссапар шығыстары Республика Конституциясы 44-бабының 9-тармақшасында белгіленген тәртіппен бөлінетін қаражаттан өтеледі. Парламенттің, оның Палаталары мен олардың органдарының тапсырмаларын орындау үшін депутат іссапарларға жіберілген жағдайда оған заңдарда белгіленген нормалар бойынша іссапар шығыстары төленеді. Депутаттарға Қазақстан Республикасының астанасы шегінде автомобиль көлігімен қызмет көрсету, оларға емдеу-сауықтыру және санаторийлік-курорттық қызмет көрсету Республика Президенті белгілеген тәртіппен жүзеге асырылады. Парламенттің депутатына оның өкілеттік мерзімі аяқталған соң, сондай-ақ ол отставкаға кеткен немесе Парламент немесе Парламент Мәжілісі таратылған жағдайда және ол жұмысқа орналасқан немесе зейнеткерлік жасқа жеткен кезге дейін ай сайын орташа айлық жалақысы мөлшерінде, бірақ өкілеттігі тоқтатылған немесе отставкаға кету туралы өтініш қанағаттандырылған күннен бастап үш айдан аспайтын уақыт жәрдемақы төленеді.

Депутаттық қызметін атқаруына бөгет жасау мақсатымен депутатқа немесе оның жақын туыстарына қандай түрде болмасын ықпал жасау Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауаптылыққа әкеп соғады. Мемлекеттік органдар мен қоғамдық бірлестіктердің, жергілікті өзін-өзі

басқару органдарының, ұйымдардың депутат алдындағы өз міндеттерін орындамаған, оған көрінеу жалған ақпарат берген, депутаттық қызметтің кепілдіктерін бұзған лауазымды тұлғалары Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жауапқа тартылуға тиіс.

3. Парламент депутаттарына қолданылатын жауаптылық түрлері және ерекшеліктері. Парламент депутатын оның өкілеттік мерзімі ішінде тұтқынға алуға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен белгіленген әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыс жасаған реттерден өзге, тиісті Палатаның келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды

Депутатты қылмыстық жауапқа тартуға, қамауға алуға немесе сот тәртібімен белгіленген әкімшілік жазалау шараларын қолдануға келісім алу үшін Бас Прокурор Сенатқа не Мәжіліске ұсыныс енгізеді, оны Палаталар тиісті Палатаның отырысында қарауға әзірлеу үшін Орталық сайлау комиссиясына жібереді. Ұсыныс депутатқа айып тағудың, оны қамауға алуға санкция берудің немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді сотқа жіберудің алдында енгізіледі. Бас Прокурордың ұсынысы мен Орталық сайлау комиссиясының тұжырымы олар келіп түскен күннен бастап екі апта мерзімнен кешіктірілмей қаралады және Палата тиісті лауазымды тұлғалар мен органдардың қосымша ақпарат тапсыруын талап етуге хақылы. Палата дәлелді шешім қабылдап, оны Республиканың Бас Прокурорына және анықтау мен алдын ала тергеуді жүзеге асыратын Республика мемлекеттік органының басшысына үш күн мерзім ішінде жібереді. Депутат өзіне ешкімнің тиіспеу құқығы туралы мәселені Палата қараған кезде қатысуға хақылы.

Депутатқа қатысты қылмыстық істі анықтау мен алдын ала тергеуді жүзеге асыратын Республика мемлекеттік органының басшысы ғана қозғай алады және ол іс жүргізу аяқталысымен қадағалауды жүзеге асыру үшін Бас Прокурорға тапсырылуға тиіс. Орталық сайлау комиссиясы іс бойынша шешім қабылдаған тиісті соттан істі қарау нәтижелері туралы ақпаратты сұратып алады және айыптау үкімі шығарылған жағдайда тиісті Палатаға депутаттық мандаттан айыру жөнінде ұсыныс енгізеді.

Депутат Палаталар мен оның органдарының отырыстарына дәлелді себептерсіз үш реттен артық қатыспаған жағдайда оған қатыспаған күндері үшін жалақы төлеуден бас тартылады. Депутат Палаталар мен оның органдарының отырыстарына дәлелді себептерсіз бір айдан артық қатыспаған жағдайда Қазақстан Республикасының Конституциялық заңның 30-бабының 1, 3, 4, 5-тармақтарымен өзіне берілген барлық материалдық, қаржылық және әлеуметтік-тұрмыстық қамтамасыз ету жағдайларынан айырылады. Бұл жөніндегі шешімді депутат Палата отырысына немесе Палаталардың бірлескен отырысына қатыспаған жағдайда тиісті Палатаның Төрағасы, ал Палата органдарының отырыстарына қатыспаған жағдайда тиісті Палатаның Бюросы қабылдайды.

Депутат өзінің даусын басқа біреуге берген жағдайда Палата Бюросының шешімімен оған дауысты басқа біреуге беруге жол берілген күн үшін жалақы төлеуден, ал дауыс басқа біреуге қайталап берілген жағдайда айлық жалақысын төлеуден бас тартылады. Парламент пен оның Палаталарының регламенттерімен белгіленген депутаттық әдеп ережелерін бұзған жағдайда тиісті Палата Төрағасының шешімімен депутатқа мынадай жазалау шаралары қолданылуы мүмкін:

- 1) парламенттік мінеу;
- 2) көпшілік алдында кешірім сұрауға мәжбүр ету;
- 3) Палаталардың бірлескен немесе бөлек бір отырысының бойында сөз бермеу;
- 4) Палаталардың бірлескен немесе бөлек үш отырысының бойында сөз бермеу;
- 5) Палаталардың бірлескен немесе бөлек бір отырысының уақытына отырыс залынан шығарып жіберу;
- 6) Палаталардың бірлескен немесе бөлек үш отырысы уақытына отырыс залынан шығарып жіберу;
- 7) бір күндік еңбекақысынан айыру.

Депутатқа аталған шараларды қолдануға байланысты мәселелерді әзірлеуді Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы жүзеге асырады. Депутаттардың Палаталар мен олардың органдарының отырыстарына келуін, сондай-ақ депутаттың өз даусын басқа біреуге беруіне жол берілмеуін бақылауды Орталық сайлау комиссиясының мүшелері жүзеге асырады.

Мәжіліс депутаттарына осы бапта көзделген жазалау шараларын қолдану туралы мәселеге Мәжілісте өкілдік ететін, құрамына депутаттар кіретін саяси партиялардың фракциялары бастамашы болуы мүмкін. Парламент депутаттары саяси партиялардың фракциялары мен депутаттық топтар түрінде депутаттық бірлестіктер құруға құқылы. Саяси партияның фракциясы - заңда белгіленген тәртіппен тіркелген саяси партиядан өкілдік ететін депутаттардың ұйымдасқан тобы, ол тиісті саяси партияның мүдделерін білдіру мақсатында Парламент Мәжілісінде құрылады. Саяси партия фракциясындағы ең аз адам саны Парламент Мәжілісінің Регламентімен айқындалады. Саяси партия фракциясының құрамына Парламент Мәжілісінің депутаттары кіре алады. Депутаттың бір ғана саяси партия фракциясының құрамында болуға құқығы бар. Депутаттық топ - депутаттардың өз өкілеттіктерін бірлесіп жүзеге асыруға арналған бірлестігі. Депутаттық топтың құрамында Парламенттің кемінде он бес депутаты болуға тиіс. Саяси партиялардың фракцияларын тіркеу - Парламент Мәжілісінің Бюросында, депутаттық топтарды тіркеу Парламент Палаталарының Бюроларында жүзеге асырылады. Саяси партиялардың фракциялары мен депутаттық топтарды тіркеу келіп тіркелу тәртібімен жүргізіледі. Парламент Мәжілісіндегі саяси партиялардың фракциялары мен Парламенттегі депутаттық топтардың өкілеттігі, ұйымдастырылуы мен

қызметі, олардың жұмысын қамтамасыз ету Парламент пен оның палаталарының регламенттерінде айқындалады.

Бақылау сұрақтары:

1. Парламент палаталарының депутаттарының өкілеттіктерінің ерекшеліктері?
2. Депутаттық әдеп ережесі?
3. Депутаттық сауал дегеніміз не?
4. Депутаттың Президентке қатысты өкілеттігін анықтаңыз.
5. Депутаттың Үкіметке қатысты өкілеттігін атаңыз.
6. Сенаттың ерекше қарауына жататын мәселелерді атаңыз.
7. Мәжілістің ерекше қарауына жататын мәселелерді атаңыз.
8. Депутаттық топқа түсінік беріңіз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаттарының өкілеттілік мерзімі:

- A) 2 жыл
- B) 5 жыл
- C) 6 жыл
- D) 7 жыл
- E) 4 жыл

2. Қазақстан Республикасының Сенат депутаттығына үміткер азамат сайлана алады:

- A) 30 жастан бастап сайлана алады
- B) 35 жастан бастап сайлана алады
- C) 25 жастан бастап сайлана алады
- D) 40 жастан бастап сайлана алады
- E) 20 жастан бастап сайлана алады

3. Мәжіліс депутаты болып Қазақстан Республикасының азаматы сайлана алады:

- A) 20 жасқа толғанда сайлана алады
- B) 25 жасқа толғанда сайлана алады
- C) 30 жасқа толғанда сайлана алады
- D) 18 жасқа толғанда сайлана алады
- E) 35 жасқа толғанда сайлана алады

4. Қазақстан Республикасы Парламенті депутаттарының құқықтарына жатпайды:

- A) кәсіпкерлік қызметпен айналысуға
- B) оқытушылық қызметпен айналысу
- C) ғылыми қызметпен айналысу
- D) өнермен айналысу
- E) басқа өкілетті органның мүшесі болу

5. Мәжіліс депутаттары үшін талаптар қойылады:

- A) ешбір талаптар қойылмайды
- B) талаптар әрбір сайлаудың алдында анықталады
- C) жас цензі, тұрғылықты тұру цензі
- D) бұл сұрақ тек қана ҚР-сы Президентінің сайлауды тағайындау туралы жарлығымен айқындалады
- E) бұл сұрақ Орталық сайлау комиссиясымен айқындалады

6. Депутаттардың өкілеттілігі тоқтатылмайды:

- A) отставкаға кетуіне байланысты
- B) іс-әрекетке қабілетсіз ден танылған жағдайда
- C) Парламентің таратылуына байланысты
- D) депутаттық этика ережесін бұзған жағдайда
- E) Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерге тұрақты тұруға кеткен жағдайда

7. Парламент депутаттары сұрау сала алмайды:

- A) Президентке
- B) Премьер-Министрге
- C) Үкімет мүшелеріне
- D) Ұлттық Банкінің Төрағасына
- E) Орталық Сайлау комиссиясының Төрағасына

8. Палаталарды басқаратын депутаттарға қойылатын талап:

- A) Еңбек стажы
- B) Мемлекеттік тілді меңгеру
- C) Ұлты қазақ
- D) Жоғары заң білімі бар
- E) Қазақстанда 10 жылдан астам тұратын

9. Сенат төрағасына кандидатураны кім ұсынады:

- A) Бас Прокурор
- B) Президент
- C) Палата депутаттары
- D) Мәжіліс депутаттары
- E) Премьер-Министр

10. Мәжіліс төрағасына кандидатураны кім ұсынады:

- A) Бас прокурорлар
- B) Президент
- C) Палата депутаттары
- D) Мәжіліс депутаттары
- E) Премьер-Министр

11. Депутаттар Парламентте ұйым құра алады:

- A) Қоғамдық бірлестік
- B) Саяси партия
- C) Діни бірлестік
- D) Партиялық фракция
- E) Депутаттарға қандай да ұйым құруға тиым салынған

12. Депутаттық иммунитет дегеніміз:

- A) Депутаттардың партиялық фракция құру құқығы
- B) Депутаттардың сұрау салу құқығы
- C) Депутаттардың бақылау органдарын құруға қатыса алу мүмкіндігі
- D) Конституциялық заңнамаға сәйкес депутатқа қол сұқпаушылық
- E) Конституциялық құқықта депутаттық иммунитет қарастырылмаған

13. Парламент депутаты аманаттық мандатқа тәуелді ме:

- A) тәуелді
- B) Тек Сенат депутаты
- C) Тек Мәжіліс депутаттары
- D) Аманаттық мандатқа тәуелсіз
- E) Парламент депутаты қызметінен Президенттің шешімімен босатылады

14. Мәжіліс депутаты өз мандатынан айырылуы мүмкін:

- A) Өзі сайланған депутат саяси партиядан шыққан уақытта
- B) Айырылуы мүмкін емес
- C) Сенат депутаттарының шешімімен
- D) Сайлаушылар мандатты шақыртып алғанда
- E) Орталық Сайлау Комиссиясының шешіміне сәйкес

Теориялық есеп.

№6-есеп.

Тақырып-11. «Қазақстан Республикасының Парламент депутатының конституциялық-құқықтық мәртебесі».

1. Демалысқа шыққан Қазақстан Республикасы Президентінің уақытша міндетін атқарып отырған Сенат Төрағасы Парламент Мәжілісінің сайлауын тағайындады. Сенат Төрағасының бұл әрекеті Конституцияға сай келеді ме?

2. Парламент палаталарының бірлескен отырысында Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынысы бойынша ҰҚК төрағасының лауазымына Амиров тағайындалды. Бұл жағдайда ҰҚК Төрағасын тағайындаудың конституциялық тәртібі сақталды ма?

3. Парламент Мәжілісі өзінің отырысында депутаттарының жалпы санының көпшілік дауысымен Ұлттық банк төрағасының кандидатурасын бекітті. Бұл шешімнің заңды күші бар ма?

4. Шетелде жүрген республиканың мемлекеттік делегациясына жетекшілік еткен Парламент Сенатының төрағасы Премьер-Министрдің тапсырмасы бойынша шет мемлекеттермен келіссөз жүргізіп, халықаралық келісімшартқа қол қойды. Сенат Төрағасы осындай өкілеттіліктерді жүзеге асыруға құқығы бар ма? Осындай келісімшарттың заңды күші бар ма?

12. Қазақстан Республикасының Үкіметінің конституциялық-құқықтық мәртебесі.

1. Қазақстан Республикасындағы атқарушы билік: түсінігі, негізгі белгілері. Қазақстан Республикасы Үкіметі – атқарушы биліктің жоғарғы органы болып табылады. Ол сонымен бірге еліміздегі атқарушылық қызметті іске асыратын, атқарушы органдардың жүйесін басқаратын және олардың қызметіне басшылық жасайтын, жалпы құзыреттерге ие алқалы орган болып есептеледі.

Қазақстан Республикасының Үкіметі мемлекеттік биліктің жеке тармағы болып табылады және мемлекеттің атқарушы билігін бейнелейді. Сондықтан Конституция Үкіметтің мемлекеттік билік жүйесіндегі орнын анықтайды, биліктің басқа тармақтарымен өзара қарым-қатынасының нормативтік негіздерін белгілейді. Конституция Үкімет пен Парламенттің, Үкімет пен Президенттің өзара қарым-қатынасын анықтап, тежемелік және тепе-теңдік механизмін белгілейді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің құқықтық мәртебесін Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» 1995 жылғы 18 қазандағы Конституциялық Заң реттейді.

Үкімет атқарушы биліктің бірыңғай жүйесіне кіретін министрліктердің, мемлекеттік комитеттер мен басқа да ведомстволардың жұмысының негізгі бағыттарын айқындайды.

Үкімет бүкіл қызметінде Республика Президентінің алдында жауапты, ал Конституцияда көзделген жағдайларда Парламент Мәжілісінің және Парламенттің алдында жауапты.

2. Үкіметті құру, құрылымы және құрамы. Конституцияда көзделген тәртіппен Үкіметті Қазақстан Республикасының Президенті құрады. Премьер-Министрге кандидатураны Президенттің өзі іріктейді және кандидатураға келісімін алу үшін оны Парламент Мәжілісінің қарауына енгізеді. Палата депутаттарының жалпы санының көпшілік дауысымен Премьер-Министрді тағайындауға келісім алғаннан кейін Президент оны Премьер-Министр қызметіне бекітеді. Республика Премьер-Министрі тағайындалғаннан кейінгі он күн мерзім ішінде Премьер-Министр Үкіметтің құрылымы мен құрамы туралы Республика Президентіне ұсыныс енгізеді. Үкіметтің құрамына Үкімет мүшелері – Республиканың Премьер-Министрі, оның орынбасарлары, министрлер және Республиканың өзге де лауазымды адамдары кіреді. Үкімет мүшелері Қазақстан халқына және Президентіне ант береді.

Республика Үкіметінің өкілеттік мерзімі:

1) Үкімет жаңадан сайланған Қазақстан Республикасы Президентінің алдында өз өкілеттігін доғарады. Республиканың Премьер-Министрі жаңадан сайланған Парламент Мәжілісінің алдында Үкіметке сенім туралы мәселе қояды. Мәжіліс сенім білдірген жағдайда, егер Республика Президенті өзгеше шешім қабылдамаса, Үкімет өз міндеттерін атқаруды жалғастыра береді;

2) Республиканың Президенті өз бастамасы бойынша Үкіметтің өкілеттігін тоқтату туралы шешім қабылдауға және оның кез келген мүшесін қызметтен босатуға хақылы;

3) Егер Үкімет және оның кез келген мүшесі өздеріне жүктелген міндеттерді одан әрі жүзеге асыруы мүмкін емес деп есептесе, олар Республиканың Президентіне өз орнынан түсетіні туралы мәлімдеуге хақылы;

4) Парламент Мәжілісі немесе Парламент Үкіметке сенімсіздік білдірген жағдайда Үкімет орнынан түсетіні туралы Республика Президентіне мәлімдейді.

Орнынан түсуді қабылдау немесе қабылдамау туралы мәселені Республиканың Президенті он күн мерзімде қарайды. Орнынан түсуді қабылдау Үкіметтің не оның тиісті мүшесінің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді. Премьер-Министрдің орнынан түсуін қабылдау бүкіл Үкіметтің өкілеттігі тоқтатылғанын білдіреді. Ал Үкіметтің немесе оның мүшесінің орнынан түсуі қабылданбаған жағдайда Президент оған міндеттерін одан әрі жүзеге асыруды тапсырады.

3. Үкімет Қазақстан Республикасындағы атқарушы биліктің ең жоғарғы органы. Атақарушы органның жоғарғы органы ретінде Үкіметке Қазақстан Республикасының Конституциясымен және «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Конституциялық Заңда кең өкілеттіктер берілген.

Экономика саласында Үкімет мемлекеттің экономикалық саясатының негізгі бағыттарын, экономикалық бағдарламаларды, Парламентке

республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті ұсынады, бюджеттің атқарылуын қамтамасыз ету шараларын жүзеге асырады.

Әлеуметтік салада Үкімет мемлекеттік саясаттың, мемлекеттік бағдарламаның негізгі бағыттарын әзірлейді; еңбекке ақы төлеудің жүйесі мен шартын, азаматтардың әлеуметтік қорғалуын, мемлекеттік тұрғыдан әлеуметтік қамтамасыз етілуі мен әлеуметтік қамсыздандырылуын белгілейді; аймақтарды әлеуметтік дамыту мәселелерін шешуді қамтамасыз етеді.

Ғылым, техника, білім мен мәдениет саласында Үкімет ғылыми-техникалық даму жоспарын әзірлейді және жүзеге асырады; Ғылым мен техниканы, мәдениет пен білімді дамыту, жаңа технологияны енгізу жөніндегі мемлекеттік саясатты әзірлеп, жүзеге асырады.

Әкімшілік-саяси басқару саласында Үкімет консультативті-кеңесші органдарды құрып, таратады, Үкіметтің құрамына кірмейтін министрліктердің, мемлекеттік комитеттердің, орталық атқарушы органдардың қызметін басқарады, олардың Президент пен Үкіметтің актілерін орындауын бақылайды; министрліктердің орынбасарларын қызметке тағайындап, қызметтен босатады; Жергілікті атқарушы органдардың мемлекеттік басқару мәселелері жөніндегі қызметін басқарады, олардың заңдарды орындауын бақылайды.

Заңдылық пен құқық тәртібін нығайту саласында Үкімет құқықтық реформаның жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді; азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сақтау мен қорғау, заңдылық пен құқық тәртібін, республиканың қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетін, мемлекеттік шекараның аумақтық тұтастығы мен қорғалуын қамтамасыз ету жөнінде шаралар әзірлеп, жүзеге асырады.

Сыртқы саясат саласында Үкімет келіссөз жүргізіп, үкіметаралық келісімдерге қол қою туралы шешімдер қабылдайды; республиканың шет мемлекеттермен, халықаралық және аймақтық ұйымдармен өзара қарым-қатынасын дамытуды қамтамасыз етеді; сыртқы экономикалық саясатты жүзеге асыру жөнінде шаралар әзірлейді; сыртқы сауданы дамыту жөнінде шаралар қолданады; халықаралық қаржы ұйымдармен өзара ынтымақты қарым-қатынас орнатады.

Премьер-Министрдің мынадай өкілеттігі болады:

- Үкіметтің жұмысын ұйымдастырады, оған басшылық жасайды және оның жұмысы үшін дербес жауап береді;
- Үкімет қаулыларына қол қояды;
- Үкімет қызметінің негізгі бағыттары жөнінде және оның аса маңызды барлық шешімдері жөнінде Президентке баяндап отырады;
- Үкімет қызметін ұйымдастыруға және басшылық жасауға байланысты басқа да қызметтерді атқарады.

Қазақстан Республикасы Үкіметі, біріншіден, Парламент депутаттары мен Президент жүзеге асыратын заң шығару процессіне қатысады; екіншіден, өз құзыреті шеңберінде норма шығарушылықты жүзеге асырады;

үшіншіден, министрліктер мен ведомстволардың норма шығарушылық қызметін бақылайды; төртіншіден, атқарушы биліктің жергілікті органдарының норма шығарушылық қызметін бақылайды.

Үкіметтің заң шығару бастамасы құқығы болады. Ол өз құзыретіне кіретін барлық мәселелр бойынша заң жобаларын әзірлеп, оны Мәжілістің қарауына енгізуге құқылы.

Қазақстан Республикасының Үкіметі өз құзыретінің мәселелері бойынша Республиканың бүкіл аумағында міндетті күші бар қаулылар шығарады.

Республиканың Премьер-Министрі Республиканың бүкіл аумағында міндетті күші бар өкімдер шығарады.

Бақылау сұрақтары:

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің жоғары мемлекеттік билік органдар жүйесіндегі орны мен рөліне схема құрастырыңыз.

2. Үкіметтің отставкаға кету мәселелерін сипаттаңыз.

3. Үкіметтің мемлекеттік органдарымен қатынастарын (Президентпен, Парламентпен) анықтаңыз.

4. Премьер-Министрдің негізгі міндеттерін атаңыз.

5. Үкіметтің заң шығармашылық құқығына тоқталыңыз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Үкіметтің шығаратын актілері:

- A) Өкім
- B) Қаулылар
- C) Бұйрықтар
- D) Өкімдер мен қаулылар
- E) Нұсқаулар

2. Конституция күшіне енген күннен бастап Үкіметтің құқықтарына, міндеттеріне, жауапкершілігіне ие болатын орган:

- A) Министрлер Кабинеті
- B) Агенттіктер
- C) Парламенттер
- D) Президент
- E) Үкіметтің өзі

3. Қазақстан Республиканың Үкіметі өз қызметінде жауапты болады:

- A) Қазақстан Республиканың Президентінің алдында
- B) Конституциялық Кеңес алдында
- C) Жоғарғы Сот алдында
- D) Конституциялық Сот алдында
- E) Бас Прокурор алдында

4. Үкімет мемлекеттік биліктің:

- A) заң шығарушы билігі
- B) атқарушы билігі
- C) сот билігі
- D) атқарушы және сот билігі
- E) заң шығарушы және атқарушы билігі

5. Үкімет құрамына кіретіндер:

- A) Прокурорлар
- B) Судьялар және сот процессіне қатысатын басқа да тұлғалар
- C) Экс Премьер-Министр
- D) Агенттіктер Төрағасы
- E) Премьер-Министр, оның орынбасарлары, министрлер және басқа да лауазымды адамдар

6. Қазақстан Республикасының Үкіметі құрылады:

- A) Парламентпен
- B) халықпен
- C) Парламенттің қатысуымен Президентпен
- D) Конституциялық Кеңеспен
- E) Сенатпен

7. Үкімет мүшелері ант береді:

- A) Президентке
- B) халық және Президентке
- C) министрлерге
- D) министрлер орынбасарларына
- E) ешкімге

8. Қазақстан Республикасының Президенті Үкіметтің мүшесін қызметінен босата алады:

- A) тек қана Премьер-Министрдің ұсынысымен оның орынбасарларын
- B) кез келген мүшесін
- C) тек қана Үкіметтің келісімімен Премьер-Министрді
- D) Парламенттің келісімімен Премьер-Министрді
- E) ешкімді

9. Тағайындалғаннан кейін Үкіметтің құрамы мен құрылымы туралы ұсынысты Премьер-Министр Президентке енгізеді:

- A) 1 ай ішінде
- B) 15 күн ішінде
- C) 10 күн ішінде
- D) 7 күн ішінде
- E) барлық жауаптар дұрыс емес

10. Үкімет қаулысын өзгерту құқығына:

- A) Премьер-Министр
- B) Президент
- C) Жоғарғы Сот
- D) Парламент
- E) Бас прокурор

11. Атқарушы органдардың жүйесін басқаратын орган:

- A) Президент
- B) Парламент
- C) Үкімет
- D) Президент және Парламент
- E) Конституциялық Кеңес

12. Үкімет отырыстарының өткізілу уақыты:

- A) тоқсан сайын
- B) айына бір реттен кем емес
- C) жыл сайын
- D) айына екі рет
- E) апта сайын

13. Үкімет отырысы жағдайда өткізілген болып саналады:

- A) егер оған Үкіметтің $2/3$ ден астам мүшелері қатысса
- B) егер оған Үкіметтің 50% тен астам мүшелері қатысса
- C) егер оған Үкіметтің $3/4$ тен астам мүшелері қатысса
- D) егер оған Үкіметтің $1/3$ тен астам мүшелері қатысса
- E) егер оған Үкіметтің барлық мүшелері қатысса

14. Қазақстан Республикасы Үкіметінің өкілеттік мерзімі:

- A) 4 жыл
- B) 5 жыл
- C) 2 жыл
- D) Президенттің өкілеттілік мерзімі шегінде әрекет етеді
- E) 6 жыл

15. Премьер-Министр қабылдайтын заңға сәйкес акт:

- A) Үкімдер
- B) Бұйрық

- C) Заңдар
- D) Жарлықтар
- E) Өкімдер

16. Үкімет қаулысының күші жойылады:

- A) ҚР-сының Президентімен және Үкіметпен
- B) Қазақстан Республикасы Парламентімен
- C) Межіліс Тұрағасымен
- D) Министрлермен
- E) Үкіметтің мүшелерінің шешімімен

17. Үкімет мүшелерінің өкілді органның депутаты болуға:

- A) құқығы жоқ
- B) заңда көрсетілген жағдайда рұхсат
- C) құқығы бар
- D) Президенттің келісімі бойынша құқығы бар
- E) Акті төленбеген жағдайда құқығы бар

18. Үкімет мүшелеріне шектеу қойылмайды:

- A) кәсіпкерлік іспен шұғылдануға
- B) коммерциялық органның басшы органының құрамына кіруге
- C) коммерциялық органның байқаушы кеңесінің құрамына кіруге
- D) шығармашылықпен және ғылыммен айналысуға
- E) депутаттық қызметті жүзеге асыруға

19. Үкімет мүшелері қызметін тоқтатады:

- A) Жаңа сайланған Президент алдында
- B) Жаңа сайланған Парламент алдында
- C) Парламент депутаттары сенімсіздік білдіру туралы мәселе қойған сәттен бастап
- D) Жаңа бюджет жылы басталған сәттен бастап
- E) конституциялық Кеңестің шешімі бойынша

20. ҚР Үкіметі:

- A) Сайланбалы орган болып табылады
- B) Алқалы орган болып табылады
- C) Құрылтайлық орган болып табылады
- D) Акционерлік орган болып табылады
- E) Ұжымдық орган болып табылады

Теориялық есеп.

№7 – есеп.

Тақырып-12 «Қазақстан Республикасының Үкіметі нің конституциялық-құқықтық мәртебесі».

1.Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі лауазымынан шығуға арыз берді. Президент сол күні өзінің Жарлығымен бұл лауазымға басқа тұлғаны тағайындады. ҚР Президентінің әрекеті құқыққа сай келеді ме?

2.ҚР Үкіметі өзінің құзіреттілігі мәселелері бойынша ҚР территориясында міндетті күшіне ие бірнеше заң шығарды. Аталған актілердің заңды күші болады ма?

3.ҚР Президенті денсаулығына байланысты лауазымынан босатылды. Үкімет те лауазымын босатуы керек пе, егер босататын болса, қандай тәртіпте жүзеге асырады?

4.Қазақстан Республикасының Президенті өз еркімен лауазымынан босатылды. Республиканың Үкіметі елде өкіметсіздік болуы мүмкіндігін айтып, лауазымын босатудан бас тартты. Үкіметтің әрекеті заңды ма? Үкімет қандай жағдайда лауазымын босатуы керек?

5.Республика Үкіметі, өзінің конституциялық құқығын пайдалана отырып, Парламентке «Үкімет туралы» Конституциялық заңына өзгерістер енгізу туралы заң жобасын ұсынды. Ол жобада «ерекше жағдайларда Президенттің шешімімен кейбір министрлер өздерінің міндеттерін депутаттық мандатпен бірге үйлестіре атқара алады» делінген. Бұл түзетулер Конституцияға сай келеді ме?

13. Қазақстан Республикасындағы конституциялық бақылау.

1. Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесінің құқықтық мәртебесі: құрамы және құрылу тәртібі. Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі – Конституцияның аса жоғарғы заңдық және тікелей орындалуына ықпал жасайтын орган болып табылады. Онда азаматтардың еркіндігі мен бостандығы, мемлекеттік механизмнің дұрыс жұмыс атқаруы мен биліктің бөліну қағидаларына негізделген принциптердің жоғарғы дәрежеде қорғалуына және орындалуына ықпал етеді.

Конституциялық Кеңестің құрылуы мен қызмет атқаруы Қазақстан Республикасының Конституциясымен, сондай-ақ «Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі туралы» 1995 жылғы 29 желтоқсанда қабылданған Конституциялық Заңымен реттеледі.

Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясында Конституциялық Кеңеске арналған бөлім бар. Осы мемлекеттік органның қандай мақсатта құрылатындығы Конституцияда көрсетілмеген. Алайда, Конституциялық Кеңестің Конституцияда белгіленген өкілеттілігінен Конституциялық Кеңестің негізгі көздейтіні Конституцияны қорғау екендігі көрінеді.

Конституциялық Кеңес, оның ішінде Төраға бар, жеті адамнан тұрады. Осыған қоса Республиканың экс-Президенттері өмір бойына Конституциялық Кеңестің мүшесі болып табылады. Конституциялық Кеңестің Төрағасын қызметке Республиканың Президенті тағайындайды, Президент қызметінен босатады. Конституциялық Кеңестің екі мүшесін – Республика Президенті, екі-екі мүшеден тиісінше Сенат және Мәжіліс тағайындайды. Конституциялық Кеңес мүшелерінің өкілеттігі – 6 жыл. Конституциялық Кеңес мүшелерінің жартысы әрбір үш жыл сайын жаңартылып отырады.

Конституциялық Кеңес мүшелеріне мынадай талаптар қойылады:

- олар Қазақстан республикасының азаматтары болуы тиіс;
- жасы отыздан төмен болмауы керек;
- Қазақстан аумағында тұруы тиіс;
- жоғары заң білімі болуы керек;
- заң мамандығы бойынша кем дегенде бес жыл жұмыс тәжірибесі болуы керек.

2. Конституциялық Кеңестің және лауазымды тұлғалардың өкілеттігі. Конституциялық Кеңестің қарауына жатқызылған мәселелердің сипатына орай, осы органның құзіреті өкілеттіктердің төрт тобынан тұрады.

Даулы мәселелерді шешу жөніндегі өкілеттіліктер бірінші топқа жатады. Конституциялық Кеңес Қазақстан Республикасы Президентінің, Сенат Төрағасының, Мәжіліс Төрағасының, Парламент депутаттары жалпы санының кемінде бестен бір бөлігінің, Премьер-Министрдің өтініші бойынша: 1) Республика Президенті сайлауын; 2) Парламент депутаттары сайлауын; 3) республикалық референдум өткізудің дұрыстығы туралы даулы мәселелерді шешеді. Конституциялық Кеңес аталған шараларды өткізу кезінде Конституцияның, сайлау жөніндегі және өзге де заңдардың бұзылған, бұзылмағандығы туралы мәселені қарайды. Егер жиналған материалдар заңның бұзылғандығына көз жеткізсе, онда Конституциялық Кеңес сайлауды және референдумды заңсыз деп таниды.

Конституциялық Кеңес өкілеттігінің екінші тобына: 1) Парламент қабылдаған заңдардың Республика Конституциясына сәйкестігін Президент қол қойғанға дейін қарау; 2) Парламент және оның палаталары қабылдаған қаулылардың Республика Конституциясына сәйкестігін қарау; 3)

Республиканың халықаралық шарттарын бекіткенге дейін олардың Конституцияға сәйкестігін қарауға қатысты өкілеттіктер жатады.

Конституциялық Кеңес өкілеттігінің үшінші тобына: 1) Конституция нормаларын ресми түсіндіруге; 2) Республика Президентін қызметінен мерзімінен бұрын босату туралы Парламент шешімі шыққанға дейін Президентті қызметінен кетіру туралы түпкілікті шешім – белгіленген конституциялық рәсімдерді сақтау туралы қорытынды беруге қатысты өкілеттіктер жатады.

Конституциялық Кеңес өкілеттігінің төртінші тобына: егер сот қолдануға жататын нормативтік-құқықтық акт адамдар мен азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіреді деп шешсе, актінің Конституцияға сәйкес келмейтіндігін тану туралы сот жүгінісін қарауға байланысты өкілеттіктері жатады.

Конституциялық Кеңестің Төрағасы ерекше, жеке өкілеттіктерді иеленеді. Ол:

1) Конституциялық Кеңес іс жүргізуге қабылдаған мәселелерді қарауға даярлықты басқарады;

2) Конституциялық Кеңестің отырыстарын шақырады, оған төрағалық етеді;

3) Конституциялық Кеңес мүшелерінің міндеттерін бөледі, олардың жұмысын ұйымдастырады;

4) Республика Президентінің талап етуімен оған елдегі конституциялық заңдылықтың жай-күйі туралы ақпараттар береді;

5) Конституциялық Кеңестің шешімдері мен хаттамаларына қол қояды. «Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңес туралы» конституциялық заңына және Конституциялық Кеңес Регламентіне сәйкес Конституциялық Кеңес Төрағасы басқа да өкілеттіктерді жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі туралы конституциялық заң Кеңес Төрағасы мен мүшелері өкілеттігін тоқтата тұру жағдайы мен тоқтату жағдайын ажыратады.

Өкілеттілікті тоқтата тұру негізінен екі топқа бөлуге болады.

Бірінші топқа мынадай:

- Конституциялық Кеңестің отырыстарына кем дегенде үш рет қатарынан дәлелсіз себепсіз қатыспау;

- Денсаулығына байланысты өз міндетін атқаруға ұзақ уақыт бойы қабілетсіз болу;

- Соттың заңдық күшіне енген шешімі бойынша хабарсыз жоқ болып кетуі танылған жағдайлары жатады. Мұндай жағдайларда Конституциялық Кеңестің өзі осы мүшені тағайындаған субъектіге ұсыныспен шығады.

Өкілеттігі тоқтатыла тұратын екінші топқа заңмен белгіленген тәртіп бойынша:

- тұтқындауға;

- әкімшілік жауаптылыққа тартуға;

- қылмыстық жауаптылыққа тартуға;

- сотта медициналық сипатта күштеу шараларын қолдану туралы өтініш түсіруге;

- сотта Конституциялық Кеңес Төрағасының немесе мүшелерінің қабілетсіз немесе қабілетінің шектеулі екендігін тану туралы өтініш түсіруге келісім берілген жағдайлар жатады.

Конституциялық Кеңес Төрағасының немесе оның мүшелерінің өкілеттігін тоқтата тұру туралы шешім өкілеттікті тоқтата тұру үшін негіз белгілі болған кезден әрі кеткенде бір айдың ішінде қабылданады. Аталған адамдардың өкілеттігі оны тоқтата тұруға қызмет еткен негіздер дәлелденгенше тоқтатыла тұрады. Егер аталған негіздер дәлелденсе, ол олардың өкілеттігінің тоқтатылуына әкеліп соқтырады.

Конституциялық Кеңес Төрағасының немесе оның мүшелерінің өкілеттігі мынадай, егер:

- орнынан түсу туралы өтініш қабылданса;
- Жоғарғы Соттың ол туралы айыптау үкімі заңды күшіне енсе;
- ол қайтыс болған жағдайда;
- қызметінің Конституция бойынша белгіленген мерзімі біткен;
- алпыс жасқа, ерекше жағдайларда – алпыс бес жасқа толған (мұның экс-Президентке қатысы жоқ);
- саяси мақсаттарды көздейтін саяси партияларға немесе өзге де қоғамдық бірлестіктерге кірген жағдайларда тоқтатылуы мүмкін.

Өз құзыретін Конституциялық Кеңес конституциялық іс жүргізу түрінде жүзеге асырады. Конституциялық іс жүргізуге қатысушылар болып өтініштері бойынша конституциялық іс қозғап отырған мына адамдар мен органдар танылады:

- Республика Президенті;
- Парламент Сенатының Төрағасы;
- Парламент Мәжілісінің Төрағасы;
- өздерінің жалпы санының кемінде бестен бірі болатын Парламент депутаттары;
- Премьер-Министр;
- Республика соттары;
- актілерінің конституциялылығы тексерілетін мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар.

Конституциялық Кеңес өтініштер түскен күннен бастап бір ай ішінде өз шешімін шығарады. Егер мәселені кейінге қалдыруға болмайтын болса, Республика Президентінің талабы бойынша бұл мерзім он күнге дейін қысқартылуы мүмкін.

Конституциялық Кеңестің отырысында қабылданатын кез келген акт оның шешімі болып табылады. Конституциялық Кеңестің шешімдері мынадай нысандарда қабылданады: қаулылар, соның ішінде нормативтік қаулылар; қорытындылар; жолдаулар.

Бақылау сұрақтары:

1. Конституциялық Кеңес қызметіне сипаттама беріңіз.
2. Конституциялық Кеңестің өкілеттілік мерзімін анықтаңыз.
3. Конституциялық Кеңестің құрылу негіздері қандай?
4. Конституциялық бақылау дегеніміз не?
5. Конституциялық Кеңестің қабылдайтын актілері.
6. Конституциялық Кеңестің басқа мемлекеттік билік тармақтарымен арақатынасын сипаттаңыз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. ҚР-да Конституциялық қадағалау органы болып:

- A) Конституциялық Кеңес табылады
- B) Конституциялық Сот табылады
- C) Парламент табылады
- D) Президент табылады
- E) Жоғарғы Сот табылады

2. Конституцияны ресми талқылау қызметі:

- A) Парламентке жүктелген
- B) Үкіметке жүктелген
- C) Конституциялық Кеңеске жүктелген
- D) Мәжіліске жүктелген
- E) Сенатқа жүктелген

3. Конституциялық Кеңестің төрағасын тағайындайды:

- A) Премьер-Министр
- B) Президент
- C) Әділет Министрі
- D) Бас Прокурор
- E) Халық сайлайды

4. Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің мүшелер саны:

- A) 9 мүшеден
- B) 10 мүшеден
- C) 7 мүшеден
- D) 3 мүшеден
- E) 5 мүшеден

5. ҚР Конституциялық Кеңес мүшелерінің өкілеттілік мерзімі ұзартылады:

- A) 3 жыл

- B) 4 жыл
- C) 5 жыл
- D) 6 жыл
- E) 7 жыл

6. 1995 жылғы Конституцияны қабылдағанға дейін конституциялық бақылауды жүзеге асырған орган:

- A) Парламент
- B) Конституциялық Сот
- C) Конституциялық Кеңес
- D) Президент
- E) Жоғары Сот

7. Конституциялық Кеңес мүшелеріне қандай қызметпен айналысуға шектеулер қойылмайды:

- A) шығармашылық қызметпен айналысуға
- B) депутаттық мандатпен байланысты қызметпен айналысуға
- C) кәсіпкерлік қызметпен айналысуға
- D) коммерциялық ұйымның басшысы қызметімен айналысуға
- E) ақы төленетін қызметпен айналысуға

8. Мемлекеттік билік органдар жүйесінде Конституциялық Кеңес атқаратын қызмет:

- A) заң шығармашылық
- B) Парламент және оның палаталары қабылдаған қаулылардың Конституцияға сәйкестігін қарайды
- C) әділ сот жүргізу
- D) мемлекеттегі халық шаруашылығын басқару
- E) елдің сыртқы және ішкі саясатын жүргізу

9. Конституциялық Кеңес мүшесіне жасқа байланысты қойылатын талаптар:

- A) 25 жасқа толған болуы керек
- B) 40 жасқа толған болуы керек
- C) 20 жасқа толған болуы керек
- D) 30 жасқа толған болуы керек
- E) 35 жасқа толған болуы керек

10. Конституциялық Кеңестің қабылдайтын актілері болып:

- A) Жарлық саналады
- B) Регламент саналады
- C) Қаулы, қорытынды саналады
- D) Бұйрық саналады
- E) Қорытынды саналады

11. Конституциялық Кеңес өтініштерді қандай мерзім ішінде қарастырады:

- A) 1 ай
- B) 15 күн
- C) 20 күн
- D) 40 күн
- E) 2 ай

12. Конституциялық Кеңеске өтініш жасау құқығы берілген субъект:

- A) Республика Президентіне
- B) ҚР азаматы
- C) Мәслихат депутаттарына
- D) Прокуратура
- E) әкімдер

13. Конституциялық Кеңес өз өкілеттігінің шегінде:

- A) ҚР Президентінің сайлауының конституцияға сәйкестігі бойынша дауларды қарайды
- B) азаматтардың арыздарын қарайды
- C) төменгі тұрған органдардың жоғарғы тұрған органдарға шағымдарын қарастырады
- D) Прокуратура органдарының шағымдарын қарастырады
- E) Жоғарғы Сот шағымын қарастырады

14. Президенттің талабына сай Конституциялық Кеңес шешімін шығару қандай мерзімге қысқартылуы мүмкін:

- A) 3 күн ішінде қарастырады
- B) 5 күн ішінде қарастырады
- C) 1 апта ішінде қарастырады
- D) 10 күн ішінде қарастырады
- E) 15 күн ішінде қарастырады

15. Конституциялық Кеңес мүшелерін мына органның келісімімен қылмысқа тартуға болады:

- A) Президент
- B) Үкімет
- C) Парламент
- D) Бас Прокуратура
- E) Жоғарғы Сот

16. Конституциялық Кеңестің шешіміне наразылық білдіре алатын лауазымды тұлға:

- A) Бас Прокурор
- B) Жоғарғы Сот төрағасы

- C) Президент
- D) Мәжіліс Төрағасы
- E) Сенат Төрағасы

17. Конституциялық Кеңес мүшесінің заң саласында қанша өтілі (стажы) болу керек:

- A) 3 жыл
- B) 2 жыл
- C) 5 жыл
- D) 10 жыл
- E) 1 жыл

18. Конституциялық Кеңес мүшелерін өздерінің өкілеттігі мерзімі ішінде әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыс үстінде ұсталған немесе ауыр қылмыстар жасаған реттерді қоспағанда, қай органның келісімінсіз қылмыстық жауапқа тартуға болмайды:

- A) Президент
- B) Үкімет
- C) Жоғарғы сот
- D) Бас прокуратура
- E) Парламент

19. Конституциялық Кеңес Төрағасы мен мүшелері конституциялық іс жүргізу мәселелері бойынша кімге есеп береді:

- A) Президентке
- B) Министрлерге
- C) Сенат төрағасына
- D) Мәжіліс төрағасына
- E) Ешкімге есеп бермейді

20. Конституциялық Кеңес мүшесінің өкілеттігін тоқтатқан жағдайда оның орнына басқа адам тағайындалады:

- A) 1 ай ішінде
- B) 5 ай ішінде
- C) 2 ай ішінде
- D) 3 ай ішінде
- E) 1 жыл ішінде

21. Конституциялық Кеңес мүшелерінің жартысы қай мерзімде жаңартылып отырады:

- A) Әрбір жыл сайын
- B) Әрбір 3 жыл сайын
- C) Әрбір 5 жыл сайын

- D) Әрбір 6 алты жыл сайын
- E) Әрбір жарты жыл сайын

22. Конституциялық Кеңес Төрағасының және мүшелерінің өкілеттіктері қандай жағдайда тоқтатылмайды:

- A) Орнынан түсу туралы өтінішінің қанағаттандырылуы
- B) Оның қайтыс болуы
- C) Әкімшілік құқық бұзушылық жасауы
- D) Антты бұзуы
- E) 60 жасқа, ерекше жағдайларда 65 жасқа толуы

23. Конституциялық Кеңесте ұсыныстарды қарау отырыстарда кімнің төрағалық етуімен жүргізіледі:

- A) Сенат төрағасының
- B) Президенттің
- C) Конституциялық Кеңес Төрағасының
- D) Премьер-Министрдің
- E) Парламент Мәжіліс төрағасының

24. Конституциялық Кеңес іс жүргізуге қабылданған өтінішті қарап, ол жөнінде қорытынды шешім мерзімі Президенттің талап етуі бойынша неше күнге дейін қысқартылуы мүмкін:

- A) 5 күнге дейін
- B) 4 күнге дейін
- C) 10 күнге дейін
- D) 15 күнге дейін
- E) 20 күнге дейін

14. Қазақстан Республикасындағы сот билігінің конституциялық негіздері.

1. Қазақстан Республикасының билік жүйесіндегі сот билігінің алатын орны және рөлі. Сот билігі – бұл сот әділдігін жүзеге асыратын құзыретті орган болып табылады. Мемлекеттік қызметтің бір түрі болып табылатын сот билігі сотта іс жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңмен белігенген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады. Заңда көзделген жағдайларда қылмыстық сот ісін жүргізу алқабилердің қатысуымен жүзеге асырылады.

Мемлекеттік биліктің бір тармағы ретінде сот билігінде біртұтас мемлекет құрылысына тән барлық ортақ белгілер бар:

1) оның қызметі мемлекеттің бүкіл кеңістігінде әрекет ететін Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді;

2) оның қызметі елдің бүкіл аумағына таралады;

3) сот органдарының шешімдері тек олардың құзыреті шеңберінде қабылдануға тиіс;

4) сот органдарының шешімдері мемлекеттік органдар, лауазымды тұлғалар, азаматтар, олардың бірлестіктері үшін міндетті;

5) сот органдары заңдылық пен құқық тәртібін нығайтуға жәрдемдеседі.

Биліктің ерекше тармағы ретінде сот билігінде белгілі бір өзіндік ерекше белгілері бар:

1. Сот билігінің маңызды өзіндік белгісі оның айрықшалығы болып табылады. Ешбір басқа билік тармағының – заң шығарушы, атқарушы, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президенті де өкілеттіктерін иеленбейді. Тек сотар ғана әділ сотты жүзеге асырады, бұл Конституцияның 75-бабында “Қазақстан Республикасында сот төрелігін тек сот қана жүзеге асырады” деп жазылған.

2. Сот билігінің елеулі бір нышаны мемлекеттік қызметкерлердің ерекше санаты болып табылатын судьялардың ерекше мәртебесі мен қызмет режимі болып табылады. Конституцияға сәйкес Республиканың жиырма бес жасқа толған, жоғары заң мамандығы білімі, заң мамандығы бойынша кем дегенде екі жыл жұмыс стажы және біліктілік емтиханын тапсырған азаматтары судья бола алады.

3. Сот билігінің өзіндік бір нышаны оның қызметін іштен бақылаудың ерекше жүйесі болып табылады. Әділ сотты жүзеге асыра отырып, соттар Конституция мен заңға ғана бағынатын болғандықтан, заң шығарушы, сондай-ақ атқарушы биліктің де олардың шешімдерінің заңдылығын бақылауды жүзеге асыруға құқығы жоқ. Соттардың қызметін бақылау соттық қадағалау арқылы және прокурорлық қадағалау арқылы жүзеге асырылады. Жоғарғы Сот қадағалау тәртібінде төмен тұрған соттар қарастырған істерді қарастырады.

2. Қазақстан Республикасында сот төрелігін жүзеге асырудың конституциялық қағидалары. Қазақстан Республикасының

Конституциясында судьялар заңды қолдану кезінде басшылыққа алуға тиіс әділ сот принциптері белгіленген (77-бап):

1. Адамның кінәлі екендігі заңды күшіне енген сот үкімімен танылғанша ол жасалған қылмыс кінәлі емес деп есептеледі. Бұл қылмыстық жауапкершілікке тартылған адам сот шешімі заңды күшіне енгенше қылмыскер болып есептелмейді деген сөз.

2. Бір құқық бұзушылық үшін ешкімді де қайтадан қылмыстық немесе әкімшілік жауапқы тартуға болмайды. Бұл принцип барлық құқыққа қарсы әрекеттерге қатысты қолданылады.

3. Өзіне заңмен көзделген соттылығын оның келісімінсіз ешкімнің өзгертуіне болмайды.

4. Сотта әркім де өз сөзінің тыңдалуына құқығы бар. Бұл демократиялық әділ соттың жалпыға танымал принципі болып табылады. Сот жазалаушы орган емес, ақиқатты анықтауға, сондай-ақ мәселені әділ шешуге арналған орган.

5. Конституция белгілі бір жағдайларда заңдардың кері күші жоқ деп белгілейді. Төмендегідей заңдардың кері күші жоқ: а) жауапкершілік белгілейтін немесе күштейтін; б) азаматтардың ахуалын нашарлататын заңдар.

6. Айыпталушы өзінің кінәсіз екенін дәлелдеуге міндетті емес. Бұл принцип кінәсіздік презумпциясынан туындайды. Егер адам заңдық жауапкершілікке тартылса, оның кінәлі екендігін тиісті орган дәлелдеуі тиіс.

7. Адам өз-өзіне, жұбайына (зайыбына) және заңмен белгіленген шектегі жақын туыстарына қарсы айғақ беруге міндетті емес екені туралы принцип өте гуманды болып табылады. Адам өзінің кінәсін ерікті түрде мойындай алады, бірақ өз-өзіне қарсы көрсетуге міндетті емес. Бұл принциптің кепілі жазалау үшін жалғыз мойындаудың жеткілісіздігі туралы конституциялық қағида болып табылады.

8. Кез келген күмәндерді сотталушының пайдасына түсіндіру әділ соттың маңызды принципі болып табылады. Бұл принцип айыпталушылардың кінәлігі туралы дәлелдері жеткілісіз бола тұрып, сонда да күдіктілерді сотқа тапсырып сотталуына ұмтылатын тергеу акцияларына қарсы бағытталған.

9. Заңсыз тәсілмен алынған дәлелге заңдық күш бермеу конституциялық принцип болып табылады. Адамның қадір-қасиетін кемсіту арқылы алынған дәлелдер заңсыз болып табылады. Ешкім де азапқа, зорлыққа, басқаша қаталдыққа ұшырамауға тиіс.

10. Конституция қылмыстық заңды ұқсастық бойынша қолдануға жол бермейді. Бұл егер адам жасаған іс заңда қылмыс деп есептелмесе, сырттай ұқсас іс үшін қылмыстық жауапкершілік көздейтін заңды осы іске қолдануға болмайды деген сөз. Қысқаша айтсақ, егер заң көздемеген болса қылмыс жоқ.

Конституциямен белгінеген сот төрелігінің принциптері Республиканың барлық соттары мен судьяларына ортақ және бірыңғай болып табылады.

ҚР-ның Сот жүйесі, ҚР-ның Конституциясына, “Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьялардың мәртебесі туралы” 2000 жылғы 25-желтоқсанындағы Конституциялық Заңына негізделген.

Қазақстан Республикасының соттары болып: Республиканың Жоғарғы Соты, Республиканың жергілікті және басқа да соттары табылады. Жергілікті соттарға мыналар жатады:

- облыстық және оларға теңестірілген соттар (Республика астанасының қалалық соты, республикалық маңызы бар қалалардың қалалық соттары, мамандандырылған соттар - Қазақстан Республикасының Әскери соты, мамандандырылған қаржылық соттар және басқалар);

- аудандық және оларға теңестірілген соттар (қалалық, ауданаралық, мамандандырылған сот – гарнизонның әскери соты және т.б.);

- Қазақстан Республикасында мамандандырылған (әскери, қаржылық, экономикалық, әкімшілік, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі және басқа) соттар құрылуы мүмкін.

Ешқандай да лауазымды тұлға, орган сот қызметін, функциясын жүзеге асыра алмайды, оны тек қана сот жүзеге асырады.

3. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Төрағасын және судьяларын Жоғарғы Сот Кеңесінің кепілдемесіне негізделген Республика Президентінің ұсынуымен Сенат сайлайды.

Жергілікті және басқа да соттардың төрағалары мен судьяларын Жоғарғы Сот Кеңесінің кепілдемесі бойынша Республика Президенті қызметке тағайындайды.

Соттарды конституциялық заңға сәйкес сот алқалары құрылуы мүмкін. Сот алқалары төрағаларына өкілеттіктер беру тәртібі конституциялық заңмен белгіленеді.

Жоғарғы Сот Кеңесі Республика Президенті тағайындайтын Төрағадан және басқа да адамдардан құралады.

Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы конституциялық заңның 29-бабының 1-тармағына сәйкес аудандық соттың судьясы болып: жиырма бес жасқа толған, жоғарғы заң білімі бар, еңбек жолы мінсіз және заң саласында 2 жыл жұмыс стажы бар, Әділет біліктілік алқасында немесе мамандандырылған магистратурада біліктілік емтиханын тапсырған, медициналық куәландырудан өткен және судьяның кәсіби міндеттерін атқаруға кедергі келтіретін ауруларының жоқтығын растаған Қазақстан Республикасының азаматы тағайындалуы мүмкін.

Қазақстан Республикасында Сот билігін жүзеге асыратын судьялар болып табылады. Судья сот төрелігін жүзеге асыру барысында тәуелсіз және Конституция мен заңға ғана бағынады.

Судьялар тұрақты, олардың тәуелсіздігі Конституциямен және заңмен қорғалады. Судьяның өкілеттігі тек заңда белгіленген негіздер бойынша ғана тоқтатылуы немесе кідірілуі мүмкін.

Қазақстан Республикасының Конституциясында қолданыстағы құқыққа Республиканың Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары кіреді деп жазылған. Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы конституциялық заңына сәйкес Жоғарғы Сот сот практикасында заңдарды қолдану мәселелері бойынша түсіндірмелер беретін нормативтік қаулылар қабылдайды.

Бақылау сұрақтары:

1. Қазақстан Республикасы жүйесінде сот жүйесінің орны және рөлі: аудандық және оған теңестірілген соттар, облыстық және оған теңестірілген соттар, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының қызметіне схема құрастырыңыз.

2. Судья тәуелсіздігі және оның кепілдіктерін анықтаңыз.

3. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сот Кеңесін құру тәртібі, оның құрамы және өкілеттіктерін сипаттаңыз.

4. Мамандандырылған әділет алқасын құру тәртібі, оның құрамы және өкілеттіктерінің ерекшеліктерін сипаттаңыз.

5. Сот жүйесін реформалаудың құқықтық салдары мен ерекшеліктері.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

1. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сот Төрағасын кім тағайындайды:

- A) Сенат тағайындайды
- B) Мәслихат тағайындайды
- C) Жоғарғы Сот Кеңесінің кепілдемесіне негізделі Президенттің ұсынуымен Сенат тағайындайды
- D) Парламент тағайындайды
- E) Конституциялық Кеңес тағайындайды

2. Қазіргі уақытта төменде көрсетілген органдардың қайсысы сот билігінің жоғарғы органы болып табылады:

- A) Конституциялық Сот
- B) Конституциялық Кеңес
- C) Жоғарғы Сот
- D) Жоғарғы Соттардың пленумы
- E) Республиканың жергілікті соттары

3. Судьялардың өкілеттік мерзімі:

- A) 7 жыл
- B) 5 жыл

- C) 3 жыл
- D) ғұмыр бойы
- E) 10 жыл

4. Жоғарғы сот:

- A) тұрақты судьялардан
- B) соттық алқалардан және төрағадан
- C) соттық алқалардың төрағаларынан
- D) төрағадан, соттық алқалар төрағаларынан және тұрақты судьялардан
- E) Әділет Министрі, Бас прокурор, тұрақты судьялардан тұрады

5. Жоғарғы сот судьяларының саны бекітіледі:

- A) Жоғарғы Сот Төрағасымен
- B) Әділет Министрімен
- C) Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынысы бойынша ҚР Президентімен
- D) Әділет Министрінің ұсынуы бойынша ҚР Президентімен
- E) Бас Прокурормен бекітіледі

6. Жоғарғы сот органдары:

- A) Пленум
- B) Президент
- C) Сот Кеңесі
- D) арбитраждық алқа
- E) Пленум, президиум, алқалар болып табылады

7. Облыстық және оған теңестірілген соттардың барлық органдарын көрсетіңіздер:

- A) Сот президиумы
- B) Пленум
- C) Азаматтық істер бойынша сот алқасы
- D) Қылмыстық істер бойынша сот алқасы
- E) Қадағалау, азаматтық және қылмыстық істер бойынша алқалар, соттардың жалпы отырысы

8. Қылмыстық, азаматтық істер бойынша соттық алқалар басқарылады:

- A) алқалар төрағаларымен
- B) сот төрағасымен
- C) Жоғарғы сот төрағасымен
- D) тұрақты судьялармен
- E) прокурорлармен

9. Облыстық соттың жалпы отырысы:

- A) жылына кеміне үш рет өткізілуі керек
- B) жылына кеміне төрт рет өткізілуі керек

- C) тек қажетіне қарай өткізілуі керек
- D) қажетіне қарай, бірақ жылына кемінде екі рет өткізілуі керек
- E) жылына кеміне бір рет өткізілуі керек

10. Қазақстан Республикасының сот жүйесіне төмендегілердің қайсысы кірмейді:

- A) ҚР Жоғарғы Соты
- B) облыстық соттар
- C) арбитраждық соттар
- D) аудандық соттар
- E) әскери соттар

11. ҚР сот жүйесі өзінің негізгі қағидалары мен сипаттары бойынша келесі жүйеге сәйкес келеді:

- A) англосаксондық соттық жүйеге
- B) континенталдық соттық жүйеге
- C) англосаксондық және континенталдық соттық жүйеге
- D) ҚР ерекше соттық жүйе жоқ
- E) романо-германдық сот жүйесіне

12. Қазақстан Республикасындағы Жоғарғы сот судьяларының жалпы санын:

- A) Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынысымен ҚР Парламенті Сенаты
- B) Жоғарғы сот Төрағасының ұсынысымен ҚР Президентімен
- C) Президенттің ұсынысымен Жоғарғы Сот төрағасы
- D) Әділет біліктілік алқасы төрағасының ұсынысымен Президент
- E) Әділет біліктілік алқасы төрағасының ұсынысымен Парламент

13. Жоғарғы Соттың жалпы отырысы заңды деп табылады:

- A) жартысынан көбі болғанда
- B) 1/3 болғанда
- C) 2/3 болғанда
- D) санының мәні жоқ
- E) барлық мүшелері болғанда

15. Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін - өзі басқарудың конституциялық – құқықтық мәртебесі.

1. Жергілікті мемлекеттік басқару түсінігі. Қазақстан Республикасы Конституциясының 85-бабына сәйкес, мемлекеттік басқару шаралары жергілікті өкілетті органдар – маслихаттар және атқарушы органдар тарапынан іске асырылады. Ол мемлекеттің құрамдас бір бөлігі болып табылады және Республика үшін біртұтас мемлекеттік қызмет принциптерін

басшылыққа алады. Бұл органдарды 2001 жылы 23 қаңтарда қабылданған «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару туралы» заң реттейді. Бұл заң жергілікті өкілді және атқарушы органдардың құзыретін, қызметінің ұйымдастырылуын, тәртібін, сондай-ақ мәслихат депутаттарының құқықтық жағдайын белгілейді.

Жергілікті мемлекеттік басқару жергілікті өкілді және атқарушы органдар тиісті аумақта мемлекеттік саясатты жүргізу, оны аталған заң мен басқа да заңдық актілер белгілеген құзыреттер шегінде дамыту мақсатында жүзеге асыратын қызмет болып табылады. Заң мәслихаттар мен әкімияттар үшін ортақ негізгі талаптар мен шектеулер белгілейді. Оларға төмендегілер жатады:

1. Мәслихаттар мен әкімшіліктер жалпы мемлекеттік сыртқы және ішкі саясатқа, қаржы мен инвестициялық саясатқа сәйкес келмейтін шешімдердің қабылдануына жол бермеуге тиіс;

2. Мәслихаттар мен әкімияттар Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мүдделерін сақтауға тиіс;

3. Мәслихаттар мен әкімияттар өз құзыреттерінің шектерінде азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақталуын қамтамасыз етуге міндетті;

4. Мәслихаттар мен әкімияттарға қызметінің қоғамдық маңызы бар салаларында белгіленген жалпы мемлекеттік стандарттарды ұстануға тиіс;

5. Мәслихаттар мен әкімияттарға Қазақстан Республикасының шегінде бірыңғай еңбек рыногын, капитал, қаржы нарқын қалыптастыруға, тауарлар мен қызметтермен еркін алмасуға кедергі келтіретін шешімдер қабылдауға тиым салынады;

6. Мәслихаттар мен әкімияттар өз аумақтарын дамыту жоспарларын әзірлеу және қабылдау кезінде Қазақстан Республикасын дамытудың стратегиялық жоспарларын басшылыққа алуға тиіс.

Жергілікті өкілді орган (мәслихат) облыстың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың), ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) халқы смайлайтын, халықтың еркін білдіретін және Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес оны іске асыру үшін қажетті шараларды белгілейтін және олардың жүзеге асуын бақылайтын сайланбалы орган болып табылады. Мәслихаттарды халық жалпыға ортақ, тең, тура сайлау құқығы негізінде құпия дауыс беру жағдайында бес жыл мерзімге сайлайды.

Мәслихат тек мемлекеттік өкілді орган болып саналады; заңды тұлға болып табылмайды, яғни қандай-бір шаруашылық әрекеттер жасамайды. Мәслихат кіммен де болмасын шаруашылық қатынастарға кірмейді. Ол мемлекеттік, құқықтық проблемаларды шешетін мемлекеттік орган болып табылады және азаматтардың әлеуметтік, экономикалық, ұлттық және т.б. жай күйінен тәуелсіз бүкіл халықтың еркін білдіреді.

Мәслихат депутаты болып, 20 жасқа толған, ҚР-ның азаматы сайлана алады. Ол тек бір ғана Мәслихатқа депутат бола алады.

Мәслихаттың негізгі өкілеттіліктеріне мыналар жатады:

-аумақты дамыту жоспарларын, экономикалық және әлеуметтік бағдарламаларын, жергілікті бюджетті және олардың атқарылуы туралы есептерді бекітеді;

-өздерінің қарауына жатқызылған жергілікті әкімшілік-аумақтық құрылыс мәселелерін шешу;

-заң бойынша Мәслихат құзыретіне жатқызылған немесе атқарушы билікке жатқызылған мәселелердің орындалуы туралы жергілікті атқарушы органдардың басшыларының есебінен тыңдау;

-мәслихаттың тұрақты комиссияларын және өзге де жұмыс органдарын құру, олардың қызметі туралы есептерді тыңдау, мәслихат жұмысын ұйымдастыруға байланысты өзге де мәселелерді шешу;

-Республика заңдарына сәйкес азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету жөніндегі өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру.

Тиісті мәслихат депутаттарының санын Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы мынадай шектерде: облыстық мәслихатта, Астана және Алматы қалалық мәслихаттарында – елуге дейін; қалалық мәслихатта – отызға дейін, аудандық мәслихатта – жиырма беске дейін белгілейді.

Мәслихат тұрақты әрекет ететін мемлекеттік басқару органы болып табылмайды. Мәслихат сессиялар бойынша жұмыс істейді, сессия мәслихаттар қызметінің негізгі нысаны болып табылады. Мәслихаттың өз құзыретіндегі мәселелер бойынша шығаратын шешімдері мәслихаттың актілері болып табылады. Мәслихаттардың жергілікті бюджет кірісін қысқартуды немесе жергілікті бюджет шығысын ұлғайтуды көздейдейтін шешімдерінің жобалары әкімнің оң қорытындысы болған кезде ғана қарауға енгізілуі мүмкін. Қазақстан Республикасы Конституциясы мен заңдарына сәйкес келмейтін мәслихат шешімдерінің күші сот тәртібімен жойылуы мүмкін.

Мәслихаттың өкілеттігін мерзімінен бұрын Республика Президенті тоқтатады, сондай-ақ мәслихат өзін-өзі тарату туралы шешім қабылдаған ретте де оның өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтатылады.

2. Жергілікті атқарушы органдар. Заң бойынша жергілікті атқарушы органдар Қазақстан Республикасының біртұтас атқарушы органдары жүйесіне кіреді. Ол өз территориясында мемлекет мүддесін қорғай отырып, жалпы мемлекеттік саясатты іске асырады.

Жергілікті атқарушы органдардың қарауына мыналар жатады: аумақты дамыту жоспарларын, экономикалық және әлеуметтік бағдарламаларын, жергілікті бюджетті әзірлеу және олардың атқарылуын қамтамасыз ету; коммуналдық меншікті басқару; жергілікті атқарушы органдардың басшыларын қызметке тағайындау және қызметтен босату, жергілікті атқарушы органдардың жұмысын ұйымдастыруға байланысты өзге де мәселелерді шешу; жергілікті мемлекеттік басқару мүддесіне сай Республика заңдарымен жергілікті атқарушы органдарға жүктелетін өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру.

Жергілікті атқарушы органды әкім басқарады. Ол әкімшілік-территориялық бірлікті басқара отырып, жергілікті жердегі Президент пен Қазақстан Республикасының Үкіметінің өкілі болып табылады. Облыс әкімдері және республикалық маңызы бар қалалардың және астананың әкімдерін қызметке тиісінше облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың мәслихаттарының келісімімен Республика Президенті тағайындайды. Өзге әкімшілік-аумақтық бөліністердің әкімдері қызметке Қазақстан Республикасының Президенті айқындаған тәртіппен тағайындалады немесе сайланады. Республика Президенті өзінің ұйғаруы бойынша әкімдерді қызметтерінен босатуға хақылы.

Мәслихат депутаттарының жалпы санының кемінде бестен бірінің бастамасы бойынша әкімге сенімсіздік білдіру туралы мәселе қойылуы мүмкін. Бұл жағдайда мәслихат өз депутаттарының жалпы санының көпшілік дауысымен әкімге сенімсіздік білдіруге және оны қызметінен босату жөнінде тиісінше Республика Президентінің не жоғарғы тұрған әкімнің алдына мәселе қоюға хақылы. Облыстар, республикалық маңызы бар қалалар және астана әкімдерінің өкілеттігі жаңадан сайланған Республика Президенті қызметіне кіріскен кезде тоқтатылады.

Әкімдер тиісті әкімшілік-аумақтық бөліністің аумағында орындалуға міндетті шешімдер мен өкімдер қабылдайды. Әкімдердің шешімдері мен өкімдерінің күшін тиісінше Қазақстан Республикасының Президенті, Үкіметі не жоғары тұрған әкім жоюы мүмкін, сондай-ақ олардың күші сот тәртібімен жойылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасында жергілікті маңызы бар мәселелерді тұрғын халықтың өзі шешуін қамтамасыз ететін жергілікті өзін-өзі басқару танылады.

Жергілікті өзін-өзі басқаруды тұрғын халық тікелей жүзеге асырады, сондай-ақ ол мәслихаттар және халық топтары жинақы тұратын аумақтарды қамтитын жергілікті қоғамдастықтардағы басқа да жергілікті өзін-өзі басқару органдары арқылы жүзеге асырылады.

Жергілікті өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік функцияларды жүзеге асыру заңға сәйкес берілуі мүмкін.

Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқаруды ұйымдастыру мен олардың қызметі заңмен реттеледі.

Бақылау сұрақтары:

1. Мәслихаттар жергілікті өкілді органдар. Оларды құру тәртібі, құзыреті және қызметінің ұйымдастырылуына схема құрастырыңыз.

2. Әкіматтар – Қазақстан Республикасының жергілікті атқарушы органдарының негізгі субъектісі ретінде құқықтық мәртебесін ашып көрсетіңіз.

3. Жергілікті өзін-өзі басқару органдары қызметін ұйымдастыру тәртібін сипаттаңыз.

4. Мәслихаттар – жергілікті өкілді органдар ретіндегі құқықтық мәртебесі.
5. Әкіматтар – жергілікті атқарушы органдар ретіндегі құқықтық мәртебесі.
6. Мәслихат депутаттарына қойылатын талаптар және олардың өкілеттіктері.
7. Жергілікті өзін-өзі басқаруды ұйымдастырудың ерекшеліктерін атаңыз.

Тақырып бойынша тест тапсырмалары

- 1. ҚР-да жергілікті атқарушы биліктің басшысы болып:**
 - A) Мәслихат
 - B) әкім
 - C) Бас Прокурор
 - D) Президент
 - E) Сот табылады
- 2. Мәслихат өкілетті мерзімінен бұрын қандай орган немесе лауазымды тұлғамен таратылады:**
 - A) Президентпен
 - B) Премьер-министрмен
 - C) Сенатпен
 - D) Мәжіліспен
 - E) әкіммен
- 3. Мәслихат өз құзыреті бойынша келесі актілерді қабылдайды:**
 - A) Қаулы
 - B) Резолюция
 - C) Өкім
 - D) Ережелік хаттар
 - E) Шешім
- 4. Мәслихат депутаты болып Қазақстан Республикасының азаматы:**
 - A) 25 жасқа толғанда сайлана алады
 - B) 20 жасқа толғанда сайлана алады
 - C) 30 жасқа толғанда сайлана алады
 - D) 18 жасқа толғанда сайлана алады
 - E) 35 жасқа толғанда сайлана алады
- 5. Мәслихаттың кезекті сессиясы оның төрағасымен:**
 - A) жылына 1 рет шақырылады
 - B) жылына 4 рет шақырылады
 - C) жылына 3 рет шақырылады

- D) жылына 2 рет шақырылады
- E) жылына 5 рет шақырылады

6. Облыс, республикалық маңызы бар қалалардың әкімдерін:

- A) Тиісті маслихаттардың келісімімен Президент тағайындайды
- B) Үкімет тағайындайды
- C) халық сайлайды
- D) Парламент тағайындайды
- E) Премьер-Министрдің ұсынуы бойынша Президент тағайындайды

7. Мәслихаттарды халық жалпыға бірдей, тең, төте сайлау арқылы:

- A) 3 жылға сайлайды
- B) 5 жылға сайлайды
- C) 4 жылға сайлайды
- D) 1 жылға сайлайды
- E) 2 жылға сайлайды

8. Мәслихаттар әкімге келесі жағдайда сенімсіздік білдіре алады:

- A) жалпы депутаттар санының $1/5$ дауыс бергенде
- B) жалпы депутаттар санының $1/3$ дауыс бергенде
- C) жалпы депутаттар санының $3/4$ дауыс бергенде
- D) жалпы депутаттар санының $1/2$ дауыс бергенде
- E) $3/5$ дауыс бергенде

9. Мәслихат сессиясының қызметі заңды деп саналады:

- A) депутаттардың $3/4$ бөлігі қатысқанда
- B) депутаттардың $2/3$ бөлігі қатысқанда
- C) депутаттардың жалпы санының жартысы қатысқанда
- D) депутаттардың $3/5$ бөлігі қатысқанда
- E) депутаттардың $1/2$ бөлігі қатысқанда

10. Мәслихат депутаттарының саны:

- A) Орталық сайлау комиссиясы
- B) жоғарғы тұрған өкілетті орган
- C) заңда көрсетілген негізде сәйкес маслихат өз өкілеттілігінің шеңберінде
- D) Парламент
- E) жоғары тұрған әкім

11. Мәслихат шешімдерінің күшін тоқтатады:

- A) Мәслихаттың шешімдерінің күшін тек Парламент тоқтата алады
- B) Мәслихаттың шешімдерінің күшін жоғары тұрған маслихат тоқтата алады

С) Мәслихаттың шешімдерінің күші мәслихаттың өзімен не соттың шешімі арқылы тоқтатылады

Д) Мәслихаттың шешімдерінің күші Мәслихат сессиясының төрағасы тоқтатады

Е) Мәслихат шешімдерінің күшін Прокурор тоқтатады

12. Қандай жағдайда облыстардың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың әкімдерінің өкілеттілігі тоқтатылады:

А) жаңа шақырылымдағы Парламент жұмысы басталғанда

В) жаңадан сайланған Республика Президенті лауазымын атқаруға кіріскен сәтте

С) тиісті мәслихат қызметін тоқтатқанда

Д) Парламент Сенаты қызметін тоқтатса

Е) Мәжіліс қызметін тоқтатса

13. Әкімнің өкілеттігіне жатпайды:

А) тұрғын үй қорын бөледі

В) жергілікті жолаушылар тасымалдайтын транспорттардың маршруты мен қозғалыс графигін бекітеді

С) бюджетті бекітеді

Д) денсаулық сақтау мекемелерін басқарады

Е) жер қатынастарын реттеуді жүзеге асырады

14. Мәслихат өзінің өкілеттілік мерзімінің ішінде қандай органдарын құрады:

А) тұрақты комиссия

В) департамент

С) комитет

Д) агенттік

Е) бөлім

15. ҚР-ның жергілікті өкілді органын көрсетіңіз:

А) Әкімият

В) Әкімнің аппараты

С) Мәслихат

Д) Муниципалитет

Е) Жергілікті Әділет Департаменті

16. Әкімдер шығаратын акт:

А) шешімдер, өкімдер

В) қаулылар

С) өкімдер, жарлықтар

Д) жарлық

Е) шешіммен қаулылар

17. Мәжіліс депутаттары жалпы қандай санымен әкімге сенімсіздік білдіре алады:

- A) 1/5
- B) 1/2
- C) 3/5
- D) 3/4
- E) 1/4

18. Әкімдерді қызметінен бұрын босата алады:

- A) Президент
- B) Мәжіліс депутаттары
- C) Жоғарғы тұрған әкім
- D) Премьер-Министр
- E) Сенат

19. ҚР Конституциясы мен заңдарына сәйкес келмейтін мәслихат шешімдерінің күші жойылады:

- A) Шешім негізінде
- B) Сот тәртібімен
- C) Заң негізінде
- D) Президент Жарлығының негізінде
- E) Жойылмайды

20. Облыстық мәслихаттарда депутаттардың саны:

- A) 20-дан аспауы керек
- B) 25-тен аспауы керек
- C) 30-дан аспауы керек
- D) 40-тан аспауы керек
- E) 50-нан аспауы керек

21. Қалалық мәслихаттарда депутаттардың саны:

- A) 20-дан аспауы керек
- B) 25-тен аспауы керек
- C) 30-дан аспауы керек
- D) 50-ден аспауы керек
- E) 10-нан аспауы керек

22. Аудандық мәслихаттарда депутаттардың саны:

- A) 20-дан аспауы керек
- B) 25-тен аспауы керек
- C) 30-дан аспауы керек
- D) 50-ден аспауы керек
- E) 10-нан аспауы керек

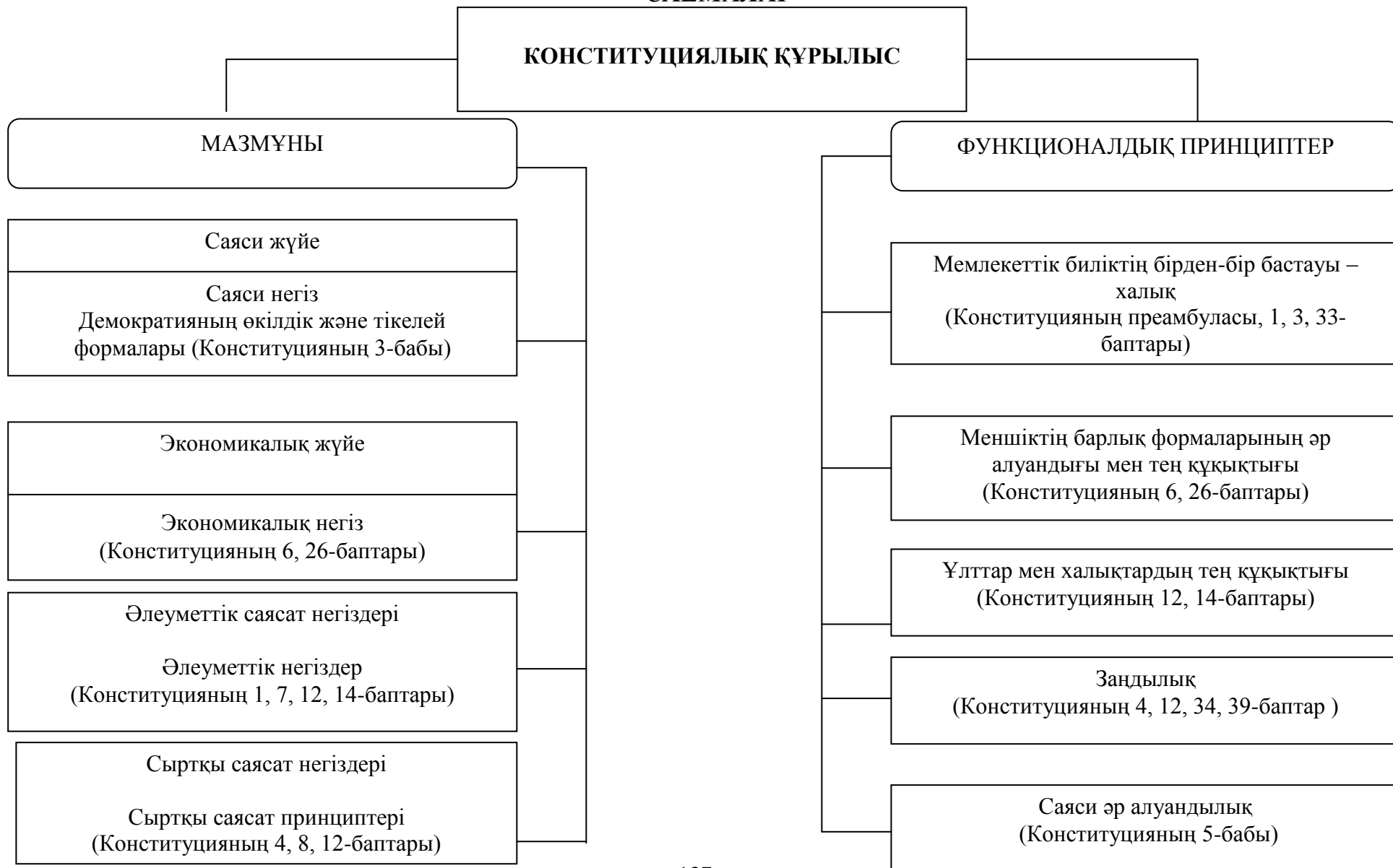
23. Әкімдердің құзыретіне төмендегі құзіреттердің қайсысы кіреді:

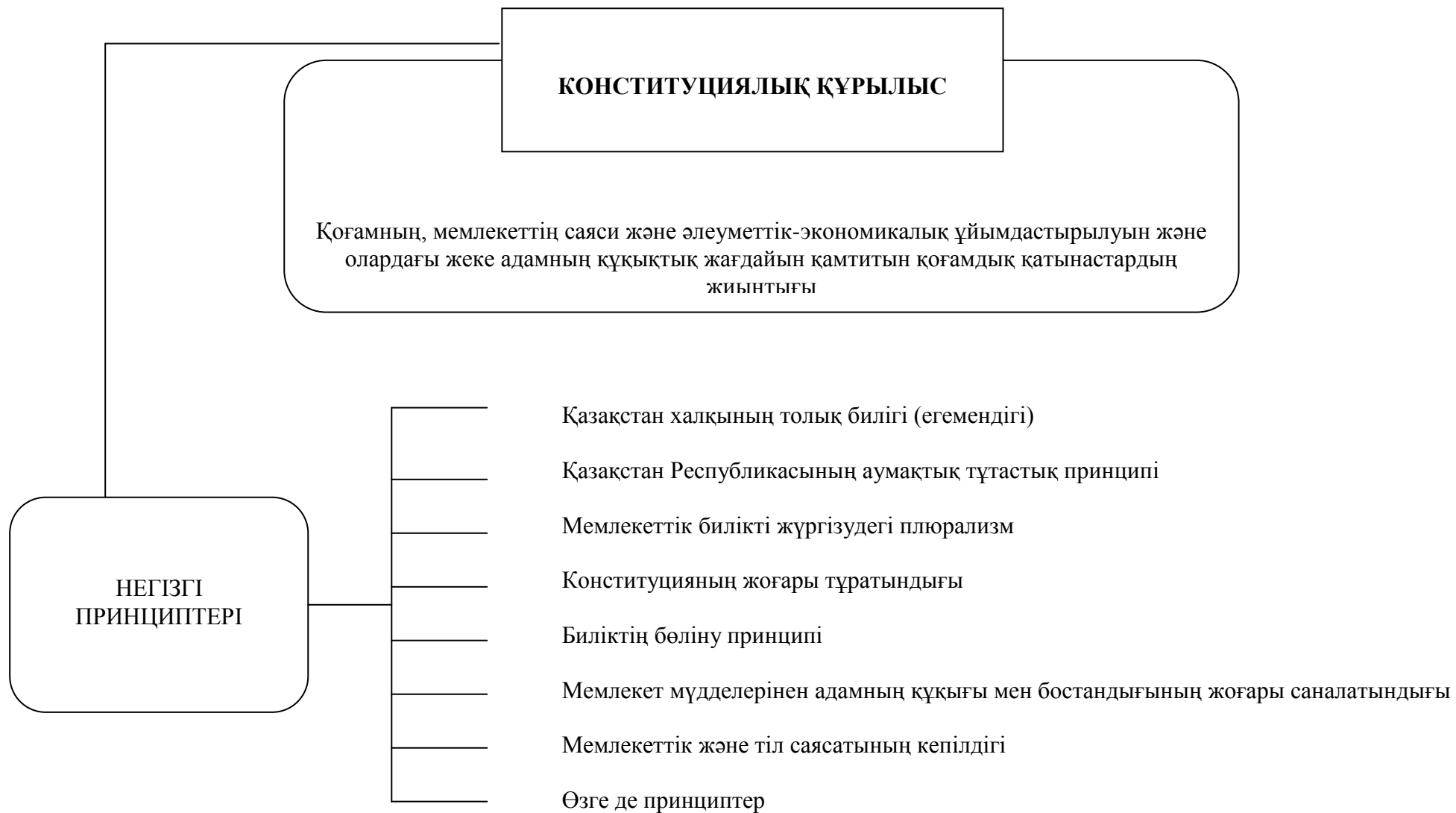
- A) Жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен өзара іс-қимыл жасайды
- B) Заң шығарады
- C) Мәслихат депутаттарын тағайындайды
- D) Мәслихат депутаттарын уақытынан бұрын босатады
- E) Тексеру комиссиясының төрағасын сайлайды

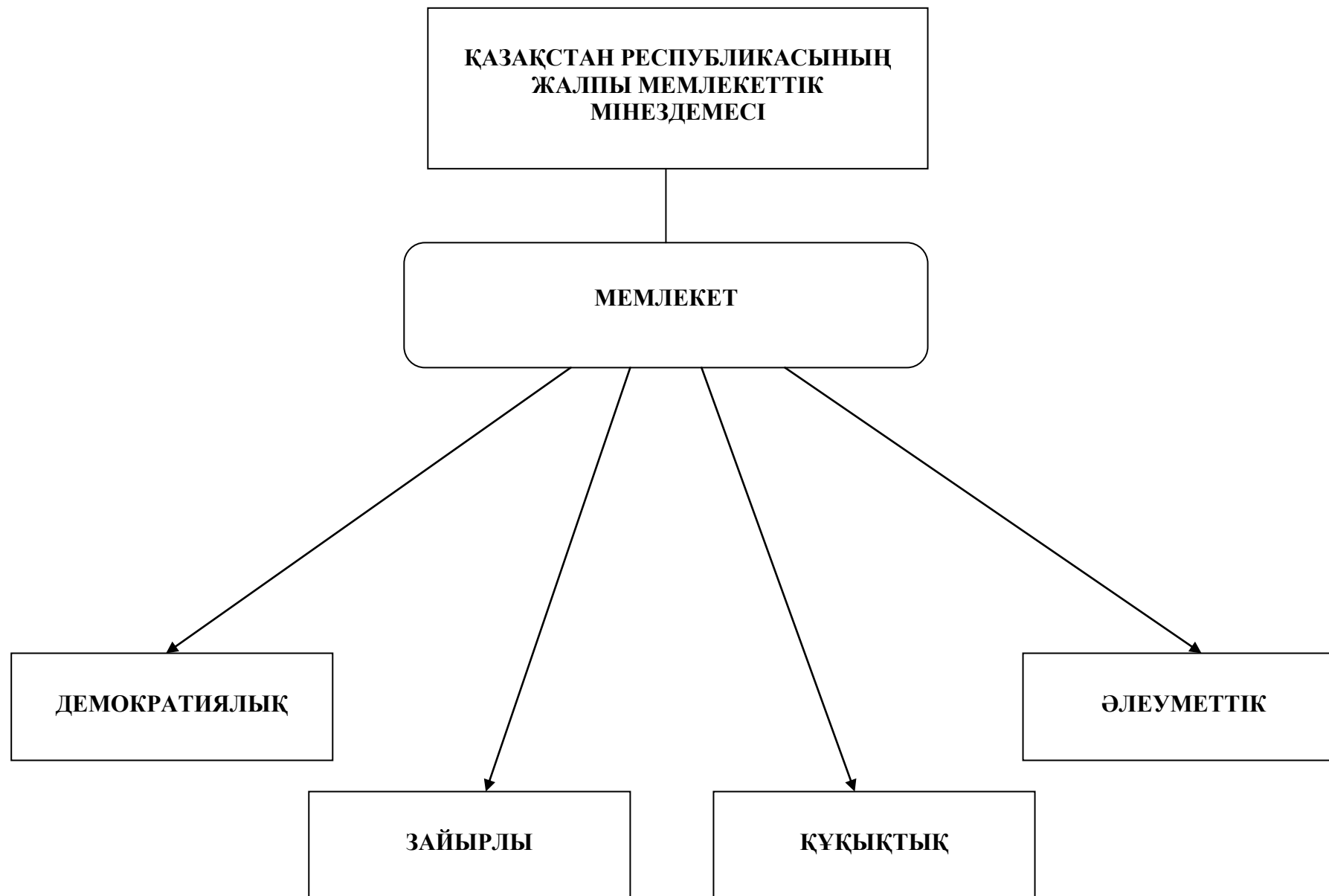
24. Әкімнің үлгі регламенті бекітіледі:

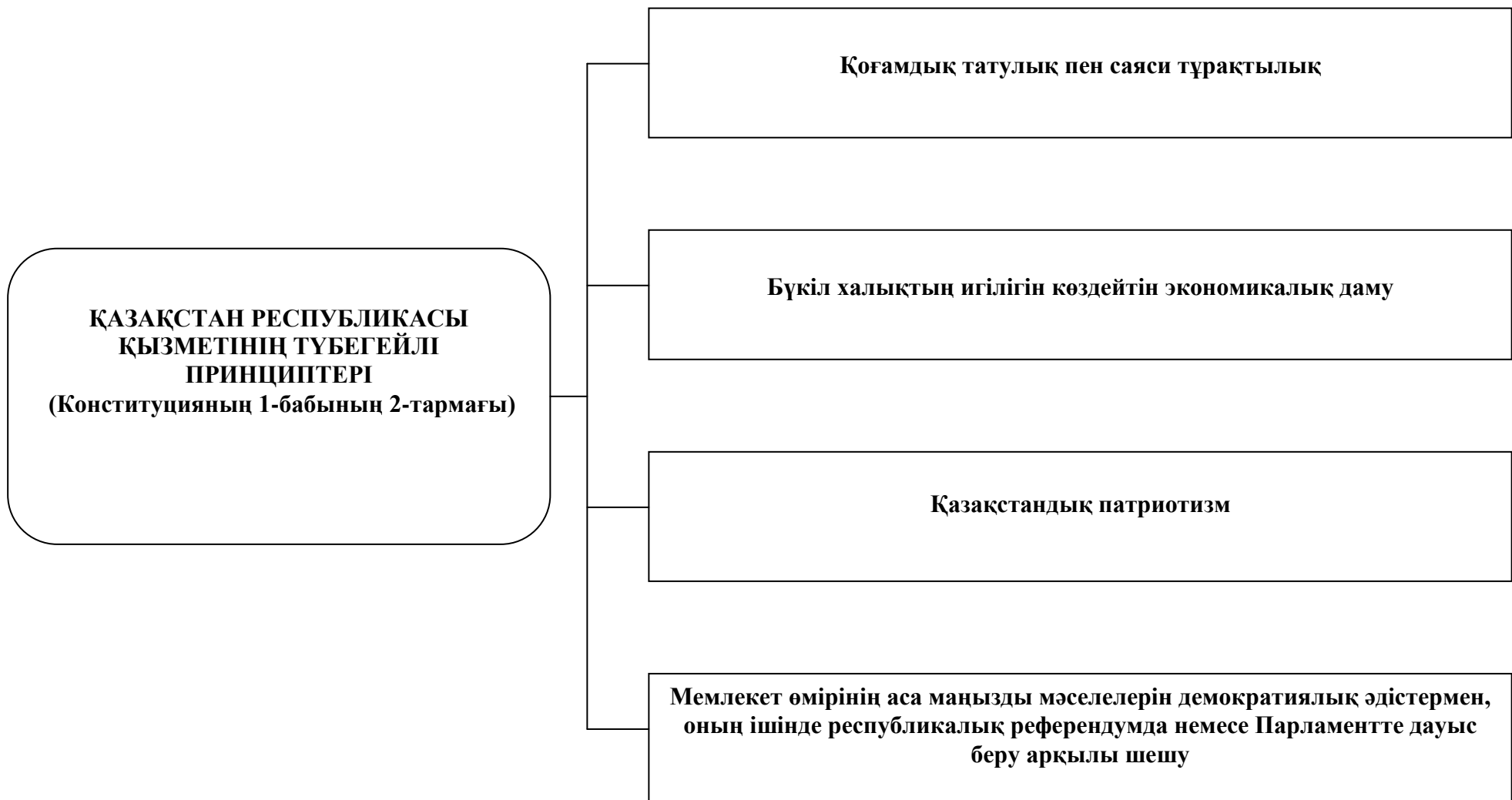
- A) Әкімнің дербес түрде
- B) Тиісті мәслихатпен
- C) Парламентпен
- D) Президентпен
- E) Үкіметпен

**ТАҚЫРЫПТАР БОЙЫНША
СХЕМАЛАР**

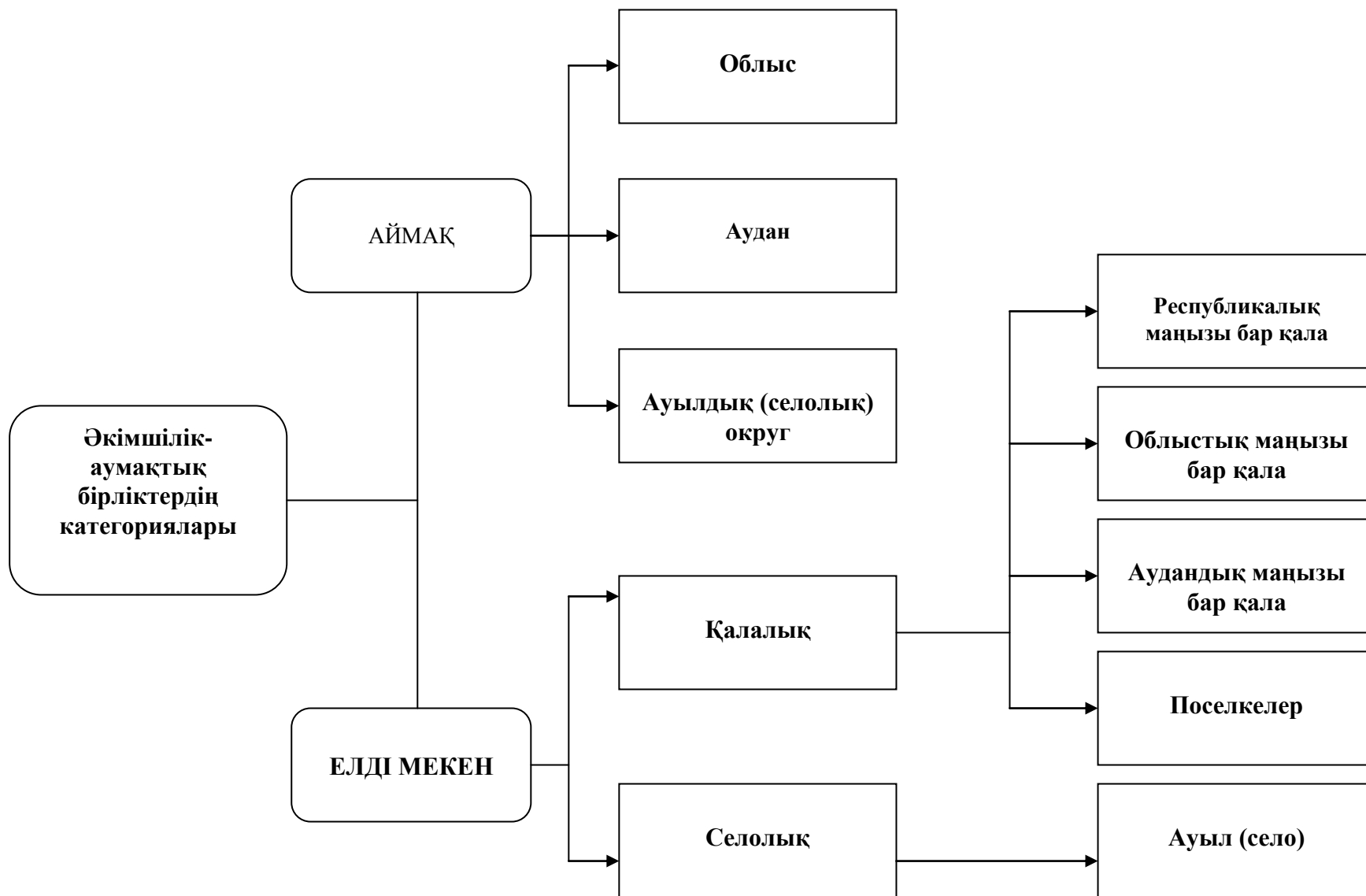

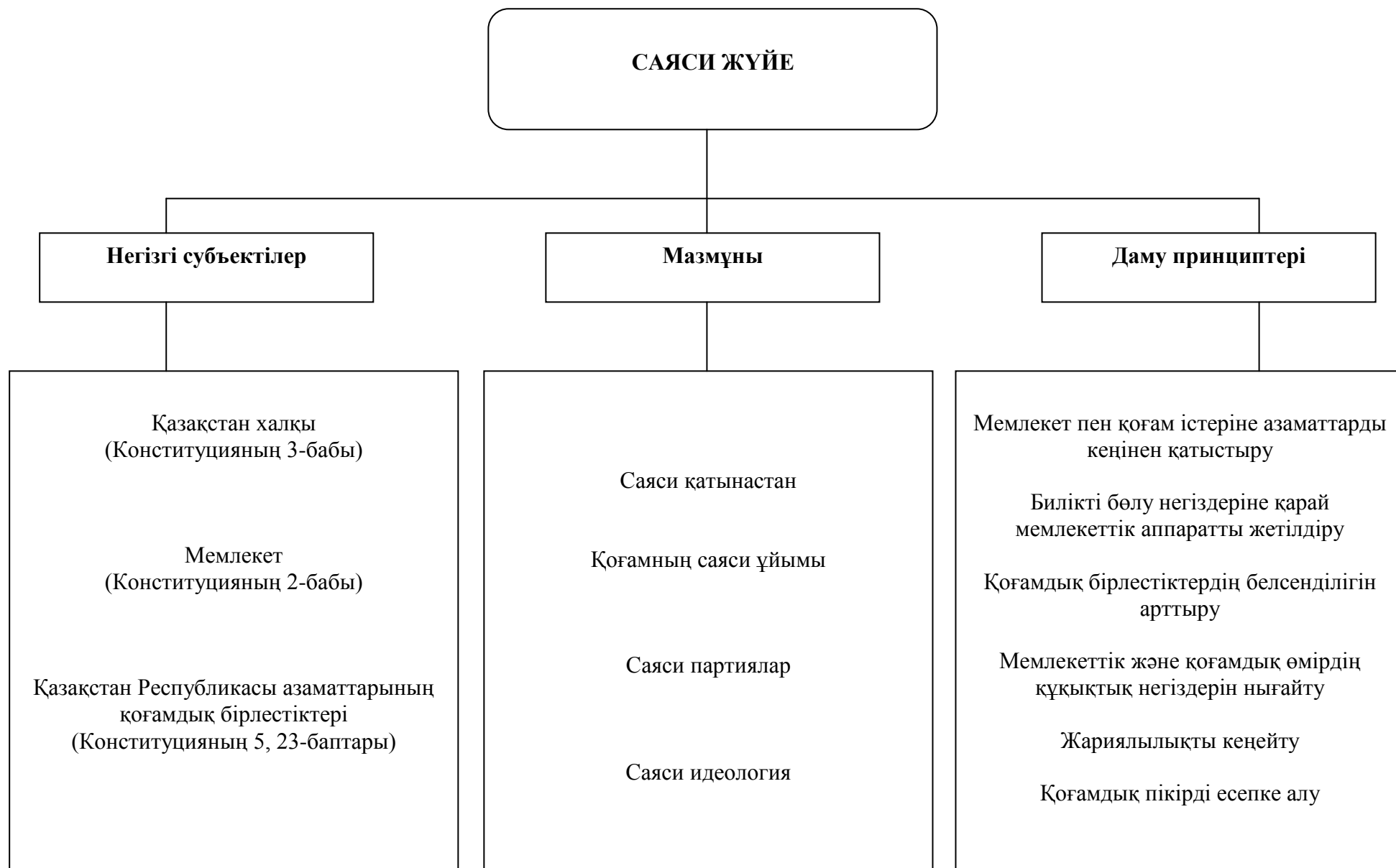

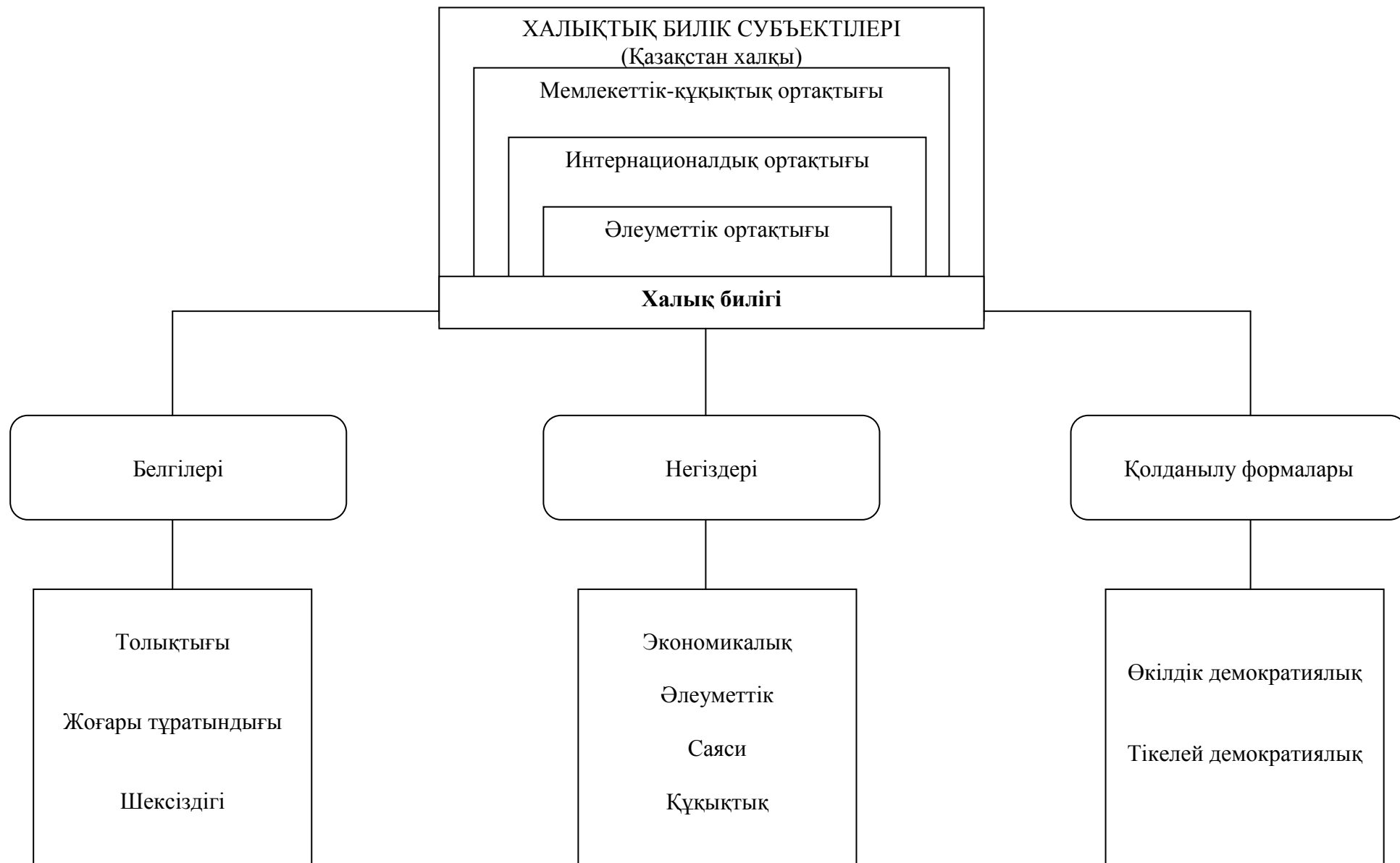

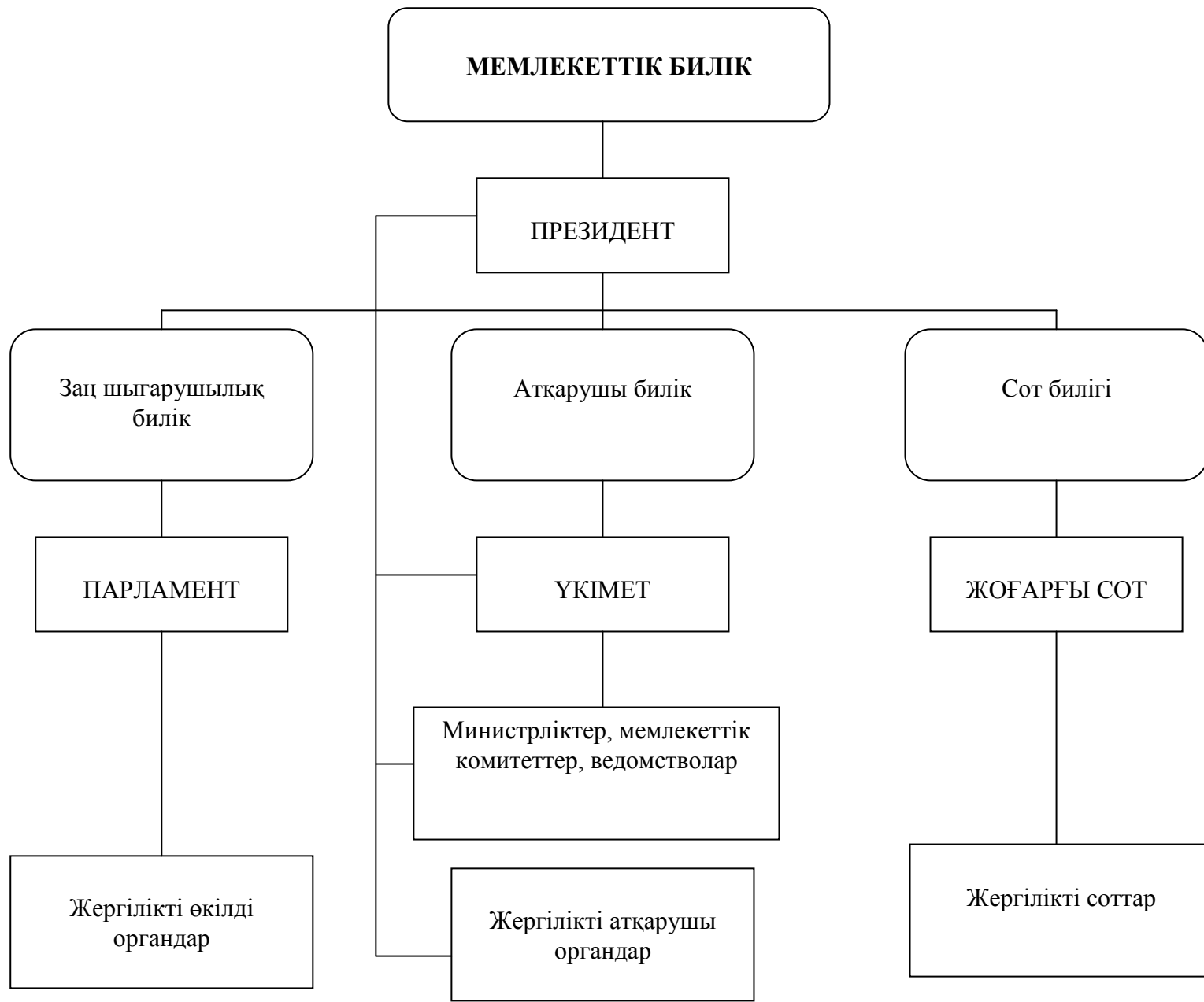

ЗАҢ ШЫҒАРУШЫ БИЛІК

Қазақстан Республикасының Конституциясында көрсетілген заң актілерін әзірлеу және қабылдау, өзге де функциясын орындау, Республика жоғарғы өкілді органның өкілеттігі шегінде жүргізілетін, бөліну принципіне негізделген мемлекеттік билік тармақтарының бірі

МӘНІ:

- әділеттікті, демократизмді, заңдылықты құқықтық сипатта қамту;
- Қазақстан халқының көпшілік еркін білдіреді;
- Мемлекет билігінің өзге де тармақтарынан тәуелсіздігі.

ТЕЖЕМЕЛІК ПЕН ТЕПЕ-ТЕНДІК ЖҮЙЕСІ:

- Қазақстан Республикасы Президентінің қарсылығы;
- Республика Президентінің заңдар жобаларын қараудың басымдылығын белгілеуге және жедел қарауға құқығы;
- Парламент депутатының сұрау салуы;
- Республика Конституциялық Кеңесіне өтіну құқығы;
- Демократияның өзге де институттары;
- Парламент жағынан Үкіметке сенімсіздік көрсету.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯСЫ** – басқа ұлттық құқықтың қайнар көздеріне қарағанда ең жоғары заң күші бар, мемлекеттік және қоғамдық құрылыс негіздерін, адамның және азаматтың құқықтарын, бостандықтары мен міндеттерінің негіздерін, сонымен қатар жергілікті өзін-өзі басқару органдарын ұйымдастыру мен олардың қызмет принциптерін бекітетін және реттейтін мемлекет пен қоғамның Негізгі Заңы.

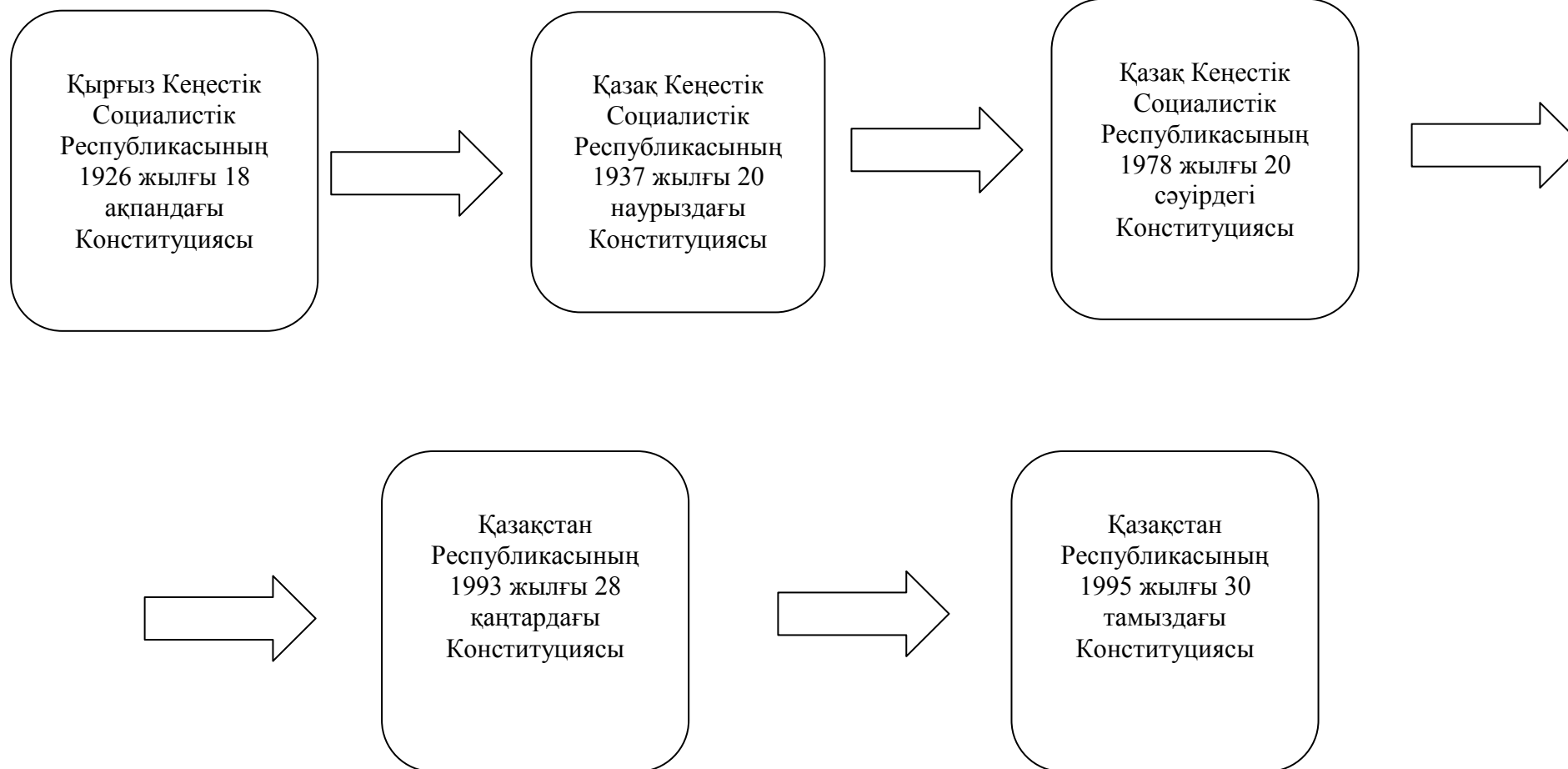
Конституциялық және ағымдағы заңдардың қалыптары

Қазақстан Республикасы Парламентінің және оның Палаталарының қаулылары

Өзге де құқықтық актілердің қалыптары: Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлықтары және заңдары, Үкімет қаулылары, жергілікті өкілді және атқарушы органдардың шешімдері және т.б.

Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің қалыпты қаулылары

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қалыпты қаулылары

1937 жылғы Конституция 11 тараудан
және 124 баптан тұрды

Тараулар

1 Қоғамдық құрылысы
6-12-баптар

2 Мемлекеттік құрылысы
13-19-баптар

3 Мемлекеттік өкіметтің жоғары органдары
20-38-баптар

4 Мемлекеттік басқару органдары
39-53-баптар

5 Мемлекеттік өкіметтің жергілікті органдары
54-77-баптар

6 Бюджет
78-81-баптар

7 Сот және прокуратура
82-94-баптар

8 Азаматтардың негізгі құқықтары мен
міндеттері 95-110-баптар

9 Сайлау жүйелері
111-120-баптар

10 Елтаңба, ту, астана
121-123-баптар

Конституцияны өзгерту тәртібі
124-бап

1978 ЖЫЛҒЫ ҚАЗАҚ КСР
КОНСТИТУЦИЯСЫ 10 БӨЛІМНЕН, 19
ТАРАУДАН, 173 БАПТАН ТҰРДЫ

Бөлімдер

1 Қазақ КСР-інің қоғамдық құрылысы мен саясатының негіздері

2 Мемлекет және жеке адам

3 Қазақ КСР-інің ұлттық-мемлекеттік және әкімшілік-аумақтық құрылымы

4 Қазақ КСР-і халық депутаттарының Кеңестері және олардың сайлау тіртібі

5 Қазақ КСР-інің мемлекеттік өкіметі мен басқаруының жоғары органдары

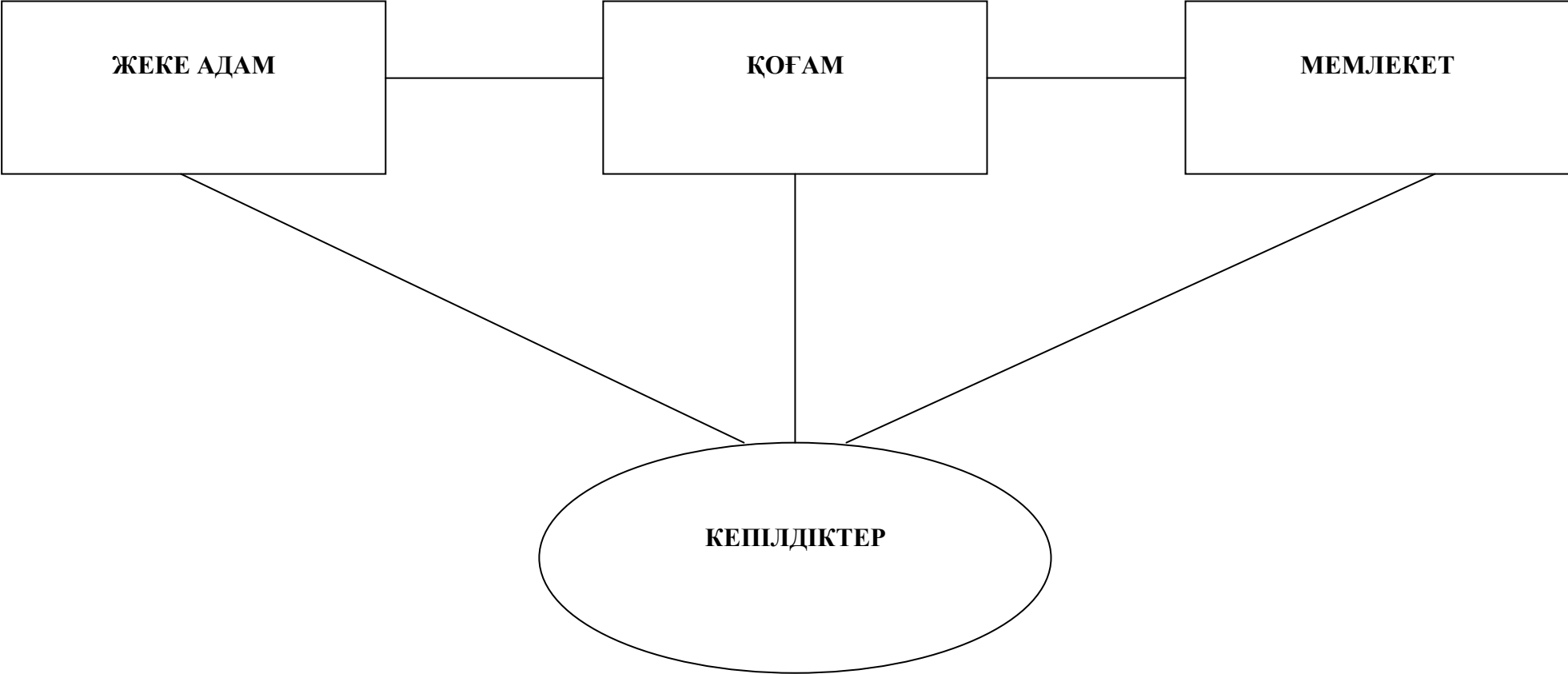
6 Қазақ КСР-індегі мемлекеттік өкімет пен басқарудың жергілікті органдары

7 Қазақ КСР-інің экономикалық және әлеуметтік дамуының мемлекеттік жоспары. Қазақ КСР-інің мемлекеттік бюджеті

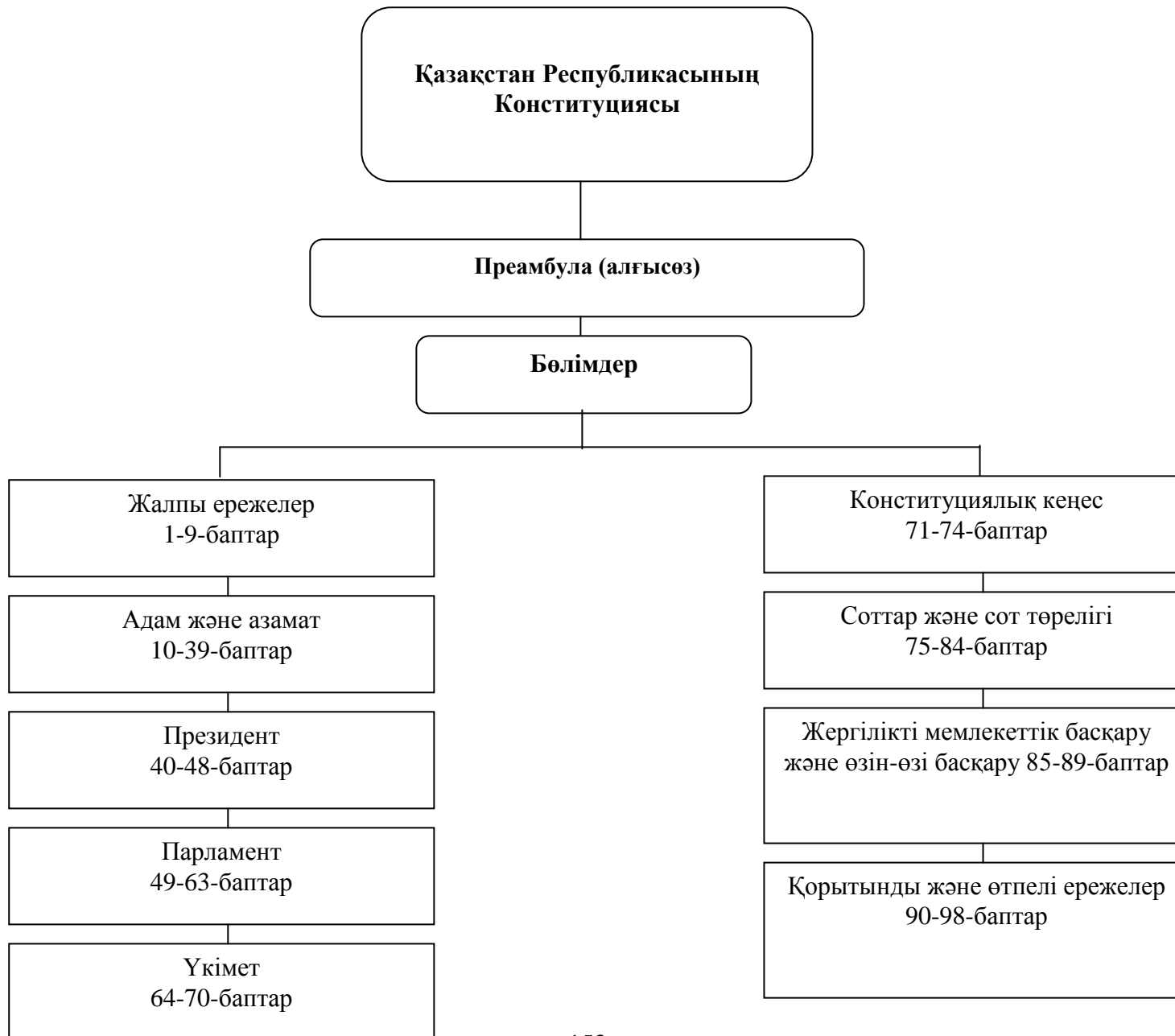
8 Сот төрелігі. Арбитраж және прокурорлық қадағалау

9 Қазақ КСР-інің елтаңбасы, туы, гимні және астанасы

10 Қазақ КСР Конституциясының қолданылуы және оны өзгерту тәртібі

ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІКТЕР
(Конституцияның 5-бабы)

**САЯСИ ПАРТИЯЛАР ЖАРҒЫ
МЕН БАҒДАРЛАМАДА
АЙҚЫНДАЛҒАН МАҚСАТТАР
МЕН МІНДЕТТІРДІ ЖҮЗЕГЕ
АСЫРУ ҮШІН ЗАҢДАРДА
БЕЛГІЛЕНГЕН ТӘРТІПШЕН**

Өз қызметі туралы ақпаратты тарату және өздерінің мақсаттары мен міндеттерін насихаттауға

Қауымдастықтарға (одақтарға), сайлау блоктарына ерікті негіздерде бірігуге

Қазақстан Республикасының Президенттігіне, Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің және Қазақстан Республикасы мәслихаттарының депутаттығына кандидаттар ұсынуға; Қазақстан Республикасының мәслихаттарындағы өз өкілдері арқылы Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының депутаттығына кандидаттар ұсынуға

Бұқаралық ақпараттың басқа құралдарын құруға

Баспа қызметін жүзеге асыруға

Жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар, шерулер мен пикеттер өткізуге

Кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруға, «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасы Заңымен белгіленген шектерде шаруашылық серіктестіктер, мекемелер, қоғамдық қорлар құруға

Осы Заңда Қазақстан Республикасының өзге де заң актілерінде көзделген құқықтарды жүзеге асыруға құқылы

Қоғамдық бірлестіктерге қойылатын шектеулер

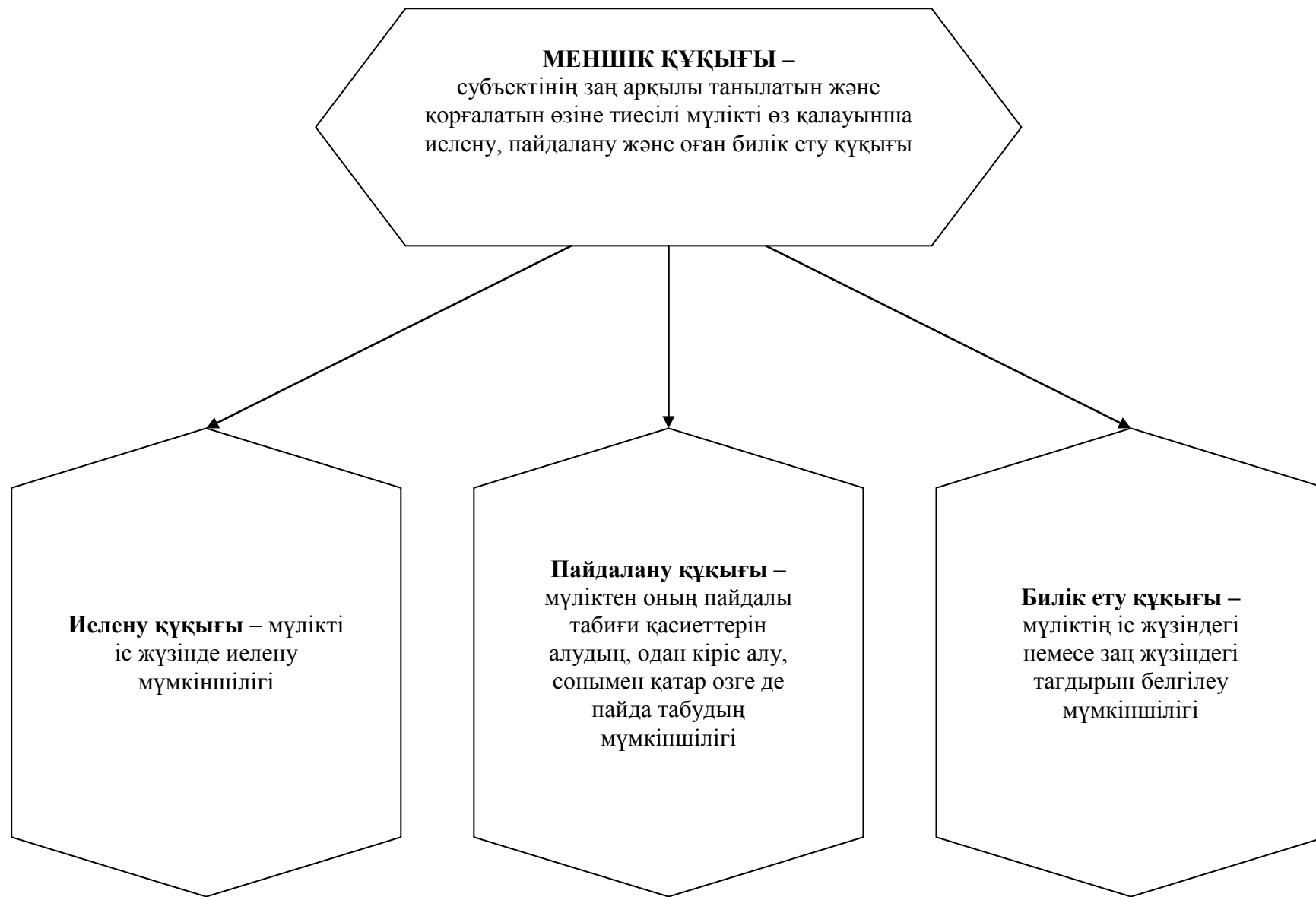
ТҮЙІМ САЛЫНАДЫ:

- әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық араздықты қоздыруға;
- Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге;
- Қазақстан Республикасының тұтастығын бұзуға;
- Заңдарда көзделмеген әскерилендірілген құрамалар құруға.

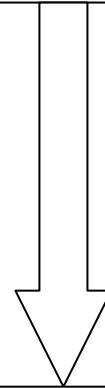
Партиялар мен саяси қозғалыстар үшін қосымша шектеулер

ТҮЙІМ САЛЫНАДЫ:

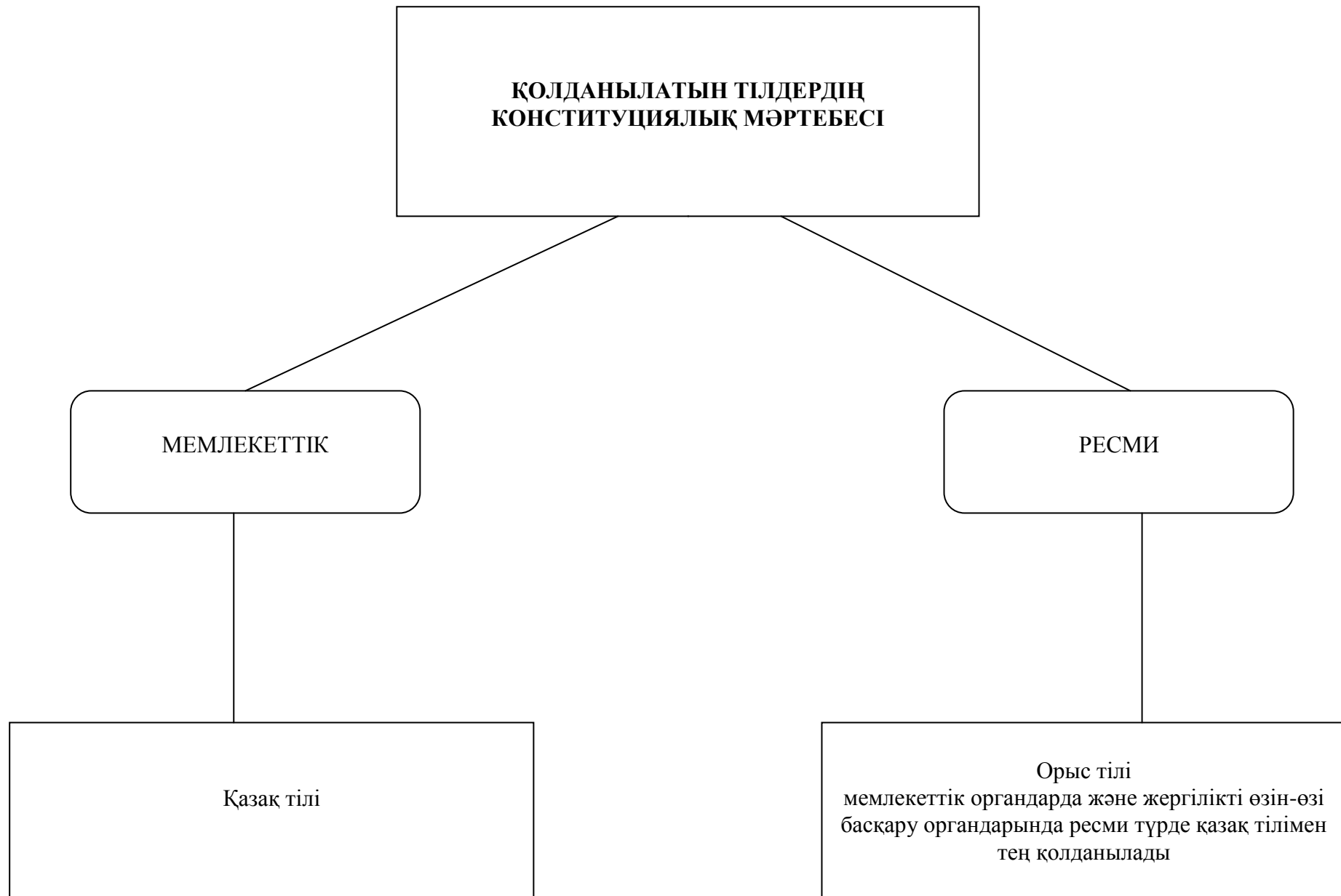
- діни негіздегі партиялар мен саяси қозғалыстар құруға;
- мемлекеттік органдарда құруға;
- шет мемлекеттерден, шетелдік заңды тұлғалардан және азаматтардан материалдық көмек алуға;
- шет мемлекеттердің саяси партияларының Қазақстан аумағындағы қызметіне;
- мемлекеттік органдардың ісіне араласуға;
- мемлекеттен көмек алуға.

**ТЕК ҚАНА МЕМЛЕКЕТТІК МЕНШІКТІҢ
ОБЪЕКТІЛЕРІ**

**Жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар
дүниесі, басқа да табиғи ресурстар**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БАСҚА МЕМЛЕКЕТТЕРМЕН ӨЗАРА
ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ ТҮБЕГЕЙЛІ ПРИНЦИПТЕРІ**
(Конституцияның 8-бабы)

Халықаралық құқықтың принциптері мен қалыптарын құрметтеу

Ынтымақтастық пен тату көршілік қарым-қатынас

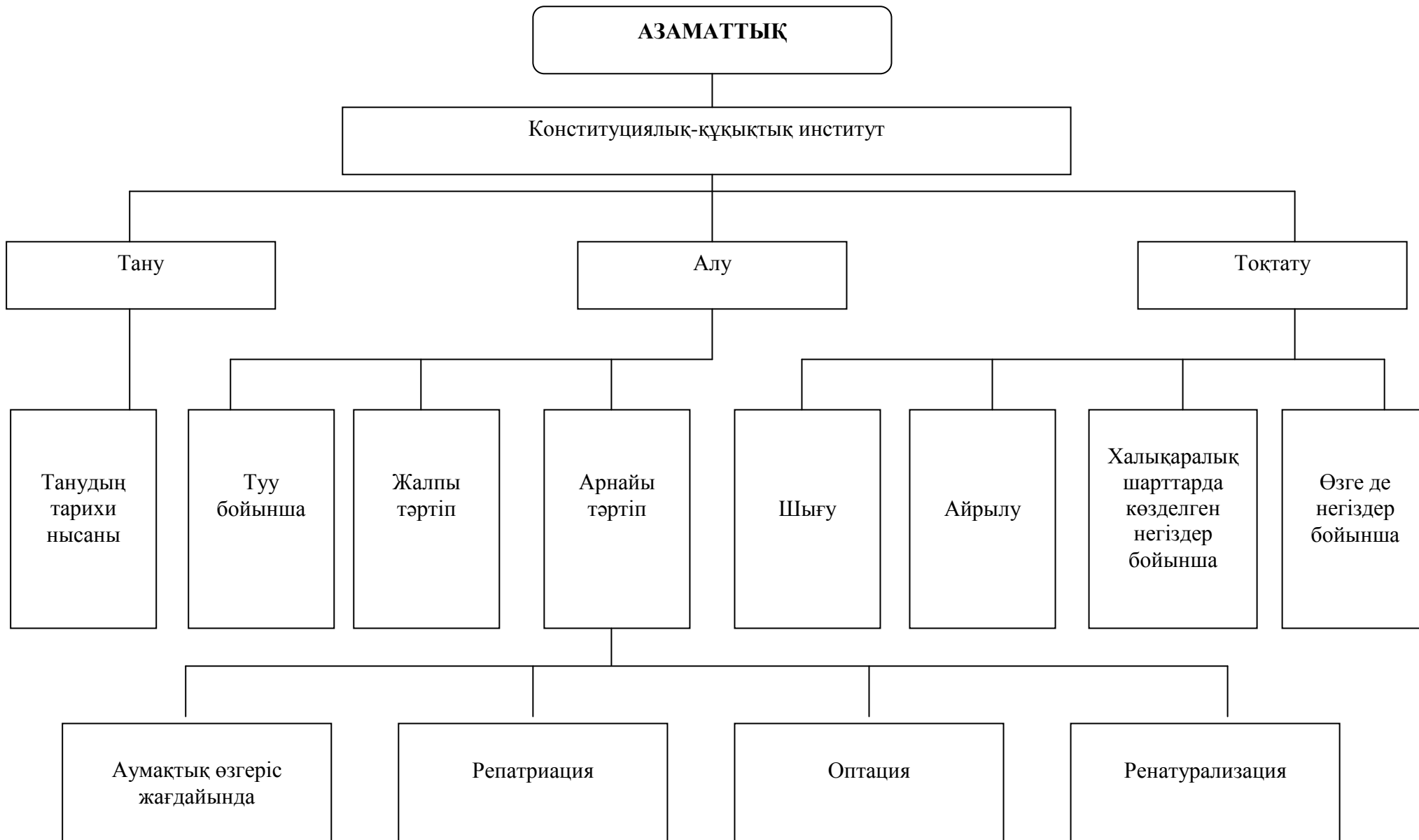
Теңдік пен бір-бірінің ішкі істеріне араласпау

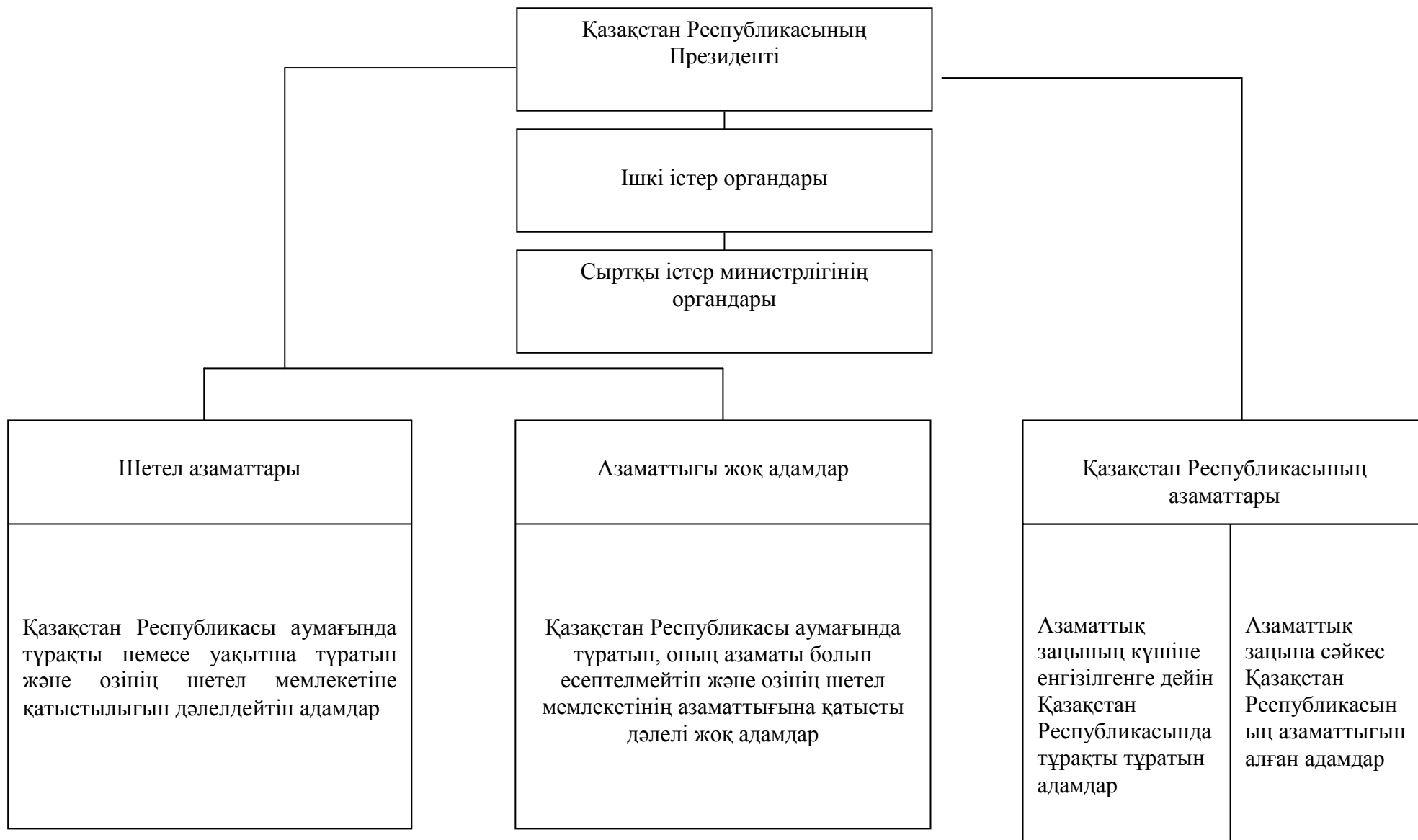
Дауларды бейбіт жолмен шешу

Қарулы Күшті бірінші болып қолданудан бас тарту

АДАМНЫҢ ЖӘНЕ АЗАМАТТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫНЫҢ НЕГІЗДЕРІ

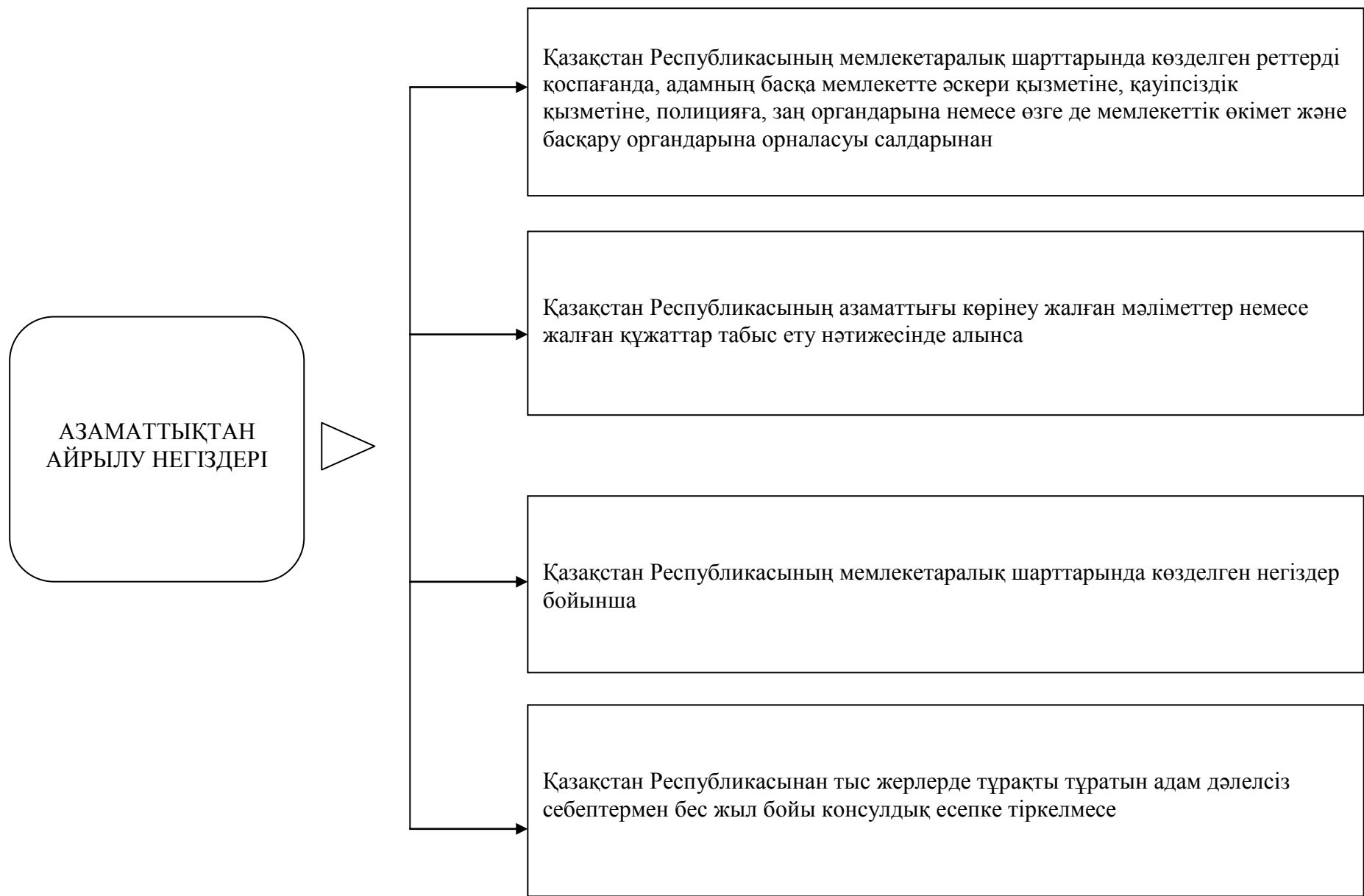

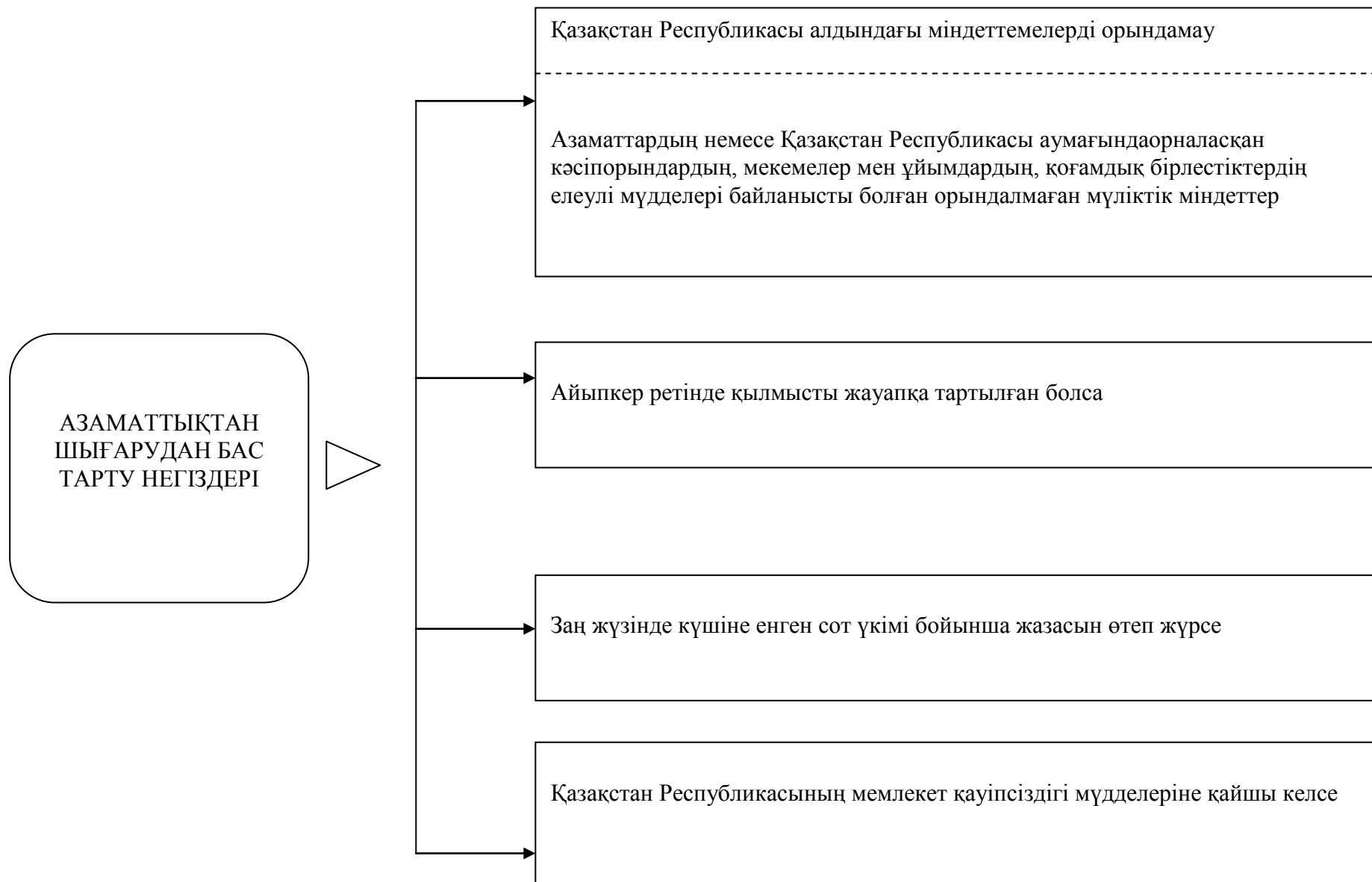

АЗАМАТТЫҚҚА ҚАБЫЛДАУ ШАРТТАРЫ

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТАР МЕН БОСТАНДЫҚТАР

Өмір сүруге құқығы бар

Кешірім жасау құқығы бар

Жеке бастың бостандығына құқығы бар

Қадір-қасиетіне қол сұғылмауға құқығы бар

Жеке өміріне қол сұғылмауына, өзінің және отбасының құпиясы болуға, абыройы мен ар-намысының қорғалуына құқығы бар

Жеке салымдары мен жинаған қаражатының, жазысқан хаттарының, телефон арқылы сөйлескен сөздерінің, почта, телеграф арқылы және басқа жолдармен алысқан хабарларының құпиялылығы сақталуына құқығы бар

Өзінің қай ұлтқа, қай партияға және қай дінге жататынын өзі анықтауға және оны көрсету-көрсетпеуге хақылы

Ана тілі мен мәдениетін пайдалануға, қарым-қатынас, тәрбие, оқу және шығармашылық тілін еркін тандап алуға құқығы бар

Сөз бен шығармашылық еркіндігіне құқығы бар

Қазақстан Республикасы аумағында еркін жүріп-тұруға және тұрғылықты мекенді өз қалауынша тандап алыға құқығы бар

Республикадан тыс жерлерге кетуіне және Республикаға кедергісіз қайтып оралуына құқығы бар

Ар-ождан бостандығына құқығы бар

Бірлесу бостандығына құқығы бар

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰҚЫҚТАР

(Конституцияның 24-31-баптары)

Меншік иелері болуға құқығы бар

Еңбек ету бостандығына құқығы бар

Қызмет пен кәсіп түрін таңдауға құқығы бар

Қауіпсіздік пен тазалық талаптарына сай еңбек ету жағдайына, еңбегі үшін нендей бір кемсітусіз сыйақы алуына, сондай-ақ жұмыссыздықтан әлеуметтік қорғалуға құқығы бар

Жеке және ұжымдық еңбек дауларын шешу құқығы бар

Ереуіл жасауға құқығы бар

Тынығуға құқығы бар

Тұрғын үйге қол сұғылмайтындық құқығы бар

Жеке меншікке құқығы бар

Мұрагерлік құқығы бар

Кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне құқығы бар

Балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу – ата-ананың табиғи құқығы

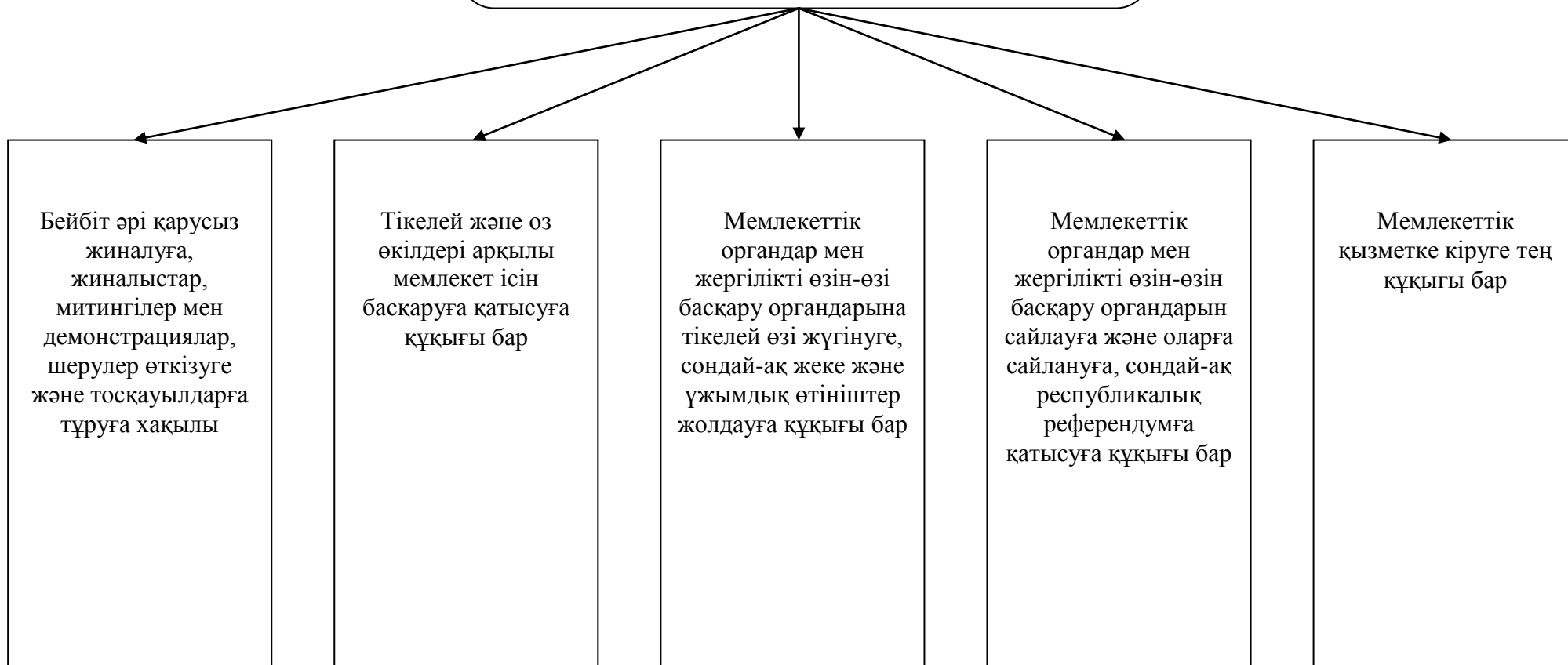
Жасына келген, науқастанған, мүгедек болған, асыраушысынан айрылған жағдайда әлеуметтік қамсыздандырылуына құқығы бар

Денсаулығын сақтауға құқығы бар

Мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуға құқығы бар

Өміс сүру мен денсаулыққа қолайлы айналадағы ортаға құқығы бар

САЯСИ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫ

АЗАМАТТАРДЫҢ НЕГІЗГІ МІНДЕТТЕРІ

Республиканың Конституциясын және заңдарын сақтау

Басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен ар-намысын құрметтеу

Республиканың мемлекеттік рәміздерін құрметтеу

Заңды түрде белгіленген салықтарды, алымдарды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу

Қазақстан Республикасын қорғау

Заңда белгіленген тәртіп пен түрлер бойынша әскери қызметті атқару

Тарихи және мәдени мұралардың сақталуына қамқорлық жасау, тарих пен мәдениет ескерткіштерін қорғау

Табиғатты сақтау және табиғат байлықтарына ұқыпты қарау

АДАМНЫҢ ЖӘНЕ
АЗАМАТТЫҢ
ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН
БОСТАНДЫҚТАРЫНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ
КЕПІЛДІКТЕРІ

Қазақстан Республикасында Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі

Әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы

Әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар

Әркімнің билікті заң көмегін алуға құқығы бар. Заңда көзделген жағдайларда заң көмегі тегін көрсетіледі

Заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең

Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешбір ешқандай кемсітуге болмайды

Ешкімнің өз бетінше адам өмірін қиюға хақысы жоқ. Өлім жазасы ерекше ауыр қылмыс жасағаны үшін ең ауыр жаза ретінде заңмен белгіленеді, ондай жазаға кесілген адамға кешірім жасау туралы арыздану құқығы беріледі

АДАМНЫҢ ЖӘНЕ
АЗАМАТТЫҢ
ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН
БОСТАНДЫҚТАРЫНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ
КЕПІЛДІКТЕРІ

Заңда көзделген реттерде ғана және тек соттың немесе прокурордың санкциясымен тұтқындауға және қамауда ұстауға болады, тұтқындалған адамға сотқа шағымдану құқығы беріледі. Прокурордың санкциясынсыз адамды жетпіс екі сағаттан аспайтын мерзімге ғана ұстауға болады

Ұсталған, тұтқындалған, қылмыс жасады деп айып тағылған әрбір адам сол ұсталған, тұтқындалған немесе айып тағылған кезден бастап адвокаттың көмегін пайдалануға құқылы

Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды

АДАМНЫҢ ЖӘНЕ
АЗАМАТТЫҢ
ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН
БОСТАНДЫҚТАРЫНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ
КЕПІЛДІКТЕРІ

Мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары әрбір азаматқа өзінің құқықтары мен мүдделеріне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті

Сөз бен шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі. Цензураға тыйым салынады

Әркімнің заң жүзінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиясы болып табылатын мәліметтер тізбесі заңмен белгіленеді

Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді, оның тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруді, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық астамшылықты, сондай-ақ қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа бас ұруды насихаттауға немесе үгіттеуге жол берілмейді

**«Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы» пәні
бойынша оқу үлгерімінің жетістіктерін сырттай бағалауға арналған тест
сұрақтары**

1. Заң ұғымы ретінде жеке тұлғаның конституциялық мәртебе құрылымына қандай компоненттер кіреді?

- A) конституцияның нормаларын сақтау
- B) азаматтық**
- C) конституцияның адам және азамат бөлімін жатқа білу
- D) негізгі құқық, бостандықтар, заңды мүдделер мен міндеттер**
- E) құқықтық мәртебенің кепілдіктері**
- F) құқықтық нормалардың нақтылығы
- G) адамгершілік
- H) заңды бұзбау

2. Азаматтық дегеніміз не?

- A) азаматтық ұғымның өз табиғатымен белгіленген құбылыс**
- B) тұтас болатын құбылыс**
- C) азаматтардың теңдігіндегі құбылыс
- D) қанаушы топтардың құбылысы
- E) еркіндік құбылысы
- F) саяси-құқықтық құбылыс**
- G) бостандық
- H) заңдылық

3. Азаматтық институт қандай көзқарастардан тұрады?

- A) маркстік-лениндік ілімге негізделген**
- B) сталиндік ілімге негізделген
- C) социалистік емес мемлекеттерде танылған**
- D) идеяландырылмаған
- E) идеяландырылған**
- F) демократиялық емес мемлекеттерде танылған
- G) тек социалистік мемлекеттерде танылған
- H) жалпыәлеуметтік көзқарас

4. Азаматтылық неден көрініс табады?

- A) мемлекеттен
- B) заңнан
- C) құқықтан
- D) азаматтық мораль нормаларын игеруден**
- E) азаматтық қатынастардан
- F) саяси құқықтық міндеттерді игеруден**
- G) тұрмыстық міндеттерді игеруден
- H) саяси құқықтық міндеттерді жүзеге асыру қабілетінен**

5. Азаматтылық қандай кезде көрініс табады?

- A) өз міндеттерін орындамаған кезде
- B) өзінің жалаң міндетін орындаған кезде**
- C) мемлекеттің заңсыз әрекеттеріне қарсы тұрған кезде
- D) өз-өзін қорғаған кезде
- E) мемлекетке опасыздық жасаған кезде
- F) мемлекет органдары мен лауазымды тұлғаларының заңсыз әрекеттеріне қарсы тұрған кезде**
- G) құқықты білген кезде
- H) басқа мемлекетке шыққанда

6. ҚР азаматтығы қандай негіздер бойынша алынады?

- A) тууы бойынша
- B) өзге елдің азаматы болса
- C) азаматтығы жоқ болса
- D) ҚР туылса
- E) ҚР азаматтығына қабылдау нәтижесінде**
- F) ҚР халықаралық шартында көзделген негіздер бойынша**
- G) ҚР АІЖК негіздер бойынша
- H) Қылмыстық құқық бойынша

7. БҰҰ шеңберінде барлық адамдардың құқықтары мен міндеттерін қорғау негізінде қандай құжаттар қабылданды?

- A) «Адам құқығы декларациясы»
- B) «Балалар құқығы декларациясы»**
- C) «Бостандық туралы»
- D) «Әйелдердің саяси құқы туралы конвенция»**
- E) «Адамдардың азаматтық және саяси құқығы туралы»**
- F) «Адам өмірі туралы»
- G) «Азаматтықты алу туралы»
- H) «Мемлекеттік тіркеу туралы»

8. Адам құқықтарын қорғауға байланысты халықаралық актілер қандай негізгі құқытар мен бостандықтарды жариялайды?

- A) кез-келген адам орта білім алуға құқылы
- B) барлық адам жоғарғы білім алуға міндетті
- C) кез-келген адам өмір сүруге, бостандыққа құқылы**
- D) ешкім де азапталмауы тиіс**
- E) шет елдерге шығуға құқылы
- F) кез-келген адам еңбек етуге, дем алуға, емделуге құқылы**
- G) ешкімнің алдында есеп бермеуге құқылы
- H) мемлекеттік істерге араласпауға құқылы

9. Адам құқықтары мен бостандықтары:

- A) 18 жастан басталады
- B) 16 жастан басталады
- C) әркімге тумысынан жазылған**
- D) тұрмыс құрған соң басталады
- E) абсолютті деп танылған**
- F) адан құқықтары мен бостандықтарынан ешкім де айыра алмайды**
- G) нормативтік құқықтық актілерде белгіленген
- H) Президентке тәуелді

10. ҚР азаматын ешқандай жағдайда:

- A) қорлауға болмайды
- B) өлтіруге болмайды
- C) азаматтығынан айыруға болмайды**
- D) басқа елге жіберуге болмайды
- E) ҚР тыс жерлерге аластатуға болмайды**
- F) ата-анасына айыруға болмайды
- G) балаларынан айыруға болмайды
- H) өзінің азаматтығын өзгерту құқығынан айыруға болмайды**

11. Конституцияда адам мен азаматтың құқықтық мәртебесіне негіз боларлық қандай принциптер орнықты?

- A) адам құқығы мен бостандығының айнымастығы
- B) конституция құқықтар мен бостандықтарды теріс пайдалануға тыйым салады**
- C) конституциялық құқық пен бостандықтың заңсыз шектелуіне тыйым салынады**
- D) адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары шектеулі
- E) олардың құқықтары мен бостандықтары сот арқылы беріледі
- F) теріс қылықтар болса құқықтар ымен бостандықтар алынып қояды
- G) заң өзгергенде құқықтар мен бостандықтар да өзгереді
- H) адамдар бір-біріне мүдделілігі

12. Егер өміріне, денсаулығына, азаматтық қадір-қасиетіне қауіп төнсе ір адам:

- A) өзін-өзі қорғауға құқылы
- B) мемлекеттік органдардан көмек сұрауға құқылы**
- C) оған қарсы шығуға құқылы
- D) заңмен қорғалуға құқылы**
- E) ешнәрсеге құқығы жоқ
- F) сотқа жүгінеді
- G) ҚР Президентіне жүгінуге құқылы**
- H) Прокурорға жүгінеді

13. Жеке адамның өміріне қол сұқпаушылық дегеніміз:

- А) ешкімді азаптауға боолмайды**
- В) ешкімнің есімін өзгертуге болмайды
- С) себепсіз некеге араласуға болмайды
- Д) ата-анасының рұқсатынсыз балаға ат қоюға болмайды
- Е) зорлық-зомбылық жасауға болмайды**
- Ғ) адамның қадір қасиетін қорлайтынай жәбір көрсетуге болмайды**
- Г) баланы балалар үйіне дәлелсіз беруге болмайды
- Н) жалған құжат жасауға болмайды

14. Адам және азаматтардың экономикалық құқықтары ҚР Конституциясында келесі мазмұнда бекітілген:

- А) Сөз бен шығармашылық еркіндігіне кепілдік беріледі өз мүлкін кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалануға құқығы бар**
- В) әркімнің сөз сөйлеу тілін таңдауға құқығы бар
- С) Республика азаматтары заңмен белгіленген кепілді медициналық көмектің келемін тегін алуға хақылы**
- Д) ешкімге қарсы сөз айтуға болмайды
- Е) ҚР діни бағытты таңдауға жол берілмейді
- Ғ) ҚР діни бағытты таңдауға рұқсат етілген
- Г) Әркімнің ар-ождан бостандығына құқығы бар**
- Н) екі жерде жұмыс істеуге болмайды

15. Азаматтық қоғам құрылымының негізін қалайтын элементтері:

- А) қоғам үшін түрлі қызмет пен қызмет көрсетулердің кең ауқымын іске асыратын, қызметтің алуан түрін жүзеге асыратын мемлекеттік емес ұйымдар жатады**
- В) халықаралық шарттар жатады
- С) саяси партиялар, жергілікті қоғамдастықтар, кәсіптік одақтар, діни бірлестіктер, шығармашылық, қоғамдық ұйымдар мен ғылыми одақтар және бірлестіктер**
- Д) мемлекетте адамдардың мүддесінің жоғары тұруы
- Е) еңбек ету жоғары бағаланады
- Ғ) мемлекетте мемлекеттің мүддесінің жоғары тұруы**
- Г) мемлекетте Президенттің мүддесінің жоғары тұруы
- Н) заңның жоғары болуы

16. Адам және азаматтардың конституциялық міндеттерінің түсінігін қалыптастыратын ұғымдар:

- А) Мемлекет конституциясында бекітілген жеке тұлғалардың міндеттері**
- В) Конституцияда бекітілген Президенттің міндеттері
- С) Адам және азаматтың құқықтық мәртебесінің негізгі элементті**
- Д) ар-намыс пен қадір-қасиеттерді бағалау

- Е)Занды тұлғалардың міндеттері
- Ғ)Азаматтардың конституцияны құрметтеуі міндеті
- Г)орындалуы міндетті емес жеке тұлғалардың міндеттері
- Н)Конституцияда бекітілген, орындалуы міндеттігі жеке тұлғалардың міндеттері**

17.Жеке тұлғаның құқықтық мәртебесін қалыптастыратын элементтер:

- А)Құқықсубъектілік**
- В)құқықтық объект
- С)қылмыстық құқықтық принциптер
- Д)еңбек қабілеттілігі
- Е)Азаматтық, құқықтық принциптер**
- Ғ)Негізгі құқықтар мен бостандықтар, заңды мүдделер мен міндеттер және құқықтық мәртебенің кепілдіктері**
- Г)тұлғаның негізгі міндеттері
- Н)адами қасеттер

18.Конституцияға азаматтық туралы негізгі қағидалар:

- А)барлық азаматтардың теңдігі туралы**
- В)оқу еркіндігін қамтамасыз ету туралы
- С)орта білім алуға міндеттілігін шектеу
- Д)азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдігі туралы**
- Е)құқықтар мен бостандықтардың шектелуіне жол берілмейтіндігі туралы**
- Ғ)барлық адамдардың бостандығы шектелуі мүмкіндігі туралы
- Г)еңбек ету бостандығынан айыру туралы
- Н)құқықсубъектілігін шектеу туралы

19.Жеке меншік қандай жолдармен алынуы мүмкін:

- А)материалдық игілік өндірісі, рухани құндылық**
- В)өтініш беру арқылы
- С)мұра, сйлық алу**
- Д)сенім білдіру арқылы
- Е)бағалы қағаздарды өткізу**
- Ғ)өз қалауы бойынша
- Г)Президенттің өтінуі бойынша
- Н)мемлекет арқылы алынады

20.Меншік иесінің құқығы қандай элементтен тұрады:

- А)иелену құқығы**
- В)меншік құқығы
- С)пайдалану құқығы**
- Д)күш қолдану

- Е) жерді құнарсыздандыру
- Ғ) иелену құқығы**
- Г) күтіп-бағу құқығы
- Н) экономикалық жақсарту

21. Республика заңнамасына сәйкес судьяға қойылатын талаптар:

- А) Судьяның адалдығына, әділдігіне күмән туғызатын барлық нәрседен аулақ болуға міндетті
- В) Сыбайлас жемқорлықтың кез келеген көріністеріне қарсы тұруға міндетті**
- С) Мемлекеттің саяси өміріне белсенді қатысуға міндетті
- Д) ҚР азаматтығынан шықпауға міндетті
- Е) ҚР Конституциясын және заңдарын бұлжытпай сақтауға, судьяның антына адал болуға міндетті**
- Ғ) Депутаттық әдеп ережелерін бұзбауға міндетті
- Г) Саяси партияның мүшесі болуға міндетті
- Н) Республикалық және жергілікті сайлауларға қатысуға міндетті

22. Судьяның өкілеттігі тоқтатылады:

- А) іс-әрекетке қабілетсіз не іс-әрекетке қабілеті шектеулі деп танылса
- В) қайтыс болса не соттың шешімімен қайтыс болды деп жарияланса**
- С) ол іс сапармен шет елге кетсе
- Д) саяси партияның мүшесі болса
- Е) оған қатысты айыптау үкімі заңды күшке енеді**
- Ғ) сот шешімімен хабар-ошарсыз кеткен деп танылса
- Г) оған қатысты қылмыстық іс қозғалса**
- Н) қылмыстық іс бойынша жәбірленуші болып табылса

23. Жергілікті соттар:

- А) қалалық және ауданаралық соттар
- В) төрелік соттар
- С) облыстық және оларға теңестірілген соттар**
- Д) конституциялық соттар
- Е) аудандық соттар**
- Ғ) муниципалдық соттар
- Г) аралық соттар
- Н) төтенше соттар

24. ҚР Жоғарғы Сот Кеңесінің өкілеттіктері:

- А) Республиканың Жоғарғы Сотын құрады
- В) Жоғарғы Сот регламентін бекітеді**
- С) Судьяларды қызметке тағайындайды
- Д) Жоғарғы Сот Төрағасының бос орнына кандидатураны қарайды**

- Е) Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынуы бойынша Жоғарғы Сот судьясының бос орнына кандидатураны қарайды**
- Ф) Судьялардың тәуелсіздігі мен оларға ешкімнің тиіспеу кепілдіктерін қамтамасыз етеді
- Г) Судьяларды қызметінен босатады
- Н) Судьяларды ешкімнің тиіспеушілігі құқығын айырады

25. ҚР Жоғарғы Сотының мәртебесі:

- А) Қылмыстық және азаматтық істерді қарайтын өкілді орган болып табылады**
- В) Сот практикасының мәселелері бойынша түсіндірмелер береді**
- С) Мемлекеттік қызметшілерге қатысты қылмыстық істерді қарайтын орган
- Д) Жергілікті және басқа соттардың қарауына жатқызылған азаматтық, қылмыстық өзіне істер бойынша жоғарғы сот отғаны болып табылады.
- Е) Барлық мемлекеттік органдардың қызметінде заңдылықтың сақталуына бақылау жасайтын сот органы**
- Ф) Конституциялық қадағалауды жүзеге асыратын жоғары сот органы
- Г) Конституция нормаларына ресми түсіндірме беретін орган
- Н) Заңда көзделген іс жүргізу нысандарында жергілікті және басқа соттардың қызметін қадағалауды жүзеге асырады.

26. Сот мекемлері қандай біртұтас жүйеден тұрады:

- А) азаматтық**
- В) жазалаушылық
- С) құқық қорғаушылық
- Д) қылмыстық**
- Е) құқық қолданушылық
- Ф) құқық шығарушылық
- Г) әкімшілік**
- Н) заң шығарушылық

27. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сот Кеңесінің өкілеттіктері:

- А) Судьялардың тәуелсіздігі мен оларға ешкімнің тиіспеу кепілдіктерін қамтамасыз етеді**
- В) Республиканың Жоғарғы Сотын құрады
- С) Судьяларды қызметінен босатады
- Д) Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынуы бойынша Жоғарғы Сот судьясының бос орнына кандидатураны қарайды**
- Е) Жоғарғы сот алқаларының төрағаларын тағайындайды
- Ф) судьяларды қызметке тағайындайды
- Г) Жоғарғы сот төрағасының бос орнына кандидатураны қарайды**
- Н) судьяларды ешкімнің тиіспеушілігі құқығынан айырады

28. Судьяның қызметі сиыспайды:

- A) шығармашылық қызметтерді атқарумен
- B) депутаттық мандатпен
- C) **коммерциялық ұйымның басшы органының немесе байқаушы кеңесінің құрамына кірумен**
- D) оқытушылық қызметті атқаруымен
- E) **кәсіпкерлікпен айналысумен**
- F) соттың төрағасы болуымен
- G) сот алқасының төрағасы болуымен
- H) ғылыми қызметті атқаруымен

29. Мамандандырылған соттар:

- A) қалалық соттар
- B) **кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі соттар**
- C) **әкімшілік соттар**
- D) ауданаралық соттар
- E) аудандық соттар
- F) облыстық соттар
- G) **әскери соттар**
- H) конституциялық соттар

30. Сот билігінің белгілерін ата:

- A) **сот органдары заңдылық пен құқық тәртібін нығайтуға жәрдемдеседі**
- B) оның қызметі шетелдердің аумағында да қолданылады
- C) сот заң шығарушылық билікті жүзеге асырады
- D) **сот қызметі мемлекеттің бүкіл кестігінде әрекет ететін Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді**
- E) сот заң нормаларында сәйкес жарлықтар шығарады
- F) **сот органдарының шешімі мемлекеттік органдар, лауазымды тұлғалар, азаматтар, олардың бірлестіктері үшін міндетті**
- G) сот шешімдері халықаралық шарттарға ғана негізделеді
- H) сот органдарының жарлықтары мемлекеттік органдар, лауазымды тұлғалар, азаматтар, олардың бірлестіктері үшін міндетті

31. Судья заң қолдану кезінде басшылыққа алуға тиіс әділ сот принциптерін көрсетіңіз:

- A) азаматтардың жеке өмірі, жеке және отбасылық құпиясы заңның қорғауында болады
- B) **адамның кінәлі екендігі заңды күшіне енген сот үкімімен танылғанша ол жасалған қылмысқа кінәлі емес деп есептеледі**
- C) **айыпталушы өзінің кінәсіз екендігін дәлелдеуге міндетті емес**
- D) сот төрелігі мен сот алдындағы теңдігі
- E) сот ісі мемлекеттік тілде жүргізіледі
- F) **заңсыз тәсілмен алынған дәлелге заңдық күш бермеу**

- G) соттар мен барлық сот сатыларында сотта істі қарау ашық жүргізіледі
- H) сот актілері барлық азаматтарға міндетті

32. Сот жүйесінің біртұтастығын қаматамасыз ететін факторларды көрсетіңіз:

- A) сот актілері барлық азаматтарға міндетті
- B) сот органдарының жарлықтары мемлекеттік органдар, лауазымды тұлғалар, азаматтар, олардың бірлестіктері үшін міндетті
- C) сот билігі заңдарда белгіленген, барлық соттар үшін біртұтас сот ісін жүргізу нысандарында жүзеге асырылады**
- D) сот органдарының жарлықтары ТМД елдері үшін міндетті
- E) барлық соттар тек республикалық бюджеттен қаржыландырылады
- F) соттар мен барлық сот сатыларында сотта істі қарау ашық жүргізіледі
- G) сот ісі мемлекеттік тілде жүргізіледі
- H) барлық соттар Конституциясында айтылған Қазақстан Республикасының қолданыстағы құқығын қолданады**

33. ҚР Жоғарғы Сот Кеңесінің құрамы:

- A) Жоғарғы Соттың Төрағасы
- B) Тергеу бөлімінің бастығы
- C) Президент
- D) Әділет министрі**
- E) Үкімет басшысы
- F) Бас Прокурор**
- G) Маслихат депутаты
- H) Конституциялық Кеңестің Төрағасы

34. Жоғарғы Соттың органдары:

- A) қадағалау алқасы
- B) мамандандырылған соттар алқасы
- C) төтенше істер алқасы
- D) экономикалық істер алқасы
- E) азаматтық істер алқасы**
- F) муниципалдық істер алқасы
- G) бақылау алқасы
- H) соттың жалпы отырысы**

35. Заң судьның тәуелсіздігіне кепілдіктер белгілейді. Олар:

- A) заңи кепілдіктер
- B) материалдық кепілдіктер**
- C) экономикалық кепілдіктер
- D) мүліктік кепілдіктер
- E) ұйымдық кепілдіктер**
- F) ар-ождан кепілдіктері

- G) денсаулық кепілдіктері
- H) қауіпсіздік кепілдіктері

36. Судья міндетті:

- A) депутаттық қызметте болуға
- B) отбасыды болуға
- C) судьялар мәжілісінің құпиясын сақтауға**
- D) Жоғарғы Соттың Төрағасы болуға
- E) әділ төрелік ету жөніндегі қызметке кез-келген заңсыз араласуға қарсы тұруға
- F) заң мамандығына байланысты еңбектер жазуға
- G) ҚР Конституциясының заңдарын бұлжытпай орындауға**
- H) Қазақстан Республикасының аумағынан шықпауға

37. Судья тәртіптік жауапкершілікке тартылуы мүмкін:

- A) сот ісін тергеу барысында пара алған болса
- B) сот істерін қарау кезінде заңдылықты бұзғаны үшін**
- C) мемлекеттік құпияны сақтамаса
- D) Жоғарғы Кеңестің жиналысына келмесе
- E) судьялар мәжілісінің құпиясын ашса
- F) Конституциялық Кеңес мүшелеріне тіл тигізсе
- G) судья этикасына қайшы кір келтіретін қылық жасағаны үшін**
- H) еңбек тәртібін өрескел бұзғаны үшін**

38. Заң Жоғарғы Сот Кеңесі Төрағасына қандай өкілеттіктер берген:

- A) ұсыныстарға, қорытындыларға, шешімдерге және Кеңестің құжатына қол қояды**
- B) Кеңестің
- C) Кеңестің жұмысын ұйымдастыруды жақсартуға байланысты іс шаралар жасайды**
- D) Судьяларды қызметінен босатады
- E) Жоғарғы Сот Төрағасының ұсынуы бойынша Жоғарғы Сот судьясының бос орнына кандидатураны қарайды
- F) Жоғарғы сот алқаларының төрағаларын тағайындайды судьяларды қызметке тағайындайды
- G) Кеңестің шешімдерінің орындалуын қамтамасыз етеді**
- H) Облыстық және оған теңестірілген судьяларды жұмысынан босатады

39. Соттар туралы заңнамада, БҰҰ түсініктемелерінде және Халықаралық заңгерлер қауымдастығының нормативтерінде белгіленген халықаралық стандарттарды көрсетіңіз:

- A) Аудандық судьялардың қызметінің басымдылығы
- B) сот рәсімдерінің ережелері судьялардың қатысуымен немесе толығымен судьялар жасауға тиіс**

С) судьялардың жеке басының бостанығы туралы Президент шешім шығарады

Д) атқарушы билік соттардың қызметін бақыламауға тиіс

Е) соттар заңға, конституцияға және парламентке бағынады

Ғ) соттарды басқару үшін жауапкершілік судьяларға жүктелуге тиіс

Г) соттар атқарушы биліктің біртұтас құрамдас бөлігі

Н) соттар материалдық жағыннан қамтамасыз етілмейді

40. Аудандық сот төрағасының міндеттері:

А) сот істерін қарауды ұйымдастыру

В) сот кеңселігіне жалпы басшылық етуді жүзеге асыру

С) Жоғарғы Сот Төрағасын сайлауда дауыс беру

Д) Жоғарғы Сот Кеңесінің құрамына болу

Е) судья лауазымына кандидаттарды сынақ мерзімінен өтуін қамтамасыз ету

Ғ) Облыстық сот судьяларын сайлауға қатысады

Г) мамандадырылған соттарға басшылық жасайды

Н) Жоғарғы Сот Төрағасын сайлауға

41. Облыстық соттың құрамы:

А) аудандық сот төрағасы

В) облыстық сот төрағасынан

С) мамандандырылған сот төрағаларынан

Д) алқа төрағаларынан

Е) судьялардан

Ғ) тергеу бөлімінің бастығынан

Г) анықтау органының бастығынан

Н) Жоғарғы Сот Төрағасынан

42. Облыстық сот төрағаларының өкілеттіктері:

А) қадағалау алқасына басшылық етеді

В) мамандадырылған соттарға басшылық жасайды

С) аудандық соттардың төрағалары мен судьяларына қатысты тәртіптік іс қозғайды

Д) Жоғарғы Сот Төрағасын сайлауда дауыс беру

Е) сот істерін қарауды ұйымдастыру

Ғ) облыстық соттың жалпы отырысына шақырады

Г) судья лауазымына кандидаттарды сынақ мерзімінен өтуін қамтамасыз ету

Н) судьялардың жеке басының бостанығы туралы Президент шешім шығарады

43. Аудандық соттың судьясы болу үшін белгілі бір шектелімдер болады.

Олар:

А) материалдық шектелім

В) конституциялық шектелім

- C) этикалық шектелім
- D) біліктілік шектелімі**
- E) моральдық шектелім
- F) денсаулығына шектелім
- G) тұрғылықты мекен-жайына шектелім
- H) саяси шектелім**

44. Соттардың материалдық-техникалық жағынан өзгеше қамтамасыз ету жөніндегі уәкілетті орган жүйесін кімдер құрады:

- A) Конституциялық Кеңес
- B) Жоғарғы Соттың жанындағы Комиетет**
- C) Үкімет
- D) Парламент
- E) Жоғарғы Соттың жанындағы облыстардың әкімшілері**
- F) Жоғарғы Сот кеңесі
- G) Жоғарғы Соттың жанындағы мағызы бар қалалар әкімшілері**
- H) Жоғарғы Сот

45. Қазақстан Республикасының Конституциясының қай баптары сот және сот төрелігіне арналған:

- A) 61
- B) 65
- C) 77**
- D) 64
- E) 81**
- F) 82**
- G) 74
- H) 73

46. Қоғамдық бірлестіктер кімдер деп танылады:

- A) Ведомстволар
- B) Саяси партиялар**
- C) Кәсіптік одақтар**
- D) Агенттіктер
- E) Жергілікті атқарушы органдар
- F) Діни бірлестіктер**
- G) Комитеттер
- H) Соттар

47. Қоғамдық бірлестіктер қандай ұйым болып табылады:

- A) Коммерциялық емес**
- B) Коммерциялық
- C) Жоғарғы өкілеттігі бар
- D) Пайда табуды көздемейтін**

- Е)Халықаралық
- Ғ)Коммерциялық, пайда табуды көздейтін
- Г)Коммерциялық, пайда табуды көздемейтін
- Н)Коммерциялық емес, пайда табуды көздемейтін**

48. ҚР-ның «қоғамдық бірлестіктер туралы» заң қандай қоғамдық бірлестіктерге қолданылады:

- А)Ерікті негізде құрылған, заңға қайшы келмейтін одақтар**
- В)Саяси партиялар**
- С)Барлық қоғамдық бірлестіктер**
- Д)Қоғамдық қозғалыстар
- Е)Мүгедектер ұйымы
- Ғ)Қоғамдық қорлар
- Г)Кәсіподақтар
- Н)Аталғандардың барлығы

49. Қоғамдық бірлестіктер мемлекеттік органдармен қандай жұмыстар жасауы мүмкін:

- А)саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтары мен бостандықтарын іске асыру мен қорғау**
- В)Сату-сатып алу шартын құруға
- С)Ғылыми, техникалық және көркем шығармашылығын дамыту**
- Д)Жазалау қызметтерін орындауға
- Е)Қаулылар шығаруға
- Ғ)Заңдар шығаруға
- Г)Патриоттық және адамгершілік тәрбие беру**
- Н)Мемлекеттік органдарды тіркеу

50. Қоғамдық бірлестіктер аппараттарының қызметкерлеріне қандай заңдар қолданылады:

- А)Тұрғын үй туралы**
- В)Жеке кәсіпкерлік туралы
- С)Еңбек заңнамасы**
- Д)Мемлекеттік қызмет туралы заң**
- Е)Сақтандыру туралы
- Ғ)Әлеуметтік қамсыздандыру туралы заң
- Г)Банк және банк қызметі туралы
- Н)Бәсекелестік туралы заң

51. Осы қоғамдық бірлестіктерді құруға тыйым салынады:

- А)Қоғамдық қорлар
- В)Саяси партиялар
- С)Діни бірлестіктер
- Д)Экстремистік мақсаттарды көздейтін бірлестіктер**

Е)ҚР-ның заңнамасында көзделмеген әскерилендірілген құрылымдарды құруға

Ғ)Мүгедектер ұйымы

Г)Оппозициялар

Н)Азаматтардың денсаулығы мен адамгершілік негіздеріне қастандық жасайтын қоғамдық бірлестіктер

52. ҚР-ның аумағында қандай құрылымдар жұмыс істей алады:

А)Халықаралық бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелері

В)Шетелдік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелері

С)Экстремистік мақсаттарды көздейтін қоғамдық бірлестіктер

Д)Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделмеген әскерилендірілген құрылымдар

Е)халықаралық және шетелдік коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелері

Ғ)Азаматтардың денсаулығы мен адамгершілік негіздеріне қастандық жасайтын қоғамдық бірлестіктер

Г)Министрліктер

Н)Ведомстволар

53. Қоғамдық бірлестік Қазақстан Республикасы азаматтарының жарғы қабылданып, кемінде он адамнан тұратын тобының бастамасы бойынша құру үшін басшы органдар қалыптастырылатын нені шақырады:

А)құрылтай съезі

В)Ассамблея

С)Референдум

Д)Форум

Е)Жиналыс

Ғ)Конференция

Г)Ереуіл

Н)Аталғандардың барлығы

54. Қандай тұлғалар қандай да бір саяси партияны қолдап әрекет етпеуге тиіс:

А)Әскери қызметшілер

В)Мұғалімдер

С)Дәрігерлер

Д)Ұлттық қауіпсіздік органдарының қызметкерлері

Е)Құқық қорғау органдарының қызметкерлері

Ғ)Өнеркәсіп қызметшілері

Г)Кәсіпкерлер

Н)Кәсіпорындарының қызметшілері

55. Жарғы қабылдау, оған өзгерістер мен толықтырулар енгізу қоғамдық бірлестіктің қандай органның құзыретіне жатады:

- A) Ассамблея
- B) Жиналыс**
- C) Референдум
- D) Форум
- E) құрылтай съезі**
- F) Ереуіл
- G) Конференция
- H) Аталғандардың барлығы**

56. Республикалық, аймақтық қоғамдық бірлестіктерді, шетелдік және халықаралық коммерциялық емес үкіметтік емес бірлестіктердің құрылымдық бөлімшелерін (филиалдары мен өкілдіктерін) мемлекеттік тіркеуді кім жүзеге асырады:

- A) ҚР Президенті
- B) ҚР Парламенті
- C) ҚР Әділет министрлігі**
- D) ҚР Ішкі істер министрлігі
- E) ҚР Сыртқы істер министрлігі
- F) Аумақтық әділет органдары**
- G) ҚР Үкіметі
- H) Әділет министрлігі мен оның өкілдіктері**

57. Саяси партияларға бірігу құқығы қандай тәртіппен жүзеге асырылады:

- A) Білім беру ұйымдарының оқу процессінде саяси партиялардың бағдарламалық, жарғылық талаптарын насихаттауға жол берілмейді
- B) ҚР – ның азаматы тек бір саяси партияға мүше бола алады**
- C) Саяси партияға мүше болу ҚР азаматының құқытары мен бостандықтарын шектеуге негіз бола алмайды**
- D) ҚР-ның аумағында басқа мемлекеттердің саяси партияларының қызметіне жол берілмейді
- E) Саяси партиялардың ұйымдық құрылымы аумақтық принцип бойынша құрылады
- F) Мемлекет саяси партиялардың құқықтары мен заңды мүдделерінің сақталуын қамтамасыз етеді**
- G) Парламент депутаттарының, мемлекеттік қызметшілердің саяси партиялардағы ақы төленетін қызметтерде болуына құқығы жоқ
- H) Халық атынан билік жүргізуге құқығы бар азаматтардың ерікті бірлестігі**

58. ҚР заңнамасына сәйкес қоғамдық бірлестіктер:

- A) Сайлау комиссиялары
- B) ҚР қоғамдық бірлестіктер ұғымы қалыптаспаған**

- С)ҚР азаматтарының бірлесу бостандығына құқығын жеке асыруда құрылатын бірлестіктер**
- D)Мемлекеттің бастамасымен құрылатын қоғамдық ұйымдар
- E)Коммерциялық емес ұйымдар**
- F)ҚР азаматтардың ортақ мақсаттарға жету үшін ерікті негізде құрылған, заңдарға қайшы келмейтін басқа да бірлестіктері қоғамдық бірлестіктер деп танылады**
- G)Құрылу мақсаты коммерциялық мүдделерді көздейтін мемлекеттік емес ұйымдар
- N)Халықаралық деңгейде экономикалық қызмет айналысатын ұйымдар

59. Саяси партияның атауында қандай белгілерді көрсетуге жол беріледі:

- A)Ұлттық атауын
- B)Этникалық белгісін
- C)Діни атауын
- D)Саяси партия сөзін**
- E)Аймақтық атауын
- F)Қауымдық атауын
- G)Партия сөзін**
- N)Заңда рұқсат етілген өзге де белгілер

60. Саяси партияның қандай нышандарын пайдалануға құқығы жоқ:

- A)Эмблемаларды
- B)Әнұранды
- C)Туларды
- D)ҚР Елтаңбасын**
- E)Вымпелдер
- F)ҚР Туы**
- G)ҚР Әнұраны**
- N)Занчоктарды

61. Саяси партияға мүше болу үшін қандай шектеулер қойылады:

- A)Міндетті түрде қазақ болуы тиіс
- B)Жасы 18 толмаған азаматтар**
- C)Тек 10000 а.е.к төлеу керек
- D)Тек Мұсылман болу
- E)Азаматтығы жоқ азаматтар**
- F)Мәжбүрлі түрде тағайындалған азаматтар
- G)Шетел азаматтар**
- N)Тек ер адамдар

62. Саяси партияға мүше болуды тоқтатуға негіздер:

- A)Христиан дінін ұстаушы болса
- B)Қайтыс болса**

- С) Орыс болса
- Д) Партиядан шығарылса**
- Е) Басқа ұлты болса
- Ғ) Басқа партияға ауысса**
- Г) Әйел жынысты адам болса
- Н) Кедей болса

63. Саяси партияны мемлекеттік тіркеу тіркеуші органға қандай құжаттарды тапсырған кезде жүзеге асырылады:

- А) тіркеуші орган белгілеген нысан бойынша өтініш**
- В) саяси партияның басшысы қол қойған саяси партияның екі дана етіп жасалған жарғысы мен бағдарламасы;**
- С) Президенттің бұйрығы
- Д) Парламенттің бұйрығы
- Е) саяси партияның құрылтай съезінің (конференциясының) хаттамасы**
- Ғ) Министрліктердің қаулылары
- Г) Жергілікті атқарушы органдардың жарлықтары
- Н) Азаматтың жеке басын куәландыратын куәлігі

64. Саяси партияның қызметі соттың шешімі бойынша үш айдан алты айға дейінгі мерзімге осы жағдайларда тоқтатылады:

- А) саяси партияның жарғысына қайшы келетін қызметті үнемі жүзеге асырған**
- В) саяси партия басшыларының экстремизмді жүзеге асыруға бағытталған жария шақыруы мен сөйлеген сөздері орын алған**
- С) Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарын бұзған;**
- Д) Партияның басшысы қайтыс болса
- Е) Партия өзінді банкрот деп жарияласа
- Ғ) Партияда аралас ұлтты азаматтар болса
- Г) Партияның қызметі ашық түрде жүргізілсе
- Н) Азаматтарды ерікті түрде шақырса

65. ҚР-да қозғамдық бірлестіктердің мәртебесі:

- А) Республика бойынша**
- В) Шет елдер бойынша
- С) Қазақстан, Ресей, Белоруссия елдері бойынша
- Д) Аймақтық бойынша**
- Е) Кеден одағының аумақтары бойынша
- Ғ) Жергілікті бойынша**
- Г) Каспий теңізінің бүкіл аймағында
- Н) Тек Ресей мен Қазақстан бойынша

66. Мемлекеттік тіркеу мерзіміндегі үзіліс қандай негіздер бойынша тоқтатылады:

- А) Бірлестіктің басшысы қайтыс болса

- В) Партияның лидері ауруға ұшыраса
- С) Мемлекеттік тіркеу мерзімінде құрылтай құжаттарына сараптама жүргізілген
- Д) саяси партиялар мүшелерінің тізімдері тексерілген жағдайларда
- Е) Саяси партиялар мүшелері басқа партияға ауысса
- Ғ) Діни бірлестіктер пайда табуды көздесе
- Г) заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу туралы заң актілерінде көрсетілген негіздер бойынша
- Н) Қоғамдық бірлестіктер митингке шықса

67. Саяси партияның жарғысында мыналар болуға тиіс:

- А) саяси партияның атауы, мақсаттары мен міндеттері, сондай-ақ рәмізінің сипаттамасы
- В) Барлық партия мүшелері қазақ болуы тиіс
- С) Саяси партия мемлекеттік рәміздері болуы тиіс
- Д) саяси партияның орталық аппаратының орналасқан жері
- Е) саяси партияның жарғысына және оның бағдарламасына өзгерістер мен толықтырулар енгізу тәртібі
- Ғ) Саяси партияның құрған адамның аты-жөні, тегі көрсетілуі тиіс
- Г) саяси партия мүшелерін есепке алмау тәртібі
- Н) Саяси партияның мемлекеттік тіркеуден өтпеуі тиіс

68. Саяси партия қай органдар бойынша таратылады:

- А) өзінің жоғары органының шешімі бойынша
- В) ҚР Әділет министрлігі
- С) ҚР Үкіметі
- Д) ҚР Парламенті
- Е) ҚР Президентінің әкімшілігі
- Ғ) аймақтардың кемінде жартысының өкілі болып табылатын мүшелерінің кемінде елу бір процентінің ұсынысы бойынша
- Г) соттың шешімі бойынша таратылады
- Н) Жергілікті атқарушы органдар

69. Саяси партияның қаражаты қандай түскен кірістерден құралады:

- А) Салық көздерінен
- В) мүшелікке кіру және мүшелік жарналардан
- С) қайырмалдықтар құжатпен расталып, олардың шығу көздері көрсетілген жағдайда мемлекет алдындағы салықтық міндеттемелерінің орындалуына салықтық бақылауды қамтамасыз ететін орталық атқарушы орган белгілеген тәртіппен жүзеге асырылатын Қазақстан Республикасының азаматтары мен мемлекеттік емес ұйымдарының қайырмалдықтарынан
- Д) кәсіпкерлік қызметтен түскен кірістерден құралады
- Е) ҚР Үкіметі бөлген қаражаттан

- F) ҚР Президентінің жеке қаржы қорынан
- G) ҚР Парламент депутаттарының жалақысынан ұсталатын 10 пайыз қаражаттары
- H) Басқа саяси партиядан салық ретінде

70. Қоғамдық бірлестіктің жарғысында мыналар көзделуге тиіс:

- A) қоғамдық бірлестіктің атауы, қызметінің мәні мен мақсаттары
- B) қоғамдық бірлестікке мүшелік (қатысу), мүшелікке ие болу және одан айырылу ережесі мен тәртібі, мүшелерінің (қатысушылардың) құқықтары мен міндеттері
- C) Қоғамдық бірлестіктің мүшесі белгілі бір қаражат сомасын төлеуге тиіс
- D) Мемлекеттік туды қоғамдық бірлестіктің туында көрсетілуі тиіс
- E) қоғамдық бірлестіктің жарғысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу тәртібі
- F) Қоғамдық бірлестікті құрған адамның аты-жөні, тегі көрсетілуі тиіс
- G) Қоғамдық бірлестіктің мүшелерін есепке алмау тәртібі
- H) Қоғамдық бірлестіктің мемлекеттік тіркеуден өтпеуі тиіс

71. ҚР Конституциясының 40 бабына сәйкес ҚР Президенті:

- A) мемлекеттің басшысы
- B) мемлекеттің және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындаушы
- C) Қазақстанның атынан өкілдік ететін ең жоғарғы лауазымды тұлға
- D) Қазақстан Республикасының заң шығару қызметін жүзеге асыратын Республиканың ең жоғарғы өкілді органы
- E) палаталардың бірлескен комиссияларын құрады
- F) республикалық бюджеттің атқарылуы туралы есептерді талқылайды
- G) Парламент сессияларын ашады
- H) республиканың сыртқы саясатын жүргізу жөнінде шаралар әзірлейді

72. Республика Президенттігіне үміткерге қойылатын талаптар:

- A) Президент болып сайлану үшін азамат жасы 45 жасқа толған ҚР азаматы болуы тиіс
- B) тумысынан ҚР азаматы болуы керек
- C) мемлекеттік тілде еркін ойын білдіре алуы керек
- D) тумысынан ҚР азаматы болуы шарт емес
- E) ресми тілде еркін ойын білдіріп, мемлекеттік тілді меңгеру талабы қойылмайды
- F) Президент болып сайлану үшін азамат жасы 40 жасқа толған ҚР азаматы болуы тиіс
- G) Президент болып сайлану үшін талаптар қойылмайды
- H) мемлекеттік тілді білу қажет емес

73. ҚР Президентінің тәртібі:

- A) жергілікті өкілді логанның мүшесі болып табылады
- B) мемлекет басшысы болып табылады
- C) мемлекеттік биліктің барлық тармақтарының үйлесімді жұмыс істеуін қаматамасыз ететін тұлға болып табылады**
- D) мемлекет басшысы және бір мезгілде Парламент депутаты болып табылады
- E) сот билігінің өкілі болып табылады
- F) атқарушы биліктің басшысы болып табылады**
- G) Конституцияның мызғымасының кепілі әрі нышаны болып табылады**
- H) Сенаттың төрағасы болып табылады

74. Президентті қызметінен кетіру бойынша түпкілікті шешім қабылданады:

- A) Бас Прокурордың айыптау негіздемесіне сүйеніп Жоғарғы Сотпен
- B) анықтау және алдын ала тергеуді жүзеге асыратын органның басшысымен**
- C) медицинаның тиісті саласының мамандарынан тұратын комиссиямен
- D) әр Палата депутаттары жалпы санының кемінде төрттен үшіннің көпшілік даусымен Парламент Палаталарының бірлескен отырысында
- E) Ұлттық қауіпсіздік комитетінің қорытындысы негізінде
- F) айып тағудың негізділігі туралы Үкіметтің қорытындысы негізінде
- G) белгіленген конституциялық рәсімдердің сақталғаны туралы Конституциялық Кеңестің қорытындысы болған жағдайда**
- H) айыптаудың негізділігі туралы Жоғарғы Сот қорытындысы болған жағдайда**

75. ҚР Президентінің айналысуға құқығы жоқ қызмет түрлері:

- A) өкілді органның депутаты болуға
- B) ақы төленетін қызметтерді атқаруға
- C) кәсіпкерлік қызметпен айналысуға
- D) Ұлттық қауіпсіздік комитетінің төрағасын тағайындауға
- E) Қарулы күштердің жоғарға қолбасшылығын тағайындауға
- F) азаматтарға кешірім жасауды жүзеге асыруға
- G) орталық сайлау комиссиясының Төрағасын тағайындауға
- H) Ұлттық Банкінің Төрағасын қызметтен босатуға

76. ҚР Президентінің салтанатты түрде ант беру кезінде халыққа айтатыны:

- A) Қазақстан халқына адал қызмет етуге
- B) азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беруге**
- C) сөзіне жүктелген мәртебелі міндетін адал атқаруға
- D) атқарушы органдардың жүйесін басқаратынын

- Е) үкімет қаулыларын қол қоятындығын
- Ғ) Қазақстан Республикасында сот төрелігін жүзеге асыратындығын
- Г) жергілікті мемлекеттік басқаруды жүзеге асыратындығын
- Н) Қазақстан Республикасында заң шығару қызметін жүзеге асыратынын

77. ҚР Президенті Республика аумағында төтенше жағдай енгізеді:

- А) ҚР Парламенті таратылған жағдайда
- В) Республиканың саяси тұрақтылығына азаматтардың қауіпсіздігіне елеулі және тікелей қатер төнген ретте**
- С) Республикаға қарсы агрессия жасалған жағдайда
- Д) ҚР ның қарулы күштері бейбітшілік орнату мақсатына пайдаланылған жағдайда
- Е) Республиканың демократиялық институттарына тікелей қатер төнген ретте**
- Ғ) мемлекеттің конституциялық органдарының қалыпты жұмыс істеуі бұзылған ретте**
- Г) Парламент Үкіметке сенімсіздік білдірген жағдайда

78. Республика Президентінің өкімдері шығарылады:

- А) Президент жарлықтарының негізінде және оларды орындау үшін
- В) Премьер-министрдің өкімінің негізінде және оны орындау үшін
- С) Халықаралық шарттардың негізінде және оларды орындау үшін
- Д) Үкіметтің қаулыларының негізінде және оларды орындау үшін
- Е) Премьер-министрдің бастамасымен және оның еркіне сәйкес
- Ғ) Жоғарғы Соттың үкімдерін жүзеге асыру үшін
- Г) Заңдардың негізінде және оларды орындау үшін**
- Н) Конституцияның негізінде және оларды орындау үшін**

79. Президентке қатысты республикалық бюджет есебінен жүзеге асырылатын шаралар:

- А) Президентті, экс-Президентті және оның отбасы мүшелерін қамтамасыз ету, оларға қызмет көрсету және оларды күзету
- В) Тек Президенттің жеке басының қауіпсіздігін қамтамасыз ету
- С) Республика Президенті мен оның отбасы мүшелерін күзету**
- Д) Республика Президенті мен оның отбасы мүшелерін қамтамасыз ету**
- Е) Республика Президенті мен оның отбасы мүшелеріне қызмет көрсету**
- Ғ) Қызмет етіп отырған Президентті және экс-Президентті күзету
- Г) Президентке және оның кеңесшілеріне тұрмыстық қызмет көрсету
- Н) Тек Президентке ғана қызмет көрсету және оны күзету

80. Республика Президенті заң күші бар жарлық шығарады:

- А) республика Үкіметі өзіне жүктелген міндеттемелерді орындағанда
- В) Президентпен басымдылығы бекітілген заң жобасын парламент заңмен белгіленген мерзімде қарамаса**

С) Заң жобасын жедел қарау туралы талабын Парламен орындамаған жағдайда

D) ҚР Парламенті оған бұл құқықты берген кезде

E) Парламент заң шығарып үлгермей жақан кезде

F) Басымдығы анықталып, жедел қаралу тиістілігі белгіленген заң жобасын Парламент бір ай ішінде қарамаған жағдайда

G) Парламент тартылған жағдайда

H) Парламент Үкіметке сенімсіздік білдірген жағдайда

81. Қазақстан Республикасы Президентінің өкілеттілігінің ауысу жағдайлары

A) Президент пен парламенттің арасында келіспеушіліктің болуы

B) президенттің емдеу, сауықтыру мекемелеріне орналасуы

C) Президенттің шет елдерге іс сапармен кетуі

D) Президенттің қайтыс болуы

E) Президенттің қызметінен кетірілуі

F) Президенттің ауырып қалуы

G) Оның кезекті президенттік сайлауға түсуі

H) Президенттің қызметінен мерзімінен бұрын босатылуы

82. ҚР Президентін қызметтен кетіруге негіз болады:

A) Экономикалық дағдарыстың болуы

B) Соғыс не қарулы қақтығыс кезінде жау жағына шығып кетуі

C) Мемлекетке опасыздық жасауы

D) Науқастануына байланысты өзінің міндеттерін жүзеге асыруға қабілетсіздігінің деңдеуі

E) Шет мемлекеттің республикаға қарсы дұшпандық әрекетін жүзеге асыруына көмектесуі

F) Моральға жат қылықтар жасауы

G) Парламентті таратуы

H) Ауыр дәрежеде қылмыс жасауы

83. Республика Президентіне тұрғын үй және көлік қызметін көрсетуді қамтамасыз етеді:

A) Республика Үкіметі

B) Қаржы министрлігі

C) Президенттің Іс Басқармасы

D) Республиканың Қорғаныс министрлігі

E) Президенттің өзі

F) Өзінің құзыретіне сәйкес Ұлттық қауіпсіздік комитеті

G) Өзінің құзыретіне сәйкес Республика Президентінің Күзет қызметі

H) Мемлекеттік хатшы

84. ҚР Президентінің Күзет қызметі атқарады:

- A) президенттің атынан жыл сайын халыққа жолдау арнау
- B) республиканың халықаралық шарттарын бекіту
- C) өзінің құзіретіне сәйкес Республика Президенті мен оның отбасы мүшелеріне тұрғын үй және көлік қызметін көрсету**
- D) Президентті елдегі істің жайы туралы үнемі хабардар етіп отыру
- E) Республика Президентін күзету**
- F) Президентті арнайы байланыс құралдарымен қамтамасыз ету**
- G) Президенттің атынан халықаралық қатынастарға түсу
- H) Президентке опасыздық жасады деп айып тағу.

85. Президент қол қоятын Парламент актілері, Үкімет бастамасымен шығарылатын Президент актілері алдын-ала тиянақталады:

- A) Парламент Мәжілісінің Төрағасының қолымен**
- B) Ұлттық Банк Төрағасының қолымен
- C) Парламент Сенатының Төрағасының қолымен**
- D) Бас Прокурордың қолымен
- E) Сенат депутаттарының қолымен
- F) Премьер-Министрдің қолымен**
- G) Мәжілістің тоқсан сегіз депутатымен
- H) Сенаттың он бес депутатымен

86. Парламенттен қол қою үшін келіп түскен заңды Президент бір ай ішінде қарап:

- A) ҚР заң шығару қызметін жүзеге асыратын Парламент екенін хабарлайды
- B) заңға қол қойып оны жариялайды**
- C) республикалық бюджеттің атқарылуы туралы есептерді талқылайды
- D) соғыс және бітім мәселелерін шешеді
- E) заңды тұтастай қайтадан талқылап, дауысқа салу үшін Парламентке қайтарады**
- F) мемлекеттік салықтар мен алымдарды белгілейді және оларды алып тастайды
- G) Парламенттің Үкіметке сенімсіздік білдіргенін хабарлайды
- H) заңның жекелеген баптарын қайтадан талқылап, дауысқа салу үшін Парламентке қайтарады**

87. Президенттің Республика аумағында ҚР Қарулы Күштерін қолдануға негіз болады:

- A) мемлекеттің саяси тұрақтылығына тікелей қатер төнуі**
- B) Президентті жаңадан сайлаған кезде
- C) мемлекеттің демократиялық институттарына тікелей қатер төнуі**
- D) Республика Парламентіне және оның Палатасына кезекті және кезектен тыс сайлау тағайындалған кезде

Е) мемлекеттің тәуелсіздігіне, аумақтық тұтастығына тікелей қатер төнуі

Ғ) Президенттің өкілді органның депутатын болуға құқығы жоқ екені хабарланғанда

Г) Президент Қазақстан халқына жолдау арнаған кезде

Н) республикалық референдум өткізу жөнінде шешім қабылдаған кезде

88. Республика Президентінің айырым белгілері:

А) байрағы

В) халықаралық шарттар

С) омырауға тағатын белгісі

Д) Парламенттің актілері

Е) адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары

Ғ) "Алтын қыран" ордені

Г) мемлекеттік биліктің бірден бір бастауы халық

Н) заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең

89. Республика Президенті актілерінің нысандары:

А) қаулы

В) жарлық

С) хаттама

Д) арыз

Е) өкім

Ғ) айыптау қорытындысы

Г) заң, заң күші бар жарлық

Н) үкім

90. Республика Президентінің Әкімшілігіне жүктеледі:

А) Республика Президентінің қызметін қамтамасыз ету.

В) ұсталған, тұтқындалған, қылмыс жасады деп айып тағылған әрбір адамды ұстау

С) Республика Президентін елдегі істің жайы туралы уақтылы әрі толық хабардар етіп отыру.

Д) әркімнің ар ождан бостандық құқықтарын сақтау

Е) білім берудің жалпыға міндетті стандартын белгілейді

Ғ) Республика Президентінің шешімдерін сөзсіз және тыңғылықты орындау және олардың орындалуын бақылау.

Г) азаматтардың мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуына кепілдік береді

Н) Палата депутаттарын тағайындайды

91. Республика Президентінің қызметі мерзімінен бұрын тоқтатылған жағдайда оның өкілеттігі қалған мерзімге ауысады:

- A) ҚР президентінің Әкімшілігіне
- B) Парламент Сенатының Төрағасына.**
- C) мемлекеттік органдарға
- D) ҚР Үкіметіне
- E) Парламент Мәжілісінің Төрағасына.**
- F) ҚР Жоғарғы сотына
- G) ҚР Бас Прокуратурасына
- H) Республиканың Премьер-Министріне**

92. Республика Президентінің өкілеттігі тоқтатылады:

- A) халыққа жолдау арнағаннан кейін
- B) жаңадан сайланған Республика Президенті қызметіне кіріскен кезден бастап**
- C) Парламент сессияларын ашқан кезде
- D) ол қызметінен мерзімінен бұрын босатылған немесе кетірілген жағдайда**
- E) Палатаалардың отырысын шақырып, оларға төрағаларық етеді
- F) Палаталар қызметінде регламенттің сақталуын қамтамасыз етеді
- G) ол қайтыс болған жағдайда**
- H) парламенттік тыңдаулар өткізгенде

93. Республика Президенті Парламенттің кезектен тыс сессиясын шақырады:

- A) ҚР Жоғарғы сотының ұсынысымен
- B) ҚР Бас Прокурорының ұсынысымен
- C) өз бастамасымен**
- D) ҚР Ұлттық Банк Төрағасының ұсынысымен
- E) палаталар төрағаларының ұсынысымен**
- F) Мәжіліс Төрағасының ұсынуымен
- H) орталық сайлау комиссияларының ұсынысымен**
- H) Парламент депутаттары жалпы санының кемінде үштен бірінің ұсынысымен

94. Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі қандай орган болып табылады?

- A) аса жоғарғы заңдық және тікелей орындалуына ықпал жасайтын орган**
- B) орташа ықпалды орган;
- C) заңдық және қосымша орган;
- D) аса жоғарғы заңдық және жанама орган;
- E) конституцияның аса жоғарғы тікелей органы**
- F) Конституцияға ықпал жасайтын орган**

- G)Монархиялы орган;
- H)Демократиялы орган;

95.Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесінде азаматтардың несіне ықпал етеді?

- A)еркіндігі мен бостандығы**
- B)тікелей мақсаты;
- C)дәрежесі;
- D)мемлекеттік механизмнің дұрыс жұмыс атқаруы**
- E)азаматтардың құқықтары;
- F)азаматтардың қоғамдық жұмыстары;
- G)принциптердің жоғарғы дәрежеде қорғалуына және орындалуына**
- H)азаматтардың өмірі;

96.Конституциялық Кеңестің құрылуы мен қызмет атқаруы қандай Конституциялық Заңмен реттеледі?

- A)«Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі туралы»**
- B)«Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы»;
- C)«Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында міндетті күші бар тұлғалар»;
- D)ҚР Конституциялық кеңесі**
- E)Қазақстан Республикасының Парламенті туралы;
- F)1995 жылғы 29 желтоқсанда қабылданған Конституциялық Заңмен реттеледі**
- G)2001 жылғы 25 қаңтардағы заңымен;
- H)ҚР –дің жалпы нормативтік актілерімен;

97. Конституциялық Кеңестің мүшелері?

- A)Төраға бар**
- B)Қазақстан республикасының азаматтары;
- C)Қазақстан Республикасының тұрғындары;
- D)жеті адамнан тұрады**
- E)9 адам мүшелік етеді;
- F)Лауазымды тұлғалар;
- G)Республиканың экс-Президенттері**
- H)Республиканың азаматшалары;

98. Конституциялық Кеңес мүшелеріне мынадай талаптар қойылады?

- A)олар Қазақстан республикасының азаматтары болуы тиіс**
- B)шет елде тұруы керек;
- C)кем дегенде 3 жыл тәжірибесі болуы керек;
- D)жоғары заң білімі болуы керек**
- E)жасы отыздан төмен болмауы керек**
- F)заң шығару бастамасы құқығы болу керек;

- G) ведомстволардың норма шығарушылық қызметін бақылайды;
- H) заң шығару процессіне қатысады;

99. Конституциялық Кеңес аталған шараларды өткізу кезінде Конституцияның қай мәселесін қарайды?

- A) сайлау жөніндегі
- B) үкімет мәселесі;
- C) барлау жөнінде;
- D) өзге де заңдардың бұзылғандығын
- E) қаулылардың Республика Конституциясына сәйкестігін қарау;
- F) Республиканың халықаралық шарттарын бекіту;
- G) Конституция нормаларын ресми түсіндіруге;
- H) бұзылмағандығы туралы

100. Конституциялық Кеңестің Төрағасы ерекше, жеке өкілеттіктерді иеленеді?

- A) Конституциялық Кеңес іс жүргізуге қабылдаған мәселелерді қарауға даярлықты басқарады
- B) Конституциялық Кеңестің отырыстарын шақырады, оған төрағалық етеді
- C) Конституциялық Кеңестің шешімдері мен хаттамаларына қол қояды
- D) тұтқындауға;
- E) сотта медициналық сипатта күштеу шараларын қолдану туралы өтініш түсіруге;
- F) әкімшілік жауаптылыққа тартуға;
- G) сотта Конституциялық Кеңес Төрағасының немесе мүшелерінің қабілетсіз немесе қабілетінің шектеулі екендігін тану туралы өтініш түсіруге;
- H) қылмыстық жауаптылыққа тартуға;

101. Конституциялық Кеңес Төрағасының немесе оның мүшелерінің өкілеттігі мынадай?

- A) орнынан түсу туралы өтініш қабылданса
- B) қаулылар, соның ішінде нормативтік қаулылар;
- C) қорытындылар;
- D) Жоғарғы Соттың ол туралы айыптау үкімі заңды күшіне енсе
- E) ол қайтыс болған жағдайда
- F) Республика соттары;
- G) актілерінің конституциялылығы тексерілетін мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар;
- H) Конституциялық Кеңестің отырысында қабылданатын кез келген акт;

102. Конституциялық Кеңестің шешімдері мынадай нысандарда қабылданады?

- A) қаулылар, соның ішінде нормативтік қаулылар

- В)Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты;
- С)Қазақстан Республикасындағы судьялардың мәртебесі;
- Д)Қорытындылар**
- Е)сот жүйесі, судья**
- Ғ)жолдаулар**
- Г)Жоғарғы Сот Кеңесін құру тәртібі;
- Н)Қазақстан республикасында сот төрелігін жүзеге асырудың конституциялық қағидалары;

103. Конституциялық Кеңестің екі мүшесін кім тағайындайды?

- А)Республика Президенті**
- В)Республика Үкіметі;
- С)Ұйым төрағасы;
- Д)Сенат депутаттары**
- Е)Кеңеске арналған бөлім;
- Ғ)Мәжіліс депутаттары**
- Г)Депутаттар;
- Н)өкілдер;

104. Конституциялық Кеңес өкілеттігінің екінші тобына?

- А)Парламент қабылдаған заңдардың Республика Конституциясына сәйкестігін Президент қол қойғанға дейін қарау**
- В)Парламент депутаттары сайлауын;
- С)республикалық референдум өткізудің дұрыстығы туралы даулы мәселелерді;
- Д)Парламент және оның палаталары қабылдаған қаулылардың Республика Конституциясына сәйкестігін қарау**
- Е)Конституция нормаларын ресми түсіндіруге;
- Ғ)Республика Президентін қызметінен мерзімінен бұрын босату туралы Парламент шешімі шыққанға дейін Президентті қызметінен кетіру туралы түпкілікті шешім;
- Г)Республиканың халықаралық шарттарын бекіткенге дейін олардың Конституцияға сәйкестігін қарауға қатысты өкілеттіктер**
- Н)конституциялық рәсімдерді сақтау туралы қорытынды беруге қатысты өкілеттіктер;

105. Өкілеттігі тоқтатыла тұратын екінші топқа заңмен белгіленген тәртіп бойынша?

- А)Тұтқындауға**
- В)қызметінің Конституция бойынша белгіленген мерзімі біткен;
- С)алпыс жасқа, ерекше жағдайларда – алпыс бес жасқа толған (мұның экс-Президентке қатысы жоқ);
- Д)қылмыстық жауаптылыққа тартуға**
- Е)әкімшілік жауаптылыққа тартуға**

- Ғ) саяси мақсаттарды көздейтін саяси партияларға немесе өзге де қоғамдық бірлестіктерге кірген жағдайларда;
- Г) Егер мәселені кейінге қалдыруға болмайтын болса;
- Н) Конституциялық Кеңестің шешімдері шықса;

106. Конституциялық Соттың өкілеттік ауқымы заңдардың және өзге де құқықтық актілердің конституциялығы туралы істерді не істеуді қамтыды?

- А) Шешуді**
- В) Орнатуды;
- С) Дайындауды;
- Д) азаматтардың конституциялық құқықтарына қатысты құқық қолдануды**
- Е) тапсыруды;
- Ғ) өзге де мәселелерді**
- Г) қамтамасыз етуді;
- Н) таратуды;

107. Конституциялық Кеңестің құқықтық мәртебесін айқындайтын негізгі ережелер Негізгі Заңның «Конституциялық Кеңес» деп аталатын VI бөлімінде бекітіліп, нелер анықталды?

- А) Кеңестің құзыреті**
- В) Кеңестің нормалары;
- С) Олардың мақсаты;
- Д) органға өтініш беру субъектілері және оның салдары**
- Е) Кеңестің құрамын қалыптастыру тәртібі, шешімдерінің заңдық күші мен сипаты**
- Ғ) Кеңестің элементтері;
- Г) Кеңестің құрамы;
- Н) Кеңесті дайындауы;

108. Конституциялық Кеңестің құрылуы мен қызметі мәселелері қай заңда қарастырылады?

- А) «Қазақстан Республи-касының Конституциялық Кеңесі туралы» Конституциялық заңмен**
- В) «Банк және оларды реттеу» заңымен;
- С) Азаматтық іс жүргізу заңымен;
- Д) Республиканың процессуалдық заңымен**
- Е) Кеңестің қаулысымен;
- Ғ) өзге де заңдарында**
- Г) Әкімшілік туралы заңдарында;
- Н) Қылмыстық іс жүргізуде;

109. Конституциялық Кеңестің қаулысымен бекітілген Регламентпен реттеледі?

- A) Конституциялық іс жүргізуді қозғау және материалдарды қарауға дайындау тәртібі**
- B) Конституциялық іс жүргізуді шешу;
- C) Конституциялық істерді бағалау;
- D) өтініштерді отырыстарда қарау**
- E) Конституцияның маңыздылығын тексеру;
- F) Конституция қаулысын реттеу;
- G) шешімдер қабылдау тәртібі және өзге де мәселелер**
- H) келісімдерді бұзу;

110. Құрылған сәттен бастап Конституциялық Кеңестің құрамына 22 жоғары білікті заңгерлер тағайындалды, олардың қатарында?

- A) Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының академигі (1)**
- B) Қазақстан Республикасы Ұлттық Өнер академигі;
- C) заң ғылымының докторлары (7) және кандидаттары (8)**
- D) Қорғаныс министірлігі;
- E) Президент Әкімшілігінде, сот жүйесінде, прокуратура және әділет органдарында көп жыл жұмыс істеген тәжірибелі заңгерлер**
- F) Президент қарамағында жұмыс істеген тұлғалар;
- G) Конституциялық Кеңестің мүшелері;
- H) Конституциялық Кеңес Төрағасы;

111. Конституциялық Кеңестің Қазақстан Республикасы Конституциясының 72-74-баптарында белгіленген құзы-реті мынадай мәселелерді қамтиды?

- A) дау туған жағдайда Республика Президентінің, Парламент депутаттарының сайлауын өткізудің дұрыстығы және республикалық референдум өткізу туралы мәселені шешеді**
- B) Конституциялық Кеңеске өтініш беру құқығын қарастырады;
- C) Парламент қабылдаған заңдардың Республика Конституциясына сәйкестігін Президент қол қойғанға дейін қарайды**
- D) Кімнің сайланатындығын қарайды;
- E) Өз өкілеттігін жүзеге асыру мәселелері бойынша олардан есеп талап етуге;
- F) Оларға ешкімнің тиіспейтініне Конституциямен кепілдік беріледі;
- G) Парламент және оның палаталары қабылдаған қаулылардың Республика Конституциясына сәйкестігін қарайды**
- H) Олардың қолданысын қарайды;

112. Қосымша шешім Конституциялық Кеңес шешімінің шынайы несіне қайшы келмеуге тиіс?

- A) Мазмұнына**

- В)Тәртібіне;
- С)Шараларына;
- Д)Салдарына;
- Е)Мағынасына**
- Ғ)Құрамына;
- Г)Бөліміне;
- Н)Мақсатына**

113. Конституциялық Кеңес шешімдерді қай түрде қабылдайды?

- А)алқалы түрде**
- В)жалпылама түрде;
- С)жанама түрде;
- Д) өз мүшелерінің жалпы санының көпшілік даусымен ашық дауыс беру арқылы
- Е)Бөлек түрде;
- Ғ)жасырын дауыс беру арқылы қабылдайды**
- Г)өз таныстары арқылы;
- Н)санақ арқылы;

114. Конституциялық Кеңестің шешімін қайта қарауы мүмкін?

- А)Қазақстан Республикасы Президентінің бастамасы бойынша**
- В)Халықтың бастамасы бойынша;
- С)егер қабылданған шешімге негіз болған Конституция нормасы өзгерсе не болмаса өтініштің мәні үшін жаңа елеулі мән-жайлар ашылса**
- Д)өз бастамасы бойынша**
- Е)Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау жағдайында;
- Ғ)өз таныстары арқылы;
- Г)өз мүшелерінің жалпы санының талабы бойынша;
- Н)арыз түскен жағдайда;

115. Конституциялық емес деп танылған заңға және Республиканың шарттарына не жасалынбайды?

- А)қол қойылмайды**
- В)тәртіптер жасалынбайды;
- С)олар бекітілмейді**
- Д)өз мүшелері талабы жасалынады;
- Е)қолданысқа енгізілмейді**
- Ғ)мақсаттар жасалынбайды;
- Г)нормалар жасалынбайды;
- Н)актілер жасалынбайды;

116. Конституциялық емес деп танылған, соның ішінде адамның және азаматтың Конституцияда баянды етілген құқықтары мен бостандықтарына нұқсан келтіреді деп танылған заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілер заңдық күшінен не істейді?

- A) Айырылады
- B) Тоқтатылады;
- C) Сарапталады;
- D) Қолданылмайды**
- E) Таныстырылады;
- F) Табысталады;
- G) Жүргізіледі;
- H) Жойылады

117. Конституциялық Кеңестің қызметінде қандай өтініштер орын алады?

- A) адамның және азаматтың конституциялық құқықтары**
- B) хабарламалар;
- C) тапсырмалар;
- D) қорғау**
- E) тексеру;
- F) анықтау;
- G) бостандықтарын қамтамасыз ету**
- H) Араластыру;

118. Конституциялық Кеңес шетелдердің және қандай органдармен байланыс орнатқан?

- A) шетелдердің конституциялық юстиция органдарымен**
- B) облыстардың;
- C) соттардың;
- D) Құқық арқылы демократия үшін Еуропалық комиссия (Венециялық комиссия)**
- E) Америкалық комиссиямен;
- F) Жас демократиялы елдердің конституциялық бақылау органдары конференциясы секілді мәртебелі халықаралық ұйымдармен**
- G) Қалалық ұйымдармен;
- H) Ресей ұйымдарымен;

119. Парламент депутатының өкілеттігі қай сәттен басталады?

- A) Республиканың Орталық сайлау комиссиясы Парламент депутаты ретінде тіркеген сәттен басталады**
- B) Депутаттар Қазақстан халқына ант берген сәттен бастап
- C) Парламент депутаты ретінде тіркеген сәттен басталады**
- D) Депутат конституциялық заңға сәйкес өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған сәттен бастап

- Е) Оған қатысты соттың айыптау үкімі заңды күшіне енген
- Ғ) Сайлау комиссиясы Парламент депутаты ретінде тіркеген сәттен басталады**
- Г) Депутат Парламенттің және өзі құрамына сайланған оның органдарының жұмысына қатысқан сәттен бастап
- Н) барлық жауаптар дұрыс

120. Парламентке республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті әзірлеп ұсынатын, бюджеттің атқарылуын қамтамасыз ететін орган:

- А) Үкімет
- В) Прокуратура
- С) Атқарушы орган
- Д) Парламент
- Е) Президент
- Ғ) Сот
- Г) Қаржы министрлігі
- Н) Конституциялық кеңес

121. Парламент тұрақты негізде жұмыс істейтін қандай палаталардан тұрады:

- А) Комитет
- В) Сенат**
- С) Басқарма
- Д) Викилер
- Е) Мәжіліс**
- Ғ) Мәслихат
- Г) Лордтар
- Н) Сенат және мәжіліс**

122. Мәжілістің тоқсан сегіз депутатын сайлау қалай жүзеге асырылады:

- А) Бәсең сайлау
- В) Жанама сайлау
- С) Жалпыға бірдей**
- Д) Тең**
- Е) Төте сайлау**
- Ғ) Ашық түрде сайлау
- Г) Референдум арқылы
- Н) Жанама және төте сайлау

123. Парламенттің қай палатасының тоғыз депутатын Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайды:

- А) Мәжілістің**

- В) Сенаттың
- С) Жоғарғы палатаның
- Д) Төменгі палатаның**
- Е) Мәслихаттың
- Ғ) ҚР-ның Парламентінің төменгі палатасының**
- Г) Әкімшіаттың
- Н) Вики палатасының

124. Республикада заңдар шығаруды жүзеге асыратын мемлекеттік органдар:

- А) Қауіпсіздік Кеңесі
- В) Мәжіліс болмаған кезеңде Сенат
- С) Жоғарғы Сот Кеңесі
- Д) Мәслихаттар
- Е) Парламент
- Ғ) Конституциялық Кеңес
- Г) Үкімет
- Н) Өкілеттік беру негізінде Президент

125. Парламент Палаталарының төрағаларының өкілеттіктері:

- А) Депутаттарды мандатынан айырады
- В) заңдар қабылдайды
- С) Үкіметке сенімсіздік білдіреді
- Д) Палаталар шығаратын актілерге қол қояды**
- Е) Палаталардың үйлестіру органдарының қызметіне басшылық жасайды**
- Ғ) депутаттарды қылмыстық жауапқа тартуға келісім береді
- Г) Конституцияға өзгертулер енгізу туралы бастамашылық білдіреді
- Н) Палаталардың отырыстарын шақырып, оларға төрағалық етеді**

126. Парламент депутатының қызметін материалдық және әлеуметтік тұрмыстық қамтамасыз ету шаралары:

- А) әр депутатқа пайдалануға ұшақ, тікұшақ беріледі
- В) оған мемлекеттік басшысымен кідіріссіз қабылдау құқығы тән
- С) Депутатқа тұрақы түрде ай сайын жәрдемақы төленіп отырады
- Д) Депутат мемлекеттік органдардың ресми таратылатын ақпараттық және анықтамалық материалдарымен қамтамасыз етіледі**
- Е) Республика астанасынан тыс жерде тұратын депутатқа мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрмысқа жайлы және жиһазбен жабдықталған тұрғын үй беріледі**
- Ғ) Депутатқа емдеу сауықтыру қызметтері көрсетіледі
- Г) Депутатқа астана шегінде автомобиль көлігімен қызмет көрсетіледі
- Н) Депутат толығымен коммуналдық төлемдерден, салықтардан босатылады

127. Сенат депутаттығына қойылатын талаптар:

- A) республика аумағында 15 жыл тұруы керек
- B) жоғарғы заң білімі болуы керек
- C) республика алдында ерекше еңбек сіңірген болуы керек
- D) тиісті облыстың, республикалық маңызы бар қаланың не республика астанасының аумағында кемінде 3 жыл тұрақты тұруы қажет**
- E) Жасы 25-тен кем емес, 50-ден жоғары емес болуы керек
- F) саяси партияның мүшесі болуы керек
- G) жоғары білімі және кемінде 5 жыл жұмыс стажы болуы қажет**
- H) жасы 30 –ға толуы қажет**

128. Депутатқа заңда белгіленген жазалау шараларын қолдануға не әкеп соғады:

- A) Депутаттың Палаталар мен олардың органдарының отырысына дәлелді себептерсіз үш реттен артық қатыспауы
- B) Қазақстаннан тысқары жерге тұрақты тұруға кетуі
- C) әкімшілік жауапкершілік
- D) дауыс беру құқығын басқа біреуге беруі**
- E) республикалық референдум тағайындау туралы бастама көтеруі
- F) өзін сайлаған саяси партиядан шығуы
- G) Конституциямен Парламент Мәжілісіне жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырмауы
- H) Депутаттың Палаталар мен олардың органдарының отырысына дәлелі себептерсіз үш реттен артық қатыспауы, дауыс беру құқығын басқа біреуге беруі**

129. Жасы жиырма беске толған адам парламенттің қай палатасының депутаты бола алады:

- A) Әкімшіаттың
- B) Төменгі палатаның**
- C) Жоғарғы палатаның
- D) Сенаттың**
- E) Мәслихаттың
- F) Вики палатасының
- G) Мәжілістің
- H) ҚР-ның Парламентінің төменгі палатасының**

130. Сенат қалай құрылады:

- A) Конституциялық заңда белгіленген тәртіппен әр облыстан**
- B) республикалық референдум тағайындау арқылы
- C) төрт адамнан өкілдік ететін депутаттардан
- D) Республикалық маңызы бар қалалардан**
- E) Қазақстан халқына ант беру арқылы

- F) Қазақстан Республикасының астанасынан екі адамнан өкілдік ететін депутаттардан**
G) 15 адамнан әр облыстан
H) жеке-жеке

131. Сенаттың ерекше қарауына мыналар жатады:

- A) Республиканың Бас Прокурорын, Жоғарғы Сотының Төрағасы мен судьяларын оларға ешкімнің тиіспеуі жөніндегі құқығынан айыру;**
B) Республикалық сыртқы саясатын жүргізу жөнінде шаралар әзірлейді
C) Мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастыру
D) Республика Президентінің Республика Ұлттық Банкінің Төрағасын, Бас прокурорын және Ұлттық қауіпсіздік комитетінің Төрағасын тағайындауына келісім беру;
E) Парламент сессияларын ашу
F) Конституциямен Парламент Сенатына жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру
G) Республика Президентінің кезекті сайлауын хабарлау
H) Конституциямен Парламент Мәжілісіне жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру

132. Мәжілістің ерекше қарауына мыналар жатады:

- A) Парламентке енгізілген конституциялық заңдар мен заңдардың жобаларын қарауға қабылдау және осы жобаларды қарау;**
B) аумақты дамыту жоспарларын, экономикалық және әлеуметтік бағдарламаларын, жергілікті бюджетті және олардың атқарылуы туралы есептерді бекіту
C) Конституциямен Парламент Мәжілісіне жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру
D) Республиканың Бас Прокурорын, Жоғарғы Сотының Төрағасы мен судьяларын оларға ешкімнің тиіспеуі жөніндегі құқығынан айыру;
E) Үкімет қызметін ұйымдастыруға және басшылық жасауға байланысты басқа да қызметтерді атқарады
F) Конституциямен Парламент Сенатына жүктелген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыру
G) Үкімет қаулыларына қол қояды
H) Республика Президентінің кезекті сайлауын хабарлау

133. Мәжіліс Төрағасы қандай қызмет атқарады:

- A) Парламент сессияларын ашады**
B) Палаталар қызметінде регламенттің сақталуын қамтамасыз етеді
C) Палаталардың кезекті бірлескен отырыстарын шақырады
D) Палаталардың отырыстарын шақырып, оларға төрағалық етеді
E) Палаталар шығаратын актілерге қол қояды

- F) Палаталардың кезекті және кезектен тыс бірлескен отырыстарына төрағалық етеді**
- G) Палаталардың үйлестіру органдарының қызметіне басшылық жасайды
- N) Палаталардың қарауына енгізілетін мәселелерді әзірлеуге жалпы басшылық жасайды

134. Парламент депутаты қай кезде өз мандатынан айырылады:

- A) Қазақстаннан тысқары жерге тұрақты тұруға кеткен**
- B) депутат конституциялық заңға сәйкес өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған
- C) әкімшілік жаза қолданғанда
- D) оған қатысты соттың айыптау үкімі заңды күшіне енген**
- E) конституциялық заңға сәйкес депутатты сайлаған саяси партия қызметін тоқтатқан кезде
- F) коммуналдық меншікті басқара алмаған кезде
- G) Қазақстан Республикасының азаматтығын жоғалтқан кезде**
- N) Президент шешімімен

135. Парламенттің әр Палатасы дербес, басқа Палатаның қатысуынсыз:

- A) Конституциялық Кеңестің екі мүшесін тағайындайды;**
- B) Мәжіліске заң жобаларын енгізеді
- C) Үкімет құрамына кірмейтін орталық атқарушы органдардың басшылықтарын қызметке тағайындайды және қызметтен босатады
- D) Орталық сайлау комиссиясының екі мүшесін тағайындайды;**
- E) Республиканың сыртқы саясатын жүргізу жөнінде шаралар әзірлейді
- F) Үкімет қаулыларына қол қояды
- G) Конституцияның нормаларына ресми түсіндірме береді
- N) Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің үш мүшесін бес жыл мерзімге қызметке тағайындайды;**

136. Парламент Мәжілісінің депутаты қай кезде өз мандатынан айырылады:

- A) депутат конституциялық заңға сәйкес өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған кезде**
- B) Қазақстаннан тысқары жерге тұрақты тұруға кеткен
- C) егер ол кәсіподақ мүшесі болса
- D) оған қатысты соттың айыптау үкімі заңды күшіне енген
- E) конституциялық заңға сәйкес депутатты сайлаған саяси партия қызметін тоқтатқан кезде**
- F) Қазақстан Республикасының азаматтығын жоғалтқан кезде
- G) парламент таратылса
- N) депутат конституциялық заңға сәйкес өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған кезде, конституциялық заңға сәйкес депутатты сайлаған саяси партия қызметін тоқтатқан кезде**

137. Парламент Мәжілісінің құрамы:

- A) жалпы саны жүз жеті депутаттан тұрады
- B) Республика азаматтары мен сайланатын жүз депутаттан тұрады
- C) 98 депутаттан тұрады, 9 Президент тағайындайды
- D) он депутатын президент тағайындайды**
- E) әр болыстан екі екіден сайланатын отыз депутаттан құралады
- F) тоқсан сегіз депутаты партиялық тізім негізінде сайланады
- G) тоғыз депутатын Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайды
- H) үш жыл сайын қайта сайланып тұратын алпыс депутаттан тұрады

138. Әрбір үш жыл сайын қай Палатаның депутаттары қайта сайланады:

- A) Сенаттың
- B) Мәжіліс
- C) жоғарғы Палатаның**
- D) Мәслихаттың
- E) Вики палатасының
- F) Төменгі Палатаның
- G) Әкімиаттың
- H) ҚР-ның Парламентінің жоғарғы палатасының**

139. Республика Парламенті мәртебесі бойынша мынадай орган:

- A) Заң шығару қызметін жүзеге асыратын орган
- B) Жергілікті өзін-өзі басқару органы
- C) Республиканың ең жоғары өкілді органы
- D) Орталық атқарушы орган
- E) Жоғарғы атқарушы орган**
- F) Жергілікті атқарушы орган
- G) Конституциялық қадағалау органы
- H) Тұрақты негізде жұмыс істейтін екі палатадан тұратын орган**

140. Парламент депутатының өкілеттігі тоқтатылады:

- A) Сотпен қайтыс болған немесе хабарсыз кеткен деп танылған жағдайларда**
- B) Науқастанып қалса
- C) Саяси партияға мүше болып кірген жағдайда
- D) Сотпен іс-әрекетке қабілетсіз деп танылған жағдайда**
- E) Қазақстаннан тыс жерге жеке ісімен уақытша кетсе
- F) Палата отырысына үш рет қатыспаған жағдайда
- G) Парламент Мәжілісіне заң жобасын енгізбесе
- H) Ол орнынан түскен немесе қайтыс болған жағдайда**

141. Палаталардың бірлескен отырысында Парламент:

- A) ҚР Президентінің ұсынысы бойынша Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізеді**
- B) Республиканың сыртқы саясатын жүргізу жөнінде шаралар әзірлейді
- C) ҚР Президентіне, оның абырой мен қадір-қасиетіне ешкімнің тиіспеуін қамтамасыз етеді
- D) ҚР азаматтарының құқықтары мен бостандықтарына кепілдік береді
- E) соғыс және бітім мәселелерін шешеді**
- F) министрліктердің, мемлекеттік комитеттері, өзге де орталық және жергілікті атқарушы органдардың қызметіне басшылық жасайды
- G) мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастырады
- H) Парламентке Конституция жүктеген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады**

142. Палаталарды кімдер басқарады:

- A) Сенат және Мәжіліс сайлаған Төрағалар**
- B) Президент тағайындаған Төрағалар
- C) Ант берген тұлғалар
- D) мемлекеттік тілді еркін меңгерген өз депутаттарының арасынан Палаталар депутаттары жалпы санының көпшілік дауысымен жасырын дауыс беру арқылы Сенат және Мәжіліс сайлаған Төрағалар басқарады.**
- E) Үкімет сайлаған төрағалар
- F) Республиканың кәмелетке толған азаматтары сайлаған тұлғалар
- G) мемлекеттік тілді еркін меңгерген, жасырын дауыс беру арқылы Сенат және Мәжіліс сайлаған Төрағалар**
- H) Примьер-Министр басқарады

143. Палаталар Бюроларының құрамына Палаталар Төрағаларының орынбасарлары, Палаталардың тұрақты комитеттерінің Төрағалары кіреді.

- A) Палаталар Төрағаларының орынбасарлары**
- B) Жоғарғы Сот судьялары
- C) ҚР Конституциялық Кеңес мүшелері
- D) Занды және жеке тұлғалар
- E) Палаталар Төрағаларының орынбасарлары, Палаталардың тұрақты комитеттерінің Төрағалары**
- F) ҚР Үкіметі
- G) Мәжіліс депутаттары
- H) Палаталардың тұрақты комитеттерінің Төрағалары**

144. Конституциялық құрылыс бұл - ...

- A) мемлекетті құқыққа бағындыруды қамтамасыз етеді**
- B) мемлекеттің органдарына сипаттама береді

- C) мемлекетті конституциялық мемлекет ретінде сипаттайды
- D) азаматтардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету**
- E) мемлекеттің сыртқы шекарасын қорғауды қамтамасыз ету
- F) мемлекеттің ұйымдастыру формасын көрсетеді
- G) құқықтың маңыздылығын көрсетеді
- H) халықтың әлеуметтік қамсыздандырылуын реттейді

145. Конституцияда Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысына негіз болатын принциптер бекітілген. Олар:

- A) халықтық билік
- B) көппартиялылық
- C) саяси біртүрлілік
- D) мемлекеттік егемендік**
- E) біртұтастық**
- F) ізгілік
- G) бірұлттылық
- H) жалпылылық

146. Қазақстан Республикасы егемендігінің негізін құрайды.....

- A) халқының билігі
- B) оның аумағы мен жері**
- C) мемлекеттік аумақтар мен бөліністері
- D) экономикалық секторлары
- E) мемлекеттің басқару органдары мен бөлімшелері
- F) сот жүйесі
- G) табиғат қойнауы мен байлықтары**
- H) мәдени құндылықтары және барлық экономикалық негіздері**

147. Егемендіктің бастауы -...

- A) мемлекет
- B) халық**
- C) әрбір азаматтар**
- D) билік
- E) жеке тұлғалар**
- F) басқару аппараты
- G) ведомстволық органдар
- H) уәкілетті лауазымды органдар

148. Мемлекеттік егемендік мыналардан көрініс табады:

- A) ішкі құрылымға қатысты мәселелерді өз алдына дербес шешуге хақылы**
- B) шекарасының белгіленуі
- C) өзіне тән дербес нышандарының болуы

- D) басқа мемлекеттермен арадағы қатынастарға байланысты барлық мәселерді дербес шешуге
- E) басқару органдарын құру тәртібі
- F) халқының тұастығы
- G) ішкі саясатты дербес анықтауға
- H) діннің мемлекеттен бөлектенуі

149. Қазақстан Республикасындағы биліктің тармақтары:

- A) біртұтас
- B) заң шығарушы
- C) уәкілеттік беруші
- D) қадағалаушы
- E) атқарушы
- F) сот билігі
- G) бақылаушы
- H) жазалаушы

150. Биліктің тармақтарға бөлінуі мына принциптерге сәйкес жүзеге асырылады:

- A) өзара тежемелік
- B) өзара бақталастық
- C) өзара тепе-теңдікті сақтау
- D) әртүрлі салаларды басқару
- E) өзара жауапкершілікте болу
- F) заңдылық
- G) өзара сенімгерлік
- H) өзара іс-қимыл жасау

151. Конституция қоғамдық қатынастарды ұйымдастырудың негізгі принциптерін белгіледі. Олар:

- A) азаматтардың заң алдындағы теңдігі
- B) қоғамдық келісім және саяси тұрақтылық
- C) саяси әралуандылық
- D) адамгершілік пен ізгіліктің жоғары құндылығы
- E) идеологиялық және саяси әр алуандылық
- F) меншікке құқықтың қорғалуы
- G) қоғамдық және мемлекеттік институттарды бөлу
- H) мемлекеттік биліктің үстемділігі

152. Конституция ең алдымен қанай бағыттағы қоғамдық бірлестіктер құруға және олардың қызметіне тиым салады:

- A) тек қана жеке мүдделерді қорғайтын
- B) мемлекеттің саясатына қарсы бағытталған
- C) қатысушыларының саны мың адамнан кем

- D) мақсаты мен іс-әрекеті конституциялық құрылысты күштеп өзгертуге
- E) өздерінің белгілі бір мақсаты айқындалмаған
- F) Конституцияның тұтастығын бұзуға
- G) тұрақты мекемесі жоқ
- H) мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге

153. ҚР Конституциясына сәйкес (1-б.) Қазақстан Республикасы өзін қандай мемлекет деп бекітеді:

- A) демократиялық
- B) конституциялық
- C) зайырлы
- D) азаматтық
- E) құқықтық және әлеуметтік
- F) федерациялық
- G) көппартиялық
- H) парламенттік

154. Қазақстан Республикасының демократиялық сипаты келесіден көрінеді:

- A) дінді мемлекетпен араластырмау
- B) онда халық билігін қамтамасыз ету
- C) идеологиялық және саяси әр-алуандылық
- D) меншіктің барлық формасын тану және тең қорғау
- E) экономиканың дамуын қамтамасыз ету
- F) сайлау құқығын жүргізу
- G) мемлекеттік басқаруды жетілдіру
- H) азаматтардың таңдау жасауы

155. Қазақстан мемлекетінің зайырлық сипатына жатады:

- A) мемлекеттің сыртқы саясатын дербес жүргізуі
- B) басқару аппаратының тармақталуы
- C) ресми, мемлекеттік діннің болмайтындығы
- D) саяси партиялардың плюрализмі
- E) азаматтардың заң алдында теңдігі
- F) діни бірлестіктер мемлекеттің саясатына, мемлекеттік құрылысқа ықпал етпеуі
- G) мемлекет органдарының діни бірлестіктердің қызметіне заңсыз араласуына жол бермеушілігі
- H) мемлекеттік органдардың лауазымды тұлғаларының қызметтеріне заңсыз кіріспеушілік

156. Құқықтық мемлекеттің мәні:

- A) оның жүйелі демократизмі

- В) бір тұлғаға ғана бағыныштылығы
- С) салық салу міндеттемесі**
- Д) билік көзі ретіндегі халық егемендігін бекітуі
- Е) билік ретінде тек лауазымды тұлғалардың танылуы
- Ғ) мемлекеттік құрылысты ұстап тұру**
- Г) заңның мүлтіксіз орындалынылуы**
- Н) мемлекетті қоғамға бағындыруы

157. Әлеуметтік мемлекет – бұл әлеуметтік саясаты мынаған бағытталған мемлекет:

- А) қоғамның тұтастығын қамтамасыз етуге
- В) адамның өмір сүруі мен оның еркін дамуына**
- С) қоғамдық құрылыстың көркеюіне
- Д) қоғамдық экономиканың жетілдірілуіне
- Е) материалдық қатынастың еркін дамуына**
- Ғ) әлеуметтік айырмашылықты жеңуді лайықты қамтамасыз етуге**
- Г) меншік теңсіздігін жоюға
- Н) мемлекеттің саясатын жақсартуға

158. Әлеуметтік саясаттың басты мақсаты:

- А) адам мен қоғамның жақсы тұрмысына жету
- В) экономиканы дамыту
- С) тұлғаның дамуы үшін тең және әділетті мүмкіндіктерді қамтамасыз ету**
- Д) заңның үстемділігін қамтамасыз ету
- Е) конституция талаптарының бұлжымай орындалуын бақылау
- Ғ) сот әділдігін қамтамасыз ету
- Г) материалдық және рухани қажеттіліктерін қамтамасыз ету**
- Н) діннің мемлекетпен араласпауын қадағалау

159. Адам және азаматтардың әлеуметтік-экономикалық құқықтары ҚР Конституциясында бекітілген:

- А) Республика азаматының басқа мемлекеттің азаматтығында болуы танылмайды
- В) Соттың шешімінсіз ешкімді де мүлкінен айыруға бомайды**
- С) Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды
- Д) ҚР азаматын шет мемлекетке беруге болмайды
- Е) Әркімнің өзінің жеке басының бостандығына құқығы бар
- Ғ) ҚР азаматтары заңды түрде алған қандай да болсын мүлкін жеке меншігінде ұстай алады**
- Г) Әркімнің еңбек ету бостандығына, қызмет пен кәсіп түрін еркін таңдауына құқығы бар**
- Н) Республика азаматтарының референдумға қатысуға құқығы бар

160. Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысының сипаттамасына не тән:

- A) мемлекеттер арасындағы қатынастарды реттейді
- B) мемлекетті ұйымдастыру тәсілдеріне, оның тұлғамен қатынасына негіз болады
- C) әкімшілік аумақтық бөлімшелердің құрылысына негізделеді
- D) Конституция нормаларымен бекітіледі
- E) Тек қана мемлекет пен оның органдарының арасындағы қатынастарды реттейді
- F) Халықаралық құқық нормаларымен бекітіледі**
- G) мемлекет пен азаматтар арасындағы қоғамдық қатынастар жүйесі болып табылады**
- H) конституциялық мемлекет ретінде сипаттайтын қоғамдық қатынастардың жүйесі болып табылады**

161. Азаматтық қоғамның функциялары:

- A) мемлекеттік билік органдарының конституциялық нормаларға негізделіп бір-бірінің құзыреттері мен қызметін жүзеге асыру мүмкіндіктерінің арттыру
- B) мемлекеттік меншікке негізделген экономикалық қатынастарды дамыту
- C) тек әлеуметтік жүйенің әрекет етуін қамтамасыз ету
- D) тек рухани-мәдени жүйенің әрекет етуін қамтамасыз ету
- E) азаматтардың құқықтарын қорғауға жәрдем көрсету және халықтың түрлі топтарының мүдделерін іске асыру**
- F) азаматтық бастамаларды қолдау, дамыту және көтермелеу**
- G) азаматтардың жалпы мемлекеттік және жергілікті проблемаларды шешуге қатысуын қамтамасыз ету**
- H) мемлекетте мемлекеттің мүдесінің қорғалуын қамтамасыз ету

162. ҚР заңнамасына сәйкес қоғамдық бірлестіктер қызметінің негіздері:

- A) ҚР азаматтарының бірлесу бостандығына құқығын іске асыруда құрылатын бірлестіктер
- B) Құрылу мақсаты коммерциялық мүдделерді көздейтін мемлекеттік емес ұйымдар
- C) ҚР азаматтардың ортақ мақсаттарға жету үшін ерікті негізде құрылған заңдарға қайшы келмейтін басқа да бірлестіктері
- D) ҚР қоғамдық бірлестіктер ұғымы қалыптаспаған
- E) Қоршаған табиға ортаны қорғау мақсаттарында құрылып, жұмыс істейді**
- F) Коммерциялық емес ұйымдар**
- G) Қайырымдылық қызметке қатысу мақсаттарында құрылып, жұмыс істейді
- H) Азаматтардың саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтары мен бостандықтарын іске асыру мен қорғау мақсаттарында құрылып, жұмыс істейді**

163. Мемлекеттік егеменділік:

- A) Мемлекеттердің басқа мемлекеттердің билігінен тәуелсіз түрде өз аумағында, халықаралық қатынастарда қызметін жүзеге асыру қасиеті
- B) Мемлекеттің сыртқы істердегі тәуелсіздігі және ішкі істердегі үстемдігі аталады**
- C) Мемлекеттік биліктің үстемдігі, тәуелсіздігі, толықтығымен сипатталатын мемлекеттік қызметтің ұйымдастырылуы
- D) Мемлекеттік биліктің біртұтастығы
- E) Мемлекет территориясында бекітілген құқық жүйесінің үстемдігі мен халықаралық ұйымдар мен басқа мемлекеттердің де құқық нормалары бірге әрекет етуі
- F) Мемлекеттік егеменділік конституциялық нормалармен анықталмаған
- G) Мемлекет әкімшілік –аумақтық бөліністерге бөлінуі мен олардың саяси еркіндікке ие бола алмауы аталады
- H) Мемлекеттік биліктің үстемдігі мен тәуелсіздігі мемлекеттің нақты бір аумағында бекітілуі

164. Конституция мазмұны бойынша өзге актілерден ерекшеленеді:

- A) қабылдау мен өзгерістер енгізуде ерекше тәртібінің болуы
- B) жоғарғы деңгейдегі әлеуметтік – саяси қатынастарды бекітуімен**
- C) елеулі ерекшеліктерге ие емес
- D) Конституция мазмұнында міндеттер көрсетілмеген
- E) құқық салалары мен заңнаманың негізін қалаушы нормалардың болмауымен
- F) реттеуімен қоғамдық қатынастарды қамту пәнінің кеңдігімен**
- G) қамту пәнінің тарлығымен
- H) кейбір қоғамдық қатынастарды реттемейді

165. Республика Парламенті мәртебесі бойынша қандай орган:

- A) жергілікті атқарушы орган
- B) заң шығару қызметін жүзеге асыратын орган**
- C) жергілікті өзін-өзі басқару органы
- D) тұрақты негізде жұмыс істейтін екі палатадан тұратын орган**
- E) орталық атқарушы орган
- F) республиканың ең жоғары өкілді органы**
- G) конституциялық қадағалау органы
- H) жоғарғы атқарушы орган

166. Республика Үкіметінің құзыреті:

- A) заң жобаларын талқылайды
- B) республикалық бюджеттің атқарылуын қамтамасыз етеді**
- C) заңдардың конституцияға сәйкестігін тексереді
- D) сот төрелігін жүзеге асырады
- E) соғыс және бітім мәселелерін шешеді

- F) саяси баспана береді
- G) мемлекеттік бағдарламаларды әзірлейді**
- H) құқықтық саясатты іске асыруды қамтамасыз етеді

167. Мемлекеттің зайырлылық сипатын көруге болады:

- A) мемлекеттің діни ұйымдарды қаржыландырмауынан
- B) діни және конфессиялық бірлестіктерді тіркеуден
- C) мемлекеттің нақты бір дінді мемлекеттік деп жариялауымен
- D) саяси партиялардың діни негіздегі қызметіне жол бермеуден**
- E) заң алдындағы діни ұйымдардың теңдігінен
- F) конституцияның мызғымастығынан
- G) діни ұйым басшыларының сайланбалылығынан
- H) қоғамның дінге көзқарасының әралуандылығынан

168. Конституцияда Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысына негіз болатын принциптерді көрсет:

- A) халықаралық құқықтық нормалардың басымдылығы
- B) соттардың тәуелсіздігі
- C) биліктерді бөлу принципі және құқықтың үстемдігі**
- D) азаматтардың билікке бағыныштылығы
- E) биліктің бәрінен үстемдігі
- F) мемлекеттік өмірдің аса маңызды мәселелерін демократиялық жолмен шешу**
- G) сенім білдірушілік
- H) идеологиялық және саяси әр алуандылық**

169. Қазақстан Республикасының жергілікті мемлекеттік басқару органдары:

- A) Жергілікті өкілді органдар
- B) ПО жергілікті органдары
- C) Конституциялық кеңес
- D) Жергілікті атқарушы органдар**
- T) Әкімшіліктер**
- F) Президент
- G) Үкімет
- H) Партиялар

170. Жергілікті мемлекеттік басқару органдары мәслихаттар мен әкімшіліктердің экономикалық және қаржылық негізін құрайды?

- A) Жергілікті бюджет
- B) Мәслихаттар
- C) Жергілікті ұлттық банк филиалдары
- D) Коммуналдық және заңды тұлғаларға берілген мүлік**
- E) Заңды тұлғалардың қаржылық капиталдар

- F) Жеке тұлғалардың банктік есеп шоттары
- G) Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес коммуналдық меншіктегі өзге мүлік**
- H) Екінші деңгейдегі банктер және олардың өкілдіктері

171. Мәслихаттарды құру қандай заңдармен реттелінеді

- A) Қазақстан Республикасының Конституциясы**
- B) Қазақстан Республикасының Еңбек кодесімен
- C) Қазақстан Республикасының Сайлау туралы заңымен**
- D) Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексімен
- E) Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексімен
- F) Қазақстан Республикасының Жергілікті мемлекеттік басқару туралы заңымен**
- G) Қазақстан Республикасының Президентінің жарлығымен
- H) Қазақстан Республикасының Үкіметінің қаулыларымен

172. Мәслихат депутаттарының өкілеттіліктері тоқтатылатын жағдайлар

- A) Депутат отбасын құрған кезде
- B) Мәслихат өкілеттілігі тоқталса**
- C) Депутат қайтыс болса
- D) Депутат әрекетке қабілетсіз деп танылса**
- E) Жасына байланысты жағдайларда
- F) Мәжбүрлі түрде қызметінен аластатылса
- G) Президенттің шешімімен
- H) депутаттардың шешімімен

173. Аудан әкімшілігінің құзіретін төмендегідей түрлерге топтастырылады

- A) Заңшығарушылық
- B) Жергілікті және аудандық соттардың қызметімен тең негіздегі
- C) Ұйымдық – шаруашылық**
- D) Реттеушілік және әлеуметтік**
- E) Заңдылықты қамтамасыз ету**
- F) Қаржылық қызмет
- G) Әлеуметтік қызметтер
- H) Бақылау функциясы

174. Мәслихаттар қандай әкімшілік аумақтық бірлестіктердегі аумағында сайланылады

- A) Облыс**
- B) Республика
- C) Қала**
- D) Көршелес мемлекеттер**

- Е)Аудан
- Ғ)Автономдық округтер
- Г)Мемлекеттің аумағынан тыс жерлер
- Н)Елшіліктер

175. Қазақстан Республикасының Конституциясының 86 бабына сәйкес мәслихаттың атқаратын қазғидасын көрсетіңіз

- А)Жергілікті аумақтардың жай – күйін анықтау
- В)Мәслихаттар президенттің бұйрығын орындайды
- С)Мәслихаттар халықтың еркін білдіреді**
- Д)Мәслихаттар халықтың еркін іске асыру үшін қажетті шараларды жалпы мемлекеттік мүдделерді ескерумен белгілейді**
- Е)Республиканың біртұтастығын және әлеуметтік тұтастығын сақтайды
- Ғ)Мәслихаттар жергілікті өзін – өзі басқару органы болып табылмайды**
- Г)Мәслихаттар заң шығарушы орган болып табылады
- Н)Мәслихаттардың құрылуын президент анықтайды конституцияға сәйкес

176. Орталық сайлау комиссиясы мәслихат депутаттар санының мынадай шектерін белгілейді

- А)Облыстақ мәслихатта Астана және Алматы қалалық мәслихаттарында елуге дейін**
- В)Республиканың маңызы бар қалаларынан үш депутат
- С)Қалалық мәслихатта – отызға дейін**
- Д)Аудандық мәслихатта – жиырма беске дейін**
- Е)Округ бойынша елуге дейін
- Ғ)Тек қалалық мәслихаттан елу депутат
- Г)Облыстақ мәслихатта Астана және Алматы қалалық мәслихаттарында алпыс
- Н)Аудан мен қалалық мәслихат бойынша елу адам

177. Жергілікті атқарушы органдардың қарауына мыналар жатады:

- А)Аумақты дамыту жоспарларын, экономикалық және әлеуметтік бағдарламаларын, жергілікті бюджетті әзірлеу және олардың атқарылуын қамтамасыз ету;**
- В)Коммуналдық меншікті басқару;**
- С)жергілікті атқарушы органдардың басшыларын қызметке тағайындау және қызметтен босату, жергілікті атқарушы органдардың жұмысын ұйымдастыруға байланысты өзге де мәселелерді шешу;**
- Д)соттардың төрағалары мен судьяларын Жоғарғы Сот Кеңесінің кепілдемесі бойынша Республика Президенті қызметке тағайындайды.
- Е)Қазақстан Республикасында азаматтық мәселелер жөнінде шешім қабылдайды
- Ғ) басқа мемлекеттік органдар дайындық жұмыстарын жүргізеді
- Г)Референдум тағайындау турал мәселелерді қарастыру

Н)заң шығарушылық қызметті жүзеге асырады

178. Мәслихат депутаты:

А)25 жасқа толған

В)Қазақстан Республикасының азаматы

С)Қазақстан республикасында кемінде 5 жыл тұрған, ҚР азаматтығын алған шет ел адамы бола алады

Д)20 жасқа толған

Е)Бір ғана Мәслихатқа депутат болады

Ғ)ҚР кәмелеттік жасқа толған кез-келген азаматы болады

Г)30 жастан асқан, мемлекеттік мекемеде кемінде 5 жыл қызмет еткен адам

Н)Бірнеше мәслихатта депутат болады

179. Мәслихаттың кезектен тыс сессиясы шақырылады

А)Қазақстан Республикасының Президенті шақырады

В)Әкімнің ұсынысы бойынша

С)Парламент мәжілісінің ұсынысы бойынша

Д)Парламент сенатының ұсынысы бойынша

Е)Орталық сайлау комиссиясының төрағасы шақырады

Ғ)Кезектен тыс сессияны төрағасы шақырады

Г)Сайланған депутаттар санының кемінде үштен бірінің ұсынысы бойынша

Н)Жергілікті ішкі істер бөлімінің басшысының ұсынысы бойынша

180. Мәні бойынша жергілікті өзін – өзі басқару

А)Жергілікті жерлерде мемлекеттік органдармен жүзеге асырылатын қызмет

В)Халықтың тікелей заң шығаруы жөніндегі қызметі

С)Халық тікелей жүзеге асыратын қызмет

Д)Президент атынан жергілікті аумақта жүргізілетін қызмет

Е)Жергілікті жерлерде мемлекеттің саясатын жүргізу жөніндегі қызмет

Ғ)Мәслихат депутаттарын сайлау жөніндегі қызмет

Г)Жергілікті маңызы бар мәселелерді шешуге бағытталған қызмет

Н)Мәслихаттар және басқа да жергілікті өзін – өзі басқару органдары арқылы жүзеге асырылатын қызмет

181. Мәслихаттардың құрылу тәртібі

А)Жиырма жасқа толған ҚР азаматы мәслихат депутаты болып сайлана алады

В)Мәслихаттарды парламент сенаты құрады

С)Мәслихаттар республика халқымен жеті жылға сайланады

Д)Мәслихаттар әкімнің ұсынуымен президент құрады

Е)Кәмелеттік жасқа толған республиканың азаматы мәслихатқа сайланады

Ғ)Мәслихаттар жалпыға бірдей, тең төте сайлау негізінде құрылады

Г)Мәслихатты тиісті аумақ халқы бес жылға сайлайды

Н) Мәслихаттар жанама сайлау негізінде таңдаушылармен сайланылады

182. Жергілікті мемлекеттік басқарудағы жергілікті өкілді органдар

- А) Облыс
- В) Қала
- С) Қалалық әкімшіліктер**
- Д) Аудандақ әкімшіліктер
- Е) Облыс мәслихаттары**
- Ф) Ауылдық әкімшіліктер
- Г) Аудандық мәслихаттар**
- Н) Республикалық маңызы бар қалалар

183. Мәслихат төрағасының өкілеттіліктері

- А) Заң шығару қызметін жүзеге асырады
- В) Мәслихат депутаттарын сайлайды
- С) Сессия шақыру туралы шешім қабылдайды**
- Д) Мәслихат сессиясының шақырылу уақыты мен өткізілу орнын хабарлайды
- Е) Мәслихаттың шешіміне, хаттамаларға, өзге де құжаттарға қол қояды**
- Ф) Депутаттарға өздерінің өкілеттіліктерін жүзеге асыруға жәрдемдеседі
- Г) Шешуші дауыс құқығын пайдаланады**
- Н) Мәслихат шешімдерінің жариялануын қамтамасыз етеді

184. Мәслихат хатшысына берілген өкілеттіктер

- А) Мәслихат регламентін белгілейді
- В) Мәслихат сессиясының шақырылу уақыты мен өткізілу орнын хабарлайды**
- С) Мемлекеттік органдармен қарым қатынастарда мәслихаттың атынан өкілдік етеді**
- Д) Сессияның отырысын жүргізеді
- Е) Депутаттарға өздерінің өкілеттіліктерін жүзеге асыруға жәрдемдеседі**
- Ф) Сессияны әзірлеуге басшылық жасайды
- Г) Мәслихаттың шешіміне, хаттамаларға, өзге де құжаттарға қол қояды
- Н) Мәслихат депутаттарын сайлайды

185. Мәслихаттардың құзыретіне жататын мәселелер:

- А) жергілікті бюджетті және олардың атқарылуы туралы есептерді бекіту**
- В) мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастыру
- С) тиісті аумақты дамыту жоспарларын, экономикалық және әлеуметтік бағдарламаларын бекіту**
- Д) Республиканың сыртқы саясатын жүргізу жөнінде шаралар әзірлеу
- Е) Мәслихаттың тұрақты комиссиялары мен өзге де органдарын құру**
- Ф) Республикалық референдум өткізу жөнінде шешім қабылдау
- Г) азаматтарға кешірім жасауды жүзеге асыру

Н) Ұлттық Банк Төрағасын, Бас Прокурорды қызметке тағайындау

186. Республика әкімдерінің мәртебесі:

- A) тиісті аумақтың әлеуметтік-экономикалық дамудың жай-күйіне жауапты ҚР Президенті мен Үкімет өкілі**
- B) Жергілікті бюджеттің атқарылуна бақылау жасайтын Үкімет өкілі**
- C) Жергілікті өкілді органның қызметіне басшылық ететін лауазымды тұлға
- D) Жергілікті атқарушы органды (ол құрылған жағдайда) басқаратын тұлға
- E) Жергілікті жерлерге қызмет ететін Республика Үкіметінің бір мүшесі
- F) тиісті аумақты заңдылықты қамтамасыз ететін бақылаушы
- G) тиісті аумақта мемлекеттік саясаттың жүргізілуін қамтамасыз ететін тұлға
- H) тиісті аумақтық дмуы үшін жауапты болатын Парламент өкілі.

187. Әкімдердің қызметіне орналасу тәртібі:

- A) облыс, аудан әкімдерін Президент, қала әкімдерін Премьер-Минстр құрады
- B) облыстардың әкімдерін Премьер-Министр тағайындайды
- C) республикалық маңызы бар қала және астана әкімдерін тиісінше аумақтың мәслихаттарының келісімімен Президент тағайындайды**
- D) облыстардың әкімдерін қызметке тиісінше аумақтың мәслихаттарының келісімімен Президент тағайынадайды**
- E) барлық әкімдерді Президенттің ұсынысы бойынша Парламент сайлайды
- F) облыс әкімдерін тиісінше облыстардың мәслихаттары сайлайды
- G) өзге әкімшілік-аумақтық бөліністердің әкімдері қызметке Президент белгілейтін тәртіппен тағайындалады немесе сайланады**
- H) облыс және астана әкімдерін Президент, қалғандарын Үкімет тағайындайды.

188. Мәжілістің тоқсан сегіз депутатын сайлау қалай жүзеге асырылады:

- A) Бәсең сайлау
- B) Жанама сайлау
- C) Жалпыға бірдей**
- D) Тең**
- E) Төте сайлау**
- F) Ашық түрде сайлау
- G) Референдум арқылы
- H) Жабық түрде

189. Әкімдердің қызметіне орналасу тәртібі:

- A) облыс және астана әкімдерін Президент, қалғандарын Үкімет тағайындайды
- B) облыстардың әкімдерін Премьер- министр тағайындайды

- С) республикалық маңызы бар қала және астана әкімдерін тиісінше аумақтың мәслихаттарының келісімімен Президент тағайындады**
D) облыс, аудан әкімдерін Президент, қала әкімдерін Премьер-министр құрады
E) барлық әкімдерді Президенттің ұсынысы бойынша Парламент сайлайды
F) облыс әкімдерін тиісінше облыстардың мәслихаттары сайлайды
G) өзге әкімшілік-аумақтық бөліністердің әкімдері қызметке Президент белгілейтін тәртіппен тағайындалады немесе сайланады
H) облыстардың әкімдерін қызметке тиісінше облыстардың мәслихаттарының келісімімен Президент тағайындайды

190. Парламент Мәжілісінің құрамы:

- A) 98 депутаттан тұрады, 9 Президент тағайындайды
B) тоғыз депутатын Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайды
C) жалпы саны жүз жеті депутаттан тұрады
D) Республика азаматтары мен сайланатын жүз депутаттан тұрады
E) әр болыстан екі екіден сайланатын отыз депутаттан құралады
F) тоқсан сегіз депутаты партиялық тізім негізінде сайланады
G) он депутатын президент тағайындайды
H) үш жыл сайын қайта сайланып тұратын алпыс депутаттан тұрады

191. Әкімдіктің мәртебесі бойынша мынадай орган болып табылады:

- A) тиісті аумақта жергілікті мемлекеттік басқаруды жүзеге асыратын алқалы атқарушы орган
B) облыстың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың) ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) әкімі басқаратын атқарушы орган
C) өз құзіреті шегінде тиісті аумақта жергілікті өзін өзі басқаруды жүзеге асыратын атқарушы орган
D) еліміздің атқару билігі жүйесін басқаратын жоғарға атқарушы орган
E) сот төрелігін жүзеге асыратын жергілікті сот органы
F) конституциялық бақылау органы
G) тиісті аумақтың халқының еркін білдіретін жергілікті өкілді орган
H) заңдардың сақталуын қамтамасыз ететін жергілікті бақылау органы

192. Әкімдіктер құрылмайды:

- A) облыстарда
B) ауылдық округтерде
C) астанада
D) поселкелерде
E) ауылдарда
F) аудандарда
G) республикалық маңызы бар қалаларда
H) облыстық маңызы бар қалаларда

193. Жергілікті өзін-өзі басқару:

- A) жергілікті жерлерде мемлекеттік органдармен жүзеге асырылатын қызмет
- B) жергілікті маңызы бар мәселелерді өзінің жауапкершілігімен дербес шешуге бағытталған қызмет**
- C) Президент атынан жергілікті аумақта жүргізілетін қызмет
- D) жергілікті жерлерде мемлекеттің саясатын жүргізу жөніндегі қызмет
- E) мәслихаттар және басқа да жергілікті өзін-өзі басқару органдары арқылы жүзеге асырылатын қызмет**
- F) халықтың заң шығару жөніндегі қызмет
- G) мәслихат депутаттарын сайлау жөніндегі қызмет
- H) халық тікелей жүзеге асыратын қызмет**

194. Референдум өткізу қандай қағидаларға негізделеді?

- A) Азаматтардың референдумға мәжбүрлі жасырын дауыс беру арқылы жалпыға бірдей, тең және төте қатысу құқығы
- B) Жариялылық**
- C) Мемлекеттік мекеме атынан өкіл болып дауыс беру
- D) Азаматтардың референдумға жасырын дауыс беру арқылы жалпыға бірдей, тең және жанама қатысу құқығы
- E) Лауазымына орай қатысу
- F) Азаматтардың референдумға өз ықтиярымен қатысуы және еркін ашық білдіруі**
- G) Азаматтардың референдумға жасырын дауыс беру арқылы жалпыға бірдей, тең және төте қатысу құқығы**
- H) Мемлекеттік талап қою құқығы

195. Референдумға дайындық пен оны өткізу кезеңінде өндірістік немесе қызметтік міндеттерін орындаудан кімдер босатыла алады?

- A) Референдум комиссиясының төрағасы**
- B) Референдумға қарсы азаматтар
- C) Президент
- D) Референдум хатшысы немесе мүшелері**
- E) Референдум құрылтайшысы
- F) Референдум төрағасының отбасы
- G) Референдум төрағасының орынбасары**
- H) Облыс әкімдері

196. Референдумға дайындық пен оны өткізуді кімдер жүзеге асырады?

- A) Халықаралық референдум комиссиясының функциясын орындаушы БҰҰ-ның Орталық сайлау комиссиясы
- B) Селолық референдум комиссиясының функциясын орындаушы Қазақстан Республикасының селолық сайлау комиссиясы
- C) Аумақтық референдум комиссияларының функциясын орындаушы Қазақстан Республикасының аумақтық сайлау комиссиялары**

- D) Ықшам аудандық референдум комиссиясының функциясын орындаушы Қазақстан Республикасының ықшам аудандық сайлау комиссиясы
- E) Орталық референдум комиссиясының функциясын орындаушы Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы**
- F) Учаскелік референдум комиссияларының функциясын орындаушы учаскелік сайлау комиссиялары
- G) Үкімет
- H) Парламент

197. Президент жарлығымен шығарылған Референдум тағайындау туралы шешімде қандай мәселелер қозғалады?

- A) Республика халқының Референдумдық сайлауда дауыс беруге міндетті екендігін белгілеу
- B) Референдумға қойылатын мәселенің тұжырымдамасын белгілеу**
- C) Мемлекеттік қызметшілерді референдумға мәжбүрлі түрде қатысуын міндеттеу
- D) Референдумды өткізуге байланысты өзге де мәселелерді шешу**
- E) Референдумды өткізу мезгілін белгілеу**
- F) Сенат төрағасының өкілеттігін белгілеу
- G) Мәжіліс төрағасының төрағасының өкілеттігін белгілеу
- H) Мәслихат төрағасының өкілеттігін белгілеу

198. ҚР-да референдум тағайындау өкілеттігі кімге берілген?

- A) Президент
- B) Конституциялық кеңес
- C) Облыс әкімі
- D) Үкімет**
- E) Мәслихат
- F) Мәжіліс
- G) Парламент**
- H) Сенат

199. Референдумға байланысты жиналыс өткізуден кемінде он күн бұрын оның бастамашылары аумағында жиналыс өткізілетін жергілікті атқарушы органға қандай мәліметтерді жазбаша нысанда хабарлауға тиіс?

- A) Сценарийі
- B) Мақсаты**
- C) Адам саны
- D) Қолдаушылар саны
- E) Арманы
- F) Орны**
- G) Бастамашыл топтың өкілі туралы
- H) Уақыты**

200. Республикалық референдум талқысына қойылатын мәселелерді ата?

- A) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау, оларға өзгертулер енгізу**
- B) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау, оларға толықтырулар енгізу**
- C) Республиканың мемлекеттік өмірінің өзге де неғұрлым маңызды мәселелерін шешу**
- D) Комерциялық ұйымдарды банкрот деп жарялау
- E) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау, оларға опасыздық жасау жоспары
- F) Қоғамдық бірлестіктерді жабу
- G) Аттестация жүргізу
- H) Ұлттық мереке күнін белгілеу

201. Референдумның түрлерін көрсет?

- A) Императивтік, мәжбүрлеушілік, консультативтік
- B) Мемлекеттік, императивтік, жергілікті**
- C) Міндеттеушілік, факультативтік, заң шығарушылық**
- D) Консультативтік, редуктативтік, факультативтік
- E) Конституциялық, консультативтік**
- F) Мәжбүрлеушілік, конституциялық, редуктативтік
- G) Редуктативтік, конституциялық, заң шығарушылық
- H) Консультативтік, заң шығарушылық, конституциялық

202. Қай жылдары ҚР-сы Конституциясына өзгерістер енгізілді?

- A) 2011ж 12 ақпан
- B) 2012ж 2 ақпан
- C) 2007ж 21 мамыр**
- D) 2007ж 21 маусым
- E) 2011ж 2 ақпан**
- F) 2007ж 7 қазан
- G) 1998ж 27 қазан
- H) 1998ж 7 қазан**

203. Республикалық референдумның талқысы бола алмайтын мәселелерді ата?

- A) Мемлекеттік біртұтастығы мен аумақтық тұтастығын, Республиканы басқару нысанын өзгерту**
- B) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау
- C) Адамның және азаматтың конституциялық құқығы мен бостандығының бұзылуына әкеліп соғатын**

- D) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау, оларға өзгертулер енгізу
- E) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау, оларға толықтырулар енгізу
- F) Бюджет пен салық саясаты
- G) Республика Конституциясын, конституциялық заңдарын, заңдарын қабылдау, оларға өзгертулер мен толықтырулар енгізу
- H) Республиканың мемлекеттік өмірінің өзге де неғұрлым маңызды мәселелерін шешу**

204. Республикалық референдумда қарастырылмайтын мәселелер?

- A) Конституция жобалары
- B) Конституциялық заңдар**
- C) ҚР біртұтастығына байланысты мәселелер
- D) Бюджет саясатының мәселелері
- E) ҚР әкімшілік аумақтық құрылысынң мәселелері
- F) заңдар
- G) ҚР заңдарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу**
- H) мемлекет өмірінің маңызды мәселелері**

205. ҚР республикалық референдумға қатысу құқығына ие азаматтар? шет ел азаматтары

- A) референдумға қатысуға байланысты шектеулер қойылмайды
- B) мүмкіндіктері шектелген әрекет қабілетті мүгедектер
- C) шет елдерде жүрген ҚР азаматтары**
- D) соттың шешімімен бас бостандығынан айрылған тұлға
- E) сотпен әрекет қабілетсіз деп танылған тұлға
- F) он сегізге толған ҚР азаматтары**
- H) босқындар

206. ҚР республикалық референдумының пәніне кірмейді:

- A) Конституциялық заңдар
- B) Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету**
- C) Заңдар мен мемлекеттік өмірінің маңызды мәселелері
- D) Конституция жобалары
- E) Сот төрелік мәселелері**
- F) Ұлттық қауіпсіздік сұрақтары**
- G) ҚР халықаралық шарттардын туындайтын міндеттемелерді орындау
- H) ҚР заңдарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу

207. ҚР республикалық референдум заңнамасы келесі актілерге жинақталған:

- A) «ҚР Конституциялық Кеңесі туралы» Конституциялық заңы
- B) «ҚР Прокуратура туралы» заң

- C) «ҚР сайлау туралы» Конституциялық заңы
- D) «ҚР Үкіметі туралы» Конституциялық заңы
- E) ҚР Конституциясы
- F) Референдумға байланысты Орталық сайлау комиссиясының нормативтік актілері
- G) Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы Кодекс
- H) «ҚР-ғы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заң

208. ҚР республикалық референдум өткізудің жариялық және ашықтық принципі келесі тәртіппен қамтамасыз етіледі:

- A) жариялық және ашықтық принципі заңнамада қарастырылмаған
- B) референдум өткізу туралы шешіммен оған шығарылатын мәселелер бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланады**
- C) сайлауға қатысу құқығы бар азаматтар тізімімен танысу шектелген
- D) қоғамдық бірлестіктердің бақылаушы ретінде дауыс беруге қатысулары шектелген
- E) референдум нәтижесі ресми жарияланбайды
- F) халықаралық ұйымдардың бақылаушы ретінде дауыс беруге қатысулары шектелген
- G) референдум өткізу барысында қоғамдық бірлестіктер өкілдері қатыса алады**
- H) референдум жөніндегі комиссия өз жұмысы туралы тұрғындарды хабардар етіп отырады**

209. Референдумда сайлау құқығы шектеледі:

- A) дінге көзқарасына, наныма байланысты
- B) нәсіліне, ұлтына, тіліне байланысты
- C) әлеуметтік, лауазымдық және мүлкітік жағдайына байланысты
- D) он сегіз жасқа жеткен азаматтарының тегіне байланысты
- E) сайлауға сот іс-әрекетсіз деп таныған**
- F) жынысына байланысты
- G) сыбайлас жемқорлық қылмыс және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаудағы кінәсін сот заңда белгілеген тәртіппен таныған адам**
- H) сотталғандығы белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алып тасталмаған адам**

210. Республикалық референдум қарсаңындағы үгіт неге тыйым салынады?

- A) Республика азаматтарының, қоғамдық бірлестіктерінің референдумға қойылған мәселе (мәселелер) бойынша жиналыстарда, митингілерде өз пікірін білдіру құқығына тыйым салынады.

В) Республика азаматтарының, қоғамдық бірлестіктерінің референдумға қойылған мәселе (мәселелер) бойынша бұқаралық ақпарат құралдарында өз пікірін білдіру құқығына тыйым салынады.

С) Референдумның қарсаңындағы күн мен референдум өткізілетін күні үгіт жүргізуге тыйым салынады.

Д) Бұқпантай үгіт материалдарын таратуға тыйым салынады.

Е. Барлық баспа үгіт материалдарында қозғалған мәселе жайлы толыққынды мәлімет беруге тыйым салынады

Ғ) Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге, тұтастығын бұзуға, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруге, соғысқа, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық астамшылыққа, сондай-ақ қатыгездік пен зомбылыққа табынуға үгіттеуге жол берілмейді

Г) Үгіт жүргізу мақсатында бұқара алдында қойылым жүргізуге тыйым салынады

Н) Референдум басшыларының халық алдына шығуға тыйым салынады

211. Республикалық референдумды қамтамасыз ету:

А) Референдум әзірлеу мен өткізуге байланысты шығыстар тек қана жергілікті бюджет есебінен жұмсалады.

В) Мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, сондай-ақ меншік нысанына қарамастан ұйымдар референдум комиссияларының қарамағына референдум әзірлеу мен өткізу үшін қажет үй-жайларды, жабдықтар мен көлік құралдарын береді

С) Халықаралық ұйымдар мен халықаралық қоғамдық бірлестіктердің, шетел мемлекеттік органдарының, заңды тұлғалары мен азаматтарының, азаматтығы жоқ адамдардың референдумға қатысты шараларды қаржыландыруға және өзгедей қамтамасыз етуге тікелей немесе жанама түрде қатысуына рұқсат беріледі

Д) Референдум әзірлеу мен өткізуге байланысты шығыстар тек қана республикалық бюджет есебінен жұмсалады

Е) Халықаралық ұйымдар мен халықаралық қоғамдық бірлестіктердің, шетел мемлекеттік органдарының, заңды тұлғалары мен азаматтарының, азаматтығы жоқ адамдардың референдумға қатысты шараларды қаржыландыруға және өзгедей қамтамасыз етуге тікелей немесе жанама түрде қатысуына тыйым салынады

Ғ) Мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, сондай-ақ меншік нысанына қарамастан ұйымдар комерциялық ұйымдардың референдум комиссияларының қарамағына референдум әзірлеу мен өткізу үшін қажет үй-жайларды, жабдықтар мен көлік құралдарын беруді талап етеді

Г) Референдум әзірлеу мен өткізуге байланысты шығыстар тек қана мемлекеттік қызметшілердің бір күндік жалақысы есебінен жұмсалады

Н) Сайлаушылар өтейді

212. Учаскелік референдум комиссиясы дауысты санау кезінде қандай бюллетеньдер санын белгілейді

- A) Учаскедегі республикалық референдумға қатысу құқығы бар азаматтардың жалпы санын**
- B) Учаскедегі республикалық референдумға қатысуға тыйым салынған азаматтардың жалпы санын
- C) Бюллетень берген азаматтардың санын
- D) Бюллетень алған азаматтардың санын
- E) Дауыс беруге қатысқан азаматтардың жалпы санын; әрбір мәселенің оң шешімін жақтап берілген дауыс санын және әрбір мәселенің теріс шешімін жақтап берілген дауыс санын; жарамсыз деп танылған бюллетеньдер санын; жарамды деп танылған, бірақ дауысты санаған кезде есепке алынбайтын бюллетеньдер санын белгілейді**
- F) Дауыс беруге қатыспаған азаматтардың санын
- G) депутаттардың санын
- H) Болашақта референдумға қатысатын адамдар санын

213. Орталық референдум комиссиясы дауыс берудің нәтижелері туралы табыс етілген хаттамалардың негізінде:

- A) Республика бойынша кәметке толмағандардың жалпы санын
- B) Қазақстан Республикасының референдумға қатысу құқығы бар азаматтарының жалпы санын**
- C) Дауыс беруге қатысқан азаматтардың санын
- D) Қоғамдық бірлестік өкiлдерінің санын
- E) Референдумға қойылған мәселенің оң шешімін жақтап дауыс берген, референдумға қойылған мәселенің теріс шешімін жақтап дауыс берген азаматтардың санын және дауыс беруге қойылған жекелеген әрбір мәселе бойынша жарамсыз деп танылған бюллетеньдердің санын анықтайды**
- F) Мемлекеттік қызметшілер санын
- G) Референдумға қатысушылардың ой-пікірлерін
- H) Әскер санын

214. Кімдердің өтініші бойынша Конституциялық Кеңес даулы жағдайда республикалық референдум өткізудің дұрыстығы туралы мәселені шешеді?

- A) Премьер-Министрдің**
- B) Парламент Палаталары төрағаларының, Парламент депутаттарының жалпы санының кемінде екіден бір бөлігінің
- C) Облыс әкімінің
- D) Республика бойынша маңызы бар қала әкімінің
- E) Парламент Палаталары төрағаларының, Парламент депутаттарының жалпы санының кемінде бестен бір бөлігінің**

Ғ) Парламент Палаталары төрағаларының, Парламент депутаттарының жалпы санының кемінде төрттен бір бөлігінің

Г) Республика Президентінің

Н) Парламент Палаталары төрағаларының, Парламент депутаттарының жалпы санының кемінде үштен бір бөлігінің

215. Республикалық референдум туралы Конституциялық заңның 34, 35, 36-баптарында қандай мән-жайлар көрсетілген?

А) Республикалық референдум тағайындау жөніндегі мәселе бойынша бастамашыл топтың құрылуы

В) Республикалық референдум қабылдаған шешімдердің заң күші және міндеттілігі

С) Республикалық референдум тағайындау жөніндегі бастамашылық

Д) Қол жинаудың нәтижелері бойынша қол қою парақтары мен қорытынды хаттаманы жіберу

Е) Қол жинаудың тәртібі мен мерзімі

Ғ) Республикалық референдум қабылдаған шешімдердің күшіне енуі

Г) Осы Конституциялық заңды күшіне енгізу тәртібі

Н) Республикалық референдум туралы заңды бұзғаны үшін жауапкершілік

216. Референдум өткізу қандай принциптердің негізінде жүзеге асады?

А) Азаматтардың референдумға мәжбүрлі жасырын дауыс беру арқылы жалпыға бірдей, тең және төте қатысу құқығы

В) Жариялылық

С) Мемлекеттік мекеме атынан өкіл болып дауыс беру

Д) Азаматтардың референдумға жасырын дауыс беру арқылы жалпыға бірдей, тең және жанама қатысу құқығы

Е) Лауазымына орай қатысу

Ғ) Азаматтардың референдумға өз ықтиярымен қатысуы және еркін ашық білдіруі

Г) Азаматтардың референдумға жасырын дауыс беру арқылы жалпыға бірдей, тең және төте қатысу құқығы

Н) Мемлекеттік талап қою құқығы

217. Референдум өткізуге кімдер бастамашыл топ бола алмайды?

А) Президент

В) Үкімет

С) Парламент

Д) Сенат төрағасы

Е) Мәжіліс төрағасы

Ғ) Сот әрекет қаблетсіз деп таныған адам

Г) Шекаралық қызметті атқарушылар

Н) Он сегіз жасқа толмаған адам

218. ҚР заңнамасына сай саяси партия ұғымы:

- A) Құрылу мақсаты коммерциялық мүдделерлі көздейтін, мемлекеттік емес ұйымдар
- B) Мемлекеттің бастамасымен құрылатын қоғамдық ұйымдар
- C) Қазақстан Республикасы азаматтарының бірлесу бостандығына құқығын іске асыруда құрылатын бірлестіктер**
- D) Азаматтардың, әртүрлі әлеуметтік топтардың мүдделерін мемлекеттік биліктің өкілді және атқарушы органдарында білдіру мақсатында олардың саяси еркін білдіретін ҚР азаматтарының ерікті бірлестігі
- E) ҚР саяси партиялар ұғымы қалыптаспаған
- F) **Мақсаты саяси билікке жетуді көздейтін қоғамдық бірлестіктер**
- G) Халықаралық деңгейде экономикалық қызметпен айналысатын ұйымдар
- H) Сайлау комиссиялары

219. Қазақстан Республикасының Үкіметі жауапты болады:

- A) Республиканың жергілікті басқару органдары алдында
- B) Республика Парламенті алдында**
- C) Бас прокуратура алдында
- D) Парламент Мәжілісінің алдында**
- E) Республика Президенті алдында**
- F) Парламент Сенатының алдында
- G) Қазақстан халқы алдында
- H) Конституциялық Кеңес алдында

220. Қазақстан Республикасы Үкіметінің құрамына кіреді:

- A) Республика Парламенті
- B) Республика Премьер-Министрі, оның орынбасарлары**
- C) Республика Президенті
- D) Республика Министрлері**
- E) Конституциялық Кеңес
- F) Парламент Мәжілісі
- G) Мемлекеттік комитеттерінің төрағалары**
- H) Қазақстан халқы

221. Қазақстан Республикасының Үкімет құрамында болуға байланысты шектеулер:

- A) Өкілді органның депутаттары болуға**
- B) мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеуге
- C) Кәсіпкерлік іспен шұғылдануға**
- D) еңбекке ақы төлеу, азаматтарды әлеуметтік қорғау, мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру мен әлеуметтік сақтандыру жүйесін және шарттарын белгілеуге

- Е) Үкімет қызметінің негізгі бағыттары жөнінде және оның аса маңызды барлық шешімдері жөнінде Президентке баяндап отыруға
- Ғ) өзіне Конституция, заңдыр және Президент актілері жүктеген өзге де функцияларды орындауға
- Г) мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастырады, оны пайдалану жөніндегі шараларды талдап жасайды және жүзеге асырады, мемлекеттік меншік құқығын қорғауды қамтамасыз етеді
- Н) Оқытушылық, ғылыми немесе өзге шығармашылық қызметтерді қоспағанда, өзге де ақы төленетін жұмысты атқаруға**

222. Үкіметтің негізгі конституциялық өкілеттіктеріне:

- А) Мәжіліске заң жобаларын енгізу және заңдардың орындалуын қамтамасыз ету**
- В) Республика Президентінің кезекті сайлауын хабарлау
- С) Парламент Палаталарының отырыстарын шақыртып, оларға төрағалық етеді
- Д) Парламент сессияларын ашады
- Е) соғыс және бітім мәселелерін шешеді
- Ғ) Парламентке Республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті ұсыну, бюджеттің атқарылуын қамтамасыз ету**
- Г) Республиканың сыртқы саясатын жүргізу жөнінде шаралар әзірлеу**
- Н) саяси баспана беру мәселелерін шешеді

223. Министрліктердің және өзге де орталық атқарушы органдардың басшылары болып табылатын Үкімет мүшелері:

- А) азаматтарға кешірім жасауды жүзеге асырады
- В) Республика Премьер-Министрінің алдында өздеріне бағынышты мемлекеттік органдардың жұмысы үшін дербес жауап береді**
- С) Президенттің Республика Премьер-Министрін тағайындауына келісім береді
- Д) тиісті мемлекеттік органдарға басшылықты жүзеге асырады**
- Е) соғыс және бітім мәселелерін шешеді
- Ғ) заңдар қабылдайды
- Г) тиісті мемлекеттік органдардың қарауындағы мемлекеттік басқару саласындағы істің жайына және заңдардың, Қазақстан Республикасының Президенті мен Үкіметі актілерінің орындалуын қамтамасыз ету үшін жауап береді**
- Н) азаматтарға рақымшылық жасау туралы актілер шығарады

224. Үкімет мүшелерінің орнынан түсуіне негіз болады:

- А) өздеріне жүктелген функцияларды одан әрі жүзеге асыру мүмкін емес деп санауы**
- В) Парламентте оның енгізген заң жобасының қабылданбауы
- С) Үкімет жүргізіп отырған саясатпен келіспеуі немесе оны жүргізбеуі

- D) парламенттің таратылуы
- E) Республика президенті өз бастамасымен Үкіметтің кез келген мүшесін қызметінен босатуға хақылы**
- F) ғылыми қызметпен шұғылдануы
- G) саяси пртияның мүшесі болуы
- H) парламент отырысына өз қызметі жөнінде есеп беруге келмеуі

225. ҚР Конституциясына сәйкес атқарушы билік органы ретінде Үкіметтің сипаты келесі түрде бекітілген:

- A) ҚР Үкіметі мемлекеттік биліктің сот билігі тармағының келісіп жұмыс істеуін және өкімет органдарының халық алдандағы жауапкершілігін қамтамасыз етеді
- B) Республика Үкіметі мемлекет атынан оған берілген өкілеттіктері шегінде ғана билік жүргізеді**
- C) Үкімет мемлекеттік биліктің заң шығарушы тармағының келісіп жұмыс істеуін және өкімет органдарының халық алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз етеді
- D) мемлекеттік билік тармағында заң шығару және атқару билігін жүзеге асырады
- E) мемлекеттік биліктің барлық тармағының келісіп жұмыс істеуін қамтамасыз етеді
- F) Үкімет ҚР-ның атқарушы билігін жүзеге асырады, - атқарушы органдардың жүйесін басқарады және олардың қызметіне басшылық жасайды**
- G) Үкімет алқалы орган болып табылады және өзінің бүкіл қызметінде Республика Президентінің алдында жауапты, ал Конституцияда көзделген жағдайларда Парламент Мәжілісінің және Парламенттің алдында жауапты**
- H) ҚР Конституциясында атқарушы орган ретінде Үкіметтің сипаты берілмеген

226. ҚР Үкіметінің республикалық бюджет жөніндегі құзіреті:

- A) республиканың сыртқы саясатын жүргізу жөнінде шаралар әзірлейді
- B) республикалық бюджетті әзірлейді
- C) бюджеттің атқарылуын қамтамасыз етеді**
- D) жергілікті атқарушы органдардың қызметіне басшылық жасайды
- E) парламентке республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті ұсынады**
- F) сот шешімдерінің орындалуын қамтамасыз етеді
- G) мәжіліске заң жобаларын енгізеді және заңдардың орындалуын қамтамасыз етеді
- H) мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастырады

227. Республика Үкіметінің өкілеттік мерзімі:

- A) үкіметтің өкілеттік мерзімі парламенттің өкілеттік мерзіміне тең
- B) үкімет сенат оған сенімсіздік білдіргенге дейін қызмет ете береді
- C) үкімет жаңа сайланған парламенттің 1-ші отырысында қызметін тоқтатады
- D) үкімет жыл сайын жаңадан құрылып отырады
- E) үкімет президентпен таратылғанға дейін қызмет ете береді, яғни шексіз**
- F) үкімет жаңадан сайланған президент алдында өзінің өкілеттігін тоқтатады
- G) үкіметтің жаңа құрамы бекітілгенге дейін ол өз міндеттерін атқара береді
- H) үкімет президенттің өкілеттік мерзімі біткенше іс қимыл жасайды

228. Үкіметтің Республика қауіпсіздігіне қатысты құзіреті:

- A) Республиканың аумақтық тұтастығын қамтамасыз ету жөніндегі шараларды жүзеге асырады
- B) еңбекақы төлену шарттарын белгілейді
- C) Республиканың мемлекеттік шекарасын күзетуді қамтамасыз ету жөніндегі шараларды әзірлеп, жүзеге асырады
- D) айналадағы табиғи ортаны қорғау жөнінде шаралар әзірлейді
- E) ғылым мен техниканы дамытудың мемлекеттік саясатын белгілейді
- F) Республиканың қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетін қамтамасыз ету жөніндегі шараларды әзірлеп, жүзеге асырады**
- G) мемлекеттік баға түзу саясатын талдап жасайды және жүзеге асырады
- H) Мемлекеттік меншікті басқаруды ұйымдастырады

229. Республика Үкіметінің өкілдік мерзімі:

- A) Үкімет жыл сайын құрылып отырады
- B) Үкіметтің өкілдік мерзімі Парламенттің өкілеттік мерзіміне тең
- C) Үкімет жаңа сайланған Парламенттің бірінші отырысында қызметін толық тоқтатады
- D) Үкімет жаңадан сайланған Президент алдында өзінің өкілеттігін доғарады**
- E) Үкімет Парламенттік өкілеттік мерзімі біткенше іс қимыл жасайды
- F) Үкімет Сенат оған сенімсіздік білдіргенге дейін ол өз міндеттерін атқара береді
- G) Үкімет Президент пен таратылғанға дейін қызмет ете береді, яғни шексіз**
- H) Үкіметтің жаңа құрамы біткенге дейін ол өз міндеттерін атқара береді

230. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің өкілеттігі:

- A) Республикалық референдум тағайындайды
- B) Парламентті таратады

- С) Үкімет қаулыларына қол қояды**
- Д) Парламент қабылдаған заңдарға қарсылық білдіреді
- Е) Саяси баспана береді
- Ғ) үкімет қызметінің негізгі бағыттары жөнінде Президентке баяндап отырады**
- Г) Үкімет қызметін ұйымдастырып оған басшылық жасайды**
- Н) парламент қабылдаған заңдарға қол қояды

231. Республика Үкіметін құруға қатысты Президенттің өкілеттігі:

- А) Парламент Мәжілісінің келісімімен Республиканың Премьер-Министрін қызметке тағайындайды, оны қызметтен босатады**
- В) Үкіметтің актілерінің күшін жояды не қолданылуын тоқтата тұрады
- С) Үкіметті таратады
- Д) Премьер-Министрдің ұсынуымен Республика Үкіметінің құрылымын айқындайды
- Е) Үкімет отырыстарына төрағалық етеді**
- Ғ) Премьер-Министрінің актілерінің күшін жояды
- Г) Үкіметке заң жобасын Парламент Мәжілісіне енгізуді тапсырады
- Н) Республика Үкіметінің мүшелерін қызметке тағайындайды, қызметтен босатады**

232. Республика Үкіметінің құзыреті:

- А) заң жобаларын талқылайды
- В) республикалық бюджеттің атқарылуын қамтамасыз етеді**
- С) заңдардың конституцияға сәйкестігін тексереді
- Д) сот төрелігін жүзеге асырады
- Е) соғыс және бітім мәселелерін шешеді
- Ғ) саяси баспана береді
- Г) мемлекеттік бағдарламаларды әзірлейді
- Н) құқықтық саясатты іске асыруды қамтамасыз етеді

233. Премьер –Министрдің өкімдерінің күшін жоя алады:

- А) Республика Президенті**
- В) Республиканың Жоғары Сотының төрағасы
- С) Астана әкімі
- Д) Орталық сайлау комиссиясының төрағасы
- Е) Бас прокурор
- Ғ) Республика Үкіметі**
- Г) Әділет министрі
- Н) Премьер –Министрдің өзі**

234. ҚР Үкіметінің құрылымын құрайтын органдар:

- А) Сыртқы істер министрлігі**
- В) Ішкі істер министрлігі**

- C) Республиканың Жоғарғы соты
- D) Әкімдіктер
- E) Парламент
- F) Қаржы министрі**
- G) Мәслихаттар
- H) Конституциялық Кеңес

235. ҚР-ның Үкіметінің мәртебесі:

- A) заң шығару қызметін жүзеге асыратын Республиканың ең жоғары өкілді органы
- B) Қазақстанның атынан өкілдік ететін ең жоғары лауазымды тұлға
- C) Қазақстан Республикасының атқарушы билігін жүзеге асырады**
- D) Республиканың мемлекеттік бағдарламаларын бекітеді
- E) атқарушы органдардың жүйесін басқарады**
- F) Республика дипломатиялық өкілдіктерінің басшыларын тағайындайды және кері шақырып алады
- G) атқарушы органдардың қызметіне басшылық жасайды**
- H) сыртқы саясатының негізгі бағыттары туралы жыл сайын жолдау арнайды

236. Премьер-Министрдің өкімдерінің күшін жоя алады:

- A) Республика Президенті
- B) Конституциялық Кеңес
- C) Жоғарғы сот
- D) Астана әкімі
- E) Әділет министрі
- F) Бас прокурор
- G) Республика Үкіметі**
- H) Премьер-Министрі**

237. Республика Үкіметі жауапты:

- A) Қазақстан халқы алдында
- B) Республика Премьер-Министрінің алдында**
- C) Республика Президентінің алдында**
- E) Бас прокурор алдында
- F) Парламент Мәжілісінің және Парламенттің**
- G) Конституциялық Кеңес алдында
- H) Әділет министрі алдында

238. Үкіметтің Республика Парламентімен қарым-қатынасы:

- A) заң жобасын Парламент Мәжілісіне енгізу туралы Президенттің тапсырмаларын орындайды
- B) Парламентке республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті табыс етеді**

С) Парламент палаталарының қарауына енгізілетін мәселелерді әзірлеуге жалпы басшылық жасайды

Д) мемлекеттік кірісті қысқартуды немесе мемлекеттік шығысты ұлғайтуды көздейтін Республика заңдарының жобалары жөнінде қорытындылар береді

Е) Палаталар шығаратын актілерге қол қояды

Ғ) Парламент депутаттарының сұрауларына жауап береді

Г) Парламент отырыстарын шақыртып, оларға төрағалық етеді

Н) Палаталар төрағаларының орынбасарлары қызметіне сайлау үшін Палаталарға кандидатура ұсынады

239. Конституцияға, Конституциялық заңға сәйкес Халық пен мемлекеттің билік бірлігіне, конституциялық заңның мызғымастығына, сондай-ақ адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының сақталуына кепілдік беретін кім:

А)ҚР Үкіметі

В)ҚР Парламенті

С)ҚР мемлекет басшысы

Д)ҚР Президенті

Е)ҚР Жоғарғы соты

Ғ)ҚР Қарулы күштерінің бас қолбасшысы

Г)ҚР Конституциялық Кеңесі

Н)ҚР Бас Прокуроры

240. ҚР-да атқарушы биліктің біртұтас жүйесін басқаратын алқалы органы:

А)ҚР Парламенті

В)ҚР Президенті

С)ҚР Жоғарғы Соты

Д)ҚР Үкіметі

Е)ҚР Бас Прокуроры

Ғ)ҚР Жоғарғы атқарушы органы

Г)ҚР Конституциялық Кеңесі

Н)ҚР министрліктерден тұратын органы

241. Орталық басқару органдарына жатады:

А)Жоғарғы сот

В)Министрліктер

С)Прокуратура органдары

Д)Мамандандырылған соттар

Е)Агенттіктер

Ғ)Қадағалаушы соттар

Г)Мемлекеттік комитеттер

Н)Аудандық соттар

242. Парламентке республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті әзірлеп ұсынатын, бюджеттің атқарылуын қамтамасыз ететін орган:

- A) Үкімет
- B) Прокуратура
- C) Атқарушы орган**
- D) Парламент
- E) Президент
- F) Сот
- G) Қаржы министрлігі**
- H) Конституциялық кеңес

243. Үкіметтің отырыстарын шақыруға кімнің құқықтары бар:

- A) Президент
- B) Парламент**
- C) Сот
- D) Комитет
- E) Заң шығару органы**
- F) Басқарма
- G) Агенттік
- H) Ведомства

244. Парламент тұрақты негізде жұмыс істейтін қандай палаталардан тұрады:

- A) Комитет
- B) Сенат**
- C) Басқарма
- D) Викилер
- E) Мәжіліс**
- F) Мәслихат
- G) Лордтар
- H) Сенат және мәжіліс**

245. Мәжілістің тоқсан сегіз депутатын сайлау қалай жүзеге асырылады:

- A) Бәсең сайлау
- B) Жанама сайлау
- C) Жалпыға бірдей**
- D) Тең**
- E) Төте сайлау**
- F) Ашық түрде сайлау
- G) Референдум арқылы
- H) Жабық дауыс беру

246. Парламенттің қай палатасының тоғыз депутатын Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайды:

- A) Мәжілістің**
- В) Сенаттың
- С) Жоғарғы палатаның
- D) Төменгі палатаның**
- Е) Мәслихаттың
- F) ҚР-ның Парламентінің төменгі палатасының**
- Г) Әкімдіктың
- Н) Вики палатасының

247. Мемлекеттік басқару органдары қандай негіздеріне байланысты түрлерге бөлінеді:

- А) Бөлінбейді
- В) Барлық негіздеріне байланысты
- С) Қызметінің ауқымына**
- Д) Анықталмаған ол
- E) Құзіреттік сипатына**
- Ф) Ол бекітілмеген
- Г) Қарауына жататын мәселелерді шешу тәртібіне байланысты**
- Н) Ешқандай негіздер қарастылымаған

248. Қызмет аумағы бойынша мемлекеттік басқару органдары былай бөлінеді:

- A) Жоғарғы органдар**
- В) Төменгі органдар
- С) Орталық органдар**
- Д) Аралық органдар
- E) Жергілікті органдар**
- Ф) Бастапқы органдар
- Г) Атқарушы органдар
- Н) Орындаушы органдар

249. Құзіретінің сипаты бойынша мемлекеттік басқару органдары былай бөлінеді:

- A) Орталық**
- В) Жалпы
- С) Салалық**
- D) Арнайы**
- Е) Жергілікті
- Ф) Аумақтық
- Г) Аймақтық
- Н) Аудандық

250. Салалық басқару органына жатады:

- A) В ведомство
- B) Басқарма
- C) Министрліктер**
- D) Агенттіктер
- E) Сыртқы істер министрлігі
- F) Комитеттер
- G) Білім және ғылым министрлігі
- H) Мамандандырылған соттар

251. Мемлекеттік басқару органдарының қаржыландыру көздері қалай бөлінеді:

- A) Мемлекеттік бюджет есебінен қаржыландырылатын
- B) Басқару аппараты өздеріне қарасты құрылымдық бөлімшелері табыстары есебінен қаржыландырылатын қазыналық кәсіпорындар**
- C) Республикалық бюджетпен
- D) Жеке бюджетпен
- E) Өзіндік төлемдермен
- F) Қаржыландырылмайды
- G) Арнайы бюджетпен
- H) Ортақ бюджетпен

252. Мемлекеттік басқарудың сан – салалы органдарына жетекшілік жасауды қамтамасыз ету үшін, мемлекеттік әкімшілік-аумақтық бөлінісіне орай Негізгі Заң мемлекеттік басқару органдарының жүйесіне атқару билігінің мына органдары жатады:

- A) Атқару билігінің жоғарғы органдары
- B) Төменгі органдар
- C) Ешқай орган
- D) Барлық орган
- E) Орталық органдар**
- F) Аймақтық органдар
- G) Бүкілаумақтық органдар
- H) Жергілікті органдар жатады**

253. Атқарушы билігінің жоғарғы органдарына кімдер жатады:

- A) Парламент
- B) Үкімет**
- C) Сот
- D) Сенат
- E) Конституциялық кеңес
- F) Прокуратура
- G) Президент**
- H) ҚР Үкіметі мен Президенті**

254. Президенттің өкілеттіктері:

- A) Ол мемлекеттің қорғаныс қабілетін және қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында шаралар қолданады**
- B) Халықаралық қатынастарда республиканың мүддесін қорғайды**
- C) Азаматтарға кешірім жасауды**
- D) Сот төрелігін жүзеге асырады
- E) Заңдардың орындалуын қадағалайды
- F) Заң шығаруды жүзеге асырады
- G) Үкімет қызметін ұйыдастырады
- H) Парламент қызметін ұйымдастырады

255. Үкімет мүшелерінің құқықтары:

- A) Өкілді органның депутаттары болуға**
- B) Оқытушылық қызметпен айналысуға құқығы**
- C) Коммерциялық қызметпен айналысуға
- D) Ғылыми және басқа да шығармашылық қызметпен айналысуға құқылы**
- E) Байқаушы кеңесінің құрамына кіруге
- F) Коммерциялық ұйымның басшысы болуға
- G) Ақы төленетін қызметті атқаруға
- H) Барлық қызметтермен айналысуға құқығы

256. ҚР Премьер-Министрінің өкілеттіктері:

- A) Үкімет қызметін ұйымдастырады**
- B) Парламент қызметін ұйымдастырады
- C) Президент қызметін ұйымдастырады
- D) Үкімет қызметіне басшылық жасайды**
- E) Парламент қызметіне басшылық жасайды
- F) Прокуратура қызметіне атсалысады
- G) Парламентті құрады
- H) Үкімет қаулыларына қол қояды**

257. Кім Үкіметке сенімсіздік білдірген жағдайда, Үкімет орнынан түсетіні туралы Президентке мәлімдейді:

- A) Прокуратура
- B) Жоғарғы сот
- C) Конституциялық Кеңес
- D) Парламент**
- E) Парламент Мәжілісі**
- F) Парламент пен парламент мәжілісі**
- G) Мамандандырылған соттар
- H) Қадағалаушы соттар

258. Президенттің Үкіметке қатысты өкілеттіктері:

- A) Үкіметтің өкілеттігін тоқтату туралы шешім қабылдау**
- B) Үкіметтің кез-келген мүшесін қызметтен босатуға**
- C) Премьер-Министрді орнынан түсіруді шешу**
- D) Орталық атқару органының қызметін ұйымдастыруға
- E) Жергілікті органдардың қызметін үйлестіреді
- F) Үкіметке қатысты өкілеттіктері жоқ
- G) Үкіметтің барлық қызметін ұйымдастырады
- H) Үкіметтің қызметіне бақылау жүргізеді

259. Үкімет өзінің бүкіл қызметінде кімдердің алдында жауапты:

- A) Жоғарғы соттың
- B) Халықтың
- C) Президенттің**
- D) Парламенттің**
- E) Парламент Мәжілісінің**
- F) Прокуратураның
- G) Конституциялық кеңестің
- H) Ешкімнің

260. Үкімет қандай нормативтік-құқықтық актілерді қабылдай алады:

- A) Өкімдер**
- B) Қаулылар**
- C) Өкім мен қаулы**
- D) Үкім
- E) Жарлық
- F) Бұйрық
- G) Шешім
- H) Барлық НҚА түрлерін

261. Премьер-Министрдің орнынан түсуді қабылдау қандай мағына береді:

- A) Ешқандай
- B) Қызметін жалғастыра алады деген
- C) Қызметінің уақытша тоқтағандығы деген
- D) Қызметінің уақытын созды деген
- E) Бүкіл Үкіметтің өкілеттігі тоқтатылғаны деген**
- F) Үкіметтің тарайтындығы туралы**
- G) Үкіметтің қызметі толығымен тоқтатылды деген**
- H) Үкіметтің қызметінің шексіздігі деген

262. Премьер-Министр Үкімет қызметінің негізгі бағыттары жөнінде және оның аса маңызды барлық шешімдері жөнінде кімге баяндап отырады:

- A) ҚР Үкіметі
- B) ҚР Парламенті
- C) ҚР мемлекет басшысы**
- D) ҚР Президенті**
- E) ҚР Жоғарғы соты
- F) ҚР Қарулы күштерінің бас қолбасшысы**
- G) ҚР Конституциялық Кеңесі
- H) ҚР Бас Прокуроры

263. ҚР-ның агенттіктері қандай салалар бойынша қызмет атқарады:

- A) Сот
- B) Қадағалау инстанциясы
- C) Спорт**
- D) Заңдық бақылау
- E) Туризм
- F) Нақты саласы жоқ
- G) Барлық сала бойынша**
- H) Денсаулық сақтау

264. Республиканың Орталық сайлау комиссиясы:

- A) Қайта дауыс беру, қайта сайлау мен Сенаттың және мәслихаттардың шығып қалған депутаттарының орнына сайлау ұйымдасырады
- B) Облыстық, ауданды, қалалық, қаладағы аудандық сайлау комиссиялары**
- C) Республиканың аумағында сайлау туралы заңдардың атқарылуына бақылауды жүзеге асырады
- D) Республика сайлау комиссияларының біртұтас жүйесіне басшылық етеді және тұрақты жұмыс істейтін орган болып табылады**
- E) Әкімшілік-аумақтық бөліністер аумағында сайлау туралы заңдардың атқарылуына бақылауды жүзеге асырады
- F) Дауыс беруге арналған учаскілердің біріңғай нөмірленуін белгілейді
- G) республика Президенттігіне үміткерлерді тіркейді
- H) Округтік сайлау комиссиялары сайлау округтерінде мәслихаттардың депутаттарын сайлауды ұйымдастыру мен өткізуді қамтамасыз етеді**

265. Жалпыға бірдей сайлау құқықсыз шектеледі:

- A) дінге көзқарасына, наныма байланысты
- B) нәсіліне, ұлтына, тіліне байланысты
- C) әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына байланысты
- D) он сегіз жасқа жеткен азаматтарының тегіне байланысты
- E) сайлауға сот іс-әрекетсіз деп таныған**
- F) жынысына байланысты
- G) сыбайлас жемқорлық қылмыс және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаудағы кінәсін сот заңда белгілеген тәртіппен таныған**

адам ҚР Президентіне Парламенттің, соның ішінде партиялық тізімдер бойынша мәслихаттардың депутаттарына үміткер бола алмайды
Н) сотталғандығы белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алып тасталмаған адам

266. Сайлау комиссияларының біртұтас жүйесін құрайды:

- А) қалалық сайлау комиссиясы
- В) республиканың Орталық сайлау комиссиясы**
- С) селолық сайлау комиссиясы
- Д) округтік сайлау комиссиялары мен учаскелік сайлау комиссиялары**
- Е) аудандық сайлау комиссиясы
- Ғ) аумақтық сайлау комиссиясы**
- Г) облыстық сайлау комиссиясы
- Н) республикалық сайлау комиссиясы

267. Округтік сайлау комиссиясының өкілеттігі:

- А) учаскелер бойынша депутаттарды сайлауды ұйымдастыру мен өткізуді қамтамасыз етеді**
- В) қайта дауыс беру, қайта сайлау мен Сенаттың және мәслихаттардың шығып қалған депутаттарының орнына сайлау ұйымдастырады
- С) әкімшілік-аумақтық бөліністер аумағында сайлау туралы заңдардың атқарылуына бақылауды жүзеге асырады
- Д) тиісті сайлау округінің аумағында сайлау туралы заңдардың атқарылуын бақылауды жүзеге асырады**
- Е) мәслихаттардың депутаттығына ұсынылған үміткерлерді, олардың сенім білдірген адамдарын тіркейді
- Ғ) республика сайлау комиссияларының біртұтас жүйесіне басшылық етеді және тұрақты жұмыс істейтін орган болып табылады
- Г) учаскелік сайлау комиссияларының шешімдері мен іс-әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) түсетін арыздар мен шығымдарды қарайды**
- Н) дауыс беруге арналған учаскелердің бірыңғай нөмірленуін белгілейді

268. Республиканың Орталық сайлау комиссиясының сайлау заңнамасына сай құзыреті болып:

- А) Мәслихаттар депутаттарын сайлау жөнінде сайлау округтерін құрады және олардың тізімдерін жариялайды
- В) Сайлау округтерінде мәслихаттардың депутаттарын сайлауды ұйымдастыру мен өткізуді қамтамасыз етеді
- С) Әкімшілік аумақтық бөліністер аумағында сайлау туралы заңдардың атқарылуына бақылауды жүзеге асырады
- Д) Дауыс беруге арналған учаскелердің бірыңғай нөмірленуін белгілейді
- Е) Республика сайлау комиссияларының біртұтас жүйесіне басшылық етеді**

Ғ) Республиканың аумағында сайлау туралы заңдардың атқарылуын бақылау

G) Қайта дауыс беру, қайта сайлау ұйымдастырады

Н) Президент пен Парламент Мәжілісі депутаттарының сайлауын әзірлеу мен өткізуді ұйымдастырады

269. Сайлау үрдісінің негізгі кезеңдері:

А) орталық сайлау комиссиясын қалыптастыру

В) сайлауға қатысатын кандидаттарды орталық атқарушы органдарда тіркеу

С) сайлауға қатысатын партияларды әділет органдарында тіркеу

Д) үміткерлерді жергілікті органдарда тіркеу

Е) сайлау учаскелерін қалыптастыру

Ғ) сайлау округтерін қалыптастыру

G) сайлаушылардың тізімін қалыптастыру

Н) сайлауға қатысатын кандидаттарды жергілікті атқарушы органдарда тіркеу

270. Сайлау комиссияларының қызметін ұйымдастыру тәртібі:

А) Сайлау комиссиялардың төрағасы, мүшелері және оның аппаратының қызметкерлері өз өкілеттіктерін кәсіби тұрақты негізде жүзеге асырады

В) Сайлау комиссияларының мүшелері мемлекеттік органдардың өкілдері болып табылады және мемлекеттің қорғауында болады

С) өзіне жүктелген міндеттерді, сайлау комиссиясының және жоғарғы тұрған Сайлау комиссиясының шешімдері мен нұсқауларын орындауға міндетті емес

Д) өзі өкілі болып табылатын саяси партиялардың мүдделерін қорғауға құқығы бар

Е) Сайлау комиссияларының қызметі алқалық жариялылық және ашықтық негізде жүзеге асырылады

Ғ) егер сайлау комиссияларының отырыстарында комиссия мүшелерінің жалпы санының кемінде үштен екісі қатысса, олар заңды болады

G) төменгі тұрған сайлау комиссияларының отырыстарын тиісті жоғарғы тұрған комиссиялардың төрағалары олар құрылғаннан кейінгі жеті күг мерзімнен кешіктірмей шақырады

Н) Сайлау комиссиясының сайлау өткізу кезеңінде өздерінің келісімінсіз жұмыс берушінің ұйғарымы бойынша жұмыстан шығарылмайды

271. Сайлау туралы заңдағы бекітілген сайлау құқығының принциптері:

А) дауыс беруді өткізу кезінде қоғамдық тәртіп пен сайлау бостандығын қамтамасыз ету

В) Республикадағы сайлау Республика азаматтарының сайлау және сайлану құқығының еркін жүзеге асыруына негізделеді

С) Республика азаматтарының сайлауға қатысуы ерікті болып табылады

Д) азаматты сайлауға қатысуға немесе қатыспауға мәжбүрлеуге, сондай ақ оның еркін білдіруді шектеуге ешкімнің де құқығы жоқ

Е) Республика Президентін, Парламент Мәжілісінің және мәслихаттарының депутаттарын, өзге де жергілікті өзін өзі басқару органдарының мүшелерін сайлау жалпыға бірдей, тең және төте сайлау құқығы негізінде жасырын дауыс беру жағдайында өткізіледі

Ғ) сайлау құқығы міндетті болып табылады

Г) сайлау құқығы азаматтылықты алу мерзімімен тығыз байланысты

Н) ҚР азаматтарының ҚР Президенті, ҚР Парламентінің, мәслихатының депутаты немесе өзге де жергілікті өзін өзі басқару органына мүше болып сайлану құқығы

272. Сайлау құқығы:

А) Конституциялық құқықтың сайлауға байланысты қатынастарды реттейтін нормалар жүйесінен қалыптасатын институты

В) банкілік қызметті реттеуге байланысты қатынастарды реттейтін нормалар

С) тергеу амалдарын жүргізуге байланысты қатынастарды реттейтін нормалар

Д) адам және азаматтардың құқықтық мәртебесін анықтауға байланысты туындайтын қатынастарды реттейтін нормалар

Е) азаматтардың мемлекетпен кепілденген сайлану құқығы

Ғ) ҚР әкімшілік-аймақтық құрылысына байланысты қатынастарды реттейтін нормалар

Г) меншік құқығын қолдануға байланысты туындайтын қатынастарды реттейтін нормалар

Н) азаматтардың мемлекетпен кепілденген сайлауға қатысу құқығы

273. Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы белгілейтін мәслихат депутаттарының шекті саны:

А) барлық деңгейдегі мәслихаттарда – отызға дейін

В) облыстық, қалалық мәслихаттарда – 40-қа дейін, ауданда – 20-ға дейін

С) барлық деңгейдегі мәслихаттарда кемінде 20 депутат болуы тиіс

Д) аудандық мәслихаттарда – 25-ке дейін

Е) барлық мәслихат үшін депутаттар саны он мен отыз аралығында боуы тиіс

Ғ) облыстық мәслихатта, Астана және Алматы қалалық мәслихаттарында елуге дейін

Г) барлық деңгейдегі мәслихаттарда – елуге дейін

Н) қалалық мәслихатта – отызға дейін

274. Тең сайлау құқығы келесі тәртіпте қамтамасыз етіледі:

А) Сайлаушылар Республика Президенті, партиялық тізімдер бойынша Санаты Парламенті Мәжілісінің депутаттары және мәслихаттарының

депутаттары сайлауына тең негіздерде қатысады әрі олардың әрқайсысының сайлау бюллетеніне тиісінше бір дауысы болады

В) Сайлаушылар Республиканың өзге де жергілікті өзін-өзі басқару нысандарының мүшелерін сайлауға тең негіздерде қатысады әрі олардың әрқайсысының тең дауыс саны болады

С) Шетел азаматтаырының да сайлау құқығын бекіту арқылы

Д) Сайлауға сот іс-әрекетке қабілетсіз деп таныған азаматтар қатысу арқылы азаматтығы жоқ тұлғалардың сайлау құқығын тану арқылы

Е) Үміткерлердің сайлауға тең құқықтармен және шарттармен қатысуына мүмкіндік беріледі

Ф) Соталғандығы белгіленген тәртіппен өтлмеген немесе алып тасталмағанадамдардың сайлауға қатысулары арқылы

Г) Республика Парламенті Сенатының депутаттарын сайлау жанама сайлау негізінде жасырын дауыс беру жағдайында және бір дауыс беруші екі құқыққа ие болуы

275. Сайлау құқығының принциптерін тап

А) жариялылық принципі

В) республикалық принципі

С) орталық принципі

Д) төте сайлау

Е) жергілікті сайлау принципі

Ф) атқарушы принципі

Г) негізгі принципі

Н) бәсең сайлау принципі

276 . Конституциялық заңның 12-бабына сәйкес Орталық сайлау комиссиясының өкілеттіліктері бар?

А) Соталғандығы белгіленген тәртіппен өтлмеген немесе алып тасталмағанадамдардың сайлауға қатысулары арқылы

В) Республика Парламенті Сенатының депутаттарын сайлау жанама сайлау негізінде жасырын дауыс беру жағдайында және бір дауыс беруші екі құқыққа ие болуы

С) сайлау комиссияларына басшылықты жүзеге асырады

Д) Шетел азаматтаырының да сайлау құқығын бекіту арқылы

Е) Президенттікке кандидаттарға тіркейді

Ф) Сайлау комиссиясының сайлау өткізу кезеңінде өздерінің келісімінсіз жұмыс берушінің ұйғарымы бойынша жұмыстан шығарылмайды

Г) Парламент, Мәслихат депутаттарының сайлауын тағайындайды

Н) өзі өкілі болып табылатын саяси партиялардың мүдделерін қорғауға құқығы бар

277. Пропорционалды сайлау жүйесі:

- A) Партиялық тізімдермен сайлау ұйымдастырылатын жүйе
- B) Саяси партиялардан Мәжіліс депутаттары біртұтас жалпыұлттық сайлау округі бойынша өткізілетін жүйе**
- C) Сайлау дауысын есептеуде мандаттар жиналған дауыстар көлеміне байланысты үлестірілетін сайлау жүйесі
- D) Елдегі белсенді сайлау құқығы бар азаматтардың 50% астамы сайлауға қатысқанда сайлау өтті деп есептеу
- E) Сайлау округтері бойынша сайлауды ұйымдастыру жүйесі саналады
- F) Қайта дауыс беру кезінде басқа кандидатқа қарағанда дауыс беруге қатысқан сайлаушылардың (таңдаушылардың) дауыс саны бойынша есептеу
- G) Саяси партиялардан Парламент Мәжілісінің депутаттары біртұтас сайлау округтері бойынша партиялық тізімдермен сайланады
- H) Үміткерлер 50% астамының дауысы бойынша есептеу жүргізу

278. Жалпыға бірдей сайлау құқығы шектеледі:

- A) нәсіліне, ұлтына, тіліне байланысты
- B) дінге көзқарасына, нанымына байланысты
- C) он сегіз жасқа толған азаматтарының тегіне байланысты
- D) сотталғандығы белгіленген тәртіппен өтелмеген немесе алып тасталмаған адам**
- E) әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына байланысты
- F) сайлауға сот іс-әрекетке қабілетсіз деп таныған**
- G) сыбайлас жемқорлық қылмыс және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық жасаудағы кінәсін сот заңда белгіленген тәртіппен таныған адам ҚР Президенттігіне, Парламентінің, оның ішінде партиялық тізімдер бойынша, мәслихаттардың депутаттығына үміткер бола алмайды**
- H) жынысына байланысты

«Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы» курсы бойынша қолданылатын және ұсынылатын әдебиеттер мен нормативтік актілер тізімі

Әдебиеттер тізімі

Нормативтік-құқықтық актілер:

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылы 30 тамызда қабылданған (2011 жылғы өзгертулер мен толықтырулар). // Параграф ақпараттық жүйесі.

2 «Қазақ КСР-ның мемлекеттік егемендігі туралы» 25 қазан 1990ж. қабылданған Декларациясы. // Параграф ақпараттық жүйесі.

3 Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы. 1991 жылғы 16 желтоқсан.// Параграф ақпараттық жүйесі.

4 «Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының 1991 жылғы 20 желтоқсандағы Заңы (2009 жылғы өзгертулер мен толықтырулар). // Параграф ақпараттық жүйесі.

5 «Республикалық референдум туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 2 қарашадағы конституциялық Заңы (2004 жылғы өзгертулер мен толықтырулар).// Параграф ақпараттық жүйесі.

6 «Қазақстан Республикасының Президенті туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 26 желтоқсандағы Конституциялық Заңы (2011 жылғы өзгертулер мен толықтырулар). // Параграф ақпараттық жүйесі.

7 «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18 желтоқсандағы конституциялық Заңы (2007 жылғы өзгертулер мен толықтырулар). // Параграф ақпараттық жүйесі.

8 «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 16 қазандағы конституциялық Заңы (2007 жылғы өзгертулер мен толықтырулар) // «Параграф» құқықтық-ақпараттық жүйесі.

9 «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 28 қыркүйектегі Конституциялық Заңы (2011 жылғы өзгертулер мен толықтырулар). // Параграф ақпараттық жүйесі.

10 «Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі» туралы 1995 жылғы 29 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы (2008 жылғы өзгертулер мен толықтырулар). // Параграф ақпараттық жүйесі.

11 «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы Конституциялық Заңы (2012 жылғы өзгертулер мен толықтырулар). // Параграф ақпараттық жүйесі.

12 «Саяси партиялар туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 15 шілдедегі Заңы (2012 жылғы өзгертулер мен толықтырулар).// Параграф ақпараттық жүйесі.

Негізгі әдебиеттер:

1 Ашитов З.О. Право суверенного Казахстана. –Алматы: Жеті жарғы, 2005. -256 с.

2 Ашитов З.О., Ашитов Б.З. Қазақстан Республикасының құқық негіздері. Оқу құралы. –Алматы: Жеті жарғы, 2003. -296 б.

3 Баишев Ж.Н. Конституционное право Республики Казахстан. –Алматы: Жеті жарғы, 2001. -245 с.

4 Баишев Ж.Н. Судебная защита Конституции. –Алматы: Жеті жарғы, 2008. 168.

5 Баққұлов С.Д. Құқық негіздері. Оқулық, 2- басылым. –Алматы, 2004. -248 б.

6 Джунусова Ж.Х. Республика Казахстан: Президент. Институты демократии. –Алматы: Жеті жарғы, 2002. -277 с.

7 Зиманов С.З. Конституция и Парламент Республики Казахстан. – Алматы: Жеті жарғы, 2003. -166 с.

8 Конституционное право Республики Казахстан. Терминологический словарь. -Алматы: Жеті жарғы, 2000. -568 с.

9 Конституция Республики Казахстан. Научно-правовой комментарий. / Под.ред. Г. Сапарғалиева. –Алматы, 2008. -235 с.

10 Кенжалиев З.Ж., Ким В.А. Қазақстан Республикасында конституциялық заңнаманың дамуы. –Алматы: Жеті жарғы, 2008. -120 б.

11 Қопабаев Ө.Қ. Шетелдердің конституциялық құқығы. –Алматы: Жеті жарғы, 2000. -188 б.

12 Назарбаев Н.Ә. Конституция – Қазақстанның өркендеуі мен тұрақтылығының негізі. // Егеменді Қазақстан, 2000 ж. 30 тамыз. №12, -Б.8.

13 Сапарғалиев Ғ.С. Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы. -Алматы: Жеті жарғы, 2008. -544 б.

14 Сапарғалиев Ғ.С., Ибраева А.С. Мемлекет және құқық теориясы. - Алматы: Жеті жарғы, 2007. -276 б.

15 Сапарғалиев Ғ.С. Қазақстан мемлекеті мен құқығының негіздері. - Алматы, 2006. -192 б.

16 Сагиндыкова А.Н. Конституционное право Республики Казахстан. Курс лекций. –Алматы: Білім, 2000. -96 с.

17 Сартаев С.С. и др. Конституционное право Республики Казахстан. Учебное пособие. -Алматы, 2008. -360 с.

18 Табанов С.А. Салыстырмалы құқықтану негіздері. –Алматы: Жеті жарғы, 2005. -464 б.

19 Толковый словарь Конституции Республики Казахстан. –Алматы: Жеті жарғы, 2008. -150 с.

20 Тинистановна С.С. Құқық негіздері. Оқу құралы. –Талдықорған, 2012. - 191 б.

ТАҚЫРЫПТАР БОЙЫНША ТЕСТ СҰРАҚТАРЫНЫҢ ЖАУАПТАРЫ

Сұрақ нөмірі	Тақырып нөмірі	Дұрыс жауабы (А,В,С,Д,Е)
1	1	D
2	1	E
3	1	C
4	1	B
5	1	A
6	1	C
7	1	B
8	1	D
9	1	A
10	1	E
11	1	C
12	1	D
13	1	A
14	1	C
15	1	D
16	1	E
17	1	A
18	1	D
19	1	C
20	1	A
21	1	A
1	2	C
2	2	D
3	2	A
4	2	B
5	2	A
6	2	A
7	2	B
8	2	C
9	2	C
10	2	A
11	2	B
12	2	E
13	2	C
14	2	A
15	2	A
16	2	B
17	2	B
18	2	D
19	2	D
20	2	C
21	2	C
22	2	B
23	2	B
1	3	D
2	3	A
3	3	C
4	3	D
5	3	A
6	3	C
7	3	A
8	3	B
9	3	C
10	3	A
11	3	A
12	3	C
13	3	E

14	3	A
15	3	A
16	3	E
17	3	B
18	3	A
19	3	C
20	3	E
21	3	A
22	3	C
23	3	E
24	3	A
25	3	E
26	3	A
27	3	A
28	3	C
29	3	A
30	3	A
31	3	A
32	3	B
1	4	E
2	4	C
3	4	D
4	4	C
5	4	E
6	4	B
7	4	E
8	4	C
9	4	D
10	4	E
11	4	B
12	4	D
13	4	E
14	4	D
15	4	B
16	4	C
17	4	A
18	4	A
19	4	D
20	4	C
21	4	E
22	4	D
23	4	A
24	4	A
25	4	B
26	4	A
27	4	E
28	4	C
29	4	A
1	5	A
2	5	C
3	5	C
4	5	B
5	5	A
6	5	B
7	5	A
8	5	C
9	5	A
10	5	B
11	5	A
12	5	B

1	6	D
2	6	E
3	6	D
4	6	A
5	6	B
6	6	B
7	6	D
8	6	E
9	6	E
10	6	E
11	6	A
12	6	E
13	6	E
14	6	D
15	6	B
16	6	B
17	6	E
18	6	E
1	7	A
2	7	B
3	7	A
4	7	A
5	7	A
6	7	A
7	7	E
8	7	D
9	7	E
10	7	A
11	7	B
12	7	E
13	7	D
14	7	C
15	7	D
16	7	B
17	7	C
1	9	D
2	9	B
3	9	B
4	9	B
5	9	C
6	9	D
7	9	E
8	9	C
9	9	D
10	9	C
11	9	B
12	9	D
13	9	D
14	9	E
15	9	D
16	9	C
17	9	C
18	9	A
19	9	C
20	9	C
21	9	B
22	9	D
23	9	D
24	9	A
25	9	B

26	9	D
27	9	A
28	9	C
29	9	A
30	9	D
31	9	A
32	9	A
33	9	D
34	9	A
35	9	B
36	9	B
37	9	A
38	9	A
39	9	C
40	9	A
41	9	C
1	10	C
2	10	B
3	10	D
4	10	B
5	10	A
6	10	A
7	10	B
8	10	C
9	10	A
10	10	A
11	10	C
12	10	B
13	10	C
14	10	E
1	11	B
2	11	B
3	11	A
4	11	D
5	11	E
6	11	D
7	11	D
8	11	A
9	11	D
10	11	E
11	11	C
12	11	C
13	11	A
14	11	A
1	12	D
2	12	B
3	12	A
4	12	A
5	12	A
6	12	A
7	12	B
8	12	C
9	12	A
10	12	B
11	12	E
12	12	C
13	12	D
14	12	A
15	12	B
16	12	B

17	12	D
18	12	D
19	12	D
20	12	D
1	13	A
2	13	B
3	13	E
4	13	A
5	13	B
6	13	E
7	13	C
8	13	B
9	13	B
10	13	C
11	13	B
12	13	C
13	13	A
14	13	D
15	13	D
16	13	A
17	13	A
18	13	A
19	13	D
20	13	A
21	13	B
22	13	A
23	13	C
24	13	B
1	14	C
2	14	D
3	14	B
4	14	A
5	14	B
6	14	D
7	14	C
8	14	A
9	14	A
10	14	A
11	14	D
12	14	C
13	14	C
1	15	C
2	15	E
3	15	E
4	15	A
5	15	B
6	15	C
7	15	C
8	15	C
9	15	C
10	15	C
11	15	D
12	15	D
13	15	C
14	15	E
15	15	E
16	15	A
17	15	D
18	15	C
19	15	E

	15	B
20	15	C
21	15	B
22	15	C
23	15	E
24	15	B

А.М. БАЙЖҰМАНОВА

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫ»

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

Мұқабаның дизайнері Р.А. Айдарбеков

Басуға қол қойылды 26.06. 2013 ж.
Әріп түрі «Times New Roman». Қалыбы 60x84
Офсетті қағаз. Таралымы 50 дана. Ш.т.б. 11.25
Тапсырыс № 000704

«Жетісу университеті» баспа бөлім.
І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті
040009 Талдықорған, Жансүгіров көшесі, 187а